BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
4 A
18
E. 12.

GELD.
HOLLAN
ZELAN
TRAIECT
FRISIA
TRANSISA
GRONIN
BELGII
CONFŒDERATI
Reſpublica:
SEU
Gelriæ. Holland.
Zeland. Traject. Friſ.
Tranſiſal. Groning.
chorographica
Politicaque
deſcriptio.
Cum Privilegio.
LUGD. BATAV.
Ex officina Elzeviriana
cIↄ. Iↄc. xxx.

D. PROB. ROM. S. J.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INTRODUCTIO
ad ſequentem Commentarium.

PRovinciæ inferioris Germaniæ vel potius Belgicæ, quæ vulgo XVII numerantur (licet mira ſit in illis enumerandis apud ſcriptores varietas) olim pene ſingulæ ſingulos Principes aut rectores habuerunt, à quibus regebantur, non regio aut abſoluto dominio, ſed legibus certiſque conditionibus adſtricto, prout aut provinciales in aſſciſcendis ſibi Principibus caverant, aut Principes pro meritis poſtliminio civibus ſuis indulſerant. Verum ſenſim per connu-

bia

BIBLIOTECA NAZ ROMA

bia aut pacta ad pauciores, & denique ſuperiori ſeculo ad unum Principem pervenerunt.

Is fuit Carolus, Hiſpaniarum quoque Rex, & Romanorum ejus nominis quintus Imperator; qui provincias haſce, utpote in illis natus, earumque benevolentiam & in rebus arctis paratiſſimum auxilium ſæpe expertus, maximi ſemper fecit, licet duriora in cauſa religionis decreta promulgaverit.

Huic ſucceſſit filius Philippus, Hiſpaniarum ejus nominis ſecundus, Rex. Qui (licet à parente, quum ipſi regimen harum provinciarum ſuperſtes adhuc reſignaret, ſedulo admonitus ut ingenia & merita provincialium reſpiceret) quum impotentius dominatum exerceret, quam liberi populi ferre poſſent aut deberent, perque miniſtros ſuos in-

clementius in provinciales ſæviret, nobilitatem everteret & falſis criminibus circumventam tolleret è medio, vulguſque ob cauſam religionis diris ſuppliciis exiliiſque multaret; tributa jam non Ordinum conſenſu, ſed pro libitu, & majora conſuetis imperaret, aliaque plane tyrannica in provinciis deſignaret: & non obſcure eo tenderet ut privilegiis omnibus & antiquis conſuetudinibus abolitis regium & deſpoticum dominatum in iis conſtabiliret, ſecus quam in adeundo principatu, prout moris dudum fuit, juramento ſolemni promiſerat: Ordines ſingularum provinciarum, qui veluti cuſtodes publicæ libertatis ſemper fuerant, primum precibus & ſupplicationibus apud abſentem inſtare; dein, quum preces ſuas non modo contemni, ſed & Legatos ſuos necari animadverterent; ar-

mis ſe ſuoſque adverſus externum militem & ſævos Principis miniſtros, icto inter ſe fœdere, tueri cœperunt. Verum, quum ne ſic quidem Princeps ſæviendi faceret modũ, & quędam provinciæ ſponte à fœdere diſceſſiſſent, & cum Rege in gratiam rediiſſent: aliarum oppida nonnulla jam vi ab Hiſpanis eſſent abrepta & direpta, & cætera parem ſibi cladem timerent: quæ ſupererant provinciæ & civitates, arctiori fœdere ſe in urbe Trajectina univerunt. atque ex illo unitæ vel confœderatæ provinciæ dici & ab Ordinibus generalibus regi cœperunt, nondum abdicata Principis authoritate. Denique, quum Hiſpanus jam plures provincias & urbes partim fraude pellexiſſet, partim armis ſubegiſſet; paucæ abdicato Principe Philippo, quem jure meritoque Principatu excidiſſe arguebāt, ſeſe in plenam liber-

libertatem vindicarunt: eamque hactenus non modo conſervarunt, ſed & confœderatarum urbium aliquot provinciasque integras in priſtinam libertatem armis reſtituerunt.

De hiſce provinciis hic propoſui dicere. Explicabo autem nunc quibus limitibus ſingulę cõtineantur; quæ in illis oppida, municipia, pagi: quale ſingulorũ oppidorum regimen politicum & civile, (non tamen omnium; id enim nimis longum eſſet neque neceſſarium:) denique quo pacto unaquæq; provincia à ſuis Ordinibus ſeparatim regatur. Quibus autem conditionibus in unam rẽpub. coiverint, & quo pacto ita conjunctæ ab Illuſtr. Ordinibus Generalibus regantur, alias dicam, ſi Deus vitam & otium conceſſerit. In hoc autem commentario ita ſecutus ſum probatiſſimos quoſque ſcriptores noſtra-

tes, utpote rerum domeſticarum maxime gnaros, ut pene ad verbum quoſdam expreſſerim: in Geldriæ nimirum deſcriptione conſultiſſimum virum D. Fredericum à Sande; in Friſiæ atque Groningæ Omlandiæque doctiſſimum virum Ubbonem Emmium; atque ita in aliis alios. Alia, quæ inſtituto huic deeſſe videbantur, inſerui, prout aut coram indagavi, aut à clariſſimis doctiſſimiſque viris per literas fui edoctus. Vereor tamen ne etiamnum quædam deſiderentur, forte etiam in aliquibus à me erratum ſit. quare omnes viros doctos & candidos obnixe rogo, ut, quæ deſunt, addenda, quæ perperam dicta, corrigenda humaniter ſuggerant. Cæterum quæ jam lector hic expectare debeat, ſequens indiculus indicabit.

J. DE LAET.

INDICVLVS CAPITUM, quæ hoc libello continentur.

GELDRIA.

I. *Provinciæ hujus limites ac ſitus.* 1
II. *Cœli ſolique qualitates.* 2
III. *Mores indigenarum.* ibid.
IV. *Diviſio provinciæ in Partes.* 3
V. *Oppidorum hujus provinciæ deſcriptio.* 6
VI. *Oppidorum regimen politicum & civile.* 11
VII. *Provinciæ ipſius regimen olim & hodie.* 22
VIII. *Leges quædam & jura ſecularia.* 28
IX. *Iudicia atque imperia.* 31
X. *Comitum & Ducum ſeries.* 37

APPENDIX AD GELDRIAM.

IN qua agitur de Culenburgico Comitatu. 44

HOLLANDIA,

I. Situs & limites. 50
II. Cœli ſolique qualitates. 51
III. Diviſio Hollandiæ. 55
IV. Mores Hollandorum, ingenia, ſtudia. 60
V. De urbibus & oppidis Hollandiæ. 61
VI. De regimine urbium & pagorum ſingulatim. 88
VII. De provinciæ totius regimine, prout olim fuit, hodieque ſe habet. 95
VIII. Iudicia & tribunalia. 107
IX. Leges quædam aut inſtituta. 109.
X. Comitum Holland. ſeries. 117

ZELANDIA.

I. SItus & limites provinciæ. 124
II. Diviſio & numerus inſula-
rum. 124
III. Cœli ſolique qualitates. 125
IV. Mores incolarum. 127
V. De urbibus atque oppidis. 128
VI. Politeia ſingularum urbium.
144.
VII. De provinciæ totius regimine
politico, tum olim, tum maxime
hodierno. 150
VIII. Iudicia & tribunalia. 152
IX. Leges quædam. 153

TRAIECTENSIS DIOECESIS.

I. SItus & limites provinciæ. 155
II. Cœli ſolique ratio. 155
III. Incolarum ingenia & mores.
156
IV. Diviſio provinciæ. 156

V. Op-

v. *Oppidorum deſcriptio.* 157
vi. *Oppidorum ſingularium regimen.* 163
vii. *Provinciæ totius regimen, prout olim fuit, & uti hodie ſe habet.* 168
viii. *Iudicia & tribunalia.* 174
ix. *Iura quædam & Leges.* 175

FRISIA.

i. *Limites & ſitus.* 176
ii. *Diviſio Friſiæ.* 178
iii. *Cœli ſolique qualitates.* 179
iv. *De populi ingenio, moribus, lingua.* 180
v. *De oppidis atque urbibus Friſiæ.* 182
vi. *De regimine oppidorum ſingulatim.* 195
vii. *Regimen provinciæ, ante tempora Principum, & ſub Principibus.* 209
Regimen provinciæ poſt reſumtam libertatem. 213

VIII. *De ſummo provinciæ Iudicio.* 228

TRANSISALANIA.

I. *Situs & limites provinciæ.* 234
II. *Cœli ſolique ratio.* 234
III. *Diviſio provinciæ.* 235
IV. *Oppidorum, quæ in hac provincia habentur peculiaris deſcriptio.* 238
V. *Singularum civitatum regimen politicum & civile.* 249
VI. *De regimine totius provinciæ veteri & hodierno.* 254
VII. *De publico Iuditio.* 258

GRONINGA & VMLANDIA.

I. *Regionis ſitus & limites.* 259
II. *Soli qualitates.* 261
III. *Diviſio hujus provinciæ.* 261

IV. *Mores & ingenia incolarum.* 264.
V. *Oppida hujus provinciæ, & vici celebriores.* 265
VI. *Oppidi regimen politicum & civile, & privilegia.* 272
VII. *Iudicia in agris politica & civilia.* 286
VIII. *Iudicium ſummum oppidi & provinciæ.* 289
IX. *Leges quædam & ſtatuta tam oppidi quam agri.* 292
X. *Regimen totius provinciæ prout nunc ſe habet.* 294

BRABANTIÆ PARS.

I. *BErgæ ad Zomam.* 303
II. *Steenbergæ.* 306
III. *Lilloa arx.* 308
IV. *VVilhelmi oppidum.* 314
V. *Gravia.* 315
VI. *Sylva Ducis.* 319
VII. *Trajectum ad Moſam.* 331

VIII. *De ſupremo judicio in hiſce partibus Brabantiæ.* 335

LIMBVRGVM. 337

FLANDRIÆ
PARS;

IN qua agitur de Sluſa & reliquis oppidis & munitionibus, quæ à noſtris poſſidentur. 344

Sum-

Summa Privilegii.

Illuſtrium & Præpotentium D. D. Ordinum fœderatarum Belgiæ provinciarum decreto cautum eſt Bonaventuræ *&* Abrahamo Elſeviriis, *Academiæ Leydenſis typographis, Ne quis præter illorum aut hæredum voluntatem toto decennio proximo, his in regionibus excudat, aut alibi extra provincias excuſum inferat vendatve librum hunc, cui titulus,* Belgii Confœderati Reſpublica. *Quod ſi quis contemta auctoritate, directe vel indirecte, librum hunc, totum, vel partem ejus, hoc ſive alio modo, extra dictum temporis intervallum typis mandare, vel impreſſum alibi in has oras inferre & vendere præſumſerit: confiſcatione exemplarium, mulctaque inſuper ſexcentorum florenorum damnas eſto: uti latius patet in ipſo privilegio, dato Hagæ in conventu D.D. Ordinum Generalium,* XV *Maji,* MDCXXVI.

G. V. HERTEVELT V^t.

Ad mandatum Præpotentium D. D. Ordinum General. ſſ.

I. van GOCH.

GELDRIA.

I.

Provinciæ hujus limites ac ſitus.

GELRIAE Ducatus & Zutphaniæ Comitatus jam ab annis quingentis in unam veluti rempublicam coaluere; ita ut utraque uno nomine jam communiter Gelria dicatur. Habent tamen limites ſuos & fines diſtinctos. Gelriæ fines ſunt; à ſeptentrione Tranſiſalania, quæ & magnam illius partem claudit ab aquilone, Iſala amne intermedio: ad orientem Zutphanienſis Comitatus, eodem amne dirimente; ad eurum Clivia; ad meridiem Brabantia, à qua Moſa flumine dividitur; ad occaſum primo Hollandia, dein Trajectina diœceſis, denique Germanici maris ſinus ſive fretum quod vocant auſtrale. Mediam fere utraque Rheni cornua ſecant, & unam atque alteram quaſi inſulam complectuntur. Forma eſt valde anomala & late ſparſa. Zutphanienſis Comitatus ad occaſum Iſala à Gelria dividitur; ad meridiem Cliviam habet & Rhenum;

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Rhenum; reſiquis partibus fere Weſtphalia terminatur.

II.

Cœli ſolique qualitates.

PRovincia hæc aëre ut plurimum fruitur puro ac ſalubri: ſolo eſt fertili, & frugum omnis generis feraci; nec non paſcuis diviti; unde ingentes pecorum greges alit, & armenta quoque è Dania & Friſia petita ſaginat. Non tamen ubique eadem ſoli felicitas, aut fœcunditas; nam magna pars Velaviæ ſabuletis, erycetis, ſylvis & collibus effœtis horret; vaſtaq; eremo incultior, ceſpitum fodinis quam ſementi faciendæ longe aptior eſt: eadem tamen ad margines, (Velaviæ fimbriam vocant,) ubi Iſala & Rheno alluitur, ampliſſima & lætiſſima habet prata. Zutphania quoque admodum fertili eſt ſolo, ſed quibuſdam locis paludoſo, (unde & quidam nomen ipſi impoſitum opinantur,) ſed graminis optimi feraci.

III.

Mores indigenarum.

INdigenas, Principes ſuperiores continuis fere bellis cum finitimis ſuis occupati,

cupati, bellicoſos & armis promtos in omni militiæ genere reddiderunt: unde ſuperioribus ſeculis equitatus inprimis Gelricus magna apud exteros ubique fama fuit. Quæ majorum gloria non tantum in poſteris non extincta, ſed admodum aucta videtur. Licet enim Carolus V. Imper. principatum nuper adeptum in familia ſua firmaturus, eorum bellica miniſteria inſuper habuit, ne armis aſſueti aſſidue novis rebus ſtuderent: tamen jugo Regis Hiſpaniarum excuſſo, poſtquam arma cum cæteris provinciis conjunxerant, nihil de veteri virtute bellica remiſere: inſuperque humanitatis atque literarum ſtudia ſumma induſtria conjunxerunt. Nobilitas copioſa & majorum imaginibus illuſtris: plebs ſatis induſtria & comis. moribus ad Germanos nonnihil accedit: utpote à veteribus Sicambris orti.

IV.

Diviſio provinciæ in partes.

Gelriæ Zutphaniæque provincia jam in unam Rempublicam conjuncta, dividitur in quatuor partes, quas Tetrarchias licet appellare; Neomagenſem, Ruremondanam, Zutphanienſem atq; Arnhemienſem: quarum Ordines, aut in

Comitiis majoribus, à Præfecto, vel Senatu provinciali evocati, toti reipublicæ in commune conſulunt: aut ſeparatim in ſuis quique Tetrarchiis, indicente & præſidente primariæ urbis Senatu, deliberant. Singulæ autem hæ Tetrarchiæ ſubdividuntur in urbana, paganaque territoria, & in præfecturas hæreditarias.

Neomagenſis Tetrarchia, quæ in majoribus comitiis ſemper primum locum & ſuffragium obtinuit, urbes complectitur tres; *Neomagum*, *Thielam*, *Bommelium.* quibus olim annumerabâtur *Grava*, *Leerdamum*, *Bura*, oppida ſub Egmondano principe avulſa: pagus item *Gente* in ſuperiore Batavia (quem Carolus princeps anno CIↃ IↃ VI Henrico à Gent in clientelam conceſſit) ſuffragium quondam inter oppida obtinuit. Municipales præfecturæ principes fere ſunt iſtæ: Regnum Neomagenſe; Batavia (vulgo *Betouvv*) ſuperior & inferior; Bommelii inſula; Thielæ inſula; Præfectura inter Moſam & Vahalin; Præfectura *Beeſt* & *Renoy*. In quibus præfecturis plurimæ ſunt equitũ vetuſtæ arces, multæque villarum præfecturæ hereditariæ; videlicet *Perſingen*, *Vbbergen*, *Groesbeec*, *Doddendael*, *Batenborgh*, *Herſſum*, *Luer*, *Oyen*, *Dieden*, *Balgoy*, *Gent*, *Hemert*, *Millingen*, *Pamerden*, *Meynerſvvijck*, *Roſſum*,

ſum, Iſeldorn, Loenen, Linden, Ouden-vveert, Mars, Wolfsvveert, Iuddermitte, Dalem, Puderoyen, Neder-Hemert, Amerſoyen & Heedel, &c.

Secunda Tetrarchia eſt Ruremundana; cujus caput Ruremunda. Minora oppida ſunt Gelre, Venloum, Stralena, Wachtendoncum, Montfortium & Herculena. Præfecturæ municipales octo; ſub quibus & urbanæ nonnullæ; *Keſſel, Gelre, Montfort, Krieckenbeeck, Stralen, VVachtendunck, Erkelens, Middelaer.* Minores & hæreditariæ ſunt: *Vierſen, Horſt, Lenth, VVell, Afferden, Blienbeeck, VValbeeck, Aerſſen, Gribenforſt, Blitterſvvyck, Mirloo, Elmpt, Steffensvveert, Hillenrade, Svvalmen, Aſſell, Geiſteren.*

Tertia Tetrarchia eſt Zutphanienſis; cujus primaria urbs eſt Zutphania. Oppida minora muris cincta quæ ſuffragiũ in Comitiis habent, ſunt quatuor; Doeſburgum, Doetecum, Lochemum, Grolla. Territorium municipale diſtinguitur in quatuor Præfecturas ac totidem Baronias. Præfecturæ ſunt: *het Droſten-ampt van Zutphen, het Scholten-ampt van Zutphen, Richter-ampt van Doesburgh, Droſten-ampt van Bredefort.* Baroniæ ſunt: *Berge,* (quæ & ipſa Comitatus titulo inſignis, ſub qua & oppidum *'s Heeren-bergh) Bronchorſt, Baer &*

VViſch. Domino in *Anholt* cum Monaſterienſibus hodieq; controverſia eſt, utrum hæreditariæ præfecturæ in *Borckeloo* atque *Anholt* huic Tetrarchiæ accenſeri debeant.

Quarta Tetrarchia eſt Arnhemienſis: cujus primaria urbs eſt Arenacum. Oppida minora ſunt quatuor: Harderwicum, Elburgus, Wageninga & Hattumum. Præfecturæ majores duæ ſunt: Velavia, & Velaviæ fimbria ſive prætexta. Minores totidem, *Oldebroeck* & *Neybroeck*. Præfecturæ villarum hæreditariæ cum imperio criminali itidem duę, *Dorenvveert*, *Roſendael*; totidemque cum imperio civili, *Scherpenzeel* & *Huevelaken*.

V.

Oppidorum hujus provinciæ deſcriptio.

NEomagum primæ Tetrarchiæ metropolis, ſita eſt ad ſiniſtram Vahalis ripam, cujus eo loco alveus profundiſſimus eſt. Intus habet Heſſorum mõtem; & qua Clivienſium ditionem ſpectat, in arduum collem aſſurgit; cum vetuſtiſſima arce, Caroli magni, vel ut aliis placet, veterum Batavorum, opere: atq; ab hac parte proſpicienti frequentibus rivis, nemoroſis montibus, uberrimiſque

paſcuis

paſcuis amœna ſeſe regionis aperit facies. Incolis atque ædificiis urbs frequentiſſima eſt, mercatu celebris, atque in annos ſingulos fortunam publice privatimque adauget: variis validiſq; in ambitu munitionibus cincta; & commodiſſimam ſuperioribus annis nacta navium ſtationem. Anno CIↃ IↃCVIII menſe Martio ab hac urbe Arenacum verſus inter Vahalim ac Rhenum, per ſuperioris Bataviæ villas *Lente*, *Elſt*, atq; *Elden*, ſumtibus utriuſque urbis, foſſa navibus ac cimbis utrimque traducendis duci cœpta eſt; cujus in declivioribus locis erit profunditas x pedum, latitudo in imo fundo triginta & duorum; habebitq; utrimque aggerem altum minimũ pedes octo, latum in baſi triginta duos.

Thiela prioris Tetrarchiæ oppidum, in dextera Vahalis ripa conditum, oblonga forma, hinc palude prætextum, inde Rheno; ſuburbio in ſeptentrionem verſo, quod propugnaculi vicem præſtat: oppidum natura & opere longe munitiſſimum; & incolis utcunque frequens. diſtat à Bommelio duobus milliaribus.

Bommelium, hujus itidem Tetrarchię oppidum, ad ſiniſtrã Vahalis ripam jacet, elegans & munitum; edita inſignis operis turri, ſed cui faſtigium deeſt, conſpicuũ. caput illius inſulæ Moſa cum Vahali includit.

Secundæ Tetrarchiæ, cujus bona pars anno ſuperiori provinciis acceſſit, oppida ſunt, Ruremunda Tetrarchiæ caput, à Ruræ amnis oſtio ſic dicta, qui juxta oppidum in Moſam ſe condit; Vrbs amœna eſt, civibus frequens, ædificiis concinna, & ſitu opportuna ad Moſæ ripam. Ea dedita fuit Principi Auraico 6 Iunii anni. CIↃ IↃC XXXII. diſtat à Venloa 3 milliar. itinere. Venloa ſita ad dexteram Moſæ ripam, ſeſquimilliari à Strala, oppidum pulchrum & munitum; dedidit ſe atque adjunxit provinciis confœderatis, tertio Iunii, anni CIↃ IↃC XXXII. Stralena exiguum oppidum diſtans à Wachtendonco ſeſquimilliaris itinere.

Zutphania tertiæ Tetrarchiæ caput, urbs eſt frequens, copioſa, agro humili ſita, aquiſque munita: aſſidet dexteræ Iſalæ fluminis ripæ; perque illam Berckela fluvius in Iſalam deſcendit. Hæc à Principe Mauritio anno CIↃ IↃ XCI Hiſpanis erepta, tantis operibus, tamq; validis munimẽtis undiq; cincta eſt, ut hodie inter munitiſſimas jure numeretur.

Doeſburgus, ejuſdem Tetrarchię oppidum, ad Iſalam antiquam ſedet, unius milliaris intervallo ab Arenaco; oppidulum lautum, frequens, ac valide ſuperioribus annis adverſus hoſtiles incurſus permunitum.

Loche-

Lochemum flumini Berckelæ aſſidet; duobus à Zutphania milliarib.

Grolla, oppidum loco plano ſitum, & munitiſſimum. Mœnia quippe lata ac ſublimia quinque propugnaculis prominent, inter quæ totidem intervalla ad rectam normam per angulos propugnaculis junguntur, ut undique ab omni parte oppugnantium latera ad tormentorum jactus pateant. Mœnium pedi alius agger humilior prætenditur; ſuccinctum vocant; quo ubicunque viſum perforato, promtum ſubeuntes propius rectaque impetere, tectis defenſorum corporibus. Cingit dein foſſa, quam *Slinga* amnis oppidum præterlabens parte ſui inundat. ultra hanc via eſt ad jaculatorum militum latebras, & ipſa aggere tuta, extrorſum leniter devexo, atque altitudine ita temperata, ut è mœnibus excuſſi globi tranſeant; quæ contra ab oppugnatoribus è plano intenduntur, intactis mœnibus ſupervolent. Hanc ita munitam anno ſuperiore Princeps Auraicus Fredericus Henricus Hiſpano eripuit, & adhuc longe munitiorem reddidit.

Bronchorſtum dexteræ Iſalæ ripæ adjacet, uno à Zutphania milliari; oppidulum non contemnendum, & Comitatus titulo, proprioque dynaſta, inſigne.

Arenacum, vulgo *Arnhem*, quartæ

Tetrarchiæ caput. Sita eſt hæc urbs ad dexteram Rheni ripam, medio ferme milliari ab eo loco ubi flumen in duo cornua ſcinditur: copioſa & modis omnibus munitiſſima, amœniſſimaque; hinc colles, ſilvas, aquarum ſcaturigines ac prata, illinc Rhenum præterlabentem & ad illius utramque ripam lætiſſima paſcua proſpectans. Senatus principalis hujus provinciæ hîc ſedes eſt.

Hardervicum, ad interiorem freti auſtralis ſinum conditum; modicum oppidum & bene munitum, neque inelegans, agroque amœniſſimo: jam olim ludo litterario celebre fuit, & ſuperioribus annis, Ordinum Gelriæ auſpiciis, illuſtri gymnaſio auctum, in quo omnium Facultatum profeſſores juventutem erudiunt.

Elburgus, ad eundem freti ſinum, in littoris crepidine ſedens; oppidulum non inelegans, & ſatis munitum, forma pene quadrata. hic præſtantiſſima cereviſia coquitur.

Wageninga, olim Rheno adſitum oppidum, nunc vicinum, ſolo paluſtri & argilloſo inædificatum, natura & opere firmum.

Hattemũ, ad lævam Iſalæ ripã ſitum, oppidulum exiguum, ſed adverſus vim hoſtilem validũ; cum arce munitiſſima.

VI.

Oppidorum regimen politicum & civile.

NOviomagum, ſive Neomagum, olim Batavorum oppidum ſive Regia, inter tria primaria Regni palatia à Carolo Magno numeratum; civitas Imperii libera. Quę licet à Wilhelmo Romanorum Rege anno CIↃCCXLVIII Otthoni III Gelriæ Comiti certis conditionibus oppignorata, ſua tamen ſemper uſa eſt libertate atque privilegiis, quæ tam Imperatores Romanorum quam Gelriæ *Comites Ducesque ſubinde auxerunt* ac confirmarunt. quorum diplomata ampliſſima adhuc in archivis reperiuntur. Inter Privilegia iſta eſt jus rogandarum & abrogandarum legum; tributorum & onerum indicendorum; ſignandæ monetæ; rem nummariã conſtituendi; duella imperandi; ſtatuendi de daniſtis; jus tractandorum armorum; reos certis caſibus é toto Romano Imperio proſcribendi; & ab Imperatore proſcriptos impunè in urbem admittendi; delicta condonandi; fidem publicam obſtringendi; jus in loca publica, & res pro derelictis habitas; jus telonii, venationis, & alia ejuſcemodi. Communibus quoque privilegiis

vilegiis cum reliquis Hanſeatici fœderis oppidis utitur. In Hanſeaticarum enim urbium numero, cæteras ejuſdem fœderis in hoc tractu, convocat ad communem conventum; perquiſitiſque ſociorum ſuffragiis, per ſuos fere legatos in communibus conventibus referre, communemque cauſam ſolet agere. Inſignia præterea habent Imperii Clypeum aureum, & aquilā nigram bicipitem, in cujus pectore, diſcriminis, ut videtur, cauſa, clypeus cæruleus aureo leone fulget: his corona, quæ antiquitus ſummi imperii inſigne fuit, ab omni hominum memoria fuit impoſita. Quid multa? Imperatores hanc urbem ſemper eiſdem privilegiis donarunt, quibus Aquiſgranum decorarant. Atque hæc quidem decora & privilegia urbis in communi. Singuli etiam cives præclaris immunitatibus gaudent. qualia ſunt: in ſervitutem redigi non poſſe, neque ullo nexu cuipiam obſtringi: eorum bona toto Romano imperio, terra marique, libera eſſe ab omnibus vectigalibus & oneribus: quodque alio evocari non poſſunt. Senatus Neomagenſis conſtat ex XXIV viris. Socii Collegii S. Nicolai, qui CC numero, hîc fere iidem erant, qui in Repub. Rom. Tribuni plebis, & ſine quorum conſenſu nihil publice fiebat. ſi quis numerus vacaret,

vacaret, totidem civium primariorum paria nominabant, ex quibus Senatus ſingulos in ordinem ſuum allegebat. hæc poſtridie Calend. Ianuar. agebantur. Verum hiſce ſociis anno cIↃ IↃ XCI, quũ Neomagum fœderatis provinciis accederet, XXXII viri ſucceſſerunt; magiſtratuſque electio ſupremo Provinciarum confœderatarũ Gubernatori ex contractu durante hoc bello, eſt attributa. Cõſularis dignitas apud VI viros fere ſtare ſolet, quorum bini annuo conſulatu funguntur; & ita bini binique ſibi in ordinem ſuccedunt. Qui conſulatu abeunt, exconſules, ut Tribuni militares, centurionibus civicis in annum ſequentem præſunt: hi binos ex reliquo Senatu in Scabinos eligunt, qui præſtito pro more juramento, binos alios eligunt; & hi jurati totidem, & ita porro ad numerum XII: tot enim Scabini lites dirimunt & judicia peragunt: reliqui, Senatores audiunt. Qui Magiſtratu funguntur, XXXII viros in negotiis arduis aut alicujus momenti conſulunt in curiam vocatos.

Neomagenſes jure in judicando proprio utuntur, & ſanctionibus ſuis atque conſuetudinibus, jure quoque ab Imper. Rom. ſcripto. Appellationes ab ipſorum ſententiis in cauſis criminalibus nullæ; quemadmodum neq; in mulctis, quibus

ſuos

ſuos damnant; deniq; neque in cauſis civilibus quæ pretium CL aureorum non excedunt. In cæteris appellatio inſtituitur, non ad Curiam provincialem quæ hodie eſt Arenaci, ſed ad Iudicium Aquisgranenſe; ut ejus adſeſſores cognoſcant, an ſecundum jura & ſtatuta Neomagenſium pronunciatum ſit necne; idque ex actis, quæ obſignata per juratum tabellionem, qui & Aquisgranenſium ſententiam refert, mittuntur. Si Aquisgranenſes in lite iſta terminanda à juribus & ſtatutis Neomagenſium recedant; Magiſtratui Neomagenſi integrum eſt iſtorum ſententiam repudiare; & ſuam ratam habere.

Noviomagenſium jurisdictioni parent tres pagi ſuburbicarii, qui ne quidē Imperatoria authoritate ab ipſis poſſunt alienari: *Hees*, *Nederboſch* & *Hatert*. qui vulgo Scabinatus Noviomagenſis dicuntur. Penes Magiſtratum Noviomagenſem perpetuum jus eſt comitia Ordinum ſuæ Tetrarchiæ indicendi, per Conſulem ſuum in iis præſidendi, & per ſcribam qui ipſi à ſecretis, ea omnia quę aguntur in acta & tabulas referendi; tabulæ autem iſtæ non alio quam urbico ſigillo obſignantur. In Illuſtrium autem Ordinum Generalium conſeſſu delegatus hujus urbis inter cæteros civitatum Gelriæ delegatos

gatos primus ſententiam rogatur. Magiſtratus Noviomagenſis Moſa-Vahaliæ (quæ præfectura urbi obligata eſt) Præfectum dat, (qui & judex eſt in illa præfectura, & aggerum, ut vocant, Comes,) ſcribamque actuarium. Nec quiſquam prætorum paganorum, quos Sculteros vocant, pagis hujus præfecturæ abſque Noviomagenſium conſenſu præfici poteſt. Nec tributa nec onera ulla, Regno Noviomagenſi, ſuperiori Bataviæ aut Moſa-Vahaliæ, abſque Magiſtratus Noviomagenſis authoritate indicuntur. Inter aggerum Curatores ſeu inſpectores, quos Heemradios vocant, in ſuperiore Batavia unum, in regno Noviomagenſi binos, ex ſuorum numero legunt.

Qui Magiſtratum olim Noviomagi geſſerunt, omnes, veteri (ut videtur) Batavorum inſtituto, equũ alere juramenti religione tenebantur; qui mos ſuperioribus ſeculis religioſe obſervatus, patrum noſtrorum memoria primum exolevit.

Territorium urbi vicinum, Regnum Noviomagenſe vocatur. Hoc à ſeptentrione Vahalim & Scabinatum Noviomagenſem, ab oriente Cliviam, ad meridiem Moſam, ad occidentem præfecturam Moſa-Vahaliam habet. Regnum dicitur, quia Noviomagum, à quo nomen

men ſortitur, olim inter regia palatia fuit. ut Aquisgranenſium fines regni quoque nomine cenſentur. Toto iſto territorio Burggravius, qui arcem Noviomagenſem habitat, præfectum agit: quo munere nullum aliud hoc principatu prius aut dignius eſt. Hujus autem regni nomine, in duobus pagis *Wichen* & *Bœningen*, quibus reliqui ſubſunt, judiciarii conſeſſus habentur. In cauſis civilibus ſummum, in capitalibus etiam unicum, in arce Noviomagenſi, coram Burggravio & Scabinis urbicis, tribunal eſt, à quo nulla ad Curiam provincialem vel Gelriæ Ducem, nulla ad Aquisgranenſes provocatio eſt. Appellationes eorum qui ſub Toparchis, *Perſingen*, *Ubbergen*, *Oyen*, *Dieden:* & qui in pagis ſuperioris Bataviæ, *Aert* & *Hervven*, degunt, Noviomagi quoque terminantur. Nemo ad Burggravii vel judicis dignitatem admittitur, niſi impetrato ante Civitatis jure, & præſtito civitati juramento, è cujus formula fideliter & ſecundum jura conſuetudineſque oppidi ſe iſto munere functurum ſanćte pollicetur. Vterque & Burggravius & Iudex in ſolemni Paſchatis feſto pannum argento priſulato ornatum, coloribus oppidi diſtinctum, altera parte nigrum, altera rubrum, pallio injectum, anti-

antiquo more geſtant; qualem etiam Conſules eodem feſto cum ſuis apparitoribus & pleriſque, qui Civitati officii nomine obſtringuntur, ſolent ferre. Nec Burggravio nec Iudici ullum in cives, incolas vel peregrinos illic jus eſt. Iudicis nullæ in judicio aliæ partes quam conſeſſus convocandi, vel potius juris auſpicandi (Belg. *de Banck Spannen.*) Manuum injectio, prehenſioque, penes iſtius anni Conſules eſt, quos ſui lictores ſequuntur; nec quiſquam civium iſti, extra caſus quibus è conſuetudine aliud obtinet, obnoxius eſt, niſi juſta Scabinorum ſententia fuerit damnatus. In flagranti tamen delicto, vel cum periculum eſt ne per Conſulum abſentiam facinoroſi elabantur, cuivis Senatorii ordinis viro rei ſiſtendi poteſtas eſt. De chirothecis, quæ quotannis Leodium mittuntur, alii alia ſcribunt: res ita ſe habet. Immunitate vectigalium tota Moſa, nominatimque Leodii, gaudent Noviomagenſes, ea lege ut quotannis circa dominicam quæ proxime feſtum paſchatis ſequitur, par chirothecarum ex albo cervi corio, qualibus accipitrarii in aucupiis utuntur, cum duobus piperis pondo Leodium mittant. Hunc morem multis annis neglectum & pene antiquatum Arnoldus de Hoyrne Leodienſis

Præſul an. CIↃ CCC LXXXVIII in integrum reſtituit, à quo tempore in hunc uſque annum durat.

Zutphaniæ urbis Senatus perpetuus conſtat octodecim viris, interdũ & paucioribus, puta quindecim, quatuordecim, & nonnumquam tredecim. Vbi autem quemquam horum defungi contigerit, aut munus ſuum ultro deponere, aut gravi aliqua de cauſa, quod tamen rariſſime fit, deſtitui; reliqui Senatores, alium in numerum ſuum allegunt, abſoluta poteſtate. Hæc electio neceſſario inſtituitur, (non quotannis, ſed quando ipſi neceſſarium putant,) XXII die Februarii, hora nona matutina: hanc enim diem atque horam ita religioſe ſervant, ut, ſi forte contingat ante illam horam non omnes ſenatores in curia adeſſe, ipſum horologium ſuſpendi faciant donec omnes convenerint. Tenentur autem omnes ſenatores ſuperſtites, niſi morbo gravi & clinico detineantur, ſe ad hunc modũ in curia ſiſtere, quatuordecim continuis diebus ante dictam diem. Vbi autem illa die omnes convenerint, inter ſe de novo aut novis ſenatoribus ſubrogandis deliberant, & communibus omnium ſuffragiis eligunt, ita ut uno refragante electio minime procedat. Porro omnes hi Senatores ſimul

magi-

magiſtratu funguntur, & vulgo Conſules appellantur: omniaque Reipublicæ munia tam in politicis quam civilibus atque adeo criminalibus cauſis obeunt. Hoc tamen temperamento, ut bini ſuo quiq; ordine, diſtinctis temporibus, nimirum duobus tribuſve anni menſibus, pro Senatorum numero qui domi ſunt, (nam quidam Hagam ad provinciæ munera ablegantur,) tribunal publicum occupent, & ibidem cum Secretario cauſas litigantium audiant & judicent: atque hi bini tunc Iudices in tempore appellantur. Senatores hi è reliqua plebe eligunt octo vel novem viros, quos appellant *gemeens-lieden*; quos, quum de gravibus negotiis agendum eſt in curiam vocant, & eorumdem ſententias exquirunt; ſuffragiorum jure integro penes ſolos Senatores manente. Civitatis hujus Senatus etiam juriſdictionem exercet in partem illam provinciæ Zutphanienſis, ſive præfecturam, quam ſupra *het Schout-ampt van Zutphen* diximus appellari; ſub qua aliquot pagi comprehenduntur; ita tamen ut Scultetus in ipſa urbe tribunal habeat, à tribunali urbis diverſum; & Senatui quidem in paganos manum liceat injicere, ſed captivos Prætori aut illius vicario teneantur conſignare. Denique præfuit huic urbi ſemper Senatus egregius, (Fre-

dericum à Sande audis) eruditus, juriſque communis ac patrii conſultiſſimus, ad quem oppidorum in iſta atq; in Arnhemienſi Tetrarchia, nec non extranearum quarundam urbium Scabini ſuper juribus partium coram ipſis litigantium ambigentes ſolent confugere, ejus ſententiam poſtulaturi;atque iſtæ ſententię, quamvis à judicibus in competentibus conceptæ, oraculorum inſtar habebantur, ut nefas eſſet ab ordinariis Scabinis quicquam in eis mutari.

Regimen denique Arnhemienſis urbis ejuſmodi eſt: Primo habet Iudicem, qui non modo Arnhemii, ſed & Fimbriæ, quam vocant, Velaviæ, titulum uſurpat,& præſidis loco fungitur in exequendis judiciis tam criminalibus quam civilibus, tum etiam in cauſis quæ inter advenas, aut civem & advenam, coram inferioribus ſubſelliis ventilantur, & determinantur. Hic à Tetrarchia quidem nominatur; à Præfecto autem Provinciæ una cum Cancellario & Senatu Gelriæ eligitur. Secundo habent duos Burgimaiſtros (ut vocant,) qui quotannis feſto converſionis Sancti Pauli liberis ſuffragiis à duodecim Scabinis è ſuo numero eliguntur, ſine ullo præfecti aut curiæ interventu. horum munus eſt, Scabinis præſidere, & in omnibus cauſis

poli-

politicis & civilibus atque criminalibus præire. Tertio una cum prædictis civium magiſtris duodecimScabinos. quorum munus eſt, cauſas omnes politicas & civiles, cujuſcunque naturæ ſint, determinare, controverſias dirimere; rationes publicas examinare, reliquaque omnia curare quæ in Republica requiruntur. Horum ubi quis aut deceſſerit aut alioquin munere exciderit, ſuperſtites libere alium in locum ſubrogant, ex privilegio, ab Ottone Naſſovio Comite Gelriæ impetrato. Quarto ſex Gildarum magiſtros ſive conſiliarios, quorum munus eſt, ex delegatione Burgimagiſtrorum curare ea quæ concernunt juratos cives, tam in politico regimine, quam tributis concedendis; tam Reipublicæ univerſæ, quam oppido particulatim; bonis publicis alienandis, aut onerandis: in rationibus denique publicis una cum Scabinis ſuffragia ferunt. hi à Gildæmagiſtris & tribulibus nominantur, & à Burgimagiſtris & Scabinis eliguntur. Denique cum ſex jam dictis Gildæmagiſtris quadraginta & octo juratos cives; (quos vocant *de ghesvvooren ghemeente,*) quorum omnium officium eſt, rogante ſeniore Gildęmagiſtro, in onera publica, tam provincię quam oppidi, conſentire; ſi quid in politia peccetur,

emendare ; de alienationibus aut obligationibus publicis cognoſcere, eorum autẽ ſententiæ à Gildæmagiſtris ad Magiſtratus referuntur. Horum electio eodem modo ſe habet quo ſuperiorum.

VII.

Provinciæ ipſius regimen olim & hodie.

GElriæ ſtatus publicus in tria membra dividitur. Quibus præfuere poſt tempora Caroli M. primum hæreditarii Advocati ſive Tutores: deinde Comites: hinc Principes: tandem excuſſo Hiſpani jugo Proprincipes. Comitum titulus & gubernatio originem ſumſit ab Ottone Comite Naſſavio, anno CIↃ LXXIX. Ducum à Rhemholdo II, anno CIↃCCCXXXIX. Principum à Carolo Burgundo, anno CIↃ CCCC LXXII. Sed ipſo defuncto, unica tantum filia Maria ſuperſtite quæ Maximiliano nupſit, Ordines Gelriæ Carolum Egmondanum Adolphi F. Arnoldi N. è Gallia revocatum anno CIↃ CCCC XCII in Gelriæ Ducem & Zutphaniæ Comitem inaugurarunt. Huic ſuper provinciæ jure ab Imperatore Carolo V. Philippi Burgundi F. Maximiliani & Mariæ N. controverſia fuit mota: quæ tandem inter eos per

tracta-

tractatum Gorcomiæ anno CIↃ IↃ XXIX & tractatum Graviæ anno XXXVI, transacta eſt, ea conditione, ut, ſi Carolus Egmondanus ſine legitima ſobole decederet, hæc ditio ad Carolum Cæſarem ex vetere jure reverteretur. Sed ipſo adhuc ſuperſtite ac conſentiente, Guilielmus Clivenſium princeps ab Ordinibus aſcitus & inauguratus fuit. Carolo deinde Egmondano anno XXXIX Kal. Aug. ſine legitimis liberis vita functo, orta eſt contentio inter Cæſarem, Lotharingiæ Principem, Caroli ex ſorore nepotem, ac Clivenſem. Allegabat Cæſar venditiones, ceſſiones, renuntiationes atque inveſtituras ſibi ſuiſque majoribus factas; inſuper ſi quid in hanc ditionem Guilielmo Gerhardi principis filio juris competiiſſet, ſibi atque Imperio id commiſſum, primum quidem ob non deſideratam inveſtituræ renovationem, deinde quia ſine prole maſcula vel agnatis, filia duntaxat relicta, Guilielmus deceſſiſſet. Lotharingus ab Carolo hæreditariam in hanc ditionem ſucceſſionem ſibi delatã aſſerebat, idque jus ex conventibus quibuſdam juvare nitebatur. Clivenſis è contra ſcripto in Comitiis Francofurtenſibus per legatos exhibito explicabat, quo jure Gelriam poſſideret; ſe tanquam verum ac legitimum hæredem, matre

Maria Guilielmi filia ſua jura ſibi ceden-
te, ditionis poſſeſſore Carolo principe
atque Ordinibus volentibus ac conſen-
tientibus, nec vi, nec clam, nec precario
poſſidere cœpiſſe. repetebat ſuorum ma-
jorum jura, inveſtituram ab Imperato-
re Sigiſmundo poſt obitum Reinholdi
Adolpho principi conceſſam, ſubjectio-
nis eidem ſacramentum ab Ordinibus
prȩſtitum, ſententiam ab Imperatore
atque Imperii ordinibus pro Adolpho
adverſus Arnoldum ditionis occupato-
rem prolatam. ab Adolpho ſine liberis
mortuo in Gerhardum fratris filium; ab
hoc in filium Guilielmum; atque inde in
illius filiam unicam Mariam ſuam ma-
trem, ſucceſſionis jura derivabat. Ad-
verſus ceſſionem, quam Gerardus Caro-
lo Burgundo feciſſe dicebatur, excipie-
bat, eam pretio nimis modico, atque
inſuper partim venditionis, partim do-
nationis titulo, factam eſſe, & ejus quaſ-
dam reciprocas ſponſiones non ſerva-
tas, ac proinde jure eſſe invalidam illam
ceſſionem, atque inveſtituras illius præ-
textu obtentas. Quæ exceptiones ſi ceſ-
ſarent, ex ea tamen ceſſione utiles tan-
tum actiones fuiſſe tranſlatas: directis
actionibus, quæ nullis ceſſionibus in
alios poſſint transferri, penes majores
ſuos eorumque hȩredes permanentibus.

Ita-

Itaque illa ceſſione non obſtante, poſſeſſionem ſibi, apud quem directę erant actiones, potuiſſe tradi. Itaque ſi Cæſar adverſus ſe, qui jure poſſideret, ex illa ceſſione quid juris prętendat, petere ipſum debere via juris, ſe interim poſſidente. Ad commiſſi feudi caput primum de non poſtulata inveſtituræ renovatione reſpondebat, eam non fuiſſe neceſſariam dum alii poſſiderent. Adverſus caput alterum de prole Guilielmi maſcula deficiente, adducebat privilegia ſuis majoribus conceſſa, firmataque; quibus maſculis heredibus atque agnatis deficientibus *ſucceſſio datur filiabus, earumque liberis*. Lotharingi intentioni opponebat Clivenſis, Carolo principi, cujus majoribus hæc ditio fuiſſet abjudicata, quique numquam fuiſſet inveſtitus, nullum jus competiviſſe; negabat ullis conventionibus dari jus Lotharingo, vel ſuum jus impediri. Orabat itaque Clivenſis, ut Imperii Ordines apud Cæſarem intercederent, ſuamque ipſi cauſam commendarent: ſed Clivenſi fruſtra ad judicium provocante, Cęſar cum magnis copiis ex Italia deſcendens eo Clivenſem adduxit ut in caſtris ad Venloum ſupplex à ſe veniam peteret, &, quicquid in Gelriam ac Zutphaniam juris prætendebat, re-

nunciaret, ſubditiſque fidem ſibi datam remitteret. atque hinc Cæſar ejuſque filius Philippus Hiſpan. Rex. per Proprincipes Gelriam gubernarunt ad annum uſque CIↃ IↃ LXXX; quo provincia hæc, ejurata Hiſpanorum tyrannide, ſolius Proprincipis ac Senatus provincialis, Ordinum ſuffragiis electi, atque ipſorum Ordinum, imperium cœpit agnoſcere.

Ad Ordines quod attinet: ſub Principibus ſemper primi inter illos fuerunt Barones quatuor, videlicet Bronchorſticus, Bergenſis, Barenſis, & Wiſſius. Alterum membrum conſtituerunt Principes, Equites ac miniſteriales pagani; quorum olim non ita definitus erat numerus, quippe qui pro temporum ratione atq; arbitrio Principum ſolet mutari, augeri minuique. Deinde autem certæ eorum familiæ in hoc ordine recenſeri cœperunt. tandem etiam iſti ordini adſcriptæ ſunt aliæ aliquot optimatium, urbanorum atq; extraneorum familiæ. Tertium membrum civitates atq; oppida conſtituunt. Ex his componitur Reſpublica Geldrorum: in qua ſinguli communi Principis imperio Ordinumq; in ſuis partibus cognitioni ſubditi fuere; & ipſe Ordinum Princeps publicis legibus, ac juri fuit obnoxius: ut univerſi Reipublicæ unius ſpeciem ex uno atque

optima-

optimatibus mixtam exhiberent. Horum Ordinum comitia quo loco & tempore commodum videretur, indicere Principi jus erat. atq; in his deliberabatur de iis, quæ publicam rem atque univerſorum jus ſpectarent, videlicet de pace, de bello, de tributo in communes belli ſumtus aliaſve neceſſitates imponendo, de fœderibus, de ſociis, de monetæ regimine, de alienatione atque ablegatione juris ditionum, urbium, arcium, redituum ac prædiorum Reipublicæ, & de cæteris hujuſmodi rebus: quæque hic concludebantur, juſſu Principis accedente, rata habebantur ac firma. Quatuor primariæ civitates, olim præcipuæ dignationis & authoritatis, ac veluti arces & columina fuere tuendæ libertatis publicæ, inſtarque tribunorum plebis ſuo patrocinio reliqua oppida ac agrarios contra Principum attentata & injurias defendebant. Hinc anno CIↃCCCCXLI, IV Iulii, inter Ducem Arnoldum & Ordines; ac rurſus, anno CIↃ.CCCC LXXI, inter Ordinum deputatos & primarias civitates Tetrarchiarum Neomagenſis, Zutphanienſis & Arnhemienſis, fuit conventum: Si Princeps cuipiam ſubditorum ſuorum contra jus faſque eſſet injurius ac moleſtus, ut gravatus querelam deferret ad iſtius Tetrarchiæ, cui ſubjectus degit, civitatem;

tem; quæ querelam perſequi teneretur apud Principem: &, ſi hic ſpacio duorũ menſium ab attentatis ſuis non deſiſteret, tunc in omnes reditus & bona dominica Principis, ſita in prædicta Tetrarchia, manus injectio eſſet, uſq; dum Princeps damnum illatum reſarciret; &, ſi dehinc intra menſem læſo ſatisfacere ceſſaret, tunc prædicta civitas hoc denuntiaret civitati magis vicinæ; & ſic deinceps aliis; ubi ſimili modo in dominia manus injiceretur. Hodie ſupremũ totius provinciæ regimen eſt penes Ordines, qui hodie tantum è duabus claſſibus conſtant; Nobilibus nimirum, qui veteri cõſuetudine jus ſuffragii habent, & conſuetum jusjurandum de tuenda Religione & libertate præſtare non abnuunt; & urbium deputatis. Hos autem convocandi cum opus eſt, Proprincipi ac Senatui Provinciali jus eſt.

VIII.

Leges quadam & jura peculiaria.

IN legibus ac moribus iſta fere habent Geldri memoratu digna. Liberi majorennes peculium ſuum citra parentis aſſenſum vendendi ac donandi jus habent. Aſperrima illa Romanis legibus deſcripta ſervitutis conditio numquam ab illis

recepta

recepta fuit. Sunt variæ colonorum ſervilium conditiones, *Hof-horighe*, *eygen-horighe*, *vol-ſchuldige*, *vrien-luyden*, glebæ ac prædiis, quorum partes cenſentur, adſcripti, quibus uberiorem rem comparare permiſſum, quam tamē poſt ipſorum mortem detondere Domini queant. Extra cauſam matrimonii nullus erat liberos legitimandi modus, licet nunc per reſcriptum Ordinum legitimatio invaluerit. Romani juris adoptiones, arrogationes, emancipationes penitus ignorantur. Eſt inter conjuges (ſi non aliud in tabulis antenuptialibus fuerit conventum) omnium bonorum communio, hæreditatum, legatorum, donatorum aut quacunque ratione alteri acquiſitorum. Dotium jura nulla ſunt. Ære alieno viri mulier tenetur; ac nomen faciente viro, non minus obligatur, quam ſi ipſa quoque fidem obſtrinxiſſet: cum marito ſe obligans non juvatur S. C. Velleiano; neque habet in mariti bonis tacitam hypothecam. Donare conjux conjugi inter vivos non poteſt; mortis cauſa quibuſdam locis poteſt, modo fiat reciproce: reliqui autem niſi inter vivos atque irrevocabiliter donare non poſſunt: neque res ſoli neque bonorum univerſitas teſtamentis, fidei commiſſis, vel legatis transferuntur. Non itaque hic

hic atteruntur ſubditorum bona litibus de teſtamentorum internis vel externis vitiis, vel ſuorum hæredum de inofficioſo teſtamento, ac præteritorum liberorum non emancipatorum querelis, nec controverſiis de ſubſtitutionibus ac fideicommiſſis, unde alibi patronis forenſibus opima eſt meſſis. Ex conventionibus antenuptialibus haud ſecus, quàm ab inteſtato, ſucceſſiones bonorum transferuntur. legem ibi ſemel dictam, is, de cujus actũ fuit ſucceſſione, ſolus mutare nequit. Mulieres ſine auctore non habent perſonam ſtandi in judicio. Ius dicitur ſecundum mores atque edicta quæ Principes ex ſubditorum in quaque præfectura deſiderio ac conſenſu per formulam contractus promulgare ſolent. Denique habent Geldri conſuetudines feudales peculiares, à moribus Longobardicis multum differentes. quas qui penitius ſcire deſiderat, adeat doctiſſimum ſcriptum Frederici à Sande I. C., Commentarium nimirum in Gelriæ & Zutphaniæ conſuetudines feudales: è quo potiſſimam partem eorum quæ de Gelria diximus & porro dicemus, accepimus.

IX.

Iudicia atque Imperia.

PRo controverſiarum varietate varia quoque conſtituta fuere judicia atq; imperia. Eccleſiaſticum videlicet, provinciale, item ordinaria in urbibus, oppidis ac pagis: clientelaria, aggerum, fluminum, dominicorum atque adſcriptitiorum colonorum. Eccleſiaſticam habuere jurisdictionem, Colonienſis Archiepiſcopus in urbe atq; Imperio Neomagenſi; Trajectenſis in reliquis Neomagenſis Tetrarchiæ partibus, atq; etiam in Tetrarchia Arnhemienſi; Leodienſis in Tetrarchia Ruremundana; Monaſterienſis in Sutphanico Comitatu. his jus fuit cognoſcendi de legatis ad pias cauſas, de matrimoniis, de beneficiorum Eccleſiaſticorum, præbendarum ac ſacerdotiorum jure. in reliquis cauſis Romani Pontificis atque Epiſcoporum imperia, comminationes ac fulmina ſemper inſuper habita fuêre. hinc illud in diplomate Arnoldi Ducis, dato an. 1432: *VVy belooven alle bannen ende ladinghe uyt onſen lande te keeren, ghelijck onſe Voorvaderen dat oock gedaen ende uyt gekeert hebben.* Id eſt: Promittimus, nos banna omnia omneſque evocationes è noſtris

noſtris Dominiis prohibituros, quemadmodum majores noſtri fecerunt. Hodie abjurato Pontificio imperio omnes iſtæ cauſſæ ſpectant ad Curiã provincialem, exceptis legatis piis, quorũ condictio corã ordinariis judiciis inſtituenda eſt.

Proviñciali Cõſilio præeſſe ſolet Princeps vel Proprinceps, ac Cancellarius. hiſce olim à Principe, hodie à ſingularum Tetrarchiarũ nominatione ac Proprincipis & reliqui Senatus electione, duodeni plus minus adjunguntur Senatores, legum ac morum periti.

Senatui adjunctus eſt fiſci patronus, quem principis vel reipublicæ tutorem vocant. hunc jurium fiſcalium, dominicalium Imperii, juriſdictionis ac limitum cura commiſſa eſt. ejus officium eſt, de jure reipublicæ inquirere; agendo ac defendendo reipublicæ patrocinari; Prætoribus, quæſtoribus, publicanis ac jus à Principe vel republica habentibus conſulere atque in jure adeſſe; delictorum graviorum ſuſpectos extra ordinem ex curiæ decreto reos peragere.

Ad provinciale conſilium ſpectat deciſio controverſiarum ſuper jure prædiorum, adſcriptitiorum ac dominicalium; ſuper iis, quæ Principes vel reſpublica pro ſuis poſſidet; ſuper injuriis verbo vel ſcripto ibidem alicui illatis;

ſuper

ſuper jure Eccleſiaſticorum beneficiorum, ſive Principem ſive alium agnoſcāt patronum; atque etiam ſuper militarium beneficiorum poſſeſſione; ſuper controverſiis matrimoniorum; ſuper ſalariis ac ſumptibus Advocatorum vel Procuratorum ex litibus ibidem ventilatis. Huc quoque ſpectant cognitiones ſuper interpretatione ac jure principalium privilegiorum, vel contractuum, ſi non inferiorum illa conſeſſuum cognitionibus ſpeciatim fuerint ſubmiſſa. Item ſi controvertatur inter communitates, urbes vel pagos diverſarum juriſdictionum, atque etiam ſi duo de poſſeſſione vel dominio imperii alicujus hereditarii contendant. Item ſi alicubi in provincia jus notorie negetur, vel malitioſe protrahatur, vel jurisdictio vacet, ſi nulliter adverſus leges pátrias à prætoribus actum vel in conſeſſibus pronunciatum dicatur, hujus Senatus auxilium imploratur. Hic adverſus publico munere fungentes ſuper exceſſu, delicto vel concuſſione accuſationes inſtituuntur. Hic ſuper paganorum criminibus inquiſitiones atq; executiones decernuntur, niſi alibī ex privilegio vel conſuetudine inferioribus conſeſſibus cognitiones iſtorum criminum fuerint reſervatæ: quo tamen caſu, ſententias ibidē conceptas Prætores

non aliter quam Senatu jubente executioni mandant. In hoc quoque Senatu Proprinceps, Cancellarius, Senatores, III viri Rationales, reliquique curiæ ſuppoſiti, ſi perſonaliter ex contractu vel delicto conveniantur, forum ſortiuntur. Hic & III-virorum Rationalium acta omnia reviſioni ac reformationi ſubjecta ſunt, ſicubi in patrimonii publici adminiſtratione, vel in Prætorum; Quæſtorum vel publicanorum rationibus diſpungendis, reipublicæ vel privatis præjudicatum dicatur. Hic quoque Senatus ejuſve Legati præſunt cognitionibus provocationum in Comitatu Zutphanienſi, Batavia ſuperiore, oppido Thielenſi ac Velavia. Iudicat denique de quibuslibet controverſiis ex prorogatione partium. Delictorum ubivis in provincia patratorum gratiam facit Senatus, atque abolitionem concedit. Atquè hæc de cauſis Principis ejuſve conſilii cognitioni reſervatis. Avocare autem cauſſas ab ordinariis judiciis principibus nunquam licuit, utpote ſolemni juramento obligatis, *Dat ſy een yder ſtadt-recht, landt-recht, leen-recht, dijck-recht, vvater-recht, 't huys-recht ende laten-recht, ſoude laten vveder-vareu.* Id eſt: Se permiſſuros, ut omnes & ſinguli juri oppidano, rurali, feudali, aggerali,

gerali, aquatico, domeſtico, prædialique fruantur.

In omni autem judicio, ſive ordinario in urbibus ac pagis, ſive extraordinario, ſunt Præſides, ſive Satrapæ, ſive Prætores, & præterea alibi ordinarii ac jurati, alibi injurati litium diſceptatores. Hi ſola cognitione ſententiaque contenti ab Imperio omnino alieni ſunt, illi imperio contenti cognitionibus abſtinent. Adeo ut nullibi, præterquam in Senatu provinciali, Principem repræſentante, cognitio cum Imperio in eiſdem perſonis concurrat. Non habuere itaque Principes ſummam in jura poteſtatem, ſed fuere edictorum formulis devincti; à quibus recedere vel latum unguem religio fuit. Sunt præter ordinarias jurisdictiones in ſuperiore atque inferiore Batavia, inter Moſam ac Vahalim, in inſulis Bommelii ac Thielæ, marginibus Velaviæ, atque alibi, aggerum Præfecti ac VII-viri jurati, *Dyckgraven ende Heem-raden*, quibus aggerũ muniendorum ac conſervandorum adverſus maris ac fluminum exæſtuantium inundationem cura commiſſa eſt. Hi ex perpetuis principum edictis, quum res poſcit, obequitantes, aggeres, aquæ ductus ac cataractas perluſtrant; ſi quid diſſipatum, convulſum, concuſſum vel obturatum ſit, inſtant, omnibus inſtau-

randis incumbunt, multas indicunt, prædia neglectis aggeribus obnoxia evincũt, ac publica licitatione ac omni reliquo clientelari, cenſuali vel hypothecæ onere libera ac penitus purgata minimum exigenti addicunt. Suntque hæc aggerum muniendorum jura in multis admodum rigida atque exorbitantia, idque ob publicam ſecuritatem; quamvis non deſint qui conquerantur, eorum jurium obſervatione atque acceptione, ſive per rationum ignorantiam, ſive conſulto, à vero cum ſubditorum pernicie ſæpe aberrari. Eſt & cenſualis jurisdictio, qua plerique prædii ſolario jure, vectigalis poſſeſſorem ad ejus profeſſionem cenſuumque ceſſorum præſtationem ſibi faciendam adigunt, ex parium iſtius curiæ cognitione ac decreto.

Circa provocationes non eadem lege utuntur per univerſam provinciam. A plerîſque urbibus nulla datur provocatio. Neomagenſium ſententiæ Aquisgrani reformantur. In Comitatu Zutphanienſi nova lege inductum eſt (aliter enim fuit ante annum 1594) uti ab inferioribus Præfecturarum judiciis ad juridicos conſeſſus ſuperiores provocare liceat. In ſingulis præterea territoriis provocatio eſt, ſed minime ad eoſdem. Conventus pro ſententiis territorii Zutphani-

phanienſis reformandis habentur Zutphanii: in territorio Arenacenſi conventus in eam rem habentur ad ſylvam dictam *Enghelander-holt*, ſub dio. In Tetrarchia Ruremundenſi ac Neomagenſi ſingulæ pæne paganæ Præfecturæ ſeorſim in hanc rem ſuos habent conventus. Alibi præeſt Principis Senatus, atque urbium legati adſunt; quos alii non admittunt; alibi omnes, qui ex ordine Equeſtri in Pręfecturis prædia poſſident, etiam extranei, ad ſuffragia admittuntur; alibi indigenę tantū; alibi ſolummodo ipſorum delegati. *Eſt* ubi provocatur ad urbium *Scabinos. Alibi frequentiores in hanc rem habentur conventus*; alibi rariores, atque adeo vix bini intra hominum memoriam. Ex hac ditione ad Imperatoriam Curiā nullam eſſe admittendam provocationem, obtinuit ab Imperatore Henrico Reinaldus Gelriæ Comes, anno cIↃ ccc x.

X.

Comitum & Ducum Series.

An. C.N. 1079. *Comites.* OTto Comes Naſſavius hoc anno ab Henrico IV Imperat. Francofurti ad Mænum Comitis Gelriæ ac Zutphaniæ titulum & inveſtituram obtinuit;

Anno C. N. nuit; ducta primum Adelheida filia atque unica hærede Wichardi Comitis à Ponte poſtremi Gelriæ tutoris; deinde Sophia fil. Wichmãni Comitis Zutphaniæ, obiit anno 1107.

1107. *Gerhardus*, Ottonis f. duxit in uxorem Hedwigin ſive Hadewinim f. Florentii II Comitis Hollandiæ; obiit anno 1131.

1131. *Henricus* Gerhardi fil. duxit in uxorem Seinaram Godefridi III Brabantiæ Ducis fil. quæ illi dotis nomine Veluam attulit. obiit anno 1162.

1162. *Gerhardus* II, Henrici fil. duxit in uxorem Margaritam Comitiſſam à Sponheim ſive Haſbaniæ. obiit ſine liberis anno 1180.

1180. *Otto* II, Gerhardi frater, duxit in uxorem Richardam Comitis Iuliacenſis fil. obiit anno 1202.

1202. *Gerhardus* III, Ottonis fil., duxit in uxorem Richardam Comitis Naſſavienſis filiam. obiit anno 1229.

1229. *Otto* III, Gerhardi fil., duxit in uxorem Philippã Comitis ſani D. Pauli fil. Hic Ruremondam, Arnhe-

Anno Arnhemum, Harderwicum,
C.N. Bommelium, Gochtum, & Wageningam muris cinxit: & Neomagum à Guilielmo Hollandiæ Comite & Cæſare Romano ſibi pro 21000 marcis argenti puri oppignoratã Gelriç adjunxit, anno 1249. obiit anno 1271.

1272. *Reinholdus*, Ottonis fil., dictus bellicoſus. Duxit in uxorem primo Ermingardin Hermãni Limburgenſis Comitis filiam. ſocero mortuo cum Ioanne Duce Brabantiæ de hæreditate Limburgenſi contendit, & prœlio ſuperatus, captuſque, non ante ab illo dimiſſus fuit, quam jure ſuo ceſſiſſet. Secundo Margaritam Guidonis Comitis Flandriæ filiã. Obiit in carcere à fil. ſuo captus, anno 1325.

1326. *Reinholdus* II, Reinholdi fil.
Duces. Huic Ludovicus Bavarus Imper. anno 1339 Ducis titulos atque honores conceſſit. Vxor prima Sophia; Florentii Bartoltii poſtremi Mechliniæ Domini filia. ſecunda, Iſabella, vel Leonora, Eduardi III Angl. Reg. fil. Obiit anno 1344.

An. C. N. *Reinholdus* III, Reinholdi II
1344. filius. Hunc frater Eduardus poſt varia prælia cepit, ac totos decem annos in caſtro Roſendael carcere detinuit. è quo poſt mortem fratris dimiſſus, anno 1371. paulo poſt obiit, nullis relictis liberis.

1371. *Guilielmus* Mariæ quæ Guilielmo IV Comiti Iuliacenſi nupſerat fil., atque ita Reinholdi primi nepos, Dux Iuliacenſis & Gelriæ; duxit in uxorem Catharinam Alberti Bavariæ Ducis & Hollandiæ Comitis fil. obiit ſine liberis, anno 1402.

1402. *Reinholdus* IV, Guilielmi frater, Dux Iuliacenſis & Gelriæ: uxor Maria Attrebatenſis. obiit ſine liberis, ann. 1423.

1423. *Arnoldus* Egmondanus, Ioannæ (quæ ſoror fuerat Guilielmi & Reinholdi IV Ducum Gelriæ & Iuliæ) è filia Maria, quæ Ioanni Dynaſtæ Egmondano nupſerat, nepos. Is anno 1472 Carolo Burgundiæ Duci Ducatum ſuum & Comitatum ceſſit: cui & jura ſua volenti firmius roborare, Gerardus Iuliacenſis Adolphi Iuliacenſis ſine

Anno C. N. ſine liberis defuncti (quem de eadem ditione tanquam beneficio caduco Sigiſmundus Imperator anno 1425 inveſtiverat) ex fratre nepos, anno Chriſti 1437 ab Imperatore inveſtitus, ſibi in hanc ditionem competentia jura pretio 80 mil. aureorum Rhenenſium anno 1473 die 20 Iun. vendidit, & quanti majoris erat donavit. Fredericus autem Imp. eandem ceſſionem ac venditionem, quam & Gerardi filii Guilielmus ac Adolphus ratam habebant, utraque parte deſiderante, Imperiali authoritate approbavit, ipſique Carolo Burgundo hanc ditionem pro ipſo ejuſque hæredibus ac ſucceſſoribus in clientelam conceſſit. *Sandeum hic ſecuti ſumus, licet alii hæc aliter narrent.*

1465. *Adolphus*, Arnoldi filius, detruſo in carcerem patre, principatum invaſit: duxit in uxorem Catharinam Borboniam, quæ illi peperit Carolum; & Philippam, quæ nupſit Renato Duci Lotharingiæ. Periit

Anno miſere à Gallis ad Tornacum
C. N. cæſus, anno 1477.
1477. *Carolus* Burgundus, hoc titulo atque armis Gelriæ poſſeſſionem conſecutus, eam tenuit ad annum 1476. quo ad Nanceiũ 5 Ian. occubuit: ut refert Cominæus.
1478. *Maria* Caroli f., Maximiliani Auſtrii uxor, Ducatum à Gelris, ab ipſa ſtatim deficientibus, vix obtinuit: nam Adolpho cæſo Gelri Catharinæ illius ſorori adminiſtrationem Ducatus tradiderunt: quæ prudenter aliquot annis illum adminiſtravit; donec Carolus adoleſceret.
1492. *Carolus* Egmondanus, Adolphi fil., Arnoldi n., ab Ordinibus Gelriæ è Gallia evocatus, Gelriæ Dux & Zutphaniæ Comes inauguratus. obiit ſine liberis anno 1539.
1539. *Gulielmus*, Dux Iuliaci & Cliviæ & Bergenſis: ex Ioanne Duce Cliviæ & Maria Wilhelmi Ducis Iuliacenſis filia natus, ab Ordinibus Gelriæ vivo adhuc Carolo Egmondano aſcitus atq; inauguratus: ceſſit Carolo V,
anno

Anno C. N. anno 1543. Hic erat Gerardi (quem ſupra in Arnoldo Egmondano jus ſuum Carolo Burgũdo vendidiſſe & donaſſe diximus) pronepos. Res ita ſe habet: Gerardus ſecundus Comes Iuliacenſis & Bergenſis duos filios habuit, Wilhelmum & Adolphum; quorum ille Comes fuit Iuliacenſis; hic Bergenſis. A Iuliacenſi recta linea deſcendit Wilhelmus IV, qui primus fuit Dux Iuliacenſis; cui nupſit Ioanna, vel Maria, Reinholdi II Ducis Gelriæ *filia;* atque ita duo *illius filii* Guilielmus & Reinholdus jure materno Ducatum Gelriæ obtinuere. Filia Maria vel Ioanna nupſit Ioanni Arculei Dynaſtæ. fratribus autem ſine liberis defunctis, proximus illorum agnatus è linea Bergenſi, videlicet Adolphus, prioris illius Adolphi abnepos, dux Bergenſis factus eſt Dux Iuliaci, contra Arnoldum Egmondanum, cui jus in illum Ducatum competebat ex parte aviæ, quæ fuerat Wilhelmi & Reinholdi ſoror. huic Adolpho in Ducatu Iulia-

Anno C. N. Iuliacenſi & Bergenſi ſucceſſit Gerardus, fratris Guilielmi filius; Gerardo filius Wilhelmus. cujus filia Maria nupſit Ioanni Duci Clivenſi, illique genuit hunc Guilielmum de quo agimus.

1543. *Carolus* V Imperator; & ipſo reſignante anno 1555.

1555. *Philippus* I. Hiſpaniarum Rex. Quem provincia cum cæteris provinciis fœderatis an. 1580 ejuravit.

APPENDIX AD GELDRIAM.

Culenburgicus Comitatus.

DVM in qua parte potiſſimum agerem de Culemburgo & Comitatu, incertus hæreo, & operæ feſtinant; bene de eo dicere neglexeram. Culenburgum ergo ſitum eſt ad ſiniſtram Leccæ ripam; in tres partes diviſum oppidum, quæ ſingulæ ſuis muris & foſſis cinguntur; ſicuti & arx illi connexa, Comitis domiciliũ.

Diſtat

Diſtat à Viana milliare unum. Regimen civile oppidi eſt penes præfectum, (vulgo *Droſt,*) duos civium Magiſtros, ſeptem Scabinos, & Sculterum. Qui omnes abſoluta poteſtate à Comite eliguntur, nulla prævia oppidanorum deſignatione: & ipſi poſtea minora munia inter honeſtiores cives diſtribuunt, non modo in urbe, ſed & in agro.

Sub Comitatu præter oppidum ſunt quatuor pagi; *Suyrdingh*, fines jungens cum Hagelteynio, diœceſios Trajectinæ loco; *Syderveld*, cum Leerdami ditione; *Gobberdingh*, in meditullio Comitatus & *Redishem*, ad limitem Burani Comitatus.

Culenburgenſis ditio jam ab aliquot ſeculis regulos ſuos habuit. Heuterus eorum primum commemorat Robertum Boſichemum, qui obiit anno 1164. Cujus ſucceſſores connubiis plures ditiones creverunt, inprimis Gerardus II ejus nominis Culenburgii regulus; qui ducta in uxorem Eliſabetha Buræ, Borfelii, Zulæ, Sint Martenſdijckii, Swijckii ac Doddendalæ Domina, magnas ditiones cum ipſa accepit. Ex his natus Caſparus Culenburgii, Zulæ, Hoghſtratæ, &c. regulus: & Aleyda; quæ patris teſtamẽto Buræ & Santi Martensdijkii domina Frederico Egmondano Iſel-

Iſelſteynii domino nupſit. Caſparus tantum quinque filias reliquit. Quarum major natu Elizabetha, licet bis enupta, nullos liberos peperit. Secũdo genita Anna, uxor fuit nobiliſſimi viri Ioannis Palanti præfecti ditionis Valkenburgii. E quibus Florentius Culenburgii Comes deſcendit, qui hodie ſupereſt. Cujus parens Florentius à Philippo II Hiſpan. Rege primus Culenburgii Comes fuit deſignatus: verum quum una cum præcipua Belgii nobilitate an. CIↃ IↃ LXVI libellum ſupplicem Parmenſi Duciſſæ, quæ Regis Hiſp. nomine provincias moderabatur, obtuliſſet, gratia illius excidit, & ab Albano proſcriptus fuit, & domus illius, quam Bruxellis habebat inprimis magnificam, exciſa, areæque marmorea baſis impoſita, cum quadrilingui inſcriptione, quæ talis erat: *Regnante Philippo ſecundo Cathol. Hiſpan. Rege, in his ſuis inferioribus Germaniæ Regionibus gubernante vero Ferdinando Alvarez de Toledo Alba Duce, &c. Florentii de Palant quondam domum ſolo æquari ſancitum eſt; ob execrandam memoriam repetitæ in ea conjurationis adverſus Religionem Eccleſ. Cathol. Rom., Regiam M. & ipſas regiones, anno à ſalute* CIↃ IↃ LXVIII, 5. *kal. Iun.* Baſis quidem hæc poſtea everſa, ſed domus haud reſtaurata. Hæc

damna

damna tulit, tantumque periculum adiit vir nobiliſſimus, libertatis ergo, qua hodie fruimur. Obiit anno 1598, pene ſeptuagenarius.

S. Andreæ munitio.

QVum an. cIↄ Icxcix Andreas Auſtrius Cardinalis, fratre ſuo Alberto Archiduce abſente, provincias Belgicas, quæ Hiſpano parent, gubernaret, & militaribus copiis cum imperio præeſſet Franciſcus Mendoza Arragoniæ Thalaſſiarcha; magnum inter noſtros & Hiſpanos certamen fuit juxta Bommelium, illis oppidum capere, noſtris illud tueri ſatagentibus. Tandem quum Hiſpani de urbe capienda jam deſperarent, monitus fuit Cardinalis ab architecto quodā Germano (Thuanum ſequor lib. cxxii) qui à noſtris ad ipſum transfugerat, locum urbi ſubeſſe anguſtum, in quo Moſa & Vahalis juncti inſulam efficiant, extruendæ munitioni valde opportunum, qua fabricata navigatio omnino impediretur. Itaque ille ex conſilio belli ducum à Bommela copias Roſſenium reducit, & in propinquo quinquangulari munitioni deſignatæ principium facit. Opus ſumma celeritate & arte perfectum, ſalicetis & cunctis arboribus inſulæ in eam rem re-

ſectis;

ſectis; Sant-Andreana de nomine Cardinalis dicta munitio. Dum feſtinatis operibus in eo laboratur, Princeps Mauritius in Voornam inſulam proximam deſcendit, in qua munitionem ovali ſpecie habebat, ad res gerendas valde oppo rtunam. Aliquot levibus præliis deinde certatum, munitioque ab Hiſpanis perfecta, & præſidium cIↄ Iↄ peditum & alæ unius equitum impoſitum. Sed haud diu hoſtis hac munitione potitus fuit. Nam anno cIↄ Iↄ c à Principe Mauritio obſeſſa VII kal. April. per deditionem in illius manus tradita fuit VIII idus Majas. Munitio hæc ſtructa ad normam (ut ajunt) arcis Antwerpianæ; quinis ingentis molis propugnaculis in orbem cincta, quorum tria Moſæ atq; Vahalis alveum reſpiciunt, bina Harwardenam; aliiſque operibus, quæ hodierni belli uſus invenit, ita ſepta intuſq; inſtructa eſt ut inter invictas opere & induſtria céſeri queat. Arx quoque Naſſavica in inſula Voorna novis operibus munitior reddita. Vtraq; hodie validis noſtrorũ præſidiis tenetur.

De munitione Schenckiana.

QVia jam in munitiones incidimus, nequaquam præterire debemus famoſiſſimam munitionem Graviiwardiæ,

diæ, quam à primo conditore vulgo Schenckianam vocant: ſita quippe eſt ad angulum inſulæ amnicæ quam vulgo *'s Graven-vveert* vocant, ubi Rhenus in duo cornua divaricatur; quorum illud, quod ſeptentrionē verſus defluit, Rheni nomen ſervat; alterum quod occidentem verſus dilabitur Vahalis aſſumit: proſpectu in omnes partes jucundiſſimo. Hæc primum à fortiſſimo militum ductore Martino Schenckio nobili Geldro exiguo ambitu ſtructa, ut Hiſpanos arceret, qui jam oculos in hunc locum conjeciſſe dicebantur; anno cIↃ IↃ LXXXVI. Sed poſt illius obitum, opportunitate loci cognita, ab Illuſtr. Ordinibus confœderatī Belgii variis modis eſt ampliata, ita ut jam intra vallum contineat virgas CCC, habeatque templum, forum, ſcholam, & ædificia privatorum haud ineleganter ſtructa circiter LXXX; atque ita permunita, ut nihil eorum operum, quæ hodierni belli uſus poſtulat, hic deſideretur. Et quia Rheni violentiam nonnumquam experta fuerat, vaſtis in flumen jactis molibus variiſq; operibus indemnitati illius conſultum.

HOLLANDIA.

I.

Situs & limites.

HOLLANDIAM à plaga mundi occidua Britannicum mare; à ſeptentrione Cimbricum ambit & littora illius pulſat: ab ortu ſolis fretum amplum, vulgo de *Suyder-Zee*, Friſiam procul aperit; ad euronotum Tranſiſelanam & Velaviam: ad auſtrum Trajectina ditio obtenditur, & porro Gelriæ & Brabantiæ pars: ad occidentem denique atque eorum Zelandicæ inſulæ prætenduntur.

Regionis ambitum ad LX milliaria extendi volunt: longitudo ejus magna ſecundum oram maritimam, inde ab inſula Schellinga ad ſeptentrionem ſita, ad Scaldiam Zelandiæ inſularum unam: latitudo perexigua eſt, & nuſquam fere ſeptem octove milliaribus major; quandoquidem è meditullio illius creditur viatori trium horarum ſpatio hinc ad oceanum, illinc ad extremos illius fines patere aditū. Ex quo æſtimari poteſt Hollandiam à reliquo Bataviæ veteris corpore deductam, longæ tæniæ aut litui incurvi faciem præ ſe ferre. Memorabilis

vero eſt (inquit *H.Iunius*) majorum noſtrorum induſtria & digna hujus gentis gloria, quod, cum Rhenus & Moſa in plures ſinguli ramos & brachia alveoſque diffuſi, regionem quaquaverſum complectantur & interſecent, illi tamen haud contenti hoc naturæ beneficio, arte atque induſtria hanc adjutarunt, paſſim emiſſaria, opportunos euripos & aquaria adjungendo, ut adventu diſceſſuque commeantium, commercia alerentur.

II.

Cæli ſolique qualitates.

HOllandia (inquit *H.Iunius*) longe maxima parte paluſtris eſt, ſolo depreſſiore ac demerſo pleriſque locis, multis etiam natante, non in novum modo ſed in adultum quoque ver, præſertim qua Trajectinos fines reſpicit: ſtagnis & euripis paſſim irrigua; lacubus immanibus, quorum finem nulla oculorum acies metiatur, divulſa: alicubi arvorum culturis diſtincta, arboribus fructiferis conſita, aut nemuſculis amœnam faciem oſtenſura. tertiam ferme partem mari objecta ſabuleta occupant, ſterilia quidem illa, ſed cuniculorũ fecundiſſima.

arbuſtorum magna raritas eſt, quæ olim abundarunt. Aquarum multitudinem, quæ demiſſioribus arvis gravis eſt & ſtagnantibus paſcuis hyeme innatat, frequentioribus molis aquariis exonerant. eæ quaternis aliis inſtructæ, vento circumaguntur, & pinnato tympano aquas in altum evehunt, atque in euripos & inciles foſſas ejectant, invento valde utili ac prope neceſſario. (quod ſuperioribus annis plurium induſtria auctum; ita ut nunc ejuſmodi molæ aquariæ incredibilem aquarum vim brevi ſpatio non tam evehant, quam everrant.) aquæ altioribus aggeribus utrimque coërcitæ & in majores latioreſque aquæductus corrivatæ, per emiſſaria opportunis locis collocata, quotieſcunque maris reciprocantis fluctus refluit, in maris ſinum aut amnes effunduntur: alii depreſſos illos agros, aqua prius deducta, meliores reddunt, inducto ex arena corio, quod deſuper infuſa terra è cinere, luto, aliiſque rejectamentis coacta, interdum & fimo ſtercorant, inſigni profectu & ſucceſſu læto. Cœli clementia (inquit idem) deſtituimur: hyems nobis maturior, aſperiorque: vis ventorum infeſtior; præcipue Caurus, Hollandiæ veluti peculiaris tyrannus additus; hoſtis arboribus ſatis inimicus, valetudini adverſus, procello-

ſus,

ſus, mariſque turbator. Habet porro hæc regio agros frugiferos quoque, & quidem luxurioſo & opimo frumento ſupra modum ſcatentes (tritico præſertim excellenti prope Lugdunum Batavorum, Rhenoburgi, & in occidua Hollandiæ plaga quam vocant *Weſtland*;) ſed qui tantillo in ſpacio & in regione, qua non aliam populoſiorem uſquam invenias, ad ſuppeditandam tantæ multitudini alimoniam ſint impares. Paſcui vero agri bonitate cum aliis certare licet; unde præcipui proventus exiſtunt: ſiquidem è caſeo & butyro, quæ exportantur in externa loca, *in ſingulos annos ducenties ſeſtertium* cogi putatur, quæ ſumma ad decies centena Carolæorum millia extēditur; præter ea quæ in quotidianum alimentum, quo vix alio bona pars tenuioris fortunæ hominum victitat, cedunt. Tot boum armentis abundat, tam læta vaccarum parens ac nutrix eſt; ut conſtet, aliquibus Hollandiæ partibus vaccas vernis & æſtivis menſibus XLIV lactis heminas quotidie in mulctralia ſingulas fundere. Hinc butyri longe optimi copia; hinc caſeorum qui cum præſtantiſſimis certent, infinita pene vis. Ioannes enim Benningus Curiæ Hollandicæ conſiliarius (referente Guicciardino) certa obſervatione & minime fallente

calculo oſtendit, Aſſendelphi & quatuor vicinis pagis tantum lactis uno anno è vaccis colligi, quantum è Germania ſuperiori Rhenéſis vini devehebatur Durdrechtum. Cuniculorum innumeram multitudinem paſſim alit regio, in collibus arenariis, qui mari objacent. Cervorum etiam & damarum toto illo collium tractu & vicinarum vallium nonnulla copia eſt. Quid dicam de equis, quos generoſos, idoneoſque ferendæ panopliæ, ſed ſuccuſſatores pleroſque, ea pars Hollandiæ producit quam Weſtfriſiam vocant: auſtralior quoque pars lacertoſos & optimos. Avium paluſtrium, præſertim anatum, captura nuſquam copioſior, inſtitutis ad id quæſtuoſis admodum aviariis, in quæ illices aves manſuefactæ feras pelliciunt primo, eas dein catulus artem edoctus latratu conſternatas, diffugere in caveas cogit, ubi aucupis manu cadunt. Piſcium amnicorum copiam ſtagna, lacus, paludes, fluvii ſuppeditant; marinorum incredibilem vim vicinum undiquaque mare. Lignorum quidem hic inopia eſt, ſed foſſilis ceſpitis abundantia ſumma, qui è terræ fodinis erutus, aut ex ipſis aquis hauſtus, ſole & vento excoctus, igni alimentum obvium minimeque contemnendum præbet. Habent & tenuiores ruſtici in ſepten-

ptentrionali Hollandia ceſpitum genus è fimo bubulo coactum, & ſimiliter ſiccatum.

III.

Diviſio Hollandiæ.

HOllandia in plures partes dividitur, quæ peculiaria nomina ſortiuntur, ut Maeſlandiam, Schielandiam, Delpholandiam, Rhenolandiam, Kennemariam, VVaterlandiam, Amſtelandiam, Goelandiam, & ſimiles: ſed maxime communis & alicujus uſus diviſio eſt, in auſtralem & ſeptentrionalem; quarum hæc etiam *VVeſtfriſia* dicitur: nam hæ partes nonnihil moribus & inſtitutis variant; incolarumque ingenia & habitus plurimum diſcrepant. Auſtralis complectitur hæc oppida; *Dordrechtum, Harlemum, Delfum, Leydam, Amſtelodamum, Goudam, Roterodamum, Gorichemum, Sciedamum, Schonhoviam, Brielam*; quibus accedunt *Gertrudiberga, Heuſda, VVorcomium, Viana, VVoerda, Oudevvatera, Iſelſteinium, Aſpera, Heuclomum, Leerdamum, Naerda, Weſopum, Muda.* Septentrionalis, *Alcmariam, Hornam, Enchuſam, Edamum, Monachodamum, Medenblicum* & *Purmerendam.* Atque harum quidem partium limites ratione reginiinis politici

& eccleſiaſtici diverſi ſunt. Nam politici ratione, auſtrali accenſentur Harlemum & Amſtelodamum; eccleſiaſtici vero, hæc oppida cum ſuis vicinis pagis & claſſibus Synodo ſeptentrionalis Hollandiæ accedunt. Eſt & ſtrictior Zuyt-Hollandiæ notio, quæ longe antiquiſſima eſt; ea autem complectitur complures pagos; ejuſq; metropolis eſt Durdrechtum; Balivum habet primæ dignationis; & jure utitur nonnihil à reliqua provincia diverſo, & ampliſſimis privilegiis jam olim à Comitibus Hollandiæ fuit donata. Pagi & dominia ſunt: *Werkendam, Duſſen, Beyerland, den Clundert, Beſoyen, Spranghs, Cappel, Zydevvyn, Nederveen, cleyn Waſpick, groot Waſpick, 'sGravenmoer, Raemsdonck, Drimmelen, Stanthaſen, Mernvvede, Dortſmonde, Craeyenſteyn, langh Ambacht, cort Ambacht. Houvveninghen, Dubbeldam, Puttershoeck, Myns-Heeren-Land, Heynkens-oort, Wieldrecht, Strien, Maeſdam, Heer-Ians-dam, de Lind, Kyf-Hoeck, Heer-Oudeland, Scobbeland, Svvyndrecht, Develſteyn, Rysoort, Strevels hoeck, Sandeling, Rieder-Kerck, Yſelmonde, ooſt en vveſt Barendrecht, Carniſſe, Papendrecht, Alblas, Alblaſſerdam, Nieu-lecker-land, Streef-Kerck, Brantvvyck, Molenaers graef, Hof-*

Hofvveghen, Blaſkens-graef, W'yngaerden, Slydrecht, Giſſen-oude-kerck, Giſſen-nieuvve-kerck, Harduneveld, Crimpen op de Leck, ende. Crimpen op de Yſſel, Ouvver-kerck, Lecker-kerck, Zuydbroeck, Berch-Ambacht, Berkou, Stolvvyck.

Maeſlandia cujus latus Moſa proximè alluit, capit *Brielam, Vlaerdingam, Geervlietum, Heenvlietum, Puttenolandiam, Striam*, præter aliquot inſulas.

Schielandiæ *Roterodamum, Schiedamum* & *Gouda* poſſunt aſſignari.

Delpholandiæ, *Delphum* cum *Haga*:

Rhenolandiæ caput eſt *Leyda*.

Kennemariæ vulgo tribuunt *Harlemum, Alcmariam, Bevervvicum* cum pagis circiter XLII.

Amſtelandia urbem cognominẽ complectitur & aliquot pagos.

Waterlandia, *Edamum, Monachodamum, Purmerendam*, cum nonnullis pagis.

Goelandia, *W'eſopum, Naerdam, Mudam.*

Incidi in aliam diviſionem Hollandiæ, quam diligentiſſimus rerum Belgicarum ſcriptor Petrus Borrius Chriſtiani f., lib. VII hiſtoriarum ſuarum, antiquiſſimam & veram judicat, atque ex archivis Cameræ Rationalium ad-

ſtruit; quam hic ſubjungendam exiſtimavi.

Comitatus Hollandiæ (inquit) dividitur in quatuor partes. Quarum prima appellatur ſeptentrionalis Hollandia: ſecunda meridionalis: tertia Voornia; quæ quondam proprios dominos agnovit; quarta Kennemerlandia, atque occidentalis Friſia; quæ vulgo perperam ſeptentrionalis Hollandia vocatur, quia ad ſeptentrionem Hollandiæ poſita eſt.

Sub parte prima comprehenduntur præfecturæ aquaticæ (vulgo *Waterſchappen*) ſive Dijckgraviatus, Rhenolandiæ, Delfſlandiæ, & Schielandiæ, atque adeo Wordenæ. Oppida illius ſunt; Delphi, Lugdunum Batavorum, Gouda, Roterodamum, Sciedamum, Oudewatera; Wordena, &, ut quidam aſſerunt, antiquiſſimũ Hollandiæ oppidum Vlaerdinga, & amœniſſimum municipium Haga Comitis.

Sub ſecunda parte comprehenduntur: Durdrechtum, antiquiſſima illius Hollandiæ partis metropolis; quæ primum ſibi ſuffragium vendicat inter omnia Hollandiæ oppida in conventu Ordinum hujus Provinciæ: Gorichemum: Worichemum: Schonhovia; Heusdenum; licet controverſum ſit utrum Brabantiæ an Hollandiæ ſit adſcribendum;

ſed lis hæc deciſa videtur, quia ab Hollandis poſſidetur: & Geervlietum, metropolis Puttiæ; licet hodie mœnibus careat.

Tertiæ partis, Voorniæ nimirum, caput eſt Briela, neque alia oppida habet præter hanc & Goeream, ſed complures perpulchros pagos; & præ cæteris Hollandiæ partibus abundat arvis omnis generis frugum feracibus.

Quarta pars, Kennemerlandiæ & Weſtfriſiæ, longe maxima eſt Hollandiæ pars. complectitur enim Kennemerlandiam, Amſtelandiam, Godelandiam, Waterlandiam, & inſulas Texeliam, Wieringam, Vlielandiam, & Gryndam. Sub ea comprehenduntur; nobilis & pulchra urbs Harlemum, Kennemerlandiæ caput; quæ ſecundum ſuffragium in conventu Ordinum Holland. obtinet: potens & opulenta civitas Amſtelodamum, Amſtelandiæ caput: Alcmaria, prima Weſtfriſiæ urbs: Horna: Enchuſa: Medenblicum: Edamum: Monachodamum: Purmerenda: & Godelandiæ oppida Nardenum, Muda & Weſopum.

IV.

Mores Hollandorum, ingenia, ſtudia.

GEnus hominum (inquit *Iunius*) habet Hollandia procerum, corporibus validum, forma liberali, ingenio aperto & facili, quod olim dolis atque exterorum artibus obnoxium fuiſſe notatur: Sed nunc ea ſimplicitas tanquam cos attritu, peregrinationibus longoque commerciorũ uſu exercita, vaſriciei nõnihil attraxit. Sermo & congreſſus comis illis eſt; laboris patientia ſumma. Id in genere dicendum eſt & vere & cum laude, imo & ſinitimorum confeſſione, Hollandos eſſe frugi & attentos œconomos, patreſque familias. Fœmineum genus, proceritate, formæ naturali & non fucato nitore, & lacteo candore gentes finitimas ſuperat: viragines dicas; uſque adeo nullius laboris parcæ, adverſus quaſvis aëris tempeſtatumque injurias duratæ: maria terraſque obeunt negotiationis quoque ſtudio, cultus ac nitoris domeſtici ita curioſæ, ut vitio propiores ſint. In mundo muliebri & veſtium cultu modum non excedunt, ut Brabantæ conterminæ faciunt: (*hodie has in hoc quoque æquant in non paucis oppidis, ſi non ſuperant.*) Quod ad linguam

attinet,

attinet, ea Germanica eſt, Belgicæ commercio affinis, cujus dialectum atq; idioma infectum deprehendas à propinquæ gentis vicinia aut commercio: nam Friſico accedunt ſeptentrionaliores; Brabantico auſtraliores, & præcipue Durdrechtani. Ingenia Hollandis neque ſterilia neque infelicia; quippe quorum plurimi ſuperiori & hoc ſeculo doctrina & ingenuarum artium gloria excelluerint & excellant. Licet præcipuum ipſis mercaturæ ſtudium, & navigandi induſtria. in qua fere excellunt, maxime boreales, qui nulli genti aut navigandi peritia, aut in mari belligerandi fortitudine concedunt, equeſtri aut pedeſtri militiæ non ita idonei.

V.

De urbibus & oppidis Hollandiæ.

HOllandiam in auſtralem & borealem communiter dividi ſupra diximus; Auſtralis autem ſemper authoritate & dignitate potior fuit; cujus caput eſt Durdrechtum. Vtriuſque urbes, quæ fere XXXI numerantur, ordine deſcribemus.

1. *Durdrechtum*, ſive Dordracum, urbs ſitu maxime opportuno, & ad cõmercia idoneo, ob fluminum Moſæ, Vahalis, Lingæ & Mervæ concurſum; forma

ſorma oblonga ad modum triremis condita; non tam mœnibus aut vallo quam ſitu & loci natura firma. opulenta & copioſa, eorumque omnium, quæ vitæ uſus poſtulat, locuples quoddam penu: fluminibus, vadoſo freto, ſtagniſque incredibilem piſcium aviumque copiam ſubminiſtrantibus: ferunt enim anno cIↃ IↃ c xx à medio Aprili, ad exitum Februarii ſequentis anni 8921 ſalmones publice in urbe venditos fuiſſe. Vix alia urbs tota Hollandia magnificentiora & Agrippinenſium fere æmula habet ædificia, quæ cœlum fere culminibus feriunt; cellæ vinariæ, numquam ſolem admittentes, arcuato opere fornicatæ ſunt. Templum primarium elegans & arcuato opere viſendum. Ædes privatæ ad 3084 hodie habentur. Fuit autem anno cIↃ cccc-xx I atroci tempeſtate, disjectis ac diruptis aggeribus, à continente avulſa, & inſtar inſulæ deſtituta: nunc incolarum induſtria non exiguum agrum ex undis ereptum rurſus mœnibus ſuis conjunxit. Vrbs hæc ſtapulæ jus ſibi vendicat, id eſt, privilegium ſiſtendi & ab inſtituto curſu retrahendi merces exoticas, quas negotiator importat, ut nimirum eo loco ſtabulentur & conquieſcant, quo venum proſtituantur, quavis tandem conditione;

tione ; niſi damnoſam venditionem cauſatus , vel meliorem aliunde lucri auram olfaciens inſtitor , vectorve, malit recurrere unde venerat , vel ubi ipſe domicilium habet ; quod illi licet etiam non ſoluto ſtato portorio : venditas autem non niſi oppidanorum navibus alio traducere licet. Huic ſoli inter auſtralis Hollandiæ urbes datum cudere Principis monetam auream atque argenteam : deinde ut iſthic Hollandiæ Comitum inauguratio fiat , nec alibi ſolemni ſacramento adigantur in mutuam fidem cum Principes , tum Ordines. De regimine quod à cæteris urbibus paulo diverſum habet, poſtea dicetur.

2. *Harlemum* , ſecundum ſibi locum vendicat. Vrbs ædificiorum cultu , amplitudine , ſitus amœnitate & opportunitate , cœli denique ſalubritate inter primas cenſenda. Ager quippe illius editior , & à lacuum mariſque offenſa ſecretus. Templum habet pulcherrimum , architectorum judicio , quod foro ſpatioſiſſimo imminet. è regione curia eſt operis haud vulgaris. Vrbem interlabitur Sparnus , olim è Rheno corrivatus , ſed qui jam ex immenſo lacu incrementum accipit. Ante urbem amœniſſimus lucus eſt , civium

vium voluptati & juventutis exercitiis dicatus. Linearum telarum candoris & tenuitatis eximiæ, aliorumque pannorum textura ſatis celebris eſt urbs & populoſa admodum ob advenarum ingentem numerum: magno quippe incolarum numero aucta eſt, poſtquam Hiſpanus Flandria & Brabantia potitus eſt: ita ut ſuperioribus annis hic ſupra viginti quinque millia hominum numerata fuerint, eorum qui & ſexagenariis minores erant, & tamen pubertatis annos egreſſi; qui artes varias mechanicas & mercaturam exercent. Quo factum eſt ut non modo ædes, ſuperioris belli clade incendio deformatæ, aut collapſæ, pulchrius longe reædificatæ fuerint, ſed etiam omnibus locis vacuis eleganter ſuperſtructum ſit. Muro lateritio cincta eſt utrinque firmo, & foſſa ſatis lata. Abeſt ab oceano circiter v mill. paſſuum; qui marinorum piſcium omne genus abunde ſubminiſtrat. Ad euronotum lacus eſt ampliſſimus; verſus aquilonem Tyus ſinus: uterque bene piſcoſus. Ita ut opportunus mirum in modum ſit undecunque ſitus, ſoli, cœli & aquarum bonis affluens. Hujus indigenæ Laurentio Ioannis, cognomine æditυο, Hadrianus Iunius typographiæ primum inventæ gloriam aſſerit.

3. *Delfum* ſequitur Godefridi Lotharingi, cognomento Gibboſi, ut creditur, opus. Vrbs variam fortunam experta; & ſub Alberti Bavari immiti imperio mœnibus nudata; ſed poſtea reſtituta. anno cIↃ IↃ XXXVI fortuito incendio pene tota conflagravit: verum è cineribus multo pulchrior ſurrexit, ut ædium magnificentia tam publicarũ quam privatarum cum paucis poſſit comparari. Forma eſt oblongiori; nec mœnibus aut vallo, prout hodie ſe res habent bellicæ, ſatis firma; ſitus natura illam egregie munit. Cereviſiæ coctura olim quam nunc celebrior, uti & laneorum pannorum textura. Cives tamen habet opulentos, ſplendidoſque, & qui mercaturam longe lateque exercent. Ager illius pinguis & inprimis paſcuus. Portum habet ad Moſæ ripam valde commodum; Delphshaviam vocant, municipium ædificiorum multitudine & incolarum copia nobile.

4. Quarto ſe offert Lugdunum Batavorum, vulgo *Leyda*; revera urbium Hollandiæ ocellus; ſive urbis ipſius nitorem, ſtructuramque, ſitus opportunitatem juxta atq; amœnitatem ſpectes; ſive civium & incolarum frequentiam, omniumque artium mechanicarum, & præſertim lanificii, cultum. Sita eſt in

medio pene cæterarum urbium, quippe diſtans à Delphis tria; ab Harlemo, Gouda, Roterodamo quinque, ab Amſtelodamo, Dordrechto, Trajecto ſeptem miliaria communia. Medius quondam Rheni alveus, ab Vltrajecto deſcendens, ſed oblimato oſtio, & curſu alio detorto, jam reſtagnans, paulum ſupra urbem in duo veluti brachia divaricatus, urbem ab oriente ingreſſus, poſtquam bonam illius partem bifidato alveo pervagatus eſt, rurſus in unum alveum conjunctus ad occidentem egreditur, & mare petit. In angulo hujus confluentis, ſuper acclivem undique tumulum pyrgus extat (Burgum patria lingua vocant) circinato mœnium ambitu, fornicibus arcuatis; quod Normannorum opus creditur. Ab hoc Burggravii nomen habuere, olim quoque urbis potentes. Vrbs aliquoties ampliata eſt mœnibus productis. primum anno 1249. ſecundo 1355. tertio 1389. quarto denique 1611. ita ut nunc forma pene orbiculari CLXXII jugera Rhenolandica occupet; quum ſuperioribus ſeculis, quando primum muro cincta fuit, vix triginta contineret. Cincta eſt autem partim muris vallo terreo firmatis, quibus ingentia propugnacula terrea ſunt adjecta; partim, qua nuper ampliata fuit, firmiſſimo & craſſiſſimo

terreo

terreo vallo & validis propugnaculis, foſſaque undiquaque ampliſſima. Hæc urbs poſt Amſtelodamum omnium populoſiſſima eſt, quippe advenis è Flandria & Arteſia Hannoniaque & Leodienſi agro, aliiſque, in immenſum aucta: unde & opibus quoque ſupra modum crevit. Duo hanc urbem maxime nobilitant: Primum obſidio, tam fortiter tot menſibus contra potentiſſimum Hiſpanorum exercitum tolerata, & repulſa, ut vel hinc libertatis qua hodie fruimur, auſpicium duci cæperit: ſecundo Academia florentiſſima & toto jam orbe celeberrima. *Sed quia urbs à cive ſuo & Senatore* Ioanne Oorlers *patrio ſermone copioſe deſcripta eſt,* & compendio ſtudendum mihi eſt, nihil hic addam.

5. Sequitur *Amſtelodamum*, nobiliſſimum hodie totius orbis emporium. Hanc urbem accuratiſſime & elegantiſſime deſcripſit *Io. Iſacius Pontanus*; è cujus commentariis pauca delibabimus. Vrbs haud ita antiqua eſt; quippe cujus levis aut nulla ante annum 1299 mentio in hiſtoriis reperiatur. Et primum anno 1482 muris cingi cœpit. Hi muri laterītii fuere firmi & egregii operis; ſed hodie omnes ſolo adęquati, duabus tantum portis exceptis, quæ in alium uſum converſę fuere, & elegantiam operis hodieq;

teſtantur. Prodiit ſuperioribus annis accuratiſſima urbis delineatio, è qua magnitudo illius conſpicua eſt. Incrementa autem illius in hunc modum annotantur. Amſtelodamum vetus complectebatur perticas, ſeu menſuras agrarias XII pedum Rhenenſium, 18383, id eſt, jugera XXX & perticas 383. in circuitu numerabat IↃ C XXXV perticas. ſive III mill. paſſuum 175. Primum incrementum, quod hodieque latus novum dicitur, complectebatur ſua acceſſione XXIX jugera & 120 perticas cum dimidia. Secundum incrementũ continebat XVIII jugera & 92 perticas. Producta tertio pomeria, cinctaque urbs muro lateritio, qui inchoatus fuit anno CIↃ CCCC-LXXXII; agri modus erat iſti incremento LII juger. & 387 perticar. Quartum incrementum, anno CIↃ IↃ LXXXV foſſa latiſſima & vallo terreo munitum, muris antiquis remanentibus, complectebatur ſpatium XCVI juger. & 233. pertic. cum dimidia. Quinta & poſtrema, eaq; prodigioſa acceſſio, anno CIↃ IↃ C XIV, cæteris omnibus ipſaque urbe veteri major, complectitur CCCIII juger. & 346 pertic. Oppidumque totum continet in univerſum IↃ XXX juger. & 362 pertic. Habetque in circuitu 2789 perticas, ſive paſſus 13945, menſura facta ad

ad extimos Yæ flum. palos. Incredibilis autem eſt civium atque incolarum frequentia, & longe major quotidie advenarum concurſus. Opulentia ex hiſce æſtimari poteſt, quod anno cIↄ Iↄ c I ædes pluſquam ſexcentæ privatorum opibus à fundamentis exſtructæ fuerint; è publico autem ſuperioribus annis duo magna & ſumtuoſa templa perfecta, tertiumque longe utroque majus & magnificentius quotidie perficiatur; ut innumera alia ædificia publica prætereram, & tantum lapideorum & ſubliciorum pontium numerum, ut vix iniri poſſit. Commerciorum admirabilis frequentia vel ex eo æſtimari poteſt, quod vectigal libræ publicę, quod ipſi oppido cedit, (*Exciſam* vocant,) quotannis XLIII millibus florenorum; Impoſitio vero, quę publico penditur, totidem & pluribus interdum millibus in ſingula ſemeſtria redimitur. Nec jam ullus pene orbis angulus eſt cui hujus urbis nomen ignotum ſit. Ædium privatarum magnificentia ſumma eſt, nitor ingens, ſupellectilis pompa pene nimia; &, qui divitias plerumque comitari ſolet, civium potentiorum ingens luxus. Verum unum & grave incommodum eſt, quod nuſpiam majori ſumtu ædificetur, & ob ſoli levitatem nihil hic niſi palis oblongis in pro-

fundum actis &deſuper tabulato conjunctis ſuperſtrui poſſit. Denique, uti ſingulis non omnia largitur Deus, qui opulentiam & lucri faciendi oportunitatem indulſit, agri negavit amœnitatem, qui fere in ambitu ſquallet triſti uligine, ut longinquius animi relaxationem & ruris delitias oppidani petere cogantur.

6. *Gouda* urbs ſita eſt ad Iſelam; qui ab Iſala (inquit *Junius*) in quem Rhenus divertigio Druſiano confluit, alius eſt, planeque diverſus, imo potius elix quidam, ac diverticulum fluminis, foſſa perpetua per Trajectenſes Vianam verſus deducta corrivatum; quod primo Iſelſteynium adit, inde Monſortium petit, modo OudeWateram perlabitur, tenui ubique alveo & qui æſtivis menſibus vix cymbas fert; deinde Goudam prætérfluit magno aquarum auctu copioſius; demum juſto amni par è regione Iſelmundæ pagi in Meruvvam decurrit. Vrbs eſt copioſa & rebus omnibus affluens, ob fluvii portuſque opportunitatem; per hanc quippe tranſit quicquid Hollandia, Brabantia, Zelandia mutuis neceſſitatibus ſubmittunt. Fundamenta illius jaci cœpiſſe anno cIↃ cc LXII, tradunt annales. Forma illius pene rotunda: muro cincta eſt, foſſaſque habet latas & profundas. Templum habet ſpatioſum &

magnificum, forum auguſtiſſimum ovali propemodum ſpecie, è cujus medio ſurgit prætorium rari operis. Denique urbs colliciis rivorum ita diviſa eſt, ut nullũ tota urbe extet domicilium quod alveus aliquis non præterlabatur. Nulla uſquam urbium, prope dixerim cum fidei periculo, (inquit *Iunius*,) vel feliciora vel frequentiora producit alitque plantaria, non vicinis modo Belgis ſed longe diſſitis quoque regionibus expetita, quibus & quicquid vacui ſoli intra murorum ambitum eſt, occupatum viſitur, & ager omnis ſuburbanus abundat, tametſi depreſſius & aquoſius eſt ſolum: quo fit ut à nulla parte obſidionem metuat niſi per aggeres; quibus valida propugnacula objecta; quippe quum viginti quatuor horarum ſpatio omnem vicinum agrum aquis opplere poſſit.

Atque hę quidem ſex urbes Auſtralis Hollandiæ, majores & olim dictæ, hodieque dicuntur. Sunt in eadem parte aliæ minores; quas, antequam ab hac parte diſcedamus, nunc proſequemur.

7. *Roterodamum*, oppidum hodie ſatis amplum & copioſum, emporiumque non incelebre: quippe navigationibus in longinquas regiones non minus notum quam cætera Hollandiæ emporia; ob opportunitatẽ ſitus ad Moſam amnem

qui mœnia illius radit, & portus commoditatem. Huic quoque ſuperioribus annis magna acceſſio facta, mœnibus illius aliquoties prolatis; ut jam ſi molem ſpectes, inter majora oppida annumerari poſſit. Nám quum antea urbs inter ortum & occaſum juxta Moſam porrecta tantum LXXI jugera & IↃXXXVII perticas occuparet; nunc pomerio verſus meridiem & amnem Moſam prolato, duplo major occupat CXLIV jugera & CCCCXXXV perticas, quemadmodum è publicis inſtrumẽtis ſumus edocti. Templum habet ſtructura magnificum, & turri altiſſima longè conſpicuum: forum ampliſſimum, aliaque publica ædificia ſplendida. Privata quoq; ſtructuræ haud inelegantis: præter mercaturãm, quæ heic poſt Amſtelodamum inprimis viget, ſuperioribus annis quoque cereviſię coctura celebrari cœpit, quæ jam ab omnibus magnopere expetitur.

8. *Gorichemum*, copioſum oppidum & opulentum, à Ioanne ex Herculanis regulis ejus nominis ſeptimo muris circumdatum; qui & arcem cultiſſimam, munitiſſimum & elegantis ſtructuræ opus, adjecit anno CIↃCCXXX. Mercatum habet quotidie valde frequentem. Situm eſt ad Lingæ tardi amnis oſtium, ad dexteram Vahalis ripam, tribus à

Schoon-

Schoonhovia leucis. E ſumma templi turri, (inquit *Iunius*,) cœlo ſudo & ſereno, proſpicere & oculis deſignare licet vicena bina oppida muris cincta, præter pagos innumeros & villas. Vrbs hodie perpulchre munita eſt.

9. *Schiedamum*, oppidum haud ita magnum, at non inelegans, ad Sciæ emiſſarium ſitum. oppidani navigationibus & piſcatura inprimis rem faciunt.

10. *Schoonhovia*, oppidulum in læva Leccæ ripa ſedet, felice ſalmonum captura nobilitatum; creditur è Neoporti oppidi, quod in adverſa ripa ſtetit, ruinis creviſſe. perlabitur oppidum elix ex Iſela derivatus. itaque magna illi ſubvectionis commoditas ex amnibus, altero præterfluente, altero medium perlabente.

11. *Briela*, oppidum munitum, ad oſtium Moſæ (uti hodie dicimus) ſitum, ſive ubi Moſæ fluminis alveum Rhenus Oceano affundit: In Vorna inſula: ſatis populoſum ob opportunitatem portus; eſſetque opulentius niſi vicinum Roterodamum luminibus illius officeret. Hîc ſuperiori ſeculo libertatis Belgicæ, quą hodie fruimur, fundamenta jacta ſunt. Ager illius optimum fert triticum, aliasque fruges; ſed nonnulla hic cœli gravitas ob viciniam maris. Vrbs hodie munitiſſima. ſuperioribus annis Eliſabethę Angl.

Reginæ ab Illuſtr. Ordinibus pignoris loco tradita, & multis annis præſidiis Anglicis occupata; ſub regno Iacobi I. Angl. Regis redemta & reſtituta fuit, & præſidium Anglorum deductum: nunc à propriis fœderatorum præſidiis tenetur.

Atque hæ quidem minores Auſtralis Hollandiæ urbes, quæ cum ſex majoribus in Comitiis Ordinum provinciç ſententiam dicunt: ſuperſunt in eadem parte ſequentes.

12. *Gertrudis mons*, vulgo *Gertrudebergum*, in ſiniſtra Mervæ ripa ſitum oppidum, piſcatu nobile; ubi tanta tamque felix eſt clupearum captura, Martio ferme menſe, ut die uno ſupra decem & octo aloſarum millia retibus & ſagenis capta in numerum relata acceperim; (inquit *Iunius*.) Neque infelix eſt in prælabente amne piſcatio ſalmonum & accipenſerum. De hujus oppidi poſſeſſione ingens fuit majorum noſtrorum tempeſtate cõtroverſia, Hollandis hinc, illinc Brabantis illud ſibi vendicantibus, ob ſitus opportunitatem; eoque res proceſſit ut Hollandiæ Ordines ſolemni ſacramento Principes ſuos adegerint ad illius retentionem, contra Brabanti ad recuperationem. Paret Arauſino Principi; qui oppidum ab hoſtibus dolo interceptum, & poſtliminio ſingulari virtute

tute recuperatum, operibus, propugnaculis, foſſiſque ita communivit, ut hodie inter inexpugnabilia non immerito numeretur. Ab hac verſus corum ingens fretum ſeſe aperit, pluribus pagis jam ab anno cIↄ cccc xxi hic abſorptis: in quo feliciſſima eſt ſalmonum captura, ita ut anno cIↄ Iↄ c xx in urbe Durdrechto ſolum 8921 ſalmones publice vaeniſſe obſervatum ſit.

13. *Hueſdenum*, ſive *Heuſda* oppidulum ædificiis egregium, ſatiſque copioſum; adhæc jam munitiſſimum, utpote in limite; præterlabentem Vahalim proſpectat; caſtellum habet elegans & magnificum; multiſque pagis late imperat.

14. *Worcomium*, vel potius *Woudrichemum*, Altenatenſis diſtrictus caput, extra Hollandiæ fines in Gallica ripa, juris tamen Hollandici, ſitum ad Vahalim; è regione Loeveſteyniam arcem, neque multo longius Gorichemum proſpectans; mediocre oppidum, ſed valde munitum. paruit olim Hornano comiti; Walburgis autem à Nyenarendt Philippi Montmorentii, qui anno 1568, ab Albano capite multatus eſt, dominium Altenatenſe ſimulque Woudrichemum Hollandiæ Ordinibus vendidit anno 1600.

15. *Via-*

15. *Viana*, oppidulum quadratum, ad ſiniſtram Leccæ amnis ripam; paruit hactenus Brederodiæ familiæ, quæ liberum illud à Regio imperio ſibi ſemper aſſeruit, negavitque eſſe Hollandici vel ſoli vel peculii; quæ lis dijudicata nondum fuit. (inquit *Iunius*.) Caſtellum habet opere pulchrum & validum: territorioque imperat ſatis lato.

16. *Woerdemum*, ſive *Woerda* non ignobile oppidulum, cum ſuo mercatu, tum ædificiorum ſplendore: paluſtri loco conditum, ideoque munitiſſimum natura loci, & opere quoque. arcem præterea habet non invalidam, ſed cujus muri præ vetuſtate jam nonnihil ſunt deformati: perlabitur medium, Rheni quondam medius alveus. Extra urbem grandis vis laterum & tegularum coquitur, ex quibus, præter agriculturam, magnus quæſtus eſt oppidanis.

17. *Oudevvatera*, oppidum probe munitum, muris fornicatis, olim & ædium eleganti ſatis ſtructura & oppidanorum opulentia quantivis pretii: Sed ann. cIↄ Iↄ LXXV ab Hiſpanis vi captum, &, omnibus pene maribus ad internecionem deletis, omnibuſque fere domibus incendio hauſtis, (ſolo templo excepto, (miſere deformatum; uti vix hodieque reſpirare potuerit.

18. *Yſel-*

18. *Yſelſteinium*, oppidulum tenue, ſed opere ſatis validum: peculium quondam Comitis Burani, nunc Principis Auriaci; controverſi juris inter Trajectinos & Hollandos.

19. *Aſpera*, oppidulum Lingæ amnis ripis adſidens, non magni pretii. Archelenſium Dynaſtarum olim fuit feudum, hodie à Boetſelaria familia poſſidetur.

20. *Hueclomum*, ad eundem amnem poſitum; oppidulum vetuſtum, quodque arcem habuit antiquiſſimam, quæ nunc plane diſiecta eſt.

21. *Leerdamum*, oppidulum muro clauſum, Lingæ item adſidens. paruit Comiti Burano, cujus filia & hæres unica Anna Egmondana, illud intulit in familiam Principis Aurantiæ; unde hodieque à Principe Frederico Henrico poſſidetur. alioqui non magni momenti, quum arx, quam olim habuit elegantiſſimam, nunc plane deſtructa ſit.

22. *Bura* (inquit *Guiccardinus*) neque Geldriæ feudum eſt, neque (ut quidam affirmant) territorio illius includitur, ſed peculiaris quædam & diſtincta eſt ditio, Geldriç tamen confinis. ſita eſt non procul à Linga flumine, ad exiguum illum torrentem, quem vulgo foſſam molarum appellant; ac Tila leucæ tantum intercapedine diſſita. Oppidum prorſus medio-

mediocre, ſed munitiſſima arce prævalidum. Comitatus gaudet titulo, & territorium habet ſatis amplum: Qui comitatus connubio pervenit ad Guilielmum Naſſovium Principem Arauſinum, in cujus familia hodieque manet.

22. *Nardemum*, ſive *Naerda* oppidulum muris arduis circumdatum; domuũ ſtructura & elegantia impar. Hic anno cIↃ IↃ LXXII Hiſpanus miles, quanquam apertis portis deditione acceptus, contra omnia divina humanaque jura, corruptis dolo fœderibus, cuncta indigniſſimis cædibus, ſtupris, flagitiiſque immanibus complevit, nulla ætatis ſexuſve habita reverentia; ipſumque oppidum tam miſere deformavit, ut ne hodie quidem priſtinum nitorem recuperaverit. Eſt alioquin caput ditionis Goedelandicæ, quam hodie corrupte Goylandiam vocamus; quamque olim Imper. Otto I Goedelæ cœnobii Altenatis Antiſtitæ donarat; ſed poſtea Comes Hollandiæ acquiſivit.

23. *Weſopum* oppidulum diſtat ab Amſtelodamo 2 milliaribus. hinc muro cingitur, inde Vecta (qui è Rheno Trajecti originem ſuam ducit) alluitur. ædificia habet pro loci cõditione ſatis ſplendida; oppidani opulenti, utpote qui olim quidé pannificio rem fecerint, nunc

cerevíſia toti Hollandiæ & vicinis provinciis expetita.

24. *Muda* diſtat à Weſopo ad III paſſ. m. qualicunque muro & vallo ſeptum oppidulum, raris & humilibus ædificiis: medium interlabitur Vecta, ſublicio ponte junctus. Adjacet illi arx opportuna, atque utcunque munita, oſtio Vectæ in ſinum auſtralis freti ſeſe infundentis appoſita.

Atque hæc fere oppida Hollandiæ auſtralis; ſequuntur ſeptentrionalis ſive Weſtfriſiæ urbes atque municipia.

25. *Almaria*, ſive, ut vulgo, *Alcmaria*, tribus milliaribus Horna abeſt. Vrbs nitida; olim undique lacubus aut ſtagnis circumdata; quorum jam aliquot incolarum induſtria exhauſtis aquis in paſcua ſunt converſa. Antiquitatem ſuam ab anno IϽC XXX accerſit: conſtat ſane ante annos quadringentos & quinquaginta à Weſtfriſiis incendio corruptam; nunc ab inſultu & impreſſione hoſtium vallo egregie tutam, ædificiis ſplendidis ornatam, populoſam, & omni genere commeatuum abundantem eſſe. Nomen meruit ſuperioribus annis, Hiſpanorum exercitu poſt Harlemi deditionem à mœnibus ſuis fortiter repulſo.

26. *Horna* circa annum Domini CIϽ. CCC primum ædificari cœpit, quum in

ſinum

ſinum illum Danica navigia crebrius appellerent cum bubulo pecore ad mercatum ſub Aprilem menſem. Hæc Friſiæ occiduæ metropolis audit, habetq; monetam Weſt-Friſiæ. Oppidum eſt copioſum; ſæpius auctum, ita ut hodie 1050 perticas complectatur: ex ſemiſſe mari ſive freto auſtrali alluitur; reliquam partem, amœni agri & læta paſcua cum pagis minime obſcuris & locupletibus cingunt. Plateas habet peramplas; portum tutum & tranquillum in interiori ſinu. Et licet nunc commercium illud Danicum fere Enchuſam tranſlatum ſit, tamen urbs navigationibus in omnes pene orbis partes, & navium ſtruendarum ſingulari peritia, in ſummam frequentiam & opulentiam evaſit.

27. *Enchuſa*, in ſeptentrionali Hollandiæ parte; oppidum elegans, & natura loci admodum munitum; maris furori objectum, quem in extremo terræ margine ſitum deſpicit; opibus, quas mari peperit, inſigne. lateritiis pleriſque ædibus ornatum; paucioribus ligneis, ob incendiorum periculum, quæ ſemel iterumque olim expertum metuit. qua mare reſpicit, muro; qua terram, vallo terreo cingitur. Oppidum hoc factitii ſalis gloriam affectat, numeroſis admodum longo ſecundũ aggerem tractu extructis

tectis ſalariis, in quibus ſtrues ſalinarum aggeſtas videre eſt, ſudantibus noctes dieſque operis: quæ olim extra vallum, nunc intra illud recepta ſunt. Oppidani homines gnavi & induſtrii, ex Armoricis civitatibus atque aliunde ſalem aſperum & pullum devectum, cortinis amplis excoquunt affuſa marina, quæ nonnihil inertem mitemque guſtui ſalis ſaporem corrigendo exhibet, ac candorem menſis cibiſque gratum arte conciliat. Hoc oppidum Neptunium dici jure queat, quod fatali illa (inquit *Junius*) & haud ſcio qua immutabili ſempiterni ordinis lege, maris quoddam imperium & claſſium agitaverit, propitio Caroli Cæſ. & Philippi Regis ſtudio atque favore, quando uterque non aliis temere navibus vitam ſuam, hic in tranſmittendo oceano, ille in ſuſcipiendis expeditionibus commiſerint. Ampliatum id oppidum poſtremo, anno cIↃ IↃ xc I, pomeriis longe lateque productis, & vaſto terrarum ſpatio intra vallum accepto, ita ut nunc extra vallum vix ſeſquihorę ſpatio ambiri poſſit: verum magna hujus incrementi pars nullis dum ædibus aut admodum raris ſuperſtructa eſt.

28. *Edamum*, borealis itidem Hollandiæ oppidum, non inamœnum, tum navium ſtruendarum ſingulari induſtria,

tum præſtantiſſimi caſei copia celebre: muro & foſſà cinctum. Diſtat ab Horna terra mariq; ſpatio pene æquali duorum milliarium. Situm ad interiorem freti auſtralis ſinum ab una parte; ad permagnum lacum ab altera; qui hodie exhauſtis undis & aggere ſeptus in paſcua & arva converſus eſt.

29. *Monachodamum*, milliari uno diſſidet ab Edamo. ad eurum illi objecta Marca inſula, tranquilliorem maris ſinum patitur. Oppidum exiguum eſt, vallo & aliquanta parte muro cinctum: jam anno cIↄ cc LXXXVII extitiſſe, ex annalibus aſſeritur.

30. *Medenblicum*, Iunio inter municipia maritima commemoratum, nunc oppidulum ſatis munitum; quodque arcem habet pervetuſtam. Firmiſſimi hic omnium ſunt aggeres, qui obices ſuo oppoſitu ſeptentrionalis maris furiam excipiunt; quos alga (quæ maris ejectamentum eſt in propinquo) prætexunt: materia ubi conſederit, tam firma & ſolida, ut moles ſaxeæ vix denſius firmamentum coagmentumve præbere poſſint; tantopere illa ſævientis fluctus proterviam reſpuit. Ager vicinus per foſſas inciles in prata herbida, bubus opimandis peropportuna, diviſus eſt.

31. *Purmerenda*, municipium quondam

dam cum arce non ineleganti, nunc oppidi in modum vallo cinctum & latis foſſis. Plurimum illi ſplendoris & opum acceſſit, poſtquam ſuperioribus annis Beemſtria (& mox alii quoque lacus) in arva & paſcua, circumducto valido aggere, converſa fuit.

De municipiis Hollandiæ.

Præter oppida mœnibus foſſiſque clauſa, aliquot culta nec poſtremæ ſortis exſtant in Hollandia municipia, à Principibus ſuis ſingularibus dotata privilegiis, quædã & à muratis urbibus minimum diſſidentia, tam ſplendore, quam frequentia: inter quæ principem facile locum tuetur Haga-Comitis; quam deliciis ſuis & otio olim deſtinarunt Principes, & ſanctiori conſilio locum, nunc litibus trahendis ſolvendiſque dedicatum. Hic locus opibus, ædificiorum ſplendore, cultu, magnitudine, hortorum amœnitate, nobilitatis frequentia, nulli urbium cedit, plurimas etiam ſuperat. Palatium habet regia magnificentia extructum, foſſis in modum arcis circumdatum, cui piſcina perampla ad ſeptentrionem objecta, Guilielmi Comitis & Romanorum Cæſaris opus: nuper magnifica ſtructura à Principe Maurîtio ampliatum. Hic ſedes eſt

Principis Præfectique Hollandiæ: ibidem & ſacrarium quoddam juris & legum: hic reliqua collegia Ordinum, tam Generalium, quam Hollandiæ, ſua habent atria: hicque tribuni ærarii conveniunt. Municipio contiguum eſt amœniſſimum nemus.

Vlaerdinga, inter oppida muris cincta, multorum judicio, antiquitatis prærogativam fert: nunc illis viduata, abſorptis ſimul cum arce mœnibus, voragine Moſæ, qui late ripas & littora adedit, ſuccedaneam operam addente mari; tantum tenuis hodie pagus & piſcatorum ſedes.

Gràveſanda, quoque oppidum fuit ſuperioribus ſeculis copioſum, muris circumdatum, portuque ad Moſam nobile; nuñc ab eo diſſidet ad 111 ferme paſſ. mill. tantumque pagus eſt qui caſeo nobilitatur. Ager tritici optimi feraciſſimus eſt.

Bevervvicum, municipium duobus circiter ab Harlemo milliaribus, peramœnum, & ædium ſplendore notabile; loco opportuno ad ſinum Tyæ; duobus paſſuum millibus ab oceano, vaſtis arenariis tumulis interjectis.

Neoportum è regione Schoonhoviæ ad alteram Leccæ ripam, perhibetur ſatis copioſum & opulentum oppidum fuiſſe;

fuiſſe; nunc mediocre tantum municipium eſt.

Scaga, municipium elegans & copioſum, oppidi inſtar contiguis ædificiis habitatum: ſolum habet tota Hollandia fertiliſſimum, herbidiſſimumque: arcemque non inelegantem, quam toparcha loci poſſidet.

His adde *Sevenbergam*, in ſolo quidem Brabantico ſitam, juris tamen Hollandici: quæ quondam muris fuit cincta, ſed anno cIↃ CCCC XXVI à Philippo Burgundo capta & mœnibus nudata. municipium non infrequens: quodque è familia Strienſi & Bergenſi ad Arenbergicam familiam per connubium devenit; cujus hodieque peculium eſt.

Item *Clunderam* (vulgo *de Clundert.*) in inſula Ruygenhillenſi ſitam, quæ quondam municipium fuit muris minime cinctum; ſed Princeps Auraicus, cujus hæredium eſt, illam anno cIↃ IↃ LXXXIII vallo munivit, ita ut jam templum habeat & campanile, & plura inſignia ædificia.

Quibus accedit *Goerea*, à commoda ſtatione ita dicta, quæ navigationibus & commerciis olim floruit: nunc hinc obſtructo portu, inde infeſto Oceano pulſata, multum à priſtino ſplendore remiſit, tenue tantum oppidulum, vel potius

municipium fuit, quum Zelandiæ adnumeraretur.

Sunt præterea in Hollandia circiter quadringenti pagi, quorum quidam municipiis atque adeo oppidis mediocribus, ædificiorum multitudine & ſtructura æmuli ſunt, atque admodum populoſi, quos ſingulatim deſcribere longum eſſet, neque hujus operæ.

Plures quoque ſuperioribus ſeculis in Hollandia fuerunt arces, ſed pleræque aut ſolo æquatæ ſunt aut tantum rudera oſtentant, præter paucas quæ hodieque ſuperſunt; ſed ſola fere hic dicenda Loveſteynia, in divertigio Vahalis & Moſæ inter Goricomum & Woricomum ædificata.

De Inſulis Hollandiæ.

Ad Borealem Hollandiam pertinent aliquot inſulæ. quarum maxima eſt *Texela*, partim arenariis tumulis, partim aggeribus adverſus oceani furorem munita. magna parte compaſcua eſt,& ingentes ovium greges nutrit. Municipium habet haud vulgare; & aliquot pagos. Superioribus annis hic munimentum ab Illuſtr. Ordinibus decretum, in quo jugiter præſidiarii excubant.

Secunda, *Flielandia*, Flevi antiquis notati nomen hodieque ſervans; oblon-

ga & anguſta, & duobus tantum vicis ad utrumque cornu habitata.

Tertia, *Schellinga*, ſuperiore paulo longior, & duplo pene latior, & quinque pagis habitata; *Weſteynde, Middelland. Formaren, Hoorn*, & *Ooſtereynd:* quorum duo, *Middelland* & *Hoorn*, templa habent, in quibus unus concionator ſacris operatur. In hac inſula ſunt circiter octingenta armenta, & trecenta aut quadringenta jumenta, & magni pecorum greges.

Atque hæ quidem tres inſulæ patenti oceano verſus ſeptentrioné objectæ ſunt, & fretum mediterraneum, quod auſtrale vocamus, occludunt, duoſque nominatiſſimos portus aperiunt, Texelenſem & Flielandicum.

In interiori ſinu jacent *Wieringa*, ab alga marina, quam noſtrates *Wier* vocant, ita dicta, fertili admodum ſolo & culto; plurimæ hic quoque oves nutriuntur. Tum *Vrck* & *Ens.* in interiori freto ſitæ, ambitu exiguo; & indigenis cultæ, moris antiqui & peregrini, qui facile ab aliis morum inurbanitate diſcernuntur, præſertim Enſii, licet Tranſiſalanæ continenti propiores ſint, & quotidie ad Campenſem urbem commeent. Idioma illorum barbarum quiddam ſonat, licet ſermo ſit Belgicus,

at Friſio propior. *Ens* duobus vicis incolitur, *Ens* & *Emeloort.* Incolæ piſcatu fere quæſtum faciunt.

VI.

De regimine urbium & pagorum ſingulatim.

URbium cura *(inquit Grotius, in lib. de antiquitate reipublicæ Batavicæ)* penes cujuſque Senatum & Magiſtratus, quibus conceſſum intra ſuum territorium & leges quaſdam condere, & ad urbis neceſſitates onera imponere. Senatores perpetui: Magiſtratus annui, nullo aut exiguo ſalario. Magiſtratuum majorum, civium quidem Magiſtri jura plebis & urbis ſtatum defendunt: judiciis Scabini præſunt, tum pecuniariis, tum etiam capitalibus, accuſatorum publico munere, non ſine imperio quodam, fungentibus his quos Balivos & Sculteтos dicimus. Iurisconſulti Magiſtratibus aſſident. Vicorum duplex Iuriſdictio, major minorque, partim penes Rempubl. eſt ſive Comitatum, partim penes Nobilitatis præcipuos, qui eam à majoribus acceperunt. Minor per Scultetum & Scabinos: major per Balivum & feudorum poſſeſſores, aut agros colentium potiſſimos, quos bene natos vocant, expe-

diri

diri ſolet. Sunt & propriæ cognitiones ſilvarum & venationum penes Saltuarium ejuſque ſodales: aggerum vero, quibus Hollandiæ ſalus maxime continetur, penes Diickgravium, hoc eſt, aggerum Comitem, & Heymradios. Ab horum omnium ſententiis, niſi quod rerum capitalium damnatis appellare vix conceditur, ad Curiam Hollandiæ provocatio eſt, quam & Zelandia agnoſcit. Hæc ille.

Licet autem ſingulæ urbes ſuum Senatum perpetuum, ſuosque Magiſtratus habeant; tamen in pluribus atque adeo pene *ſingulis* tam Senatus quam Magiſtratus nonnihil variant. quia autem in ſingulis urbibus id perſequi nimis longum eſſet, in præcipuis aliquot, differentias haſce aperiemus.

Durdrechti (cujus urbis regimen à cæteris Hollandię urbib⁹ plurimum variat) *ita ſe res habet.* Vniverſum urbis regimen *eſt* penes Scultetum, Conſulē ſive civium Magiſtrum, Scabinos, Senatores, Ex-Senatores (vulgo *Oudt-Raden*) & VIII-viros (quos ipſi vocāt *goede luyden van achte.*) Scultetus, qui Principem repræſentat, à Gubernatore Hollandiæ eligitur ex tribus à Senatu nominatis. Civium Magiſter, qui hic unicus tantum, ter quotannis eligitur ab Ex-Senatoribus, (quo-

rum ipſum unũ eſſe neceſſe eſt) & octo-viris à prætore ad id citatis & juratis: Si vero octo-viri omnes ſuffragiis in unum conveniant, VIII ſuffragia illorum pro XII computantur. Scabini & Senatores ſunt qui quotidie jus dicunt; Scabini nimirum novem, & Senatores quinque. Eorum dimidia pars quotannis mutatur, nimirum uno anno quatuor Scabini & tres Senatores, altero quinque Scabini & duo Senatores. Nominantur autem duplo numero à XL-viris; ii ſunt omnes ii qui Magiſtratu funguntur, & qui ab Magiſtratu fungentibus è cæteris civibus ad juſtum numerum ſublegentur; quorum XL-virorum nullum aliud munus eſt quam ſemel quotannis Scabinos & Senatores nominare, aut iterum ſi quis intermedio tempore vita functus fuerit, alium in demortui locum ſurrogare; è duplo porro numero à XL-viris nominato, Præfectus Hollandiæ ſingularem numerum eligit: Scabini denique & Senatores ita electi munus ſuum auſpicantur pridie feſt. S. Michaëlis, & munere ſuo per biennium defuncti, deinceps pro Ex-Senatoribus habentur, quorum numerus incertus eſt. Octo viri communium ſive plebis vicem obeunt, ii quotannis à Gildarum præfectis, ſive decurionibus artificum mechanicorum,
triplo

triplo numero nominantur, nimirum, è quatuor urbis regionibus ſeni; è quibus dein à Præfecto Hollandiæ octo eliguntur; qui feſto S.Simonis & Iudæ munus ſuum auſpicantur.

Lugduni Batavorum Senatus conſtat XL-viris; qui ſoli Scabinos nominant. his, cum de aliis rebus in commune conſulitur, accedunt omnes ii qui aliquando Magiſtratu functi fuerunt, (& appellantur *Vroedſchappen,*) licet extra numerum illorum XL ſint. Conſules annui ſunt quatuor, quorum unus ſemper in biennium prorogatur. hi ab omnibus Senatoribus eliguntur. Scabini octo; qui à XL-viris duplo numero nominantur, & à Præfecto Provinciæ, aut, ipſo abſente à Curia Hollandiæ, eliguntur. Theſaurarius unus.

Amſtelodami (ut Pontanus accurate deſcripſit) Senatus conſtat XXXVI viris jam à tempore Philippi Burgundi. Ab hoc Scabini numero novem creantur, (more aliis quoque urbibus uſitato; quo duplicem numerum produnt, è quo juſtum eligit Præfectus Provinciæ.) horum Scabinorum munus annuum eſt: & ut eos XXXVI-viri quotannis eligunt; ita viciſſim penes illos, adjunctis iis, qui annis ſuperioribus Scabinatu perfuncti ſunt,

ſunt, Conſulum eſt electio. à quibus deinceps ſubalternus omnis & minor Magiſtratus pro arbitrio conſtituitur. Conſules quatuor. ii fere dicuntur è Conſularibus; quorum numerus duodenarius plerumque ſervatur, licet jam ab aliquot annis crebro minor fuerit; ubi autem completus eſt duodenarius numerus, non temere extra illos quiſquam Conſul nominatur. Præter autem hoſce novem Scabinos, alii quatuor veluti arbitri & Commiſſariorum nomine jam ab anno CIↃ IↃ CXI conſtitui cœperunt. qui de cauſis cognoſcunt, quæ valorem XL florenorum non excedunt, (exceptis areſtatis, ut vocant:) item de cauſis inter heros & famulos, artium mechanicarum decuriones & ſingulos mechanicos; & ſimilibus: item de injuriis, verbiſque minacibus, verberibus, plagiſque. à quibus ad Scabinos provocatur. Theſaurarii hic bini: Rationarii autem plures. Habet hæc urbs præterea Magiſtratum peculiarem qui de aſſecurationibus, ut vocant, jus dicit. nam commerciis inimmenſum auctis, & periculis itidem maritimis, ſolent mercatores certo pretio alii aliis naves merceſque aſſecurare; id eſt, omne periculum ſtipulatione prævia in ſe recipere, excepta certa portione, quam proprietarius ipſe periclitari cogitur;

cogitur: è qua re quamplurimę lites oriri ſolent, quæ ab hiſce judicantur, ita tamē ut ab iis ad alia tribunalia provocetur. Huic dicaſterio (inquit *Pontanus*) proxima eſt menſa argentaria, ſive collybiſticam potius dicere libeat; cujus præfecti tres, Commiſſarii Banci vulgo appellantur, & è viris Senatoriis eliguntur. Id inſtitutum demum anno CIↃ IↃ CVIII obtinere cœpit, abrogatis atque inhibitis cæteris omnibus quicunque è civibus huic negotio operam impendebant. Haud minimum hodie & emolumenti & commoditatis hanc rationem publicis cōmerciis adferre conſtat. Nam præterquam quod nummi & monetæ omne genus legitimo & æquabili hic pretio haberi, eorumque permutatio fieri, & facili & haud magno impendio poſſit, etiam maximum in teſſeris collybiſticis, quas litteras cambii barbare vocant, uſum obtinet. Nam Mercatores plerumque paratam pecuniam in hanc veluti publicam cuſtodiam deponunt, & quantum cuique ibi in arca ſit, publice à ſcribis in acta refertur: adeo ut ingens perpetuo apud hos auri & argenti vis deponatur, ſerveturque. Iidem ſoli & aurum argentumque infectum, itemque monetam peregrinam legibus interdictam redimunt, & publica moneta cudendam

dendam curant: aut eis quibus peregrinis nummis opus eſt vendunt: magno reipubl. arcano.

Roterodami Senatus perpetuus conſtat XXIV-viris, quorum Sculcetus unus eſſe ſolebat, qui nunc excluditur: horum cum unus mortem obierit, cæteri, tres in demortui locum nominant, è quibus unus à Præfecto provinciæ eligitur: Atque hoc diverſum habent à cæteris urbibus, quæ Senatum ſuum per ſe eligunt. Tres hic civium Magiſtri ſive Conſules. Scabini ſeptem. Ii ſingulis kalendis Majis mutantur. nominantur autem modo peculiari: XXIV fabæ, inter quas ſunt quinque nigricantes, in urnam conjiciuntur, quas XXIV-viri ordine educunt; quibus nigræ obvenerunt, ii eo anno nullo Magiſtratu fungi poſſunt, ſed penes illos Magiſtratuum nominatio eſt; quorum duplum produnt numerum; ſingularem conſtituit Provinciæ Præfectus, ut fere alibi.

Enchuſæ Senatus perpetuus conſtat XX-viris: qui in demortuorum aut alioquin ignominioſe deſtitutorum locum (quod rarum) ipſi plurium ſuffragiis alios ſubrogant. Conſules hic IV; Scabini VII. Conſules ſive civium Magiſtri eliguntur hoc modo: Pridie kalend. Ianuar. à Sculteto, Theſaurario & Secretario

tario ſchedæ ſeptuaginta duæ aut circiter tribus nominibus honeſtiorum & opulentiorum civium inſcribuntur; & poſtquam à Conſulibus viſitatæ & correctæ fuerint, complicatæ in ærario urbis in craſtinum reconduntur: kalend. autem Ianuariis, ipſo meridie, poſt preces conceptas, à ſeptem Scabinis ſingulæ ſchedæ ſorte educuntur; & qui illis inſcripti fuerint, ſtatim vocantur; qui è reliquis ſedecim Senatoribus tres civium Magiſtros eligunt pluralitate ſuffragiorũ; qui ſtatim cum quarto, qui in biennium è præcedentibus prorogatur, munus ſuum auſpicantur. Scabinos vero creat Sculterus eiſdem kalendis, è quatuordecim à Conſulibus præcedentis anni pridie nominatis.

VII.

De Provinciæ totius regimine, prout olim fuit, hodieque ſe habet.

ANte Diderici tempora, qui primus Comitum recenſetur, quæ reipublicæ facies fuerit haud facile eſt explicatu, ignorantia temporum & ſcriptorum, publicorumque monumentorum inopia. nam qui proxime illis temporibus ſcripſerunt, nobis quidem Gravios & Graſiones Flarditingæ & aliorum locorum pro-

produnt; qui haud alii fuere quam juſtitiæ adminiſtri & publicæ libertatis cuſtodes; quos cur alii poſtea Comites vocaverint, niſi à ſimilitudine poteſtatis, in ambiguo eſt. Primis quoque illis temporibus oppida aliquot in hiſce partibus fuere, quorum alia jam ab aliquot ſeculis nominis jacturam fecerunt, alia hodieque ſuperant. Primi autem illi Gravii non toti genti, ſed partibus præfuerunt; neque ante Didericum quiſquam proditur, qui toti Reipublicæ præfuerit. Veriſimile autem eſt, majores, quum à Normannis quotidie infeſtarentur, & graviſſima damna paterentur, neque in ducibus, quos aſciſcebant, aut in particularibus illis Graviis ſatis præſidii eſſet, ad vicinarum gentium normam ſibi unum Principem Comitis titulo elegiſſe. Porro Comites Hollandię, quemadmodum poteſtatem habuerint nulli vicino principi ac ne quidem imperio Romano obnoxiam; uti in nobili controverſia, quę inter Hollandos & Brabantos coram Carolo V Cæſare fuit agitata, liquido fuit demonſtratum; argumenta à clariſſimo viro Hugone Grotio in commentario de antiquitate Reipublicæ Batavicæ recenſentur: Quibus oſtenditur, ex quo Didericus primus terram, nulli regno obnoxiam, è barbarorum manu recuperaſſet,

raſſet, Ordines & Comitem ſummam poteſtatem nulli quicquam debentem & omnis generis juriſdictionem, & antiquitus habuiſſe & porro habere cæpiſſe: Nullo feudi vinculo obſtrictos fuiſſe, ſed magnas Comitatus ſui partes aliis in feudum, nullius externæ poteſtatis accedente aſſenſu, dediſſe: Imperii Germanici leges ſcriptas nunquam accepiſſe: ſed neque cauſas aut Comitum aut Ordinum à Germanico Senatu unquam dijudicatas. Scimus quidem (inquit ille) Imperatores Germanos, quale quid & de Francis modo ex Procopio attulimus, præ ſe ferre ſolere, tam Comites Hollandiæ, quam alios principes, etiam reges, vaſſallos ſuos eſſe: quod etſi obtinerent, non eo deſinerent Hollandi eſſe liberi; cum, ut Proculus egregie demonſtrat, (*L. non dubito, D. de captivis*) nec clientes liberi eſſe deſinant, quia patronis dignitate pares non ſunt; nec liber eo minus ſit populus, in cujus fœdere comprehenſum ſit, ut majeſtatem alterius Comitis obſervet, dummodo alterius poteſtati ſe non ſubjecerit. unde & feudi liberi orta eſt appellatio. Verum enimvero ne hoc quidem qualecunque feudi vinculum Comites agnovere, ut & ex his quæ modo diximus apparet, & ex hiſtoria bellorum, quæ primi Comites, & nominatim Di-

dericus IV, pro tuenda dignitate contra Imperatores proſpera ſatis fortuna geſſere. Quod ſi qui adducti neceſſitate temporum, aut propriis de cauſis Imperatoribus obnoxii, eorum patrocinium invocarunt; id tamen ipſum, præcipue Ordinibus non conſentientibus, factum, nec reipublicæ nec poſterorum principum jus deterius potuit efficere. Burgundos certe & Auſtriacos principes, quorum certior memoria eſt, compertum ſatis habemus Cæſaribus fidem pro Hollandia non dediſſe. Legibus autem judiciiſque Cæſarum & Imperii, quod præcipuum eſt, ſubjectam non eſſe Hollandiam, Germani ipſi fatentur. Quemadmodum, inquam, Comites poteſtatem nulli alteri principi obnoxiam habuerunt; ita eandem habuerunt tum legibus definitam, tum Ordinum conſultis temperatam. Licet autem inopia ſcriptorum & publicarum tabularũ non poſſit liquido demonſtrari, quæ primis illis temporibus Principis, quæ Ordinum partes fuerint; ampliſſimas tamen Ordinum partes tum fuiſſe, ex eo ſatis liquet, quod, poſtquam à domo Burgundica & Auſtriaca plus detritum quam additum fuit libertati, ſatis amplæ remanſerunt. Leges autem imperii præcipuæ hæ fuerunt, (inquit Grotius:) Ne

mari-

maritum ſibi accipiat fœmina princeps, niſi Ordinum Hollandiæ arbitratu: Ne munera Senatoria, Quæſtoria, Prætoria, aliis quam indigenis mandentur: Vt jus ſit Ordinibus in concilium coire quoties & ubicunque voluerint, nec opus habeant eam ad rem principis venia: Nova vectigalia ne quæ imponantur, neu cui vectigalium detur immunitas, niſi Ordines auctores fuerint: Bellum ſuſcipere pro rebus tutandis aut perſequendis injuriis, principi ne liceat, niſi Ordinum arbitrio: Principes in literis Germanico ſermone utantur: Monetam principes cudat & mutet prout Ordines è re eſſe judicaverint: Ne quam principatus partem Princeps à ſe poſſit abdicare: Ne ordinum concilium extra fines liceat evocare: Princeps ſi quo tributo aut collecta opus habeat, ipſe ab Ordinibus exoret; per legatum id ne agat; onera niſi ſponte conceſſa ne exigat: Iuriſdictio niſi per ordinarios judices ne exerceatur: Mores antiqui legeſque ſanctæ ſint; eas contra ſi quid princeps decreverit, nemo decreto teneatur. Hæc jura diu uſu ſolo ſervata, poſtea ne pravis adulantium artibus ingenia principum in ſpem illegitimi dominatus corrumperentur, per partes primum conſcripta, & à principibus ſignata; (exſtant chirographa vete-

rum principum; deinde Margaritæ Bavariæ; Ducis Turonum & Ducis Brabantiæ, conjugum Iacobæ Bavaræ; Philippi Burgundi; & ſequentium:) tandem, querentibus Ordinibus multa veteris reipublicæ fundamenta per deſuetudinem ſubverti, tum ab aliis, tum maxime à Maria Burgundica, in unum collecta corpus & perpetuæ memoriæ ſunt conſecrata. Quanquam autem Hollandi in ſucceſſione principatus ordinem ſanguinis ſequebantur; tamen, ut oſtenderent, non ex paterna hæreditate, ſed ex populi, hoc eſt, Ordinum conſenſu, proficiſci imperium, non prius quemquam principis loco habebant, quam juramento ſe obſtrinxiſſet Ordinibus, leges ſe patrias moreſque ſervaturum: quo facto, viciſſim ipſi, ex legibus imperaturo, fides & obedientia repromittebatur. Multis quoque exemplis probatur, imperium principale ut ab Ordinibus profectum, ita quoties princeps defecerat, ad ipſos rediiſſe. Tributa nulla umquam indicta ſine Ordinum decreto: quæ ob cauſas quas diximus preces, Belgice *beden* appellabantur. Ex omnibus autem hiſce apparet, imperium Comitibus non ſine exceptionibus datum, & ſummam ſemper Ordinum fuiſſe authoritatem. Tenuit hæc regiminis facies

cies per aliquot ſecula. Primi Burgundi aliquid de libertate deterere cœperunt, ſed latenter & parce: Carolus dein Imperator paulo apertius & validius: Filius autem Philippus omnes libertatis publicæ limites perfringere certus, rebellionis crimine intentato, abſolutam dominationem ſtabilire conatus fuit: unde miſerrima rerum facies conſecuta. Certavit quidem diu populorum fides cum libertate: Sed, cum violatis palam legibus, contemtis Ordinibus, illa tot ſeculorum Reſpublic. & poſterorum libertas ſalva diutius eſſe non poſſet; Ordines Hollandiæ, ad quos & legum & juris ſui atque publici tutela ſpectabat, anno cIↄ Iↄ LXXII, XIX Iulii, inſtituto Dordraci Nobilium & ex urbibus pleriſque legatorum conventu, majorum ſecuti exemplum, qui in Romanos dominationem cœptantes arma ſuſceperant, bellum contra Albanum (qui Regis nomine præerat) decernunt: exſules per injuriam pulſos reſtituunt: VVilhelmum Arauſionenſem Ducem agnoſcunt. Tandemque an. cIↄ Iↄ LXXXI, 26 Iul. tam Hollandiæ, quam Fœderatorum populorum Ordines pronunciarunt, Philippũ, ob violatas imperii leges, ipſo jure, principatu excidiſſe. Rege abdicato, non tamen optimates ſine principatu Ré-

publicam geſſere; ſed ut olim regibus duces ſucceſſerant, ita tunc ſublato Comitis nomine, legitimum imperium Arauſionenſis accepit, & admirabili cum Ordinibus concordia geſſit. Huic enim Præfecti provinciæ nomine datum, ut caput eſſet Curiæ Hollandiæ: itemque præſidiis imperaret: urbanos Magiſtratus è nominatis eligeret; & pœnas etiam capitales remitteret. quæ omnia ſunt eminentiſſimæ authoritatis. Hoc vero per infandum ſcelus ſublato, Leiceſtrio præfectura oblata, qui Anglorum auxilia adduxerat: ſed cum is, regios gerens ſpiritus, moris noſtri ignarus, & pravis conſultoribus obſequens, regimen Ordinum obtrectare, & res novas moliri cœpiſſet; Ordines ſuam poteſtatem, à qua Leiceſtrius mandatum imperium accepiſſet, juſtiſſimâ ſimul & antiquiſſimam demonſtrant; eoſque, qui in ipſius gratiam per ſeditionem res innovare inſtituerant, capite plectunt. Quibus intellectis, quum Leiceſtrius fuga imperium deſeruiſſet, Mauritius, Wilhelmi Arauſionenſis filius, Hollandiæ viciniſque regionibus præficitur. Cui jam frater Fredericus Henricus feliciter ſucceſſit.

Porro poſt imperium Philippo abdicatum, quicquid eſt juris publici, ab Ordinibus gubernatur vel univerſim per ſe,

vel ſingulatim per alios. Per ſe quidem, coactis publicis Comitiis. Ea conſtant duobus membris, Nobilibus, & Civitatum delegatis.

Nobilium Ordinem referunt generis ſplendore & vicorum ditione præcipui, numero ferme duodecim. quorum ubi quis mortuus, alium ipſi cooptant. Inter Nobiles primum locum obtinent Brederodii. Ex hac claſſe in Comitiis publicis ſiſtere ſe conſueverunt vario numero, numquam tamen pauciores tribus; qui conjunctim unum tantum ſuffragium habent, ſed primum. Hodie Nobilium & equeſtris ordinis nomine ad publica Ordinum Comitia vocantur ſequentes. Illuſtris D. Ioannes VVolphardus Brederodius, liber dominus Vianæ, &c. Nobiliſſimus D. Ioannes à Waſſenaria, dominus Duvenvorde, Voorſchoten, Sterrenburgh, Saltuarius Hollandiæ & Weſt-Friſiæ. N. D. Weſſelus à Boetſelaer, dominus Aſperæ,&c. N. D. Iacobus à Wijngaerden, domin. Bethuſiæ, Soetermerii, & Ruychbrouck, &c. N. D. Albertus de Scaga, liber dominus Scagæ, Verſingerhoorn, Haringhuyſen, & Vinckhoorn, &c. N. D. Iacobus à Waſſenaria & Duvenvorda, dominus Warmontii, &c. N. D. Nicolaus Bouchorſtius, dominus Norwici;

Diickgravius & Balivus Rhenolandiæ. N. D. Henricus Raephorſtius, domin. Raephorſtii, &c. N. D. Franciſcus Aerſſenius, Eques, domin. Sommelsdiick & Ooltgensplatæ; &c. N. Dom. Ioannes Mateneſius, domin. Mateneſii, Riviere, Opmeer, &c.

Civitates quæ legatos ſuos ſolent mittere ſunt: Dordracum, Harlemum, Delphi, Lugdunum, Amſtelodamum, Gouda, Roterodamum, Gorichemum, Scidamum, Schoonhovia, Brila, Alcmaria, Horna, Enchuſa, Edamum, Monachodamum, Medemlaca, Purmerenda. Legati plerumque ſunt civium Magiſtri; quibus accedit unus aut alter è Senatu, & Aſſeſſor Iuriſperitus. Sententiam primo loco dicit Nobilitas, deinde urbes ſuo quæque loco. Conventus autem hic Ordinum, penes quem ſumma eſt Hollandiæ poteſtas, ter quaterve anno, aut quoties res poſcit, indicitur; & Hagæ habetur. Auctis autem cum bello & oneribus & negotiis, alius quoque conſeſſus inſtitutus eſt, qui perpetuo Hagæ agit, & ærarium regit, reſque eo ſpectantes dijudicat; atque adeo quando ipſorum Ordinum conſeſſus non habetur, illum quaſi repræſentat, & utiliter ab ipſis deliberata exequitur: Ordinum Conventum quum opus eſt convocat, &

articulos de quibus deliberandum eſt, ſingulis membris hujus conventus ſubmittit: Vtrorumque tam Ordinum quam horum Deputatorum actiones dirigit & moderatur aſſeſſor Iuriſperitus; (quem Hollandiæ Advocatum ſolebant appellare.) Hic prima Comitiorum die breviter aperit de quibus agendum: Ordines autem præſtito prius fidelitatis & ſilentii jurejurando, de ſingulis deliberant; &, quod major pars decreverit, id ratũ habetur; (pręterquam in rebus maximi momenti, in quibus ſingulorum conſenſus expectatur:) & ab eodem aſſeſſore in acta refertur; quorum exemplaria octavo poſt peracta Comitia die Nobilitati & ſingulis Civitatibus mittuntur.

Præter hæc ordinaria atque extraordinaria collegia, duo præterea ſunt collegia Rationalium. Quorum unum jam ab anno cIↃ cccc XLVI viguit à Philippo Burgundo inſtitutum; penes quos eſt directio, inſpectio & adminiſtratio patrimonii publici, (quod vulgo domanium vocant,) & eorũ quæ eo pertinent: hoc collegium vulgo appellatur *De kamer van de rekeningen des Graeſlyckheyts van Hollandt*, &c. in eoque hodie verſantur Ventidius Riccius, Præſidens Conſiliarius & Magiſter rationũ: Ioannes Baſius, dominus in Harinckarſpel, &c. Conſiliarius

ſiliarius & Magiſter rationum: Adrianus Pauwius, Eques, dominus in Heemſtede, &c. Conſiliarius & Magiſter rationum, D. Iacobus à Wiingardia, Eques, dom. Benthuyſen, &c. Conſiliarius & Magiſter rationum: Mr Didericus à Santen, Auditor rationum ordinarius: Iacobus à Mierop, itidem Auditor: & Ioannes Perſinius, Graphiarius cameræ rationum. Alterum haud ita antiquum; quippe bellicis hiſce temporibus natum; in quo examinantur rationes omnes communium tributorum & vectigalium hujus provinciæ, itemque eorum quæ extra ordinem ex decreto Illuſtriſſim. D. D. Ordinum Holland. & Weſt-Friſiæ exiguntur à ſubditis; præterea bonorum eccleſiaſticorum, & apparatuum bellicorum; denique Vniverſitatis Leydenſis, &c. Præſunt huic negotio unus è Nobilitate, & bini ex oppidis Holland. & Weſt-Friſ. Delegati, qui tribus annis eo munere funguntur. Superioribus quidem annis Bernardus Cromvlietius, (qui & rationum Magiſter erat in ſuperiori collegio,) nomine & qualitate Auditoris, actis ſcribendis fuit adhibitus. ipſo autem defuncto, anno milleſio ſexcenteſimo vigeſimo ſeptimo, in ipſius locum fuerunt ſubrogati Mr Ludovicus à Kinſchot, & Hugo

Caſſio-

Caſſiopinus, Secretariorum titulo: qui, præſentibus dictis delegatis, rationes omnes audiunt & concludunt.

VIII.

Iudicia & Tribunalia.

PRæter varia judicia & tribunalia, quæ particulatim in urbibus & pagis conſtituta ſunt, uti cap. v. diximus, eſt commune quoddam tribunal, quod Curiam Hollandiæ dicimus. Cujus caput eſt Præfectus Provinciæ: Ad quam à cæteris omnibus tribunalibus provocatur. Hic ipſæ quoque urbium controverſiæ, aliaque magni momenti diſceptantur. In hac ſedent veteri inſtituto, viri nobiles, aliique legum & morum periti, atque I.V. Doctores, numero duodecim, quorum unus eſt Præſes: cum Graphiario & Secretario. Eliguntur ab Ordinibus Hollandiæ & Zelandiæ, (nam & de Zelandorum judiciis cognoſcit,) hoc ordine, ut Hollandia nominet duos Præſides ſucceſſive, Zelandia deinde unum: Ex judicum autem numero Zelandi tres allegunt, Hollandi cæteros. Ii hodie ſunt Nicolaus Cromhoutius, domin. *Vreyehouve*, Præſes: Petrus Couwenburgius à Beloys: Andreas Wittius: Reynerus Perſinius: Ioannes Oomius à Wiingaerden: Ioannes Loenius: Ioannes Dedel:

del: Abrahamus vander Meer: Wilhelmus à Muylwiick: Hugo Blockius: Wilhelmus de Lyra, dominus Goſterwici; qui hodie D.D. Ordinum Legatione fungitur apud Sereniſſimam rempublicam Venetam: Gerardus Crommom. Ab hac curia, Machlinienſe auditorium appellari ſolebat; quod ut in commune ſibi jus diceret, rogatu Principum Burgundorum, diverſarum nationum Ordines conſenſerant. Ejus in locum (jam anni ſunt quadraginta ſeptem aut circiter) Hollandi & Zelandi novum conſeſſum virorum doctrina eminentium inſtituerunt, (ſupremum ſenatum vocant,) à quorum ſententiis nemo appellatur. Supplicari tantum D.D. Ordinibus ſolet, ut lectos extra ordinem judices ad collegium adjungant, qui diligenter exquirant, rectene an per errorem ſit judicatum: Reviſionem ejuſmodi actum vocant. Conſtat hic ſenatus Præſide, & novem ſenatoribus; quorum itidem tres à Zelandis eliguntur: hodie autem eo munere funguntur Reynoldus Brederodius, Eques & liber Baro in Weſenbergh, dominus Veenhuyſen, Spanbruck, Ooſthuyſen, Præſes: Rochus Honardus: Appollonius Scottus: Paulus ab Aſperen: Franciſcus Fagelius: Reynerus Pauwius: Iacobus Coren: Leonardus Caſenbrootius:

tius: Nicolaus Reygersbergius: Cornelius de Ionge, dominus Ooſterlandiæ & S. Ioannislandiæ.

IX.

Leges quædam aut inſtituta.

Hollandia & Weſt-friſia, præter jus Romanum, quo libere utitur, ſuas proprias leges & conſuetudines habet, quæ interdũ in ſingulis urbibus variant. De iis hic multa dicere non eſt noſtri inſtituti. De ſucceſſionibus tamen ab inteſtato pauca hic notabimus è Clar. viri Cornelii Neoſtadii obſervationibus. Hollandia (inquit obſervatione rerum judicatar. 11) antiquitus, ut fertur, unica fuit, Rheno & Moſa flum. ad plagam meridionalem concluſa. Cæterum urbium agrorumque plurium ultra Rhenum Moſamque acceſſione in ſeptentrionalem & meridionalem diſtingui cœpit. Meridionalis illa dicta fuit, cujus metropolis Dordracum eſt: cætera vero ſeptentrionalis. Et licet utrobique iiſdem legibus & moribus viveretur: inteſtatæ tamen ſucceſſiones diverſiſſimo jure deferebantur. In hac enim, Boreali ſcilicet, (Hagacomitenſi & Roterodamenſi ditionibus exceptis,) jus in uſu erat quod Aſingicum ſeu Aſdomicum, ab Aſingiis ruſticis, qui rari jus dicentibus præerant, dice-

dicebatur. In meridionali vero jus Scabinicum vigebat; ſic à Scabinis vetuſtiſſimis judicibus dictum. quod & à loco jus meridionalis Hollandiæ nuncupatum fuit.

Succeſſio autem Aſingica ita ſe habet: ut primo loco liberi ſuccederent, ſed proximi tantum, omni ſubmota repræſentatione: adeo ut nepotes ex filio, patris præmortui locum in ſucceſſione avi non referrent. Poſt liberos prima ſucceſſio erat parentum ſeu adſcendentium pro gradus cujuſque prærogativa. Deinde ſequebantur fratres & ſorores, nec intererat, uterini, conſanguinei, an germani eſſent; ſolius etenim gradus, non etiam ſanguinis plenioris, ratio habebatur. atque ita poſt fratres ſuccedebant fratrum filii, una cum patruis, avunculiſque in capita. Et ſic transverſales, deinde proximi, graduum tantum computatione habita.

Scabinico porro jure, liberorum prima erat ſucceſſio in ſtirpes. Secunda utriuſque ſimul parentis: Non tam quod primo eſſent gradu, quam quod defuncti bona (ex eo quod plerumque accidit) ab iis profecta cenſerentur: Si vero ſola graduum ratio fuiſſet habita, ubi parentum alter duntaxat ſuperſtes eſt, ipſe fratreſque per eum defuncto juncti,

exclu-

excludi non potuiſſent; quos tamen illo jure non admitti certiſſimum eſt. Tertia autem ſucceſſio, altero parente etiamnum in vivis exiſtente, deferebatur parentis præmortui hæredibus, etiam iis qui remotioris erant gradus, ſed pro ſanguinis modo & quantitate. Si uterque parens è vivis exceſſiſſet, omnes quidem fratres & ſorores ſuccedebant; ſed Germani gemina diviſione & conſanguineis & uterinis partem auferebant: ut qui duplici ſanguinis vinculo, patris ſcilicet & matris, defuncto eſſent agnati. Poſt fratres & ſorores, eorumque deſcendentes, ſuccedebant defuncti avus & avia, ſi ſimul vel paterni vel materni in vivis eſſent: Sin ex iis alteri tantum, vel paterni vel materni è vivis exceſſiſſent, ſuperſtites avi aviæque, quique per eos defuncto cognati erant, non ſuccedebant, verum hæreditas prædefunctorum avorum aviarumque hæredibus deferebatur: Hi defuncti erant patrui, avunculi, cæterique in ſtirpes. Licet autem ampliſſimorum Ordinum conſtitutione politica, 1580 edita, jus ſcriptum & omnia ſuccedendi ab inteſtato in allodiis jura ſint abrogata, novæque legi cedere juſſa; uſus tamen quotidianus docet, conſtitutioni politicæ, ejuſque moderamini & interpreta-

tationibus conſequutis, per pacta ante-nuptialia ut plurimum derogari, ſucceſſionemque Scabinicam ſeu vetus jus Hollandiæ meridionalis in uſum revocari.

Politica inſtitutio hodie ita ſe habet: In omnibus ſucceſſionibus ab inteſtato liberi & eorum deſcendentes per rectam lineam in infinitum parentibus ſuccedunt in ſtirpes & per repræſentationem. Si autem deſint ejuſmodi deſcendentes, & parens uterque ſuperſtes ſit, ii in bona defunctorum liberorum univerſaliter ſuccedunt. Verum utroque parente aut altero tantum defuncto, ſuccedunt fratres atque ſorores & eorum liberi atque nepotes per repræſentationem in omnia defuncti bona: ea tamen cautione, ut uterini tantum fratres & ſorores, eorumque liberi & nepotes, uti & alii collaterales agnati, qui defunctum tantum ab uno latere contingunt, dimidia ſolum manu ſuccedant, & ſecundum proportionem qua defuncto agnati ſunt. Si omnes deſcendentes, pater atque mater, fratres & ſorores, eorumque liberi, nepoteſque aut alii deſcendentes, deſint: tum patrui aut amitæ defuncti, & ipſorum liberi in ſtirpes & per repræſentationem ſuccedunt. Niſi forte avus & avia ambo ab uno latere ſint ſuper-

ſtites: tunc enim illi patruis & amitis ejuſdem lateris, & eorum dein liberis, (qui licet eorumdem avi & aviæ liberi aut nepotes ſint, non tamen ſunt defuncti fratres aut ſorores,) in ſucceſſione, quæ ab eodem latere venit, præferuntur. Itaque nulli parentes aut aſcendentes, cum alter parentum aut aſcendentium conjugum diſceſſit, liberorum aut eorum deſcendentium hæreditatem capiunt. Et defuncti bona ſemper ad agnatos utriuſque lateris, paterni & materni, devolvuntur æqua proportione, nulla ratione ineunda, plurane bona defuncto à parte patris an matris & è contra obvenerint. Denique infinita collateralium repræſentatio ad fratrum aut ſororum tantum nepotes & patruorum filios reſtringitur, omni ulteriore repræſentatione ceſſante: nam extra hos gradus, ut quique defuncto gradu & cognatione proximi ſunt, in capita æqua portione ſuccedunt. Denique nova Ordinum conſtitutione cautum, (inquit Neoſtadius Deciſ. XLVI,) omnem hæreditatem dividendam primum in duos ſemiſſes, quorum alter hæredibus paternis, alter maternis cedat, ſi quidem uterque parens ſit vita functus: ſin alteruter tantum etiamnum in vivis agat, (puta mater,) defuncti bona ex-

cluſa matre dividenda eſſe inter hæredes tantum paternos, eadem tamen ſubdiviſione inter hæredes avi paterni & aviæ paternæ, ut illi unum, hi alterum ſemiſſem auferant.

Eſt & hoc obſervandum: Tametſi fundi emtor jure ſcripto colono venditoris ſtare non teneatur; ſecus tamen moribus noſtris receptum eſſe: in tantum, ut colonus, cui alioquin de jure non niſi perſonalis actio competit, etiam retentionis jus habeat; fundusque conductus non alias ſub haſta diſtrahi poſſit, quam cum onere locationis, utut hypothecarii creditores reclament. Neoſtadius.

Feudorum apud Hollandos duo ſunt genera: quorum alterum ex Principis ipſius patrimonio; alterum ab ipſis ſubditis originem traxit. Quod ab ipſo principe ex ipſius patrimonio ſubditis conceſſum eſt, id *feudi recti, veri* ſeu *proprii* nomen utplurimum obtinuit: ejus autem ſucceſſio ita procedit, ut prima filio debeatur qui ſub mortem patris, cui ſucceſſurus eſt, reliquos ætate antecedit: ſin filii defuerint, ſuccedunt nepotes; nec refert ſint ne nepotes ex filio majore, an aliquo minore natu progeniti; repræſentationi enim in feudis locus non eſt: ſi nepotes deſint, eadem eſt pronepotum ratio: deficientibus vero virilis ſexus hæredi-

redibus, ſive ſucceſſoribus, feudum caduci juris titulo Principi vel domino committitur; niſi diſertim filiarum etiam ſucceſſio in dominicis primævæ inſtitutionis tabulis fuerit expreſſa; tum enim ob propriam feudi recti naturam, ex pactionis forma immutatam, filias primigenias Principi aut domino anteferri oportebit: & poſt eas, qui iiſdem legitimo jure ordineque ſucceſſuri; ita tamen ut mares ſemper, quoad ultimi ſucceſſoris recta linea defecerit, ſequiori ſexui anteponantur. Alterum vero feudi genus, quod ex clientis ipſius bonis (rei proprietate, fiduciarii juris titulo in principem tranſlata) originem cepit, hæreditarium appellatur; quia traditur pro ſe proque hæredibus ſuis, ac ſucceſſoribus ſeu poſtventuris in bonum, neque ullo tempore intermoriturum feudum: ita ut, quamdiu aliquis exiſtit, qui, vel remotiſſima ſobrinarum cognatione defunctum contingens, in vacuum ſuccedere poſſit, ad feudi poſſeſſionem domino aditus non fiat. Eaque cauſa eſt quamobrem *feudi boni* vulgò nomine vocitetur: contra verò feudum rectum, ob contractiores ſucceſſionis limites, ac præproperam nimis in jus dominici fiſci reverſionem, *malum feudum* apud noſtrates audiat. Habent & aliam feudi diſtin-

ctionem, in novum, & paternum. Novum vocant, quod à Principe ipſiuſve vaſallo datum, alius nemo deceſſorum acquirens antea poſſedit. Hujus prima ſucceſſio filio primigenio defertur; ſecunda filiæ natu majori; tertia ex filio filiave nepoti; quarta nepti; atque ita deinceps cæteris agnatis, cognatiſve; ſexus ſemper, gradus, ætatiſque, non etiam originis, diſcrimine ſervato. Vnde, ſi nepos ex filia, nepotem ex filio, ætate ſuperet; origine non attenta, nepos ex filia feudo potietur: Sed ſi mas ulteriori gradu ſit conſtitutus, natu minor, qui gradu prior eſt, vel etiam fœmina, haud dubio præferetur. Feudum paternum vocant, quod antea conſtitutum ſucceſſionis ordine ad nos pervenit. Hujus ſucceſſio plane eadem eſt: ſed in eo differunt, quod feudum hoc abſq; conferendi onere percipiatur; quum ſucceſſor in feudum novum, (modo non ſit gratuitum;) quantum acquirentis patrimonium feudi cauſa diminutum eſt, tantum communi hæreditati reſtituere cogatur. Qui plenius cætera cognoſcere deſiderat, adeat ipſum Neoſtadium, de feudi juris ſcripti, Hollandici, VVeſtfriſicique ſucceſſione.

X. Co-

X.

Comitum Hollandiæ ſeries.

PRimorum Comitum, Diederici primi & ſecũdi, tempora, quibus & principatum adepti fuerunt, & eundem adminiſtrarunt, non ſatis certa ſunt; Nam Chronicum vetus, & vulgus hiſtoricorum, initium Comitatus Diederici I. referunt ad tempora Caroli Calvi Imperatoris, & annũ à Chriſto nato DCCCLXIII: Quum nobiliſſimus vir Ianus Douza ad tempora Caroli Simplicis Francorum regis & annum DCCCCXIII referendum eſſe pluribus argumentis demonſtret. Obitus illius tempus incertum eſt. Diederico autem II. idem chronicon & hiſtorici fere tribuunt ann. LXXXV, quibus Comitatum adminiſtravit: quod tempus aliis merito prodigioſum videtur. Obiiſſe creditur anno DCCCCLXXXVIII. Sequentium tempora magis certa.

Ann. Chr.

988. Arnulfus, Diederici II. filius, præfuit annis V. à Weſtfriſiis cæſus. Vxor illi fuit Lutcharis, Ottonis III Imper. amita.

993. Diedericus III, Arnulfi filius, præfuit annis XLVI. obiit anno 1039. Vxor illius Othildis, Ottonis Saxonum Ducis filia.

1039. Diedericus IV, Diederici III filius, præfuit annis IX. Dordraci à Leodienſibus cæſus, anno 1049, cælebs & ſine prole.

1049. Florentius, Diederici IV frater, præfuit annis XIV, antea Comes orientalis Friſiæ: ann. 1062 ab Hermanno Cuchenſi & Germanis cum multis ſuorum cæſus. Vxor Gertrudis, Hermanni Saxon. D. filia.

1062. Gertrudis, Florentii vidua, præfuit ann. I.

1063. Robertus Friſius, ſecundus Gertrudis maritus, non tam Comitis quam tutoris nomine præfuit, annis VII. obiit ann. 1091. Godefridus Gibboſus principatũ invaſit, & tenuit violenter annis V. cæſus Antwerpiæ ann. 1075.

1076. Diedericus V, Florentii filius, præfuit annos XV. obiit anno 1091. Vxor Othildis.

1091. Florentius II, Diederici V filius præfuit annis XXXI. obiit anno 1120. Vxor Petronella, Diederici Saxon. D. filia.

1123. Diedericus VI, Florentii II filius, præfuit ann. XXXI. obiit anno 1157. Vxor Sophia, Ottonis Com. Palatini filia.

1157.

1157. Florentius III, Diederici VI filius, præfuit ann. XXXIII. obiit Antiochiæ, anno 1190. Vxor Ada, Henrici principis Scotor. filia.

1190. Diedericus VII, Florentii III filius, præfuit ann. XIII. obiit anno 1203. Vxor Adelheyda, Diederici Com. Clivenſis f.

1204. Guilhelmus, Diederici frater; præfuit ann. XIX. obiit anno 1223. Vxor prima Adelheida, Ottonis Gelr. Com. filia. Secunda, Maria, Edmundi Lancaſtr. Ducis f.

1223. Florentius IV, *Wilhelmi* filius, præfuit annis XI. obiit an. 1234, in haſtiludio ad Corbeiam cæſus. Vxor Mathildis, Henrici Lotharingi filia.

1234. Wilhelmus II, Florentii IV filius: præfuit annis XXI. Rex Romanorum fuit factus. obiitq; anno 1256. Vxor, Eliſabeth, Ducis Brunſvicenſis filia.

1256. Florentius V, Wilhelmi II filius, præfuit annis XL, quorum partem ſub tutela fuit; primo Florentii patrui annis II; dein Henrici Duc. Brabantiæ exiguo tempore; tertio propter magnatum diſſidia Ottonis Comes

 Gelriæ,

A. Chr. Gelriæ, & Hannoniæ Comitiſſæ, pueri amitæ. anno demum 1272 per ſe præfuit. obiit anno 1296, inſigni parricidio à ſuis necatus. Vxor Beatrix, Guidonis Comitis Fland. fil.

1296. Ioannes, Florentii V filius, præfuit ann. IV. obiit ſine liberis anno 1300. Vxor Eliſabeth, Eduardi Angl. Reg. filia:

Hannoniæ Comites.

1300. Ioannes II, filius Aleydis Hannoniæ Comitiſſæ & VVilhelmi II Rom. Reg. ſororis: præfuit annis IV Hollandiæ atque Hannoniæ. obiit anno 1305. Vxor Philippina, Henrici Com. Luxenburg. f.

1305. VVilhelmus III, Ioannis filius, præfuit utrique provinciæ ann. XXXIII. obiit ann. 1337. Vxor Ioanna, Caroli Valeſii fil.

1337. Wilhelmus IV, Wilhelmi III filius, præfuit utrique provinciæ annis VIII. A Friſiis in Friſia cæſus anno 1345. Vxor Ioanna, fil. Ioannis III, Duc. Lotharing. Brabant. &c.

1346. Margareta, Ludovici Bavari Imp. conjux, Wilhelmi IV germana; præfuit annis VI.

Bava-

A. Chr. *Bavariæ Duces.*

1351. VVilhelmus V, Margaretæ & Imperat. Ludovici filius, Comes Hollandiæ & Zelandiæ, Dominus Friſiæ, præfuit ann. XXVI. obiit ann. 1377. Vxor Mathildis Henrici D. Lancaſtriæ fil.

1377. Albertus, VVilhelmi V frater, primo tutoris nomine ob fratris morbum prçfuit, ab ann. 1358 ad annum 1377, quo frater obiit, id eſt, annos XIX: Comes autem fuit annis XXVII: obiitque anno 1404. Prima uxor Margareta, Ducis Brygæ filia. Secunda, Margareta, Adolphi Com. Clivenſ. fil.

1404. VVilhelmus VI, Alberti fil., præfuit annis XIII. obiit an. 1417. Vxor prima, Maria, Caroli VII Franc. R. filia. Secunda, Margareta, Philippi Audacis Ducis Burgund. fil.

1417. Iacoba, VVilhelmi VI filia: præfuit annis XIX. Miſera fuit ſub hujus principatu rerum facies, ob inconſultam matrimoniorum licentiam. qua factum eſt, ut ipſa viva & ſuperſtite Comitatus ad PhilippumBurgundum transferretur. Nam cum patre

A. Chr. ſuperſtite nupta fuiſſet Ioanni Caroli VI Franc. R. filio; ipſo ſublato poſt patris obitum nupſit Ioanni Duci Brabantiæ. & poſtea illegitimum fuiſſe matrimonium cauſata, ob proximitatem ſanguinis, illo deſerto, in Anglia nupſit anno 1423 Humfredo Duci Gloceſtriæ; qui, ſententia Pontificis de illegitimo divortio cognita, illam deſeruit: Ioannes illius maritus obiit anno 1427. Dein varia pacta inter illam & Philippum Burgundum interceſſerunt. Denique cum illa, contra promiſſa, Burgundo inconſulto, cum Francone Borſaliæ Dynaſta contraxiſſet, anno 1434 omni principatu excidit. obiitque anno 1436.

Burgundiæ Duces.

1436. Philippus Burgundus, Ioannis Burgundi, & Margaretæ, Alberti Bavari, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, &c. Comitis, filiæ, primogenitus. præfuit annis XXXI. obiit anno 1467. Prima uxor Michaëlis Caroli VI Franc. R. filia. Secunda, Claudia, ſive

A. Chr. ſive Bona, Roberti Com. Eu filia. Tertia, Eliſabetha, Ioannis Luſitaniæ R. fil.

1467. Carolus, Philippi filius, præfuit annis IX. ad Nanceyum cæſus anno 1477, ſecundum ſtylum noſtrum, qui annum 1 Ian. ordimur; ſecundum aliorum, 1476, qui à feſto paſchatis. prima uxor Catharina, Caroli VII Franc. R. f. Secunda, Eliſabeth, Caroli Borbonii D. fil. Tertia, Margareta, Richardi Ducis Eboracenſis filia.

1477. Maria, Caroli unica filia, præfuit annis V. Maximiliano Auſtriacò nupta. Obiit ann. 1482.

Auſtriaca familia.

1482. Philippus II, Maximiliani & Mariæ filius; duxit in uxorem Ioannem Ferdinandi & Iſabellæ Hiſpan. R. filiam; obiit in Hiſpania an. 1506, cum ab an. 1494 à patre Maximiliano ſui juris factus præfuiſſet Comitatui & cæteris principatibus ann. XII. Ab obitu, ſoror illius germana Margareta tutricis nomine præfuit ad annum 1515.

1515. Carolus Imperator, V ejus nominis

A. Chr. nis factus; præfuit annis XLIV: ceſſitque filio Philippo omnes ſuos principatus anno 1555. obiit in Hiſpania an. 1558:

1555. Philippus III, Caroli filius, de quo alibi plura dicentur.

ZELANDIA.

I.

Situs & limites provinciæ.

ZElandia multis inſulis diſtinguitur. tametſi enim ſuperiori ſeculo oceanus magnam huic regioni cladem intulit, & aliquot inſulas perruptis aggeribus penitus hauſit, alias mirũ modum arroſit: ſubſiſtunt hodieque inſigniores aliquot, inter Moſæ & Scaldis æſtuaria atque oſtia ſparſæ. quę ad ſeptentrionem quidem habent Hollandiam, ad ortum Brabantiam, verſus meridiem Flandriam, cætera oceano Britannico pulſantur.

II.

Diviſio & numerus inſularum.

INſulæ Zelandicæ hodie numerantur octo. Quatuor ultra Scaldis oſtia Bataviam & orientem verſus; quæ propterea dicuntur orientales; *Scaldia, Duvelandia, Tola, & Oreſandia.* Quatuor cis Scaldim,

dim, & verſus occidentem; *Walachria, Zúytbevelandia* , *Northbevelandia* , & *Wolferdÿck*. Harum octo, tres præcipuę cum oceani æſtu continenter luctantur, atque immenſis ſumptibus adverſus barbarum atque indomitum elementum ſe tuentur.

Ioannes Reygersbergius, qui Chronicon Zelandiæ anno 1550 ſcripſit, his annumerat inſulam *Goeree*, cum ſuo oppidulo; quam ante annos LX, mille ducenta jugera patuiſſe ſcribit, cum vix quingenta quinquaginta pateret. Item inſulam *Martini aggerem* dictam; à Borſalis olim quidẽ aggeribus cinctam; ſed quæ poſtea ad Buranos Comites pervenit; & eorum maſcula progenie extincta, per filiam Maximiliani Egmondani, connubio ad aliam familiam & ad Principem Auraicum. Item *Philippi terram*, inſulam à Philippo Burgundię notho aggeribus cinctam, è regione S. Annæ, & ad ortum à Duvelandia. Item *S. Annæ terram*, vulgo *Sint Annen landt*, è regione Vianæ in Duvelandia. hęc inſula Martiniano aggeri annexa eſt.

III.

Cœli ſolique qualitates.

AErZelandię aſperior, & quam vicinarũ gentium minus ſalubris; præſertim æſtate, ob paludum & ſtagnorum graves

halitus,

halitus, & quod arboribus fere nuda ſit. Zuytbevelandia tamen clementi admodum cœlo fruitur; & in Walachria aër benignior multo atque clementior noſtra memoria eſt factus, ſive id frequentibus pomariis & arboribus quæ hic indies ſeruntur, ſive remotiori alicui cauſæ aſſcribendum ſit; adeo ut luſcinia hodie, contra quam ſolebat, in VValachria canat. Soli incredibilis eſt ubertas, pingues ac glutinoſæ glebæ, agri feraciſſimi cum aliarum frugum, tum tritici imprimis, quo nuſquam gentium ponderoſius & candidius naſcitur. Profert item large caules ſylveſtres, quorum ſemen magnum uſum habet; & rubiam, *garanſam* Gallis, noſtratibus *Meedekrappe* dictam, pannis præparandis, ne color defloreſcat, eumque intimius imbibat, perneceſſariam: nec deſunt uberrima ſaginando pecori paſcua, non ſolum intra aggeres, ſed etiam extra, in ipſa ora quæ fluctibus marinis non raro irrigatur, in qua aliquot myriades ovium paſcuntur, uberrimo incolarum quęſtu: quippe quum ovillum hoc pecus non modo magnitudine eximium ſit, ſed & carnes illius palato admodum gratæ; à vicinis juxta atq; longinquioribus avide expetuntur.

IV. *Mo-*

IV.

Mores incolarum.

ZElandi ingenio ſunt acri, induſtria ſingulari, & callidi vulgo judicantur; fœminarum genus nitori inprimis ſtudet: & utrique moribus ad Brabantinos & Gallos magis quam ad Hollandos aut Germanos accedunt. Viris præcipuum navigandi ſtudium, in quo utplurimum excellunt; quippe in bellorum & tempeſtatum periculis fortes & imperterriti, & nauticę artis ſupra modum gnari: nec minus induſtrios hic agricolas invenias: denique cauti admodum ſunt mercatores. Addamus judicium extranei, *Thuan. lib.* LX. Zelandi callidi, vafri, ſubdoli, dicaces, & captioſi omnium conſenſu exiſtimantur, quaſi natura, quod illis à natali ſolo deeſt, per induſtriam rependente. ſiquidem apud eos omnia fere incerta, nullaq; regio magis rerum humanarum vices experitur; ut cujus proſpera & adverſa à vento, mari, ac arena depēdeant; & fluxu denique ac refluxu, lunæ incrementis ac decrementis volvantur ac regantur. Itaque ex avorum apud eos memoria conſtat, plus c. jugerum millia, diſſipatis aggeribus, mari hauſta, ac rurſus ejuſdem maris beneficio & indigenarum induſtria alias inſulas enatas & excultas; ita ut

quæ ab una parte abraduntur, alteri alluvione adjiciantur, numquam deficiente novis inſulis extruendis materia.

V.

De urbibus atque oppidis.

PRæcipua Zelandiæ inſula & extima verſus auſtrum & occaſum eſt *Walachria*, ab ortu (intermedia tamen Zuytbevelandia) Brabantiæ obverſa, à meridie Flandriæ; incolarum frequentia, urbium & pagorum ſplendore, commerciiſque cæteras omnes longe ſuperans. Ambitu ſuo octo fere milliaria complectitur: forma pene rotunda aut ovali. Vrbes in ea ſunt *Middelburgum*, *Fliſsinga*, *Veria & Arnemuda*.

Middelburgum, non ſolum Walachriæ ſed & reliquarum inſularum metropolis, in hujus inſulæ quaſi meditullio condita; à quo ipſi nomen hæſiſſe videtur. Situs illi peropportunus diſtat Sluſa Flandrorum milliaribus v. Antwarpia milliar. x i i aut paulo pluribus; Durdrechto x v i i. Vrbs inprimis elegans; muris lateritiis antea, nunc vero iis ſolo adæquatis, productiſque urbis pomeriis, vallo terreo & foſſa latiſſima cincta; in qua eſt vivarium piſcium fluviatilium, magno commodo & opportunitate oppidanorum: Publicis privatiſque ædificiis ſplendida; inco-

incolis frequens quidem etiamnum, ſed olim frequentior: plateis nitida & bene diſtincta. Agrum habet ſuburbanum ſupra modum amœnum, hortis & viridariis eleganter diſtinctum. Inter publica ædificia eminet pulcherrimum cœnobium olim ordinis Præmonſtratenſis, vulgo abbatia D. Nicolai: quod jam in alios uſus verſum, Comitiis illuſtriſſ. Zelandiæ Ordinum, & ordinario Deputatorum domicilio inſervit: camera hic rationum: officina denique monetaria. Vrbs hæc jus ſive privilegium ſtapulæ ſibi vendicat in Hiſpanica & Gallica vina.

Fliſſinga diſtat à Middelburgo (inquit Lemnius) verſus Africum ſeu occaſum hybernum duo millia paſſuum. (via nunc pene tota ſilicibus aut lateribus ſtrata eſt.) Vrbs haud ita antiqua, & quæ poſterioribus annis multum crevit, poſtquam cives ſingulari virtute ſe ſervituti Hiſpanicæ ſubduxerunt, & libertatis Belgicæ fundamenta poſuerunt: nunc longe munitiſſima, publicis privatiſque ædificiis culta, præſertim curia pulcherrimo opere ſuperioribus annis ſumma magnificentia exſtructa. Floret hodie inter primas navigationibus, navium & navalium ſociorum copia: qui Hiſpaniæ littora infeſtant, & plurima opima

ſpolia ab hoſtibus reportant. Situs illi admodum opportunus, & eximius portus. Initio fuit ſub imperio Comitum Zelandiæ; ſed tenuere poſtea illuſtres Borſali; tandem jure & titulo emtionis, conſentientibus Zelandiæ Ordinibus, delata eſt una cum Marchionatu Veriæ ad Guilielmum Naſſavium, immortalis memoriæ Principem; cujus filius, Illuſtriſſimus Princeps Henricus Fredericus, Aurantiæ Princeps, hodie illam poſſidet. Carolus V. providus Princeps, inter alia filiũ Philippum monuerat, ut hunc locum diligentiſſime cuſtodiret; quod dum ille per Albanum arce extructa conatur violenter perficere, dominio illius excidit, & cæteris Belgis portam aperuit ad libertatem ſedulo recuperandam. Tenuit urbem ab anno CIϽ IϽ LXXXV. pignoris loco ab Ordinibus confœderati Belgii, Anglorum Regina Eliſabetha, in eaque præſidia militaria collocavit, & poſt illam Rex Iacobus ad ann. CIϽ IϽ CXVI; quo deducto præſidio, domino ſuo Mauritio, Aurantiæ Principi, & Veriæ atque Fliſſingæ Marchioni, & Illuſt. Ordinibus, reſtituta fuit.

Veria, ſive *Campoveria*, verſus ortum æquinoctialem Scaldiæ oppoſita, pari pene cum Fliſſinga intervallo diſtat à Middelburgo, ducitque ad illam trames elegan-

elegãter lateribus ſtratus & arboribus tectus. Vrbs hæc circa annum CIↃ CCC LVIII muris cincta à domino Borſalo; ejus poſtea productis pomeriis, ampla privilegia accepit. Tempore Maximiliani Auſtrii ad Marchionatus dignitatem evecta eſt: atque ob ſitus commoditatem & opportunam navium ſtationem navibus & mercimoniis à variis gentibus frequentari cœpit: ut ab Hiſpania; unde ſaccharum primum ex inſulis Canariis, in illum ſinum primo advectum fuit anno CIↃ IↃVIII: ex Gallia; in quem uſum hæc civitas jus gruis liberæ impetravit: Ooſtlandia; ubi civibus negotiantibus privilegia & commerciorum contractus conceſſi ſunt olim, priuſquam Antwerpia aut Amſtelodamum commercia hæc haberent: Scotorum denique ſuperioribus annis frequentatione celebris, & Scoticarum mercium, præcipue vellerum ovillorum, ſtapula, ut vocant, & emporium eſſe cœpit. Vrbs hæc inſuper exornata eſt inſigni alecaria captura & piſcatura; ut piſcium muria conditorum, eorumque qui *ſtapel-viſch* vulgo dicuntur, aliorumque. quibus rebus opes oppidanorum auctæ, urbs publicis privatiſque ædificiis auctior & ornatior facta: licet ne nunc quidem ambitus illius admodum amplus ſit; & muris illius, qua

ſinum maris reſpiciunt, ruinam minetur, profunditas alvei, qui ripas illius ab hac parte exedit, & ſuperioribus annis turrem majori cum periculo quam incolentium damno ſubvertit: atque adeo nuper dum hęc ſcribo altera turris quę portui imminebat, ſolo ab æſtu ſenſim à fundamentis ſubducto, magno oppidanorum metu ſubſedit, & profundo gurgite abſorpta fuit, ita ut nunc, æſtu recedente, ubi turris ſtetit, ſex aut ſeptem orgyæ deprehendantur. In hac urbe ſedes olim erat Archithalaſſi & Conſiliariorum Admiralitatis totius Belgii. In quem finem ibi exſtructum fuit juſſu Regis Hiſpaniarũ armamentarium, amplitudine & forma ſpectabile an. CIↃ IↃLXIV, in quo adſervarentur tum machinæ bellicę, tum reliquus apparatus claſſicus. Dynaſtæ illius habuerunt domicilium ad teli jactum à porta, in prætorio, vulgo dicto *'t hof van Sandenburgh*, quod hiſce bellis dirutum & pene ſolo æquatum fuit. Emit marchionatum hunc una cum Fliſſinga, pretio CXLVI millium florenorum, Illuſtriſſ. Princeps Auraicus Wilhelmus; & cum ſummo totius urbis gaudio inauguratus fuit ann. CIↃ IↃLXXXI: Eiq; triennio poſt immani ſcelere trucidato ſucceſſit filius Mauritius, inauguratus anno CIↃ IↃLXXXVIII: Nunc Illuſtriſſ. Princeps

ceps Fredericus Henricus eadem potitur.

Arnemuda, exiguum oppidum, & ſatis munitum, & publicis privatiſque ædificiis non inelegans, ob portus vel potius ſtationis commoditatem quondam magni nominis & opulentum: nunc, ut ſunt rerum vices, oblimato portu, & pulvillis objectis, ſtatione illius pene in ſolum verſa, illius, quod quondam fuit, tantum imago, & ad ſummam inopiam redactũ, ita ut multæ ædes jam vacent, & ruinam agant atque minentur. Varia quoque illius ſuperioribus annis conditio & fortuna fuit. Nam Middelburgenſium municipium id erat ad annum CIↃ IↃLXXII, iiſdem cum Middelburgo fruens privilegiis. Illud à principe Auraico obſeſſum, quia militaribus illius copiis impar erat, ultro ſe principi dedidit. Quod indigne ferentes Hiſpani, locum impetu ceperunt, & incolas quidem alios trucidarunt, alios fortunis omnibus exutos ſolum vertere coegerunt. Middelburgo deinde deditione accepto, Princeps, quo magis animarentur cives ad collapſum oppidulum iuſtaurandum, ex pacto cum Middelburgenſibus inito, Arnemudam in poſterum omni ipſorum imperio liberavit, & ſui juris deinceps eſſe voluit: variis etiam privilegiis & immunitatibus exornavit, vallis undiq;, propugnaculis,

 portiſque

portiſque communivit. Oppidum etiamnum factitii ſalis gloriam affectat, aliquot longo ſecundum aggerem tractu ædificiis in illam operam extructis.

Deflectentibus Fliſſinga ad occaſum Caurumque, & oceani littora Veriam verſus legentibus, ſub arenariis tumulis, occurrunt municipia & oppidula muris carentia, & pagi complures inſignes. In oppidis numerantur potiſſimum Soutelandia & Weſtcapella. Quorum hoc hodieque habet jus civitatis, & Prætorem ſuum ſive Sculteum. Vetus autem oppidum ei cognomine jam à centum quinquaginta annis mari eſt abſorptũ, quod, uti memorant, quondam egregium & portu totius Walachriæ præſtantiſſimo conſpicuum fuit. ægerrime hodieque, inſanis ſumtibus, & immanibus aggeribus, hac parte inſula contra rabiem oceani defenditur. Sequitur deinde Domburgum, olim item oppidum, & etiamnum oppidi privilegiis dotatum, quamvis incinctum: & juxta locus amœniſſimus *Weſthovia*, quondam Abbatis Middelburgenſis prætorium. Inter Fliſſingam vero & Arnemudam, in promontorio vulturno obverſanti, vulgo Rammekens, Carolus V. Imperator arcem Zeburgum conſtruxit; quæ hodieque extat, probe munita, & altiſſimo muro lateritio & vallo terreo ſepta.

Ha-

Habet prætetea hæc inſula pagos aliquot inſignes. inter quos Zuidburgum, occidentale unum; alterum orientale, à ſitu agnominatum; medio fere inter Fliſſingam & Middelburgum itinere; loca valde amœna. Et prior quidem palatio peramplo inſignis eſt: ubi anno CIↃ IↃ LV Carolum V. Imperatorem, in Hiſpaniam poſtremo abiturum, venti aliquandiu remorati ſunt. eo nunc hæres nobiliſſimi viri Philippi Marnixii una cum pagis potitur. Ioannes Reygerſbergius in Chronico ſuo appellat palatiũ hoc *Tzuburgh*.

Poſt Walachriam cisſcaldinarum ſecunda eſt Zuydbevelandia. Hæc ſpatioſiſſimo amœniſſimoque verſus Flandriæ & Brabantiæ limites tractu, veluti duobus cornubus, exporrigitur; etiamſi ſuperioribus annis maximã jacturam paſſã, multo minor ſit quam olim fuit. Habuit enim ambitum, uti ferunt, milliarium xx; nunc non multum ſupra x. Eſt autem omnium Zelandiæ inſularum ſine controverſia amœniſſima. cœlo fruitur clementi ac ſalubri, ſylvas habet aliquot locis; pomeria paſſim ampliſſima; arva tritici optimi feraciſſima. Vrbes olim habuit tres, Borſalam, Romerſwalam & Goeſam. Ex his Borſala cum univerſo pene territorio ſuo maris inundatione

periit an. cIↃ IↃ XXXII. *Romersvvala* eadem inundatione à reliqua inſula divulſa, etiam hodie cum æſtu marino & Scaldis decurſu certat. olim urbs non ignobilis, Zuydbevelandię caput: nunc nullis excultam agris, nullis tectam pomeriis, fluctus undique alluunt; ita ut unica ſalis negotiatione & piſcatura ſubſiſtat. In hac urbe Comites Zelandiæ, cum imperium auſpicantur, ſolemne juramentum præſtant; quemadmodum & Philippus II. anno CIↃ IↃ XLIX fecit. Iacet è regione Bergæ ad Somum. *Goeſa* in eo inſulę parte ſita eſt quæ ſeptentriones adſpicit, ad oſtium unum Scaldis, quod *Schenge* vocatur: urbs non tam ampla, quam amœna; perexiguo quidem murorum ambitu, at ſplendide atque affabre exſtructa, & divitiis pollens, quum unica nunc ſit in ea inſula, atque luculentis fruatur privilegiis. Circa ann. CIↃ CCCL primũ muris cincta fuit. Cives habet morum urbanitate atque humanitate præſtantes. In eadem inſula eſt pagus *Barlandia*, fertilitate ac rerum copia, ædificiis & amœno littoris proſpectu inſignis: & complures alii eximii pagi & toparchiæ: & præſertim amœna illa & ampla *Elſdica*: *Cruninga*, item *Breſelinga*, &c.

Tertia inſula Zelandię, cis Scaldim ad occaſum ſpectans, eſt Nordbevelandia; inſula

inſula olim tam fœcunda, tamq; ex omni parte amœna, ut jactaretur pro Zelandiæ delitiis. In hac fuit urbs ſatis celebris *Cortgheene*, Veriæ fere oppoſita; quam anno milleſimo quadringenteſimo decimotertio muris cinctam volunt à Philippo Boſalo: pagi item permulti. Sed hæc inſula tota horribili illa inundatione anni milleſimi quingenteſimi trigeſimi ſecundi periit. Nunc tamen paulatim reſtituitur. nam ſuperioribus annis circiter duo millia jugerũ aggeribus undiq; fuerunt cincta; ubi nunc duo viſuntur pagi, Colinſplata, & Catzium, vulgo *Catzhoek*.

Quarta & poſtrema harum inſularum cis Scaldim eſt Wolferdijck, (quaſi dicas Wolfardi inſulam,) omnium minima, & vix tria milliar. jam anno CIↃ IↃ L ambitu complexa, in qua duo duntaxat tum erant pagi, urbs nulla. Solet autem, qua Walachriam & Arnemudam ſpectat, agrum poſſidere longe majorem, ſed illum jam dudum fluctus abſorbuere, cum oppidulo Pyto, (cujus turris diu ex aquis eminuit, & demum anno CIↃ IↃ C XII concidit,) & duobus pagis, Tarmuyo & Zabbinga. Iidem & reliquæ inſulæ exitium hodieque minantur, quippe quæ utrinque à Scaldis æſtuario, quod *Schenge* vocant, & altero canali, qui *Zuydvliet* dicitur, quotidie ambedatur: unde vul-

gari proverbio dicitur, hæc duo æſtuaria inter ſe certare, & jam dudum minari ſe Wolfardi inſulam devoratura. Hæc olim à Ioanne Reygerſbergio prodita. Eventus reſpondit; nam parum admodum hodie hujus inſulæ ſupereſt.

Omnium ultra Scaldim inſularũ maxima & prima eſt Scaldia, (vulgo *Schouvven*) à Scalde flumine præterlabente. Ambitum nunc habet, præter annexos Poldros (ut voeãt.) qui vulgo *Dreyſchor, Zonnemaer, Noordgouvven*, &c. VII aut VIII milliar. Olim tamen major fuit, & tantum exiguo intervallo à Nordbevelandia diſtincta. Inſula multis populoſis pagis ac coloniis diſtincta, prædiis quoque ruſticis, & nobilium palatiis ornata, uti Haemſtedio, Reniſſa, Moermonda, aliis. Vrbes in ea primariæ Zirizæa & Brouwershavia.

Civitas *Zirizæa* (inquit Lemnius) à conditore nomen ſortita; anno DCCCXLIX, imperante Lothario, primum in formam civitatis ædificari, ac mœnium ambitu muniri cœpta, ex parvis initiis in eum ſplendorem adaucta eſt ut nulli clariſſimarum civitatum ſit inferior. De qua hoc citra omnem ambitionem aut immodicum erga patriam affectum auſim teſtari, plurimis illam viris eruditis, præclariſque ingeniis fœcundam eſſe ac feracem:

cé: negotiatoribus providis ac ſagacibus refertam, quibus ex re frumentaria ac lectiſſimo tritico, ex nivei candoris ſale, ex rubia ſeu garanſa, ſalſamentorum ac piſcium copia, armentorum pecudumque immenſa vi, quæſtus accedit uberrimus. In re familiari ac domeſtica, omnia elegantia, nitida, expolita; menſa frugalis ac moderata, nec umquã prodigaliter ſumtuoſa: in mercatura exercenda nemo nõ civium ſolers atque induſtrius, lucri avidus, ad rem attentus, in tenuiores tamen atq; inquilinos inopia preſſos liberalis ac beneficus, in cæteros vero hoſpitalis, blandus, comis, affabilis, candidus, atque abſque omni ſimulatione & fucata ſpecie nulli non obvius & expoſitus; in pietate ac Dei cultu religioni quam ſuperſtitioni propior. Vrbs circumquaque muris lateritiis cincta eſt, præterquam in novi portus aditu: ædificiis publicis & privatis modice exculta. Gaudet luculentiſſimis aliquot privilegiis. Inter alia hoc, ut, qui civis ob capitale facinus in vitæ diſcrimẽ adductus ſit, & vel capite luerit culpam, vel fuga saluti ſuę conſuluerit, multari nõ poſſit graviore quam LX librarum Pariſienſium, id eſt, florenorum XXX pecuniaria multa. Item, quod Magiſtratus urbanus non in urbem tantum ejuſque diſtrictum, ſed in totam inſulam, atq; adeo

vicinam Duvelandiam, maxime quod ad rem agrariam pertinet, ſummam obtineat poteſtatem: quæ ab altero Conſulum urbanorum exerceri ſolet, vulgo dicta *de ghemeynte Burgemeeſter*, quod Conſulem communitatis ſonat; & VII præterea aggerum Præfectis, qui vulgo *Heymraden* dicuntur, id eſt, communes terræ Conſiliarii. Nobilis diu fuit mercatu omnium rerum, propter celebrem portum, frequentiamque advenarum; ſed obſtructo arenis portu multum de antiqua gloria remiſit; ſpes tamen eſt eam novo portu effoſſo paulatim vetus decus recuperaturam. Obſervavit Lemnius, polum Arcticum uno & quinquaginta gradibus & XLVII minutis ſupra horizonta Zirizææ attolli.

Brouvversbavia circiter duo milliaria diſtat Zirizæa verſus ſeptentrionem; antea quidem municipium nullis muris ſeptum; bellis autem hiſce ſævientibus, vallo terreo cinctum. Incolæ illius potiſſimum è piſcatu quæſtum faciunt.

In eadem inſula jacet *Bomené*, exiguus antea vicus, nunc ob opportunum loci ſitum terreo vallo cinctus; alioquin ignobilior & lutulentus locus.

Secunda inſula ultra Scaldim, & quidem Scaldiæ jam deſcriptæ proxima, eſt

Duvelandia, à columbarum frequentia ſic dicta. cujus circuitus mill. paſſ. IV. complectitur. In hac tantum pagi ſunt & vici, urbs nulla. Anno ſalutis reparatæ cIↄ Iↄ XXX oceani fluctibus obruta fuit cum magna mortalium jactura; ſed aggeribus confirmatis, & excluſo mari, non ſine immenſo ſumtu, labore atque induſtria illuſt. viri Adolphi Burgundi, haud multo poſt, illud damnum compenſatum fuit. Potior autem hujus inſulæ pars, ea videlicet quæ vulgo dicitur *de vier bannen*, id eſt, IV fora ſeu conventus juridici, & quæ totidem pagos, *Neokerkiam* nempe, *Ouderkerkiam*, *Vianam* & *Capellam* complectitur, emtionis jure ceſſit ante aliquot annos urbi Zirizææ: cujus Magiſtratus, interjecto nuper inter utramque inſulam aggere, Duvelandiam iſtam cum Scaldia conjunxit.

Tertia inſula eſt Tola, (vulgò *Tolen*,) Brabantiæ contermina: & exiguo freto ab illa diviſa. Ambitus illius longe minor quam Scaldię, ſed par ubertas atque amœnitas: ambitus autē illius crevit Martiniano aggere, (vulgo *Sinte Martens dijck*,) Principis Auraici hæredio illi connexo: cujus non minor eſt amœnitas juxta atque fertilitas. Oppidum illius *Tola* ſive Tolenum, à vectigalibus *Tollen* Belgice,

ut putant dictum; vetuſtum admodum, & nuper adverſus hoſtiles inſultus (uti & tota inſula variis hinc inde munimentis excitatis) valide munitum. Tantum duobus milliaribus abeſt à Berga ad Somam.

Quarta & ultima inſula eſt Oreſandia, vel, ut alii volunt, Moereſandia, inter Scaldiam & Nordbevelandiam ſita, ſed huic propior. Hæc maxime à civibus Ziriзæis aggeribus vallata eſt, cum antea marinis fluctibus operta fuiſſet, idque admodum nuper. Cum primum aggere cingeretur, CCCCL jugera continebat; ſed fluctus marini rurſus nonnihil detriverunt, eique graviter minantur, ita ut pene pro derelicta habeatur, alioquin egregie fertilis eſt, & dominis ſuis expenſas dudum magno cum fœnore refudit.

Decem igitur in univerſum ſunt Zelandiæ urbes, pagi ſupra centum. Porro inſulis, quas jam attigimus, variis locis interjacent aut adjacent planicies herbidæ; quæ nullis licet cinctæ aggeribus, tamen ut plurimum è fluctibus extant; quarumque ea conditio eſt, ut modo hinc avellantur & alio adjiciantur, & creſcant decreſcantque; ita ut numquam in hiſce partibus inſularum cingendarum materies videatur defutura. Harum quædam à virenti gramine ac læta pabulatione

garſen appellantur; quædam parcius virentia neque tam uberem pabuli copiam ſuppeditantia *ſcorren* vocant. Ex his, ubi aliquot jugerum millia conglobari contigit, aggeribus circumductis, inſulas efficere tentant Zelandi & vicini Hollandi, & valde veriſimile eſt, jam antiquitus nonnullas harum inſularum ita undarum dominio eſſe ſubductas. Scaldis, qui inſulas haſce interſecat, in Veromanduis (inquit Lemnius) è geminis fontibus progreſſus, per Tornacum, perque Gandavum, reliquoſque Flandriæ tractus diffunditur, ac mox Antwerpiam delatus, portum ibi inſignem cōſtituit: tum paulo longius progreſſus, bipartito curſu Brabantiam ac Flandriam à Zelandia diſcriminat: ſiquidem ſiniſtra in auſtrum contortus ac deflexus, Flandriæ oras ac littora perſequitur, alioque nomine inſignitus, *de honte*, à latratu & fremitu undarum vocatur; quo per Zuydtbevelandiam ac Walachriam in oceanum patet aditus: dextra vero relictis Brabantiæ finibus continuato curſu, ſervatoque veteri alveo, ſecundum Scaldiæ inſulæ littora violento vaſtoque gurgite in oceanum devolvitur, ſine ulla nominis mutatione.

VI. *Pa-*

VI.

Politeia ſingularum urbium.

VRbes pene ſingulæ, quemadmodum & in Hollandia uſu venire oſtendimus, aliquid ſingulare & à cæteris diverſum habent, quoad magiſtratuum numerum, eligendique & imperandi modum. Sed id in omnibus oſtendere longum eſſet. nos in duobus oppidis id explicabimus.

Middelburgi regimen politicum & civile eſt penes duos Conſules, undecim Scabinos, & duodecim Conſiliarios. Conſules autem non tantum præſident in conſilio ſive ſenatu; ubi politica tractantur, tam quæ urbem quam quæ provinciam tangunt: Sed etiam in tribunali, ſive prætorio, atque conſeſſu Scabinorum; ubi omnes cauſæ civiles & criminales diſceptantur & judicantur, tam ad inſtantiam & citationem Balivi oppidani in cauſis oppidanorum, quam ad citationem Quæſtoris ad occaſum Scaldis in cauſis omnium inſulanorum qui limitibus quæſturæ illius comprehenduntur. in quibus judiciis adhibentur Secretarii duo unuſque & interdum alter Syndicus, omnes juris utriuſque periti; qui non modo actis concipiendis præſunt, ſed & judicibus in gravioribus & dubiis

cauſis

cauſis conſilia ſubminiſtrant. Horum magiſtratuum duo conſules, & media pars ſcabinorum, (puta uno anno quinque, altero ſex) munere defunguntur; ita tamen, ut, ſi contingat, conſules munere decedentes non plenum biennium in ſcabinorum collegio præſediſſe, in futurum annũ inter primos ſcabinos adſciſcantur. In decedentium locum pridie calend. auguſti quotannis alii duplo numero deſignantur, quorum nomina ad præfectum provinc. Holland. Zelandiæque per ſeniorem apparitorem in litteris obſignatis mittuntur, etiam extra provinciam. Ille autem ex dicto numero, tum conſules, tum Scabinos, quot opus eſt, eligit, & electorum nomina, obſignatis item literis, per eundem apparitorem ad ſenatum remittit. Deſignatio porro dupli numeri eſt penes duodecim conſiliarios, & duodecim electores, ut vocant. Ii XII-viri electi ſunt ex honeſtiſſimis incolis, qui neque indigenæ ſint neque horum munerum capaces. Hi XXIV-viri prid. cal. auguſti ad curiam hora octava matutina à Ballivo oppidano vocantur, mulcta conſtituta mille florenorum in abſentes ſine ſontica cauſa: ubi convenerunt, à miniſtro verbi divini per concionem brevem, de officio magiſtratuum & qualitatibus eorum qui eligendi ad hoc

K munus,

munus, admonentur, & preces concipiuntur: dein ſuffragia ineunt occulta per fabas & piſa; quorum illæ electum numero probant: primam autem rationem habent conſiliariorum; & ſi qui juſto numero deſint, tum honeſtiſſimorum civium, & eorum qui in inſulis ad occidentem Scaldis nati ſunt. Horum XII. Conſiliariorum, uti & Electorum, munus perpetuum eſt. Conſiliarii autem ubi ſemel conſulatu aut ſcabinatu functi fuerint, poſſent in poſterum à conſiliariorum ordine atque alio regimine excludi; licet moribus pene receptum ſit, conſulatu aut ſcabinatu defūctos rurſus in conſiliariorum numerum adſciſcere. Conſiliariorum horum electio, ſive per mortem ſive alio modo collegio decedant, penes conſules & ſcabinos eſt: Electorum vero ubi quis aut oppido aut vita ceſſit, è triplo numero à Senatu deſignato electio eſt penes Præfectum provinciæ, eodem quo ſupra modo. Eſt præterea & aliud collegium, pupillorum curam habens, conſtans è IV-viris honoratis & ſecretario, itemque tribunal agrarium, conſtans è tribus Scabinis, & uno Graphiario, qui à Magiſtratu eliguntur; eorumque munus eſt cauſas agrarias in prima, ut vocant, inſtantia audire; à quibus ad Conſules & Scabinos provocatur.

Eſt & aliud in oppido collegium, toti Walachriæ commune; unde illius collegæ, Ordines Walachriæ appellantur. quorum munus eſt, aggerum, quibus ſalus hujus inſulæ continetur, viarum publicarum, fluentorum, &c. rationem habere, & ſarta tecta conſervare: in eo ſedent, è nobilitate unus, & ex oppidis Middelburgo, Vliſſinga, Veria ſinguli; quibus adjunguntur duo ex iis qui latifundia in inſula poſſident, *de breed-geerfde* vulgo, & unus graphiarius.

Zirizeæ Senatus perpetuus cõſtat XXXVI. viris; quibus in deliberationibus de rebus magni momenti accedunt Scabini, licet extra horum numerum forte ſint: XXXVI. viri autem hi, ubi quis eorum deceſſerit, à Senatoribus reliquis & Scabinis deſignantur, & à præfecto provinciæ eliguntur. Magiſtratus conſtat duobus civium Magiſtris ſive Conſulibus, & duodecim Scabinis. Conſulum alter dominicus, alter communitatis Conſul appellatur. Prioris munus eſt, juſtitiam adminiſtrare, & res politicas curare; quare & præſes eſt Scabinorum, & decimus tertius Scabinus cenſetur. Poſterioris munus eſt, providere ut privilegia, quæ urbi à ſuis principibus ſunt conceſſa, ſarta tecta conſerventur; & aggerum totius Scaldiæ, quibus ſalus inſulæ conſtat, una cum ſupremo ag-

gerum præfecto curam gerere. Conſules quidem altero poſt natalem domini die à Scabinis eliguntur: *prior* quidem ex ipſorum *numero*; *poſterior* vero è reliquo ſenatu aut è lautiorum *civium* numero: in hunc pene modum: *Primo publice* rationes accepti & expenſi ſuperiori anno in ærario urbico coram frequenti populi corona redduntur; quibus abſolutis,populo vinum infunditur, & gratiæ aguntur. Dein populo dimiſſo, conſules & ſcabini ſecedunt in conclave, poſteriorque conſul certis ceremoniis magiſtratu ſe abdicat, & exit è conclavi; reliqui ad electionem utriuſque conſulis ſeſe accingunt: qua peracta prior conſul, quē ex ipſo collegio eligi diximus, fores conclavis aperit, & per apparitorem ſecundum conſulem accerſi jubet; è quo actu ſtatim populo innoteſcit qui electi fuerint: & uxoribus aut familiæ utriuſque conſulis electio nunciatur; quæ pro ſe quæq; domi convivium parant, amicis & conſanguineis utriuſque certatim dapes, & quæ quiſque domi jam ante in incertum paraverat conferentibus. interim ut mora aliqua intercedat, Conſules, & Scabini,&Balivus, &c. minora quædam munia & emolumenta inter ſe ſortiuntur; & quibus nihil eorum ſortito obtigit, iis decem ſolidi Flandrici ſive tres floreni

nume-

numerantur. quibus peractis, magna pompa conſules cum funalibus (nam plerumque actus in noctem protrahitur) ab amicis domum ducuntur, & cum iiſdem laute cœnant. Scabinorum vero electio menſe majo peragitur. ii duplo numero à Senatu (quem diximus) deſignantur ex Senatoribus aut honeſtiorum civium numero, & à Præfecto provinciæ eliguntur. Porro magiſtratus Zirizeæ non tantum in oppido, ſed & in tota Scaldia juriſdictionem obtinet; Balivus civitatis, idem quoque omnium pagorum illius inſulæ balivus cenſetur, & in ſingulis pagis vicarios ſuos inſtituit; rei tamen coram tribunali opidano citantur, & ibidem judicium ſubeunt. Idem magiſtratus & juriſdictionem habet in vicina Duyvelandia in tribus cauſis, homicidio, pacis ruptura, & fœminarum raptu: In pagis quoque inſulæ Tolenæ, qui vulgo *S. Annenland & Stavenis* appellantur, in omnibus cauſis: In Someldiikia denique (ampliſſimo ſane municipio, & in proxima inſula ſito) in cauſis criminalibus. Atque hæc de ſingularum urbium regimine dicta ſunto; nam in ſingulis perſequi longum eſſet.

VII.

De provinciæ totius regimine politico, tum olim, tum maxime hodierno.

ZElandia olim eundem cum Hollandia Comitem habuit, ſuis tamen legibus & inſtitutis, neque alteri cuiquam provinciæ obnoxia; niſi quod interdum Flandriæ Comes non minimam illius partem delibavit, præſertim ſub Diederico IV Hollandiæ & Zelandiæ Comite; cui Balduinus inſulanus Flandriæ Comes Walachriá abſtulit, ut ſcribit Reygersbergius; vel, ut Meyerus memoriæ prodidit, quinque inſulas Zelandicas, VValachriam, Scaldiam, Suydbeveram, Nortbeveram, & Borſaliam; quæ tamen omnes poſtea ab Hollandiæ Comitibus recuperatæ; totaque Zelandia poſt Iacobam una cum aliis provinciis ad Burgundos atque Auſtriacos pervenit. Deinceps Zelandia eandem cum provinciis fortunam ſubiit, & demum excuſſo feliciter Hiſpani jugo, à ſuis Ordinibus regi cœpit; qui olim quidem tribus membris conſtabant; Abbate nimirum S. Nicolai ordinis Præmonſtratenſis, qui Middelburgi agebat, totius eccleſiaſtici ordinis nomine; Marchione Veriæ, nobilitatis univerſæ vice; & urbiũ communitate. Nunc Eccleſiaſtico ordine

una cum dominio papali abdicato, duobus tantum membris Ordinum comitia conſtant; nobilitate nimirum, & communitate urbium. Nobilitatem univerſam, uti olim, ita hodie, repræſentat Marchio Veriæ & Fliſſingæ, qui jam eſt Princeps Auraicus: communitatem autem Deputati urbium Middelburgi, Zirizeæ, Goeſæ, Fliſſingæ, Veriæ, & Tolenæ. Hi, uti & in Hollandia diximus, certis temporibus, aut quum neceſſe eſt, comitia publica celebrant Middelburgi, & ſummum provinciæ imperium moderantur. Præter hæc publica comitia collegium eſt deputatorum, ut vocant, Ordinum, quod VII-virorum liceat appellare. conſtat enim ex uno nobili, quem Princeps Auraicus, Marchio Fliſſingæ & Veriæ, deſignat, & qui illius vice ſententiam dicit; & ſex aliis, quos ſex jam dictæ urbes delegant. Delegati autem hi fere perpetui ſunt, ſecus quam in Hollandia; niſi quod delegatus Middelburgenſis ſingulis trienniis muneris prorogationem tenetur poſtulare à ſenatu civitatis. Cæterum munus illorum fere idem eſt, aut parum ab Hollandorum inſtituto diverſum; nimirum in eo, quod iidem etiam maritimarum rerum curam habent, & in collegio deputatorum Admiralitatis adſident. His autem, ab Ordinibus adjun-

gitur Penſionarius unus, itemque Secretarius. Eſt & collegium rationalium totius provinciæ, VII itemviris conſtans, ad eundem modum; uno nimirum nobili, quem Princeps Auraicus & Marchio Veriæ & Fliſſingæ deſignat, & VI quos eædem urbes mittunt.

VIII.

Iudicia & Tribunalia.

IN Zelandia, præter tribunalia in ſingulis urbibus, nullum eſt ſuperius tribunal, ſed à ſingularum urbium judiciis ad Senatum provincialem, & ab eo ad ſupremum Senatum (quorum uterq; Hagæ Comitis ſedem habet, uti ſupra diximus) provocatur; eodem quo in Hollandia modo. Sunt tamen in Zelandia duæ prænobiles Quæſturæ, quæ à Scaldi nomen ſortiuntur. qui quum inſulas has in duas veluti claſſes dividat, una quidem quęſtura ciſſcaldianas inſulas, altera transſcaldianas inſulas complectitur. *Beooſter* & *Bevveſter Scheld* vulgo vocant. Horum Quæſtorem olim permagna authoritas fuit, cum prętoria quadam dignitate conjuncta: Vtrique quippe in ſuo diſtrictu, tota paſſim regione (civitatibus exceptis) facinoroſos coercere, vagos & palátes corripere, ſicarios alioſq; nebulones in vincula trahere, ac tormentis exploratos in judicio

judicio capitis arceſſere, denique itinera tuta & ſecura reddere ſolebant. Sed hodie multum ipſorum muneri & dignitati deceſſit, præſertim præfecto *Beooſter Scheld:* cujus juriſdictionem pene omnem Balivus Zirizeanus & Tolenanus ad ſe traxerunt. Alter carcerem ſuum habet Middelburgi, & reos coram tribunali oppidano judicandos ſiſtit. Solet autem uterque ab Ordinibus Zelandiæ deſignari, à Præfecto vero provinciæ eligi.

IX.

Leges quædam.

Leges Zelandicæ ab Hollandicis parum diſcrepant; neque eſt noſtri inſtituti, ſpeciatim diſcrimina hic rimari. Hoc tantum dicemus; quoad ſucceſſiones ab inteſtato jus Scabinicum vetus, de quo ſupra in Hollandia diximus, hic plene obtinere, licet nomen ipſis inſuetum ſit; adeo quidem, ut, quum apud Hollandos repræſentatio collateralium poſt fratrum nepotes eſſet, hic in infinitum procedat.

De feudis quoque pauca adjungamus ex D. Frederici à Sande I. C. Commentario. Zelandica (inquit) feuda ſunt vel mala, vel bona. Hæc ejuſdem conditionis ſunt cum Hollandicis, de quibus ſupra diximus. Illa ad hanc primam feudorum

claſſem pertinent. Nam per vaſalli cujuſque ſine liberis maſculis decedentis mortem domino committuntur. Ea tamen in re horum Zelandicorum quam præcedentium feudorum benignior eſt conditio, quod in his omnes liberi maſculi pariter admittantur. Zelandica mala feuda, deficientibus liberis maſculis domino commiſſa, ſecundum antiqua Comitum privilegia atque indulta, filiabus, vel, his non extantibus, agnatis maſculis, aut, ſi agnati non extent, cognatis maſculis, redemptionem intra ſemeſtre poſtulantibus, pretiumque conſtitutum offerentibus, ex gratia ſpeciali denuo conceduntur. Ad hanc vero redemptionem *filiæ* pariter admittuntur; ſed inter agnatos vel cognatos unus præ reliquis gradus atque ætatis habet prærogativam: admittitur tamen remotior, ſi præcedens ſuo jure uti nolit. Hæc autem redemtio decimarum feudalium nomine ſolis datur fratribus inter propinquos laterales, nec cuiquam remotiori agnato vel cognato jus illud competit. De pretio redemtionis in ſingula jugera conſtituto videantur Zelandicæ conſtitutiones quas Philippus Burgundus Zelandiæ Comes ſanxit. Elapſis ſex menſibus, quibus redemtio non fuerit per filias vel laterales propinquos poſtulata, neque pretium oblatum, hæc feuda ple-

da pleniſſimo jure Principi committuntur.

TRAIECTENSIS DIOECESIS.

I.

Situs & limites provinciæ.

TRajectenſis provincia, quę olim Epiſcopatus nomine cẽſebatur, habet ab oriente quidem Velaviam Gelriæ Ducatus partem; à ſeptentrione partim auſtrale fretũ, (quod vocant *de Zuyder-zee,*) partim Hollandiam; à qua & ab cæteris mundi plagis cingitur, utriuſque limitibus per ſinuoſos receſſus veluti lancinatis atq; permixtis. Superioribus autem ſeculis longe latius patuit diœceſis; quippe quæ Trãſiſalaniam omnem & bonam quoque partem Friſiæ tam trans quam cis Lavicam fuerit complexa: hodie vero anguſtioribus limitibus continetur: & vix uſquam ſupra ſex aut octo milliaria per transverſum patet.

II.

Cœli ſolique ratio.

SAluberrima eſt in hac provincia aeris temperies; ſolum bonum atque fertile; quod uti magis editum eſt & ſiccum quam

quam Hollandicum, (pauciores enim hic ſunt lacus & uliginoſa loca,) ita multo quoque eſt cultius & aptius ad ſementem frugum omnis generis accipiendam. multis quoque pomariis & viridariis diſtinctum, amœnitate cum quavis provincia certat: nonnulla tamen ſui parte infæcundis ſabuletis horret, inprimis inter metropolim & Amersfortiam & qua Gelriam attingit.

III.

Incolarum ingenia & mores.

PRovinciales Trajectini à cæteris Belgis nihil moribus, perparum idiomatis euphonia differunt. ſunt induſtrii & comes, armis juxta atque humanioribus literis dediti, in quibus & multi excelluerunt; ob crebriores tamen, in urbe præſertim principe, dum ſub Epiſcopis agerent, tumultus, olim plebs apud vicinos male audivit; tanquam moveri facilis eſſet.

IV.

Diviſio provinciæ.

PRovinciæ diviſionem aliam non invenio, quam quod ager totus dividitur in quatuor partes veluti tetrarchias, *Eemland*, *Abcou*, *Wijck*, & *Montfort:* quarum ſingulæ ſuum habent Mareſcallum, (uti

(uti vocant,) qui prætorio (uti opinor) jure hic imperat. Oppida in hac provincia ſunt omnino hodie (nam olim plura fuerunt, quum latius pateret) quinque: Trajectum, Duroſtatum, Rena, Amersfordia, & Montfortium, & LXX pagi.

V.

Oppidorum deſcriptio.

METropolis hujus provinciæ Trajectũ ſive Vltrajectum, vulgo *Vtrecht*, antiquitus (ut volunt) *Outdrecht* vel *Antricht*. De hujus nominis origine varii varia commenti ſunt, quæ non eſt noſtri inſtituti hic examinare. Vrbs ſane antiquiſſima eſt, olim varias clades à Normannis aliiſque barbaris perpeſſa, è quibus tamen feliciter ſe expedivit: hodie autem (poſtquam illam Baldericus, decimus quintus illius Epiſcopus, ea forma qua hodie viſitur, reædificavit, magis longa quá lata) ampliſſima eſt. quippe quæ horæ unius cum ſemiſſe iter ambitu ſuo complectatur. Sita eſt ad medium quondam Rheni alveum, qui ſuperioribus ſeculis per Lugdunum Batavorũ in mare Britannicum ſe evolvebat, antequam in Leccam prorupiſſet: nũc oſtio oblimato ab arenis & curſu alio deflexo, tantum vetus nomen retinet, aquis illius jam ſtagnantibus. Nunc Vechta haud procul mœnibus illius

illius labens, & foſſa inde à Vreeſwico urbano municipio è regione Vianæ ex Lecca deducta, (quam vulgo vocant *de Vaert*,) annoque cIↃ IↃc IIII ab Ordinibus hujus provinciæ profundior reddita, ſubvectionum opportunitatem ſummam illi præbent. Vrbs propterea dives & potens, incoliſque frequentiſſima, quam concinnæ & amplę admodum domus, tum hypogea quoque & ædificia ſubterranea miri & pulcherrimi operis paſſim exornant. Ædificia publica permagnifica; præſertim templa; quæ hic permulta ſunt; primaria vero quinque, B. Martini, Salvatoris, S. Petri, Ioannis & Mariæ virginis. Primum illius cathedrale eſt omnium auguſtiſſimum, & editiſſima turri ſplendidi admodum operis decoratum. Habuit inſuper monaſteria varia, inter quæ excellebant duo ampliſſima, equitum Melitenſium unum, & alterum Teutonicorum, ſuo utrumque templo & ſuperbis admodum ædificiis nobile. Erat & egregium illud & opulentum cœnobium D. Pauli ordinis Benedictini: aliaque duo in nobilium aliarumque primariarum virginum (domicellas vulgo vocant) uſum extructa. Vrbem perlabuntur duo alvei, eamque per longitudinem ſecant; nimirum ille quē *de Vaert* appellari diximus, & alter à magiſtratu urbano

effoſſus,

effoſſus, circa ann. 1391 & ſeqq. (contribuentibus ad opus pro rata capitulis vel Collegiis per quorum immunitates (ut vocant) eſt deductus:) qui *de nieuvve gracht* nuncupatur, ſplendidis ædibus utrimque decoratus: ambo autem quinque & triginta lateritiis & fornicatis pontibus ſtrati ſunt. Munitiſſima quoque eſt urbs; & quatuor ingentibus lateritiis propugnaculis, quinque terreis, & lateritio muro undique cincta, cum amplo vallo terreo, & lata atque profunda foſſa. Quatuor illi portæ ſunt, cum ſuis ſingulæ ſuburbiis; quorum unum, quod *de Waert* vulgo appellatur, ſuos quoque habet muros quibus includitur, ſed debiles. Arcem quoque adjunctam habuit urbs, Caroli V Imper. auſpiciis extructam, vulgo *Vredenburgh* dictam: Verum hæc anno cIↃ IↃ LXXVII demolita fuit à civibus, primum per tumultum, ob gravia detrimenta quę oppidani à prædiariis aliquoties acceperant; dein Ordinibus generalibus conniventibus, & Ioanne Auſtrio (ut putatur) non invito (licet aliter præ ſe tulerit,) ne Principi Auraico, in cujus manus urbem perventuram prævidebat, uſui eſſet ad ſedem belli hic conſtituendam.

Secundum oppidum eſt Duroſtatum, (vulgo *Wyck te Duerſtede,*) quod Batavo

durum

durum Romanis ſcriptoribus memoratum multi opinantur. Hanc urbem olim ampliſſimam fuiſſe produnt annales, ſed à Normannis exciſam, poſtea longe contractioribus pomeriis concluſam fuiſſe. quanquam hodie nulla veſtigia tantæ magnitudinis deprehandantur; & admodum incertum ſit, an veteris Batavoduri nomen mereatur. Oppidum hodie ob ſitus opportunitatem ad Leccæ ripam, & rerum neceſſariarum ſubvectionis opportunitatem, ſatis locuples. Diſtat Culemburgo milliari uno: Vltrajecto autem tribus. Situs loci peramœnus, habetque arcem pervetuſti operis haud contemnendam, in qua fere ſedem habere ſolebant Præſules Vltrajectini; non tantum ob amœnitatem & omnimodam commoditatem quam vitæ humanæ præſtat, ſed quod veluti ſeceſſus quidam eſſet ſecretus à turba interpellatorum.

Rhena (vulgo *Rhenen*) antiquum oppidum (quod Tacito *Grinnes* dici opinantur) ſitum ad Rhenum quinto ab Vltrajecto milliari, muris arduis valloque cinctum.

Amersfordia (Amerſfurtum Hadrianus Iunius mavult) à trajectu Emæ fluvii, (vulgo *Eems*) qui in Velavia ortus mediũ oppidum intermeat, & uno ab illo milliari in ſinum freti auſtralis ſeſe exonerat.

Oppi-

Oppidum initio parvum fuit, ut ex antiquo muro & foſſa liquet; poſtea productis pomeriis amplificatum. Olim quam hodie florentius, quum hic cereviſiæ vicinis omnibus expetitæ coctura vigeret; (uti hodieque è multis ædificiis, quæ faciem illam præferunt, ſatis liquet.) Nunc fere oppidani ex agrorum cultura & armentorum paſtura quæſtum faciunt. Habet enim oppidum ad ortum & meridiem agros frumenti feraciſſimos; ad occaſum ſilvas; ad ſeptentriones paſcua. quare plerumque aliquot turmæ equitum hic ſtativa ſua atque hyberna habent. Oppidum utcunque munitum eſt, ſed ob vicinum montem debilius creditur, neque ſatis permuniri potuit. Publica privataq; ædificia haud inelegantia, præſertim in urbe veteri; nam novæ, quæ fere è ſuburbanis nata eſt, rus quodammodo olent. Injuriis Geldrorum dudum obnoxia fuit, & ann. cIↃ IↃ XLIII à Martino Roſſenio capta. Diſtat ab Vltrajecto tribus milliaribus, itinere arenoſo & difficili. Porro oppidum hoc ſatis amplum eſt, ita ut vix tribus horæ quadrantibus ambiri poſſit; undiquaque muro alto cinctum, interius arcuato, & multis in ambitu turribus ornato. Quinque portas habet majores cum ſuis penſilibus pontibus, præter tres minores. Olim murus hic vallo

terreo extra præcinctus fuit, ſed jam à multis annis terra valli interiori parti adjecta, præterquam inter portam quam vocant de *Slÿck-poorte*, & munimentum alterius quam *Koppel-poorte*, ubi vallum hodieque exterius manet. Poſt infelicem autem ſuperiori anni oppidi hujus deditionem & Cæſareanorum rurſus fugam, oppidum hoc muniri ab Illuſtr. D. D. Ordinibus cæpit, variaque opera exterius adjecta.

Montfortium, non ignobile oppidum, opere ſituque loci munitum, præſidii cauſa à Gothefrido præſule Vltrajectino extructum adverſus arma ab Hollandis ingruentia: poſitum veluti in trivio, quippe intra ambitum trium pari pene intervallo diſtantium oppidorum, Iſelſteynii, Oudewateræ & VVordeni, conclusum. Aſſidet Iſelæ fluenti (hic admodum tenuis) ripæ, arcemque habet antiqui operis, amplam & magnificam, ſed jam neglectim habitam. Oppidani ex agricultura potiſſimum quæſtum faciunt. Magna calamitas nuper admodum illud oppreſſit, templo ſatis ſpatioſo & eleganti, atque privatis ædibus ſupra ſeptuaginta, fortuito incendio abſumtis, aliiſque pluribus miſere deformatis.

VI.

Oppidorum ſingularium regimen politicum & civile.

VLtrajectinæ civitatis regimen paulo altius repetam quemadmodum ab idoneis authoribus accepi. Trajectum olim tantum caſtrum fuit, habuitque ſuum præfectum, aliquando Comitem, iterum Caſtellanum & Burggravium vocatum. hic cum miniſterialibus Epiſcopi, quibus juriſdictio competebat, incolas regebat, qui à burgo burgenſes appellabantur. Inde cum ex caſtro civitas fieret, & ædes atque templa, quæ circa caſtrum jam olim extructa fuerant, muro cingerentur, illi quibus judicandi jus à majoribus competebat, quales nunc vernacule *Ambachts-heeren* nuncupamus conſilium civitatis conſtituebant. Caſtroque paulatim ruinam agente, Burggravii tamen titulus in hodiernum diem manſit; quo hactenus Brederodii gaudente, qui illum hæreditario jure à Vianiis adepti ſunt; hi autem à Goyana familia; quæ à Cuyckiis emerat, vel permutationis jure poſſederat. Atque ita deinceps Burggravius, Scultetus, Scabini & Conſules primum civibus jus dixerunt; ſigilloque utebantur, caſtri vel oppidi forma inſignito, hac inſcriptione in limbo notato, SI-

GILLUM BURGENSIUM CIVITATIS TRAJECTI; uſque ad annum à Chriſto nato cIↃ CC LXX vel circa; quando factione plebis à Kenemariis concitatæ miniſteriales ejecti fuerunt, & deinceps ex collegiis artificum (vulgo *Gilden*) magiſtratus haberi cœpit; qui paulatim confirmatus, ſigillum quoque mutavit in aliud, quod ſimulacrum D. Martini Epiſcopi referebat; eoque per annos fere CC LIX publica inſtrumenta ſignata, ad annum cIↃ IↃ XXIX; quo ad Burgundos Principes hæc provincia pervenit. Atque hactenus Magiſtratus omnino popularis fuit, etſi interdum ex primoribus civibus miſcerentur nonnulli, ſed tanquam cives & in urbe habitantes. Fuit etiam aliquando cautum, nequis à collegiis nominaretur, qui non ipſe vel ſaltem illius parens ea arte vel opificio, cujus eſſet collegium à quo proponeretur, uſus fuiſſet. Antiſtiti parum authoritatis erat in rebus urbanis. Artificum collegia obſcuro ac perplexo quodam electionis genere Magiſtratum conſtituebant, una cum veteri Magiſtratu: cui nulla alia approbatione opus erat vel ab Antiſtite vel ab alio quoquam, ut hodieque in liberis Germaniæ civitatibus fieri videmus. Conſuetudine Aſdomica in jure dicundo, quod & veſtigia quædam etiamnum docent, utebantur. Magiſtratus

giſtratus fere annui erant: liberi cum parentibus aut fratres cum fratribus uno tempore non admittebantur: leges condebant, & ſontes gladio feriebant: Artificum quoque collegia plebiſcita quædam in ſuis ſingula viciniis condebant, ſed parum firma, ſi Magiſtratus non probaſſet. Hæc porro omnia à Burgundis principibus mutata. Nam Prætor, qui ante ex corpore Senatus eligebatur, tunc à principe ex præcipua Nobilitate dici cœpit, & quodammodo vicarium præfecti provinciæ in rebus urbanis agere, atque adeo jam nihil minus quam popularis eſſe: cæteri quoque Magiſtratus ex arbitrio Principis conſtituti. Duravit hic ordo, donec excuſſo Hiſpani jugo provincia & civitas ſeſe in libertatem vindicavit. Neque tamen urbanus Magiſtratus ad priſtinam formam rediit, ſed majore uti cœpit authoritate: Sunt præter Prætorē duo Conſules, XII-viri litibus dijudicandis, XXIV Senatores, & duo Quæſtores conſtituti; quorum nonnulli quotannis munere ſuo defungerentur: in quorum locum vetus Magiſtratus alios duplo numero deſignabat: ex quibus cæteri Ordines eligebant, Præfectuſq; provinciæ omnium nomine approbabat. Inſtitutum quoq; collegium VIII-virorum, qui armatis civibus præeſſent; quorum poteſtas olim quam nunc

major, & quandoque plebis factionibus turbulentior fuit: quam dudum male habebat, quod primus conſul ex equeſtri ordine aſſumeretur, atque ita fieret, ut oppidanus Magiſtratus, qui tertium in Comitiis Ordinum membrum conſtituit, ex alio ordine ducem haberet, & in iis, quæ cum nobilitate agenda ſæpe occurrebant, minus æquis conditionibus tranſigere putaretur; quæ res diſſenſionum & turbarum cauſam peperit. Demum anno cIↃ IↃc XVIII ad evitandos civiles motus, qui jam cœperant erumpere, perpetuus Senatus ad exemplum vicinorum conſtitutus, & Conſul ex equeſtri ordine creari deſiit: quod & olim tentatum legitur ſub Epiſcopo Davide, ſed tam exiguo tempore duravit ut vix memoria illius ſuperſit. Hic Senatus conſtat XL-viris qui quotannis circa feſtum S. Remigii aut calend. octobrib. Conſules (qui bini) & Scabinos (qui XII) duplo numero deſignant; è quibus ſinguli à Præfecto provinciarum eliguntur: deſignantur vero Conſules è Senatorio ordine, Scabini autem etiam è cæteris civibus. Conſules fere biennio rempubl. adminiſtrant. Sunt & Quæſtores duo; (quos vulgo *Kaemelaers* appellant.) quorum prior pecuniarum publicarum, impoſitionum atque vectigalium; poſterior

tior operum publicorum curam gerit. VIII-viri quoque urbanarum cohortium ex illo perpetuo Senatu eliguntur, ut omnis turbarum cauſa præcidatur. Cohortes autem illæ excubias nocturnas agunt; & vocabulo à vicinis mutuato ſagittarii vulgo appellantur. Denique hic unus eſt Prætor urbanus, præcipua dignatione; qui fere ex equeſtri ordine aſſumitur. Reliqui XXIV Senatores cum hiſce Magiſtratibus ſemel ſingulis ſeptimanis (die nimirum lunæ) aut quum extra ordinem à Conſulibus vocantur, de rebus politicis in commune conſulunt.

Amersfordiæ regimen eſt penes Prætorem, duos civium ſeu burgi Magiſtros, duodecim Scabinos, & totidem Senatores; quibus politicæ res curæ ſunt; juſtitiæ autem adminiſtratio pertinet ad Burgimagiſtros & duodecim Scabinos, quum à Prætore ad jus dicundum rogantur. Magiſtratus autem, tam Conſules, quam Scabini, quotannis calendis Ianuariis munere ſuo defunguntur; aliique à Principe aut Præfecto provinciæ, ex illorum numero qui à Senatu nominati fuerint, ſurrogantur. Quibus ab eodem Principe vel Præfecto provinciæ adjungitur Secretarius, qui Magiſtratibus in cauſis politicis & civilibus criminalibuſque adſiſtit. Singulis autem die-

bus lunæ ante meridiem convenit totus Senatus, agitque de rebus politicis & regime oppidi; Senatoribus autem diſcedentibus, Conſules & Scabini una cum Prætore de civilibus cauſis cognoſcunt. Dies mercurii potiſſimum judicialis eſt, quo lites coram Prætore, Conſulibus, & Scabinis ac procuratoribus diſputantur; & ſaturni, quo cauſæ jam ſatis ventilatæ definiuntur. Ab hoc tribunali ad curiam provincialem provocatio eſt.

VII.

Provinciæ totius regimen, prout olim fuit, & uti hodie ſe habet.

IN locis hiſce, ubi ante aliquot ſecula Epiſcopatus Trajectenſis ex Imperatorum, Regum, Principum atque adeo privatorum devotione atque liberalitate coaluit, olim Batavi, Caninefates, Salii, Tencteri, aliique populi habitarunt, ad Galliarum Germaniarumque limites: qui primum fœdere ac ſocietate Romanis juncti, deinde ſubditi facti, eorum legibus uſi fuerunt; donec Friſonum, Francorum, Normannorumque potiſſimum irruptionibus, variante fortuna, victi, nunc his nunc illis vel ſubditi vel conjuncti, eorum ſe moribus accommodare coacti ſunt, tandemque Romanis omnino expulſis, in Francorum jus abierunt. Ve-

rum

tum quum à Chriſtiana religione adhuc alieni eſſent, à conſanguineis Anglis, annitentibus Francorum principibus, ad Chriſtianiſmum perducti ſunt: Vtque in hac religione perſtarent, Antiſtes ipſis datus, qui collegium ſacerdotum, juxta caſtrum Trajectum, Principum auxilio conderet, qui vicinos veritatem docerent. His multa conceſſa loca, caſtra, telonia, comitatus, immunitates: ita ut non tantum doctores, ut ante, ſed & Principes Imperii fierent: quorum ſubditi paulatim in duas provincias cis & ultra Iſalam abierunt. Ac primo quidem Antiſtitibus & ſacerdotibus divinæ rei intentis, regimen provinciarum judicibus comitibuſque à Regibus & Imperatoribus cõmittebatur: Antiſtites vero à populo commẽdati, etiam ex aula paulatim procedebant, & per baculum & annulum inveſtituram à Principibus accipiebant. Comites ac Graviones ſic à Principibus conſtituti, aſſumtis miniſterialibus, (qui nunc *Ambachts-heeren* vocantur) Imperatorio nomine, certis ſtatutiſque temporibus convenientes jus dicebant: cujus moris veſtigia multis in locis Velaviæ ac Betuæ hodieque apparent. Antiſtites interim & collegia ſacerdotũ bonis ac donationibus fruebantur: nec bella ulla ſuſcipiebant contra vicinos, aut controverſias

exortas componebant, niſi Principũ ſorte juſſu atque authoritate. Verum hæc omnia mutata fuerunt, poſtquam Pontifices Romani, poſt acerrimas multorum concertationes, Imperatoribus quaſi ſub jugum miſſis, omne jus in Epiſcopos & clerum ademiſſent: tum enim Antiſtites cum ſuis collegis, comites ac præfectos conſtituere, bella gerere, limites producere, nulla ratione Principum habita, cœperunt. Tum quoque electio Antiſtitum, excluſo populo, à quinque Canonicorum collegiis facta fuit, Pontifice electum confirmante. Poſt illa, ſumma poteſtas ac authoritas in rebus quæ totam provinciam concernebant penes v Canonicorum collegia manſit. hæc leges præſcribebant Epiſcopis; non bellum gerere, non pacem facere, auxilium cuiquam ferre, vectigalia imponere, aliudve quid magni momenti agere, abſque illorum conſenſu poterant; iis interdum magiſtratus, & poſtea miniſteriales acce-debant, quum res de qua conſultabatur majoris ponderis videretur. Circa annum autem 1370 tres ordines, ſive ſtatuum membra, haberi & convocari cœperunt, quorum ſuffragiis, Antiſtite præſidente, omnia conſtituebantur. Quinque nempe Eccleſiarum (ut vocabant) Canonici, primum occupantes ſuo (ut quidem

tunc videbatur) jure locum: ſecundum Equeſtris ordo, in miniſterialium, uti videtur, locum ſubſtitutus: ultimum Magiſtratus urbanus Vltrajectinus; cui interdū Amersfordienſis accedebat. Quum autem hæc Canonicorum collegia jus omne eligendi Antiſtitis ſibi arrogaſſent: Vicini principes ambire ſuffragia, ſuos commendare, aliquando vim intentare cœperunt; maxime poſtremis temporibus, quum contra Brederodium legitime electum Burgundus ſuum Davidem armata manu intruderet, & invitis pleriſque Antiſtitem daret. Tentatum quidē jam ante id fuerat ab aliis principibus vicinis, quorum intererat ſibi obnoxios aut addictos ad Epiſcopatum hunc aſſumi, ſed modeſtius nec tam aperta violentia: eaque re factum jam dudum fuerat, ut ita electi atque introducti, non tam paſtorem quam principem abſolutum agentes, multa invito populo, atque adeo clero & nobilitate, facerent, ſæpiuſque cum ſuis quam cum vicinis diſſiderent. Quæ tandem ſimultates huic provinciæ exitio fuerunt. Nam quum anno cIↃ IↃ XXIV Philippus, Burgundi quidem nothus, cæterum vir pacis bellique artibus inſignis, ex ægritudine animi, ut

morum motus ſenatu ac plebe annitente electus. is quum inſolentius poteſtate abuti videretur, oppidoque excluſus vindictam pararet; urbani cum Gelro fœdus inierunt: ille autem in ſinum Burgundicæ domus ſe conjecit. Quæ tam victores quam victos deglutiens, utrorumque jus ſibi retinuit. Nam quum fœderati debiliores eſſent quam ut Burgundicis poſſent reſiſtere, accedentibus quibuſdam factioſis civibus, Trajectum recidit in manus Antiſtitis: qui, velut ſe ulciſceretur, vel quia jam ante promiſerat, juriſdictionem omnem temporalem in Carolum V Imperat. transſcripſit, provinciæ ordinibus neceſſitate parendi impoſita. Qui licet jura omnia ac privilegia ſalva ſtipulati eſſent, pleraque tamen ſtatim mutata. Præfecto enim conſtituto, qui ad principis voluntatem omnia referret, Clero quidem libera ſuffragia ademta, Equeſtri ordini umbra quædam priſtinæ libertatis relicta, oppidanorum libertas penitus everſa. Poſt illa, miſera conditio provinciæ hujus, uti & cæterarum, fuit, ad Albani uſque tempora. quibus plures ex clero & nobilitate hujus provinciæ, inter primos, priſcæ libertatis memores, ſeſe tyranni mandatis opponere, & decimi nummi tributum recuſare cœperunt. eoque tandem res devenit, ut abjurato Hiſpania-

ſpaniarum rege an. 1580 antiquam liber-tatem cum cæteris provinciis recupera-rent. Ab illo tempore provincia hæc ad vicinorum modum ab Ordinibus ſuis re-gi cœpit. Illi autem conſtant tribus mem-bris; Clero nimirum Nobilitate & Op-pidanis. Clero, licet ſacris mutatis, & Ro-mani Pontificis authoritate abrogata, atque adeo Epiſcopo abdicato, ſuus ho-nos manſit & prærogativa inter Ordi-nes; ſed non eo quo olim nomine; Ele-cti namque hodie appellantur, quia è quinque Canonicorum collegiis allegun-tur. quorum primarium eſt Canonico-rum S. Martini, (vulgo *domum* vocant;) cujus decanus reliquos Ordines ad co-mitia ſolet vocare, agenda proponere, vota colligere & concludere. cætera col-legia ſunt S. Salvatoris, (vulgo *Oude mun-ſter*,) S. Petri, & S. Ioannis, & B. Mariæ. Secundum membrum Ordinum conſti-tuunt Nobiles & Equeſtris ordinis viri; non quidem omnes qui olim hoc jure uſi ſunt, ſed qui in patriæ libertate vindi-canda operam navarunt, hodieque illam una cum religione in hiſce provinciis re-cepta ſartam tectam volunt. Tertium membrum conſtituunt civitatis Vltraje-ctinæ magiſtratus, & qui ex minoribus oppidis eidem adjunguntur. Atque hi Ordines licet in Præfectum provinciæ

multum authoritatis contulerunt, tamen ſummam ſibi poteſtatem ſervant, atque ad cæterarum provinciarum modum in comitiis publicis ſtatis temporibus, libere de omnibus quæ communem utilitatem & ſalutem Reipublicæ tangunt, deliberant atque decernunt.

Iidem uti & in aliis provinciis ſuos habent Delegatos, qui quotidie conveniunt, numero XII: nimirum quatuor ex electis, quatuor ex Equeſtri ordine, duo Conſules urbis Trajectinæ, & duo è reliquis oppidis. Quibus adſiſtunt Advocatus provinciæ & Secretarius.

VIII.

Iudicia & tribunalia.

PRæter tribunalia quæ in ſingulis urbibus habentur, eſt & Senatus provincialis in oppido Trajectino, qui de provincialium litibus cognoſcit, quę per provocationẽ partium ad ipſum deferuntur. Is conſtat uno præſide & quinque ordinariis ſenatoribus; procuratore generali & graphiario: quibus adjunguntur interdum tres, è ſingulis ordinum membris ſinguli. Atque hic Senatus in hac provincia ſupremus eſt, nulli alterius provinciæ Senatui obnoxius; adeo ut etiam vicinos & exteros, eorumdem bonis arreſto incluſis, eóſdem apud ſe etiam in mere

per-

perſonalibus cauſam dicere jubeat. Ab hoc tribunali nulla eſt provocatio; ſolummodo licet per libellum ſupplicem reviſionem, ut vocant, ab Ordinibus poſtulare. Præter tribunalia, quæ in ſingulis oppidis ſunt ſingula, in agris quoque in ſingulis pagis tribunalia ſunt conſtituta, in hunc modum. In ſingulis pagis ab iis, quibus id juris competit, nominantur Prætor & Secretarius, qui juramentum præſtant coram Præfecto provinciæ, aut conventu Ordinum, aut eorumdem Delegatorum. Mareſcalli autem & vaſalli ejuſdem provinciæ in ſuis ſinguli diſtrictibus Scabinos & juratos quotannis ſacramento obligant, ex æquo & juſto partibus jus adminiſtraturos. Porro prætores hi & jurati judices quater quotannis ſtatis temporibus jus dicunt, & controverſias omnes audiunt & dijudicant. Prçterea extra ordinē dies judiciales conſtituūt ad petitionē partium. Ab omnibus autem eorumdem tribunalium ſententiis ad Senatum provincialem provocatur.

IX.

Iura quædam & leges.

OLim quidem in hac provincia nepotes ab hæreditate avi & aviæ ſecludebantur, ſi patrui aut materteræ illorum ſuperſtites eſſent: itemque ab hæreditate

patruo-

patruorum & materterarum, quamdiu illorum patruorum & materterarum fratres aut ſorores ſuperabant: verum Carolus V Imper. prius jus, ſancita repræſentatione in linea recta, mutavit: poſterius autem demum ab Ordinibus hujus provinciæ mutatum fuit an. cIↄ Iↄ xcIV, in hunc modum: Fratrum & ſororum liberi in bona allodialia defunctorum patruorum & materterarum, una cum patruis & materteris qui ſuperſunt, ad poſtremum uſque, iuclusive, poſthac ab inteſtato ſuccedent in ſtirpes, & loco parentum una manu capient hæreditatem; poſtremo vero patruorum aut materterarum decedente, ſuccedent nepotes in capita, nulla ratione habita utrum unus frater aut ſoror plures an pauciores liberos reliquerit.

FRISIA.

Ex Vbbonis Emmii majore opere.

I.

Limites & ſitus.

FRISIA, prout hodie nomen retinet, Flevo olim fluvio, nunc magno maris ſinu ab occidente alluitur, Hollandicam oram longo intervallo reſpiciens: ad meridiem à Cunera, Inde ſecundum littus in ſeptentrionem

trionem primum modice flexa, ubi Stellingwerſicus ager, mox velut in Hollandiam excurſura, recta in occidentem longo ſpatio ſe porrigit, occurſuque Hollandicæ oræ ſimiliter prominentis, æſtuaria Flevi ab auſtrino ſinu quaſi ſecludit. In hujus prominentis oræ promontorio extremo Stavera eſt; unde breviſſimus in Hollandiæ littora ad Enchuſam & Medemblicum trajectus non amplius trinis milliar. patens. A Stavera in ortum oblique & leniter reflexa; ubi Hindelopam primum, deinde Worcumum oppidum in ora habet. Mox in boream ſevertit per tria milliar. magna, donec paulum ſupra Harlingam aſcenderit. Inde rurſum ſecundum litus vadoſi maris longiſſimo tractu per ſeptem ingētia milliar. in ortum æſtivum primum ſe porrigit, quouſque exiguam inſulam Bancam prætererit: deinde in meridiem; tum rurſum in orientem ſe recipit; æſtuarioque Lavicæ fl. lato & profundo, quem ſinum potius maris dixeris, ac rivo, qui in æſtuarium influit, à reliqua quæ ſequitur Friſiæ parte dirimitur. Sic ſinuoſe deſcendens, tandem per terminum auſtralem in accidentem ad Cuneram revertitur, Drentiæ & aliis diœceſios Vltrajectinæ provinciis eo latere cohærens. Regio hæc univerſa quadratæ pene figuræ, ad

VIII mill. magna in longum patens, pari fere latitudine, paſcuis uberrimis læta, qua boream & littus ſpectat; arenoſa ac paluſtris ac nemoroſa, qua meridiem & ortum.

II.

Diviſio Friſiæ.

DIviditur uſitate in partes tres; quæ fœderibus ſe jungere, communemque Rempubl. tueri jam, ſeorſimque ſibi conſulere ſolent.

Prima, *Weſtergoa* eſt, à Stavera initium ſumens, & majorem univerſæ longitudinis partem complexa, mari aut æſtuariis magna ex parte circumfuſa, & multo opulentiſſima & frequentiſſima. In hac ſunt Franekera, Sneca, Bolswardia, Harlinga, Slota, Stavera, Hindelopa, Worcumũ, Ilſta: Territoria porro octo, & in his vici CXXVII, cœnobia XXIV.

Secunda, *Oſtergoa*, à VVeſtergoæ fine ad Lavicam fl. & limitem Groninganum, opibus & viris nobilis, præſertim qua boream & occidentem ſpectat, aut littori vicina eſt. In hac eſt Leovardia, Doccumum. Præfecturas habet XII, vicos CXXVII, cœnobia XXI, arces nobilium vetuſtas quamplurimas.

Tertia parte, *Silveſtres* continentur, cum agris vicinis Stellinwerfico & Scoterlan-

terlandico. Hæc pars paluſtris ac ſabuloſi ſoli, ſylvas quoque habet modicas, quæ nomen ei dederunt, & lacus nonnullos piſcoſos: oppidis omnino caret, & felicitate cæteris plurimum cedit. Præfecturas continet VIII, vicos LXXVII, cœnobium unum. Qua parte aratur, frugum ſatis ferax, paſcuis non perinde idonea. Terram paluſtrem fodit magna copia, & devectum per rivos in uſum ignis vicinis divendit. Hujus incolæ, ceu fieri ſolet, animato & corpore ad bellum laboreſq; magis quam reliqui, quos copia & deliciæ enervant, promti ſunt.

III.

Cæli ſolique qualitates.

AEr Friſiæ utcunque ſalubris eſt, niſi quantum paludum exhalatione inficitur, quanquam & id labis ventorum beneficio expurgatur. Weſtergoa univerſa & Oſtergoæ pars multo maxima, fruge, armento, gregibus, piſcibus, avibus, quibus culina inſtrui laute poteſt, ſupra quã credi queat, fœlix eſt: ſed illa, humilior eſt, lacubus ac ſtagnis abundans, & pluribus fluentis irrigua, atque ita piſcatu & aucupio melior: Oſtergoa vero, editior, & paſcuis optimis ſatiſque nobilior. Vtramque tamen rivi percurrunt multi navigabiles: ſed excellit Doccumanus lati

& profūdi alvei, Doccumo Leovardiam ducens, ac illic in duo ſe brachia ſcindens; è quibus alterum Franekeram perluens, Harlingam tendit, ibique in mare rurſus effunditur; alterum in meridiē ſe præcipitans, & lacubus ac ſtagnis ſe miſcens, Snecam, Ilſtam, Slotam, Staverā, Worcumū per ambages contingit; pluribuſq; locis in mare effluit. In hunc & alii quoq; rivi ſe inſinuant, qui Silveſtrium agrum pererrant; quorum maximus Cunerus eſt, quanquam is proprio ore ad Cuneram vicum cognominem in ſinum auſtralem etiam effertur. Atque hinc maxima ſane commoda incolis ultro citroque commeantibus proveniunt. Copioſus ubique armentorum proventus; generoſorum equorum ſoboles inexhauſta, non ſolum Germaniæ ſed & cæteris Europæ regionibus expetita.

IV.

De populi ingenio, moribus, linguaque.

INgenium genti in univerſum ſimplex, ingenuum, excelſum, promtūm ad arma, liberūm, nulliuſq; rei æque quàm ſervitutis impatiens. Erga hoſpites ſemper habiti officioſi & liberales. Lingua uſi ſunt omnes una & eadē, quæ ut Germanicam originē ſatis arguit, vereque, imo

Ger-

Germanica vetus eſt, ſic tamen à vicinorum ſermone tantum omnino diſcrepat, pene ut ſui cujuſdam generis videri poſſit. Nec enim intelligi poteſt ab exteris ullis: nec olim Friſius in patria educatus exteros etiam vicinós commode intelligebat. Sed & ipſa pro regionibus Friſię in ſe varium ac multiplex diſcrimen habet; acciditque ut inter pauca paſſuum millia ter quaterve idioma varietur. In univerſum tamen cũ Anglico ſermone tantum cognationis & ſimilitudinis habet, ut ad nullum omnino aliarum gentium, ne finitimarum quidem, propius accedat. Habet concurſum frequentem vocalium, & multam varietatem diphthongorum, ut difficilis ejus ſit interdum pronunciatio, difficilior etiam ſcriptio: unde tam rara in hac lingua monumenta. Nomina quoque gentis diverſa prorſus à gentibus cæteris, uſque eo, ut horum argumento genuinum Friſium ab aſſcriptitio, inſititiove, ſolerent quondam diſcernere. Quis in alio gente Germanica audiit Hayones, Boyones, Vbbones, Vdones, Foccones, Occones, &c.? quis Ettas, Tettas, Deddas, Tiacas, Dodas, &c.? nec habitus cum reliquis Germaniæ populis olim ſatis congruus fuit; quem jam conſuetudo cum aliis populis multum mutavit. Ingenia genti,

ſi cui alteri in Germania, læta, acria, amœna: quæ ſi doctrinæ ſtudio ſe dedant, facile ad ſummam eruditionem perveniunt, & in ſuo genere excellunt.

V.

De oppidis atque urbibus Friſiæ.

LEovvardia, civitatum in hac Friſiæ parte maxima hodie, ditiſſima, frequentiſſimaque. Putatur civitatis nomen & formam induiſſe anno milleſimo centeſimo nonageſimo: verum per anguſto mœnium ambitu; eo loco, ubi hodie parœcia eſt, cum fano, cui *Nÿchove*, id eſt, novi horti aut aulæ, nomen eſt, medio civitatis ſpatio, uti ea jam habet, ab occaſu in ortum ſecundum boreum illius latus porrecto. Situm autem fuit loco editiori, cujuſmodi loca populari lingua *Weerde* ſolent appellare. Mox duo vici contigui, *Oldehova* & *Hova*, uterque cum ſuo fano, acceſſerunt, & mœnibus illius maxima ſui parte ſunt concluſi. Nec ſecus verſus meridiem multa oppido creſcenti ſenſim adjecta; ut jam non minus quam MDC paſſuum ambitus ejus intra foſſas contineat; complectens ſpatium frequenti domorum ſplendidarum & continuarum ſerie ſecundum varios vicos obſitum & oppletum, cum pluribus ſacris publiciſ-

que

que ædibus egregiis. Caſtellum olim à Saxonibus illi impoſitum; ſed, populo libertatem repetente, anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo funditus everſum. Duo habet templa in quibus ſacræ conciones habentur. Cæterum hodie urbs eſt ampla, elegans, opulenta, ſplendida, populoſa, ædificiis magnifica tum publicis tum privatis; inprimis curia provinciali, domo Gubernatoris, virorum nobilium ædibus, illuſtris; templis egregiis & ſublimibus viſenda, hortis amœna, viis munda, fluentis & rivis varie ſecta; atque hinc navigiis mediocribus, ſcaphis, ac lintribus, omni ſui parte permeabilis: eademque plurimis ponticulis latis & ſilice plurimum inſtar viarum ſtratis juncta: vallo terreo lato & alto, foſſa lata & profunda, quæ vallum ambit, circumcincta; quinque inſuper terreis propugnaculis, foſſa itidem præcinctis, quatuor majoribus, uno minore, munita: quorum duo per collum prominens vallo connexa ſunt, reliqua foſſa perpetua circumflua, omnia formæ fere trigonæ. Portæ in ambitu tres, objectu totidem propugnaculorum tectæ. Suburbium urbi adhæret unicum, qua ab oriente venitur; ædificiis ac hortis frequens. Ager illius feliciſſimus ac uberrimus. E fluminibus, quæ urbem ingrediuntur,

maximum eſt quod Doccumum fertur, duobus in gentibus mill. Germ. à Leowardia disjunctum; unde porro poſt aliud grande mill. in oceanum exit, navigiorum, quæ caravellæ vocantur, ad ipſam urbem patiens.

Franekera ſita eſt in ſolo ad arandum ſimul & paſcendum uberrimo lætiſſimoque, crebris & inſignibus vicis in ambitu urbis obſito, quorum quidam oppidorum ſpeciem referunt. Adſpicit ad ortum Leowardiam, ad occaſum Harlingam, ad meridiem Bolſwerdiam, ad euroauſtrum Snecam, nec procul hinc dextrorſum apparentem Ilſtam. E quibus maxime vicina ei eſt Harlinga. Tota civitas parœcia una continetur, templumque habet unum ſtructura magnifica & ampla, cum turri excelſa, in conum late ſpectabilem ſurgente. Nulla urbium Friſiæ amœnitate & elegantia cum hac poteſt contendere, quanquam magnitudine quædam eam vincant. Aer benignus & ſalubris. Vici omnes mundiſſimi tam hyeme quam æſtate: rivis ut plurimum diremti longitudinem eorum percurrentibus & navigia ferentibus; qui pontibus ſtrati. Domus civium pleræque nitidæ & pulchræ, nobilium amplæ & ſplendidæ. Vrbs ſpacio eſt oblonga, nec in circulum ſe ſinuans, nec quadrilatera, ſed mixtæ

mixtæ formæ; cincta foſſa & vallo terreo. portas habet tres: canales magnos, per quos navigia urbem ſubeunt, quatuor. ſuburbium quoque haud temnendum, ab circio urbi adjacens, ad utramque flueni ripam quod Harlingam ducit. Academiam publicam accepit ann. 1585. menſam item publicam, juvenibus LX alendis; datuſque œconomus, qui eam cibo, potu, rebuſque cæteris quantum ſatis eſſet, inſtrueret quotidie ter, & à ſingulis qui ea uterentur, non amplius exigeret in annum quam aureos Carolinos XLV, reliquum caperet è publico.

Harlinga, nunc civitatum hujus provinciæ poſt Leowardiam maxima & populoſiſſima, ditiſſimaque: quondam viculus obſcurus in extremo littore Weſtergoæ ad occidentem juxta ipſius aggeres: crevit paulatim, & tandem jus civitatis accepit, etiam quum muris cincta non eſſet; quando autem illis cingi cæperit, non ſatis conſtat. Oppidum ipſum ampliatum fuit ob hominum ictuc confluentium copiam anno cIↃ IↃ XLIII. & nova item acceſſione auctum anno cIↃ IↃ LXXIX, conſilio & ſtudio Guil. Principis Auraici; ingens vallum terreum cum lata profundaque foſſa circumductum, & Almenum totum, olim vicus oppido vicinus, oppido compre-

henſum. Nec hic res ſtetit; ſed creſcente populi frequentia, ann. cIↄ Iↄ xcvii, rurſus mœnia prolata; oppidumque in eam formam redactam, ut jam quarta ſui parte à mari alluatur; qua firmiſſimis operibus contra maris vim eſt munitum. Figuræ fere quadrata eſt; ambitus Leowardiano paulo minor; vallo propugnacula octo vaſtæ molis ex terræ aggeſtu annexa. Solum circa oppidum humile & inundationi obnoxium, ſi aquarum clauſtra aperiantur: unde obſidio & oppugnatio difficilis. Ager & gramine lætus, & frugum fæcundus, & pagis frequens. Portum habet amplum: denique emporium eſt peropportunum, licet naves majores, niſi parte oneris expoſita, ad urbem accedere non poſſint, ob vadoſum maris æſtuarium illi objacens. Vici oppidi elegantes, mundi, recti; plerique rivis navigabilibus interſecti: ædificia pulchra: portæ quinque: forum modicum: uti & curia: templum unum, loco ubi quondam Almenum fuit.

Bolſverdia, ex vetuſtiſſimis Friſiæ oppidis, in Weſtergoa ſita, magno milliari German. à maris littore, loco paullum ſupra planiciem circumjacentem adſurgente; unde illi agnomen. Diſtat Leowardia tribus magnis mill. Germanicis, Franekera II, Harlinga totidem, Sneca

uno,

uno, Worcumo itidem uno, Hindelopa uno cum ſemiſſe; Stavera duobus & ſemiſſe. Portum habet nō incommodum, verum milliar. German. ab oppido diſjunctum; recta in occaſum juxta Maccumum vicum celebrem & magnum, quem portum canalis Maccumanus in aggere ejus oræ defoſſus & valvis compreſſus efficit, aquas in Flævum effundens; unde rivus navigabilis ad ipſum oppidum pertinet. Præter hunc portu quoque utitur Worcumano, à quo etiam rivus ad oppidum ducit. Horum portuum opportunitate res maritimas olim uſurpavit, & per eas fortunam ſuam auxit: nunc eas vix attingit, commercio cum vicinis oppidis & agro contenta. Anſeaticarum civitatum ſocia eſt, quod cum ſola Stavera in hac provincia commune habet. Habet in ambitu circiter II paſſ. M, quantum quis horæ dimidio inambulans obire poteſt: olim muro cincta, nunc vallo terreo & foſſa. Populoſa eſt, elegans & frequens, rivis perflua, & inde navigiis minoribus pervia: curia illius vetuſta magis quam venuſta: Templum unum, ſed ſatis magnificum. Ager illius ad paſcua pariter & ſementem faciendam peridoneus & uber.

Sneca, vetus civitas, populo frequens ædificiis pulchra, probe munita, annona dives,

dives, inprimis piſcibus lacuſtribus, quo omnes alias Friſię civitates ſuperat;piſcatui multum dedita,nec à mercatura ac opificiis ſellulariis abhorrens: ingenium etiam populi litteris & diſciplinis aptum; inde nec aſpernanda illic litteraria ſchola, Leowardianæ, uti creditur, frequentia diſcentium & ſtipendiorum modò proxima. Vrbs ambitu non eſt magna: hodie muro intra foſſam cincta, cui vallum è terra intus additum. Diſtat à Bolſwerdia verſus orientem milliari Germ. uno, in eadem Weſtergoa ſita in agro humili, aquis obnoxio & uliginoſo, rivis pluribus diviſo, ſed paſcuis læto, nec minus ſementi commodo; quem contra lacuſtrium aquarum illuviem aggeres hinc illinc protegunt. In eo lacus eſt ad orientem ab oppido remotus ſpacio dimidii mil. Germanici, longus circiter mille paſſus, latus quingentos; in ambitu complectens pluſquam duo mill. paſſ. & ultra eum in eandem plagam minores alii, ſtagnorum inſtar. omnes piſcium copia abundantes, qua nō ſolum Sneca ſatiatur, ſed alia quoque oppida ubertim fruuntur. Major, Snecanus appellatur; ex quo rivus recta linea urbē influit, navigabilis, eamq; perluens, &, ubi mœnia reliquit, Ilſtam vicinū oppidū adiens; eaq; ſecta, uno brachio Bolſwerdiam

diam petit, indeq; Franekerã & Harlingam;altero in auſtrũ decurrens, & plures vicos allapſus, poſt Woldeſendam vicum lacui Slotano infunditur, atq; hinc Slotã defertur, atq; inde in meridiem progreſſus, per canalem Taconis in ſinum auſtrinum exit. Ex eodẽ lacu Snecano & alter rivus latus & profundus in ortum æſtivum egreditur; qui bifariam diviſus, parte una Aelſumum magnum pagum ſtringens, in ſeptentr. longo tractu extenditur Leowardiam uſque: parte altera Actrumum attingens in Silveſtres abit, eoſque pererrat. Vnde commeandi commoditas Snecanis atque ipſis etiam Leowardianis in omnes plagas.

Worcumum, antiquis Woldercum dictum, in ora Harlingam ſequens, pluſquã duobus magnis milliaribus Germ. in meridiem ab ea remotum; ultra Maccumum uno: agro circum ubere ab omni plaga; ſed Flevo ab occaſu infeſto, maxime quum ſpirat vehemens favonius aut corus. Portum habet ad aggerem vicinum, ſed admodum exilem, objectu pulvinaris oræ appoſiti utcunque tectum: ob quem rebus quoque maritimis pro modo fortunæ incumbit. Portum ei efficit rivus è vicino lacu, qui Worcumanus dicitur, in quem plures rivi è vicinis lacubus confluunt; unde commeatus hinc

hinc inde facilis, & piſcium incredibilis copia: rivus autem ille ubi oppidum perluit, per canalem in aggere defoſſum in Flævi æſtuarium leniter influit. Oppidum hoc diu ἄφρακτον fuit, ac proinde prædonum injuriis expoſitum: interdum caſtellis preſſum aut defenſum; & Hottingiorum potentia, quorum res ibi magnæ olim: & arx circa templum, quod oppido unicum eſt.

Doccumum, primum vicus, tandem oppidi formam induit. oppidum hodie elegans, vicis mundis; ædificiis non tam amplis & magnificis, quam nitidis & amœnis. Ambitus illius haud magnus, (vix enim mille paſſus ſuperat;) ſed ſitu felix, quippe in agro divite, ad paſcua non minus quam ſementem idoneo, qui vicis & villis & magnificis nobilium ædibus obſitus eſt. Accedit flumen Ea, oppidum ſecans alveo lato & profundo & ingentium navium patiente; quod Leowardia veniens, & ſupra infraque oppidum pluribus amnibus ac rivis auctum, in æſtuarium Lavicæ primum, dein in oceanum vaſto ſe ore, (quod Sculbalgam vocant) inter inſulas Amelandiam & Schiormonachum, ejicit. Vnde urbs commerciis opportuna. Curiam habet perelegantem, flumini proximam: & pontem ingentem eidem flumini impoſitum,

ſitum, juxta curiam, longum pariter & latum, è lapide ſtructum, & ſilice ſtratum, qui cum proximis platearum partibus, quas flumen dirimit, fori rerum venalium vicem præſtat. Sæpius munita urbs, & rurſus munitionibus fuit nudata: denique bello hoc nupero, quod pro libertate contra Hiſpanos geſtum fuit, maioribus quam umquam operibus ab Illuſtr. Ordinibus fœderatis eſt permunitum: vallo ingenti terreo, cum ſex haud parvæ molis propugnaculis, circumdatum, vallumque ipſum & propugnacula lata ac profunda foſſa foris cincta: an. cIↃ IↃ LXXXII. Templum in oppido unicũ, cœmeterio amœno ac ſpacioſo cinctum. Annonæ copia perpetua & magna, quam rivi, flumen, mare augent. Hoc vero huic oppido præcipuum eſt præ cæteris, quod ſedem hic habeat collegium rebus maritimis præfectum, Tranſlavicanis & Ciſlavicanis commune: cujus poteſtas & curatio late patet, uti alibi dicetur: per hoc collegium Doccumum populo, negotiis, fortuna indies creſcit.

Stavera, urbium totius Friſiæ quondam maxima, ditiſſimaque. quippe portu olim commodiſſimo & rebus maritimis potens. Sita eſt in littore ad Flevum, quia littus maxime evehitur promontorii inſtar, & in oppoſitam Hollandiæ

oram (quæ quondam Friſiæ quoque fuit) procurrit, Flevumque coarctat. Verum major & melior illius pars, Flevo detrita, fluctibus jam ceſſit. reliquiæ in longum porrectæ ſecundum amnis exilis decurſum: utraque enim amniculi ripa longa & continua domorum haud elegantium ſerie prætexitur, adverſis earum frontibus; atque ita geminum efficit circum, interluente amniculo diviſum, mundum, elegantemque, à quibus viculi minores, anguſti, breves, quos viliora ædificia obſident, utrinque decurrunt. Hic oppidi hodie modus. Probe tamen munitum eſt vallo foſſàque; retinetque locum & jus in ſocietate Anſeaticarum urbium: multaſque naves hodieque emittit in omnes plagas, ſed ære aliorum conſtructas, poſtquam portus ipſorum oblimatus fuit: cujus rei cauſam adferunt ingentem Stavranorum luxum & proterviam, & exemplum ejus ſingulare, quod hic attexere nihil attinet.

Hindelopa, eadem in ora: milliari Germanico medio infra Worcumum: milliari non integro ſupra Staveram ad ſeptentrionalem locata: cum portu obſcuro, fortunæ tenuis, piſcationi & naviculariæ ruſticæque rei plurimum dedita, à commerciis tamen non aliena: mœnibus carens.

Ilſta,

Ilſta, in mediterraneis Weſtergoæ, Snecæ proxima, à qua non toto ſemiſſe mill. Germ. abeſt verſus auſtroafricum: loco tamen ſicciore ſita quam Sneca: porrecta in longitudinem, ſed latitudine pene nulla. Nam vici unius inſtar vaſtæ procurrit duplici domorum ſerie, quarum frontiſpicia ſibi ex adverſo reſpondent, mediocri intervallo. Id intervallum plateæ loco eſt ſilice ſtratum, arcuata forma modice ſe curvans; quod amnis amœnus, utroque in margine arboribus proceris ſeptus, Sneca veniens, à principio ad finem permeat, bifariamque diſpeſcit, jucunda ſpecie. Idemque amnis ubi oppidum reliquit, in varios rivos & lacus diffunditur, per quos expedita quaquaverſum navigandi copia eſt. Oppidum nec muro nec vallo ſeptum eſt, ſed contra hoſtiles incurſus ſola foſſa ambitur. Domus non inelegantes, quædam etiam magnificæ: curia modica: templum unum. Oppidani rem ruſticam colunt, aut naupegi ſunt: unde maxima hic navigiorum copia ſtruitur, quanta vix in cęteris hujus provinciæ oppidis.

Slota, caput agri Geeſtani, qui ex Weſtergoa, cujus pars eſt, vergit in Silveſtres: oppidum bene munitum, vallo, propugnaculis, foſſaque. Perluitur ingéti

rivo navigabili, qui è lacu proximo, inter occaſum & ſeptentrionem poſito, & magnum milliar. Germanicum ambiente, (Slotanum vocant,) defluens, poſtquam oppidum reliquit milliare medium emenſus, per canalem illum magnum Taconis exit in ſinum auſtrinum. Munitionum ambitus haud magnus, ac initium haud vetuſtum. Portas habet duas. Populus multus pro ſpacii modo: ædificia crebra, ſed fere modica; vici mundi; curia non temnenda; templum unum.

Præter hæc oppida ſunt in Friſia pagi ſive vici non pauci, oppidorum æmuli, ſive magnitudinem ſpectes, ſive frequentiam atque commercia. Inter quos *Collumum* eminet, agri & præfecturæ Collumanæ caput in Ooſtergoa, haud procul à Lavicæ æſtuario, cum portu commodo; unde negotiationum illic copia non minor, quam in plerisque oppidis. ædificiis & plateis pulchris, ſed ita in longitudinem porrectis, ut commode muniri non poſſit. Dein *Bolcumum*, præfecturæ Meinaldumanæ in Weſtergoa, pari fere intervallo à Leowardia & Franekera diſtans; Biltano agro proximum; ſtructura, viarum directione & elegantia oppido ſimilius multo quam vico; commerciis affluens. *Mac-*

cumum in eadem. Weſtergoa, ad oram inter Harlingam & Worcumum, præfecturæ Wonſeranæ, Belcumo majus, & portu felix, & mercimoniis frequens. *Iovvera*, in Weſtergoa, præfecturæ Haſcheranæ, magnitudine in longum porrecta, cæteris vicis præcellens. *Herenvena*, parœciæ Scotanæ, in Silveſtrium regione, ſolo paluſtri, nuper adeo nata è proventu bituminoſæ glebæ, quam in Hollandiam & varias partes exportant. *Wirdumum*, in Ooſtergoa, Leowardiæ vicinum verſus meridiem multis Nobilium arcibus inſigne, cum fano egregio duabus turribus conſpicuo. *Hallumum*, domiciliis prædiisq;. nobilium frequens. Cæteros vicos referre longum eſſet.

Friſiæ huic objacent inſulæ duæ; Amalandia, tribus habitata vicis; & Sciermonicoga, Weſtergoæ & Ooſtergoæ littora tegentes, nec M D aut D C paſſibus longius à littoribus remotæ. quarum Amalandia Flevolandiæ magnitudine par, ſoli bonitate ſuperior: altera multo minor & ſemiſſem vix implens.

VI.

De Regimine oppidorum Friſiæ ſingulatim.

OPpidorum ſingulorum regimen, uti & in præcedentibus provinciis,

 non-

nonnihil variat. quare de quorundam politico & civili regimine paucis agemus.

Leowardia olim libertatis tempore Senatum habuit virorum XII: quorum quatuor Conſules, duo Senatores, reliqui Scabini, dicebantur, quibus decimustertius additus erat Oldermannus Senatus princeps. horum media pars quotannis circa cal. Ian. munere abibat, & alii in locum ſurrogabantur. Præter hunc Senatum erat & collegium XIII-virorum, tribuniciæ pene poteſtatis: qui à Senatu allegebantur. horum munus erat in negociis gravioribus cum Senatu reipub. conſulere, interdum & actionibus illorum intercedere: plebem tributis, Remp. ære alieno prohibere: in eligendo Senatu operam ſuam civitati præſtare. Saxo autem, tantam libertatem periculoſam ratus, hoc more abrogato, juſſit Senatum exeunte anno totidem alios, quot erant ipſi, è civium numero, qui muneri gerendo pares eſſent, eligere, & horũ nomina cum ſuis nominibus Proprincipi & Senatui provinciali, ſi ipſe non adeſſet, offerre, qui ex omnibus iſtis XII electuri ſint, Conſules IV, Senatores II, & Scabinos VI. Oldermannum perpetuum ipſe addidit quem volebat. Sed hunc Carolus Burgundus denuo ſuſtulit. Sub hoc ergo & ſequentibus principibus

è domo

è domo Burgundica & Auſtriaca ad Albani uſque tempora lex viguit, ut, ſi Senatus cal. Ian. in numero illo XII, è quibus in annum ſurgentem electio Senatus conſtituendi facienda, homines inidoneos ederet, fas eſſet Proprincipi & ſummæ Curiæ iis rejectis alios ſubſtituere, ne qua fraus fieret pravis conſiliis Reipublicæ. Alterum quoque inſtitutum viguit, ut XIII-viri jurati tribuniciæ poteſtatis mox à cal. Ian. totidem ſibi aſciſcerent ex honeſtiorum civium ordine, maximeque ex iis qui Senatu tum deceſſerant, ut ex iſtis & ipſis aſciſcentibus (numero XXVI) Senatui novo copia eſſet deligendi XIII, qui tribunicia poteſtate eo anno Remp. curarent.

Excuſſo Hiſpaniarum regis jugo, & reſtituta priſtina libertate, poteſtas conſtituendi quotannis ſenatus, penes Gubernatorem & Curiam ſummam manſit per aliquot annos, tam hic quam in aliis civitatibus. Sed cum libertate creſcente ambitione, quum collegium IX-virorum jus ſupremæ curiæ ad ſe trahere niteretur, curiaque jure ſuo decedere nollet, curiamque ſequerentur civitates omnes, vehemens exarſit contentio. decem tamen civitates in annum CIↃ IↃ LXXXV Gubernatori rem permiſerunt, donec cōcordia iniretur. Sola Leowardia

propoſiti pertinax, favente curia, iis qui tum in Senatu erant, munus in annum prorogavit. Interim adjuncta ſibi Franekera pervicit, ut priſtinis moribus, quibus uſa erat ante Saxonum imperium, vivere permitteretur; & in hanc rem diploma ab Ordinibus generalibus impetravit anno cIↃ IↃ LXXXVI. Moduſque præſcriptus ejuſmodi. Sunt in Senatu, uti ante quoque fuerant, Conſules quatuor Scabini ſex, Senatores, quos ædiles etiam nuncupant, duo. Hi annum in munere verſati prid. calend. Ian. in curia oppidana congregati, nominant totidem alios è toto corpore civitatis. ſinguli ſingulos, quos Senatorio loco dignos judicant, potiſſimum vero eos, qui prius eo munere functi fuerunt. Sed iidem mox ſingulorum judicium, judicio univerſorum ſubjiciunt; nec quemquam in nominatis habent, qui non ſuffragiis plurimorum fuerit probatus. Itaque ſi qui alios nominarunt, quos collegium reſpuit, ii ad nominandos alios tranſire coguntur, donec eos ediderint, quos collegium probet. Poſtquam conſenſere, mox totidem alios profunda nocte deſignant ex ordine meliorum civium, eoque ſine mora in curia adeſſe jubent. Qui ubi venerunt, ſimiliter extemplo alios ex eodem civium ordine ſibi aſciſcunt pari ra-

tione,

tione, ut ſint jam omnes numero XVIII. Ii porro per ſortem ex ſui medio, digreſſo jam Senatu, IX educunt; quibus conclavi incluſis poteſtas permittitur, ex iis quorum jam annus exit, & totidem paulo ante per eoſdem nominatis, Conſules IV, Scabinos VI, & Senatores II eligendi; nec ante è conclavi egredi conceditur quam res confecta fuerit. Et ut cuncta religioſius fiant, coguntur ſinguli jurejurando promittere, Nihil ſe gratiæ, nihil odio daturos, non munera accepturos, non cum aliis conſilia communicaturos, ſed ſecuturos dictamen conſcientiæ ſuæ, & ad ſolam rempubl. reſpecturos, ac non niſi optimos & maxime idoneos ſuffragiis ſuis deſignaturos: Electi qvoque jurant, ſe integre & cum fide ac diligentia munere ſuo defuncturos.

Verum anno CIↃ IↃC X ſurgente, ipſis kalend. Ianuarii, quum non ita pridem ſimultas & factio contra Senatum in civitate eſſet orta, viliſſimi quique è plebe à factionis ducibus commoti, in curiam per vim evadentes, diffugiente Senatu, poſthabito ſupradicto more, conſtitutionem novi Senatus ſui arbitrii fecerunt: vehementiſſimis autem factionis illius flabellis in Senatum aſcitis, urbs tota in partes abiit. & quanquam proxime ſecutis Ian. calendis atque ali-

 quot

quot deinceps annis, redintegratus in ſpeciem ſit legitimus mos; tamen ea arte actum, ut haud facile cuiquam, niſi qui earumdem partium eſſet, aditus ad curiam patuerit. Præterquam autem quod novi hi Senatores eadem & pejora facerent, quam ea ob quæ priores fuerant criminati, & aſperius atque inſolentius poteſtate ſua abuterentur; plurimorum etiam animos penitus à ſe factione illa abalienarunt. Denique quum jam majora pericula inſtare viderentur, Gubernator aliiq; viri graves interceſſere, ſed fruſtra. Poſtremo ne tota Reſpubl. detrimentum pateretur, in provincialibus comitiis anni cIↃ IↃc XV decreto omnium Ordinum, Gubernatori, collegio IX-virorum & ſummæ curiæ mandatum, darent operam, ut partes ad concordiam reducerent, aut, ſi id minus ſuccederet, quoquo modo diſſidium finirent, ne quid Reſpubl. ex eo detrimenti caperet. Hi, amica compoſitione per aliquot méſes fruſtra tentata, tandem V Iulii decretum interpoſuerunt, ut, qui in Senatu, quique in concilio jurato jam eſſent, in eo manerent uſque in kal. Ianuar. proximas: tum decreti auctores Conſules, Scabinos, ædiles facerent, quos vellent, qui per annum cIↃ IↃc XVI civitati præeſſent; ſimilique ratione nominarent

rent in concilio jurato futuros: dein ſecuturis kal. Ian. & in omne tempus poſterum talis ratio teneretur: Ne quis in Senatum aut in concilium juratum poſthac cooptetur, aut etiam inter eos nominetur, ex quibus illi eligendi erunt, niſi qui cum Eccleſiæ doctrina in hac regione publice in templis ſonante conſentiat, atque hunc conſenſum ſuum aut ſacræ Synaxeos uſu aut juramento confirmet, quique poſſeſſiones immobiles in civitate aut civitatis territorio habeat, hoſtiſque ſit Hiſpanorum aut factionis Hiſpanicæ, vitæ fideique integrę, & conſervandi ſtatus præſentis ſtudioſus. Vt Senatus, exacto anno muneris ſui, prid. calend. Ian. ex melioribus civibus nominet XII; deinde ipſis calendis edat alios quatuor, qui non ſint in concilio juratorum, nec in numero vicenorum arma in civitate curantium centurionum & vexilliferorum: moxque in curiam vocet ipſum concilium juratum XIII-virorum, ac vicenos armorum curatores, jubeatque tum hos tum illos ex ordine ſuo quaternos edere per ſortem, qui non ſint in numero XII eorum, quos Senatus primum deſignavit; & ſi accidat forte in eos ſortem cadere, ut denuo ſors tentetur, aliique extra eum numerum deſignentur: hoc autem modo tum ſuffragiis Senatus,

tum reliquorum ſorte editi, ex civium honeſtiorum ordine aſciſcant ſibi alios ſex, ut fiant omnes XVIII; qui ſortiti inter ſe rejectis novem, totidem reliquos deſignent conſtituendi Senatus poteſtatem habituros. Vt è Senatu quotannis decedant tres, conſul nimirum unus, & ex cæteris duo: ſed ne uterque ſit ædilis: ut his decedentibus electores IX ex numero illo XII, quos Senatus initio hujus actionis nominavit, totidem ſufficiat: ut decedentes è Senatu cooptentur in concilium XIII-virum, Senatusque reliqua ad id conſilium pertinentia peragat ex more priore & pro conditione rerum præſentium. Elector nemo fiat, qui in munere aut fide ſpeciali provinciæ, aut in quæſtura civitatis aliave functione ſimili ſit: ne, qui præcedente anno elector fuit, ſequenti rurſus elector deſignetur. Vt Senatus in eam formam juret quotannis qua fit in civitatibus reliquis: finiendis litibus eo modo ſententias pronunciet, qui conformis ſit ordini uſitato in ſumma curia & aliis hujus provinciæ tribunalibus. Vt ἀμνηστία cum initio novi Senatus promulgetur: contra quæ omnia ſi quis nitatur, aut ſe opponat, reus fiat turbatæ quietis publicæ. Triduo ante calend. Ianuar. anni CIϽ IϽCXVI, mutata nonnihil prima decreti parte, ſic convenit,

venit, ut non omnes, qui in Senatu, quique in concilio jurato tum erant, muneribus decederent, ſed ex ſemiſſe tantum, quos ſors eſſet deſignatura: utque in eorum locum pro arbitrio ſuo decreti authores darent alios. Idque calend. factum. Et quoniam Conſules duo intra ſemeſtre fato conceſſerant, & ſuperſtitum alter ſortito honorem relinquebat, præter Scabinos tres & ædilem unum, Conſules etiam novi tres, qui olim honorem illum geſſerant, ab iiſdem decreti authoribus ſunt ſuffecti. In reliquo decreto nihil mutatum; & pacata in civitate omnia.

Porro Senatus univerſus civitati præeſt; & ſinguli, quum decernendum aliquid, ſuffragiis ſunt pares. Verum Conſules dignitate & authoritate eminent, & per vices in ſingulos anni quadrantes toti collegio præſident: præſeſque qui eſt, ſigilli claviumque civitatis cuſtos eſt; litteras publicas ſignat; portas omneſque in urbem aditus per præfectum vigilum claudi atque recludi curat; per eandem teſſeram nocturnis vigilibus mittit: poteſtatem citandi, vocandi in jus, ſontes prehendendi & in vincula dandi habet; ea quæ Senatus decernit, mandatve, per apparitores exequitur. Scabini quondã in ſubſelliis verſari potiſſimum,

ſimum, & litigantibus operam dare ſolebant: quod tamen nunc aliter habet. Senatores, qui & ædiles audiunt, ærarium curant, opera publica cura ſua complectuntur, quæſtorumque ἔφοροι ſunt. Senatus hodie tres Syndicos habet, I.V. Doctores: per quos Senatus lites civium graviores cognoſcit, dijudicat, ſententias format, ſed ſuo tamen nomine pronunciat. Ex horum numero unus plerumque eidem Senatui à ſecretis eſt, & chartarum publicarum cuſtos,. qui collegam habet honore & commodis minorem, & plures amanuenſes. Quæſtores civitas habet IV. Horum primus ærarii civilis curator & præfectus, cenſus civitatis omnes colligit, curat, conſervat, & ex voluntate Senatus & præcipue duorum ædilium erogat: & his atque conſulibus quotannis reddit rationem. creatur à Senatu. munuſque illius ſingulis annis definit, licet, ſi bene munere fungatur, in plurimos annos continuetur. Alter ab eodem Senatu editus, cenſus ſacros tractat, & miniſtris Eccleſiæ ſcholæque Rectori & magiſtris, &c. ſtipendia ex iis perſolvit. Tertius curam habet colligendi cenſus ex agris ſuburbanis Senatus jurisdictioni ſubjectis. Quarto publicani, conſũtionum urbanarum redemtores, numerant quod civitati debetur. Quam quæ-

ſturam qui adminiſtrat, ex more jam recepto ſummam pauperum curam commendatam habet, quam archidiaconiam dicunt. ex commodis nihil percipit.

Eſt & in civitate aliud collegium curæ armorum ac vigiliarum præpoſitum, in quo ſunt cohortium (quot ſunt in hac civitate) præfecti ſive centuriones & totidem vexilliferi: cujus collegii munus eſt, operam dare ne quis armorum aut vigiliarum ſit defectus; cæterum totum pendet ab authoritate Senatus. Hi centuriones & vexilliferi, quotannis poſt cal. Majas à Senatu è triplici numero à cohortibus edito deſignantur.

Franekeræ res ſe habet in hunc modum. Prid. cal. Ian. ſex Conſules conſulatu deceſſuri, ſex alios ex univerſo corpore civitatis nominant ſibiq; jungunt; dein totidem edunt præter hos, iiſque in curiam vocatis priorum illorum nomina aperiunt, atque ita è curia decedunt. Editi verò per ſuffragia continuo tres ſibi adjungunt, qui non ſint è numero XII illorum. Hi IX quatuor per ſortem rejiciunt: reliqui V conclavi incluſi, antequam liceat diſcedere, ſex Conſules eligunt. Conſules electi ſoli totum Senatum hic conficiunt, & remp. oppidanam adminiſtrant; jus dicunt civibus;

Syndici locum tenet, conſilio utuntur. De maleficiis gravioribus non judicant. Scribam à Secretis habent perpetuum. Semel in Conſulum numerum allecti ſæpius reficiuntur, & conſulatus multiplicant plerumque. Præter Conſules ſunt VIII-viri jurati, plebis patroni, quos Conſules ipſi cal. Ian. quotannis eligunt.

Harlinga regitur à Senatu annuo VIII-virorum, quos omnes Conſules vocant. Hi exeunte anno totidem legunt è civium numero, maximeque è delectorum conſilio, quod juratum vocant, & horum nomina cum ſuis mittunt ad ſummam Curiam. Tum Curia ſuo & Gubernatoris nomine per Senatorem unum Harlingam miſſum inquirit in ſingulos. & eo Leowardiam reverſo & audito, adhibito in conſilium Gubernatore, ex XVI illis diligit VIII, qui anno proximo urbi præſint, ſive eoſdem qui decedunt, ſive alios. Quo facto idem ille Harlingam remittitur, inſtructus litteris mandati ad Senatum veterem; & anno futuro præfuturos coram populo edit; & reip. apud ſe juratos, in muneris poſſeſſionem ſolemniter immittit. Tum Senatus VIII-viros tribuniciæ poteſtatis nominat. Civitas diviſa eſſe ſolet in cohortes VI. nunc auctis rebus ſunt VIII. Præfecti harum cum vexilliferis immediate deſi-

gnan-

gnantur à Senatu, & ejus juſſa intuentur; annui quidem, ſed ut plurimum ſæpe refecti per complures annos munus continuant.

Bolſverdiæ pene eadem eligendi ratio quæ Harlingæ; niſi quod IV ſint Conſules, VI Scabini, II ædiles. Senatus à curia inſtitutus ſuo arbitrio delectorum concilium juratum conſtituit; quorum numerus hic incertus, interdum XVIII, nonnumquam & XXVIII, prout Senatui lubet. Obſervatur autem hic, ut ii, qui à Senatu deceſſuro nominantur, non aliunde ſumantur quam è concilio illo jurato.

In Snecano Senatu hodie ſunt Conſules IV, Scabini IV, & Senatores ſive ædiles duo: Senatui additi ſunt jurati XXVI. Eligendi ratio eadem quæ Harlingæ.

Worcumi Senatum conſtituunt Conſules VIII. præter quos in populo concilium eſt virorum XXIIII. quorum electio quotannis fit à Senatu: eorumque nomina ſtatim ad Senatum provincialem mittuntur. Ex cōcilio hoc hodie quotannis eduntur IV-viri, qui, quum placet Conſulibus, in curiam vocantur, & cum iisdem de Republ. conſultant, & ſententias dicunt: totum vero concilium vocare neque mos habet neque conſulibus conſultum videtur.

Doccu-

Doccumi ſex Conſules Senatum conſtituunt; quorum jus paulo arctius quam in cæteris oppidis ; concilii vero jurati poteſtas latior. Id quanquam hodie tantum XII virorum ſit, tamen ab antiqua conſuetudine XVI-viri dicuntur. ſine horum conſenſu in rebus gravioribus Conſules nihil poſſunt aut audent. Quum Cōſules deſignandi, cal. Ian., ſono campanæ totus populus oppidanus convocatur in templum, quo & Conſules veniunt, curantes nequid indecore à plebe perpetretur. Sed illis decedentibus populus dividit ſe in quatuor partes, ſecundum regiones & cohortes civicas: tum quælibet pars ex ſe edit viros tres: qui XII eodem die ſub veſperam vocantur in curiam, & monentur ut quique è ternis edant ſingulos; eisque IV addant duos alios per ſuffragia lectos, ut fiant ſex. Horum nomina, cum nominibus eorum qui munere perfuncti ſunt, ad Gubernatorem & Curiam mittunt; à quibus cætera peraguntur.

Stavera Conſules habet VIII. nuper & concilium juratum accepit, petente populo.

Hindelopa Conſules habet V, quibus nuper additi VI-viri concilii jurati nomine.

Ilſtæ item Conſules V: concilium juratum nullum.

Slotæ

Slotæ Conſules IV. Senatores III. delecti à plebe aut jurati nulli.

VII.

Regimen provinciæ ante tempora Principum & ſub Principibus.

FRiſiam hanc ſupra diviſam fuiſſe diximus in tres partes; Oſtergoam, Weſtergoam & Sylveſtres. Hæ partes ſingulæ nonnunquam ſeorſim ſibi conſulebant, ac quaſi ſeparatam rempublicam colebant; ſed ut plurimum veluti membra in communem rempubl. coibant, communia concilia & comitia habebant, conjunctimq; rempubl. ordinabant. Quin etiam ſingulæ in territoria complura tanquam minores præfecturas erant diſtributæ, quas lingua patria à jure dicundo *Gretanias* dicebant, & præfectos *Grietmannos*, quaſi dicas, prætores. Prætoriam enim poteſtatem tenebant, jus dicebant cum adſeſſoribus ſuis, judicata exequebantur, contumaces & factioſos coercebāt, multas capiebant, facinoroſos carceribus & ſuppliciis afficiebant; quietis publicæ cuſtodes erant; tributa conſenſu impoſita colligebant & in ærarium referebant. Hi ſuffragiis ſuorum in territoriis ſingulis deſignari ſolebant, annuumque magiſtratum gerebant, quemadmodum & aſſeſſores illorum. ſed hoc ante Saxo-

num tempora nobilium factiones alibi citius, alibi ſerius, vitiarunt. Temporibus autem Alberti Bavari, qui Friſiis infeſtus incubuit, inclinare res cœpit. Hic enim cedi ſibi judiciorum omnium poteſtatem popoſcit, & clientelæ jure obligare Nobilitatem tota in Friſia conatus fuit. Sed conatus illius in fumum abiit. Et Sigiſmundus Imp. ſanctione ſua memorabili, anno cIↄ cccc xix Leowardiæ publicata, omne jus quod Hollandi aut quiſquam alius in Friſios ſe habere ferebant, ſolenniter ſuſtulit, Friſioſque ſoli imperio ſine principe aut rectore alio ſubeſſe, & priſco more prætores ac judices ſuos habere, ab iiſque ex patriis legibus ac conſtitutis jus dici juſſit. Sub Ioanne Bavaro, ad quem Sciringii (nota in Friſia illis temporibus factio) ſe contulerant, rurſus turbatum, ſed incaſſum. Territoria autē in tota provincia XXVIII erāt: è quibus XII Ooſtergoę erant, VIII Weſtergoæ, & totidem Sylveſtrium. Cum his territoriis & eorum prætoribus civitates XI nihil commune habebant; licet in comitiis, cum de tota republ. agebatur, cum iis ſe miſcebant, in quorum territoriis erant: Leowardia ſcilicet & Doccumum Ooſtergois Ordinibus jungebantur, reliquæ Weſtergois: in eoque hæc ratio ſervabatur, ut ſingulæ in ſuffragiis

giis ferendis unius præfecturæ jus haberent. Sed & ordini ſacro peramplum jus & ingens authoritas illis temporibus fuit. Atque hic ſtatus ſtante libertate fuit. At ea in principatum verſa, multa ſimul mutata: populus univerſus vectigali & tributo ſubjectus, quanquam modico & legibus adſtricto: arces arbitrio principis ſtructæ: judiciorum poteſtas ſoli principi permiſſa: ab eo ſuperior curia inſtituta, penes quam ſumma eſſet juriſdictio in cauſis tam civilibus quam criminalibus, ſiquidem ipſum principem repręſentaret: Hi primum indigenæ fuere, mox ex peregrinis & indigenis mixti. Primi ab Alberto Saxone dati, numero XI, Friſii omnes, ſed præſes additus peregrinus. quod & poſtea ſervatum. Numerus Senatorum variavit, licet raro minor fuerit illo priore. Sedes primum Franekera, mox Leowardia fuit. Senatui additus Gubernator, genere aut rebus geſtis illuſtris: Eique ſub Saxonibus additi VI-viri Rectores, partim indigenæ, partim exteri, cum Proprincipe Reip. conſulturi, ſed ſine juris dicundi poteſtate. Rectorum munus ſub Burgundis deſiit, ad Senatum tranſlatum. Ad hæc Grietmanni tota regione ab ipſo Principe, aut illo abſente à Gubernatore & Senatu electi, in tempus primo incertum, ſub Burgundis in triennium,

licet fere munus ipſis ad vitam prorogaretur. atque hi raro alii quam indigenæ fuerunt, ſive nobiles ſive plebeii. Patrium vero jus, maximam partem cum jure Romano à Georgio Saxone Alberti F. (quod ex pacto illi licebat) mutatum anno cIↃ IↃ IV. Qui poſtquam Dux Gelriæ Groningam occupaſſet, anno cIↃ IↃ XV, ad eam neceſſitatem fuit redactus, ut Carolo Hiſpaniarum R. & Burgundiæ Principi jus ſuum cedere cogeretur. Hic titulo poteſtatis, quo Saxones uſi fuerant, non contentus, hæreditarius Dominus & Gubernator Friſiæ dici voluit, ac jus imperii Friſici cum jure Comitatus Hollandiæ copulavit. Cæterum haud iniqua populi ſub ipſo & primis filii annis conditio fuit. cautum enim denuo, ne quis extra patriæ ſuæ fines, judicii cauſa, evocaretur; neu de quoquam ex nobilitate aut ordine honeſtiore criminis alicujus reo, niſi præſentibus Ordinum delectis, aut niſi evidens ac notorium facinus eſſet, judicium fieret, ſententiaque adverſa ferretur: ultra conſtitutum modum populus tributum ne poſceretur aut vectigalibus oneraretur.

Regi-

Regimen provinciæ poſt reſumtam libertatem.

PRehenſis armis ad depellendum impotentem Hiſpani dominatum, reſumtaque priſtina libertate, ſumma poteſtas reip. penes populum erat. Populus Ordinibus ſuis cenſebatur. Ordines cum res poſcebat ad comitia vocabantur. Comitiorum locus Leowardiæ erat. Sed laxa & ſolutiora primo erant omnia; multi ad comitia accedebant, qui Hiſpano occulte favebant. Quapropter, ſuadente Auraico, conſenſu plurium lex in comitiis lata eſt de collegio novo inſtituendo, (quod Deputatorum vocant,) quod veluti caput eſſet Reip. liberæ, & id quod in libertate ſoluta diffluebat, quaſi conſtringeret: eique collegio poſcente re ex comitiorum ſcito perampla poteſtas conceſſa in eum finem, ut in omnibus ſubitis & arcanis adiri & cõſuli, & cum Gubernatore Remp. gerere, & in medium conſulere poſſet. Id actum anno cIↃIↃLXXVI. Sed erat id initio rude, nec ea forma qua poſtea fuit: de quo collegio novo & comitiis contentio extitit inter agrarios & oppidanos. Nam quemadmodum agrarii Ordines tribus tantum membris, ſecundum tres provinciæ partes, provinciam cenſeri volebant,

oppida vero illis partibus, in quibus ſita erant, accenſeri; ſic oppidani ab anno cIƆ IƆ LXXVII poſt Gandavenſem conventionem, Auraici gratia & ſtudio in numerum membrorum provinciæ admiſſi, ut quaterna jam membra pro ternis putarentur, mox antiſtitibus è republica disjunctis, ſemiſſem ſuffragiorum & juris regendæ reip. ad ſe trahere nitebantur. Acta eſt res magna contentione, quę cum finem non inveniret & periculum provinciæ minaretur, interceſſit optimus Princeps, eoque ab ipſo res deducta eſt, ut partes in ſubeundam judicii aleam conſentirent. Placuitque ut cauſa tota apud Senatores ſummæ curiæ in patria quam breuiſſime diſceptaretur: dein acta ad ipſũ Principem & quatuor Iuriſconſultos, ei adjunctos mitterentur: ab his ex actis ſententia ferretur. Hi actis acceptis, tentata denuo, ſed fruſtra, inter partes amica compoſitione, quum deprehendiſſent, hujuſmodi defectu acta utrimque laborare, ut ſuper iis recte ferri deciſiva ſententia non poſſet, noſſentque in mora longiore periculum eſſe, tulerunt ſic, *Vt*, interea dum proceſſus plenius poſſet inſtrui, & controverſia definiri, *Ooſtergoi binos, Weſtergoi binos, Sylveſtres binos ex ſui medio intra vertentem menſem ederent alterum è nobilitate, ex plebę honeſtiore*

alte-

alterum; his vero oppidani ex ordine ſuo intra idem tempus adderent ternos, omnes religioni reformatæ addictos, viros idoneos, libertatis & patriæ amantes, qui IX *numero Collegium Deputatorum conficerent, & reip. pariter conſulerent: ſi qua pars in hac re ſibi deeſſet, id eſt, ante exitum menſis ſuos non ederet, tum Principi Gubernatori jus eſſet, ex medio partis iſtius eoſdem deſignare: Et hæc valerent ad tempus dictum.* Pronunciatum hoc Delfis in Hollandia, præſentibus partium legatis, anno CIↃ IↃ LXXXIV, die XVI februarii. Sic poteſtatis publicæ triens hac in parte oppidanis tribuitur, egregio temperamento, reique publicæ cumprimis ſalutari, ex ingenio ſapientiſſimi Principis profecto, qui poſt hanc ſententiam latam totum ſemeſtre non ſuperfuit: id quod ſententiæ robur addidiſſe, ob ſanctiſſimi latoris memoriam & gratiam, quam poſt ſe reliquit, videtur. Nam ab eo tempore nihil in re mutatum. IX-viris hiſce munus eſt annuum, ſed quod non raro in plures annos ipſis prorogatur: prorogatio hæc aut electio peragitur in publicis comitiis, quæ menſe martio, interdum & januar. aut febr. celebrantur. Collegii munus & poteſtas è lege in comitiis Franekeræ eodem anno lata intelligi poteſt; quæ ita ſe habet:

Collegæ ſive ſoli, ſive cum Aurantio Principe Gubernatore, ejuſve vices gerente Guilhelmo Ludovico Naſſoviæ Comite, operam dent, ut jura provinciæ omnia, privilegia, pacta, ſtatuta, tranſactiones, libertas, & quicquid hujuſmodi, ſine vitio conſerventur: ſi qua jam contra commiſſa, ſine mora corrigantur: in qua nec perſonæ; nec gratiæ rationem ullam habeant, aut cum quoquam conniveant. curæ ipſis ſint omnia, quæ ad ſartam tectam tenendam promovendamque ſalutem ac libertatem publicam pertinere putabunt. in omnibus & de omnibus his pro re nata deliberent, in medium conſulant, ſententias dicant, concludant; exceptis iis, quæ juriſdictionis ſunt; quæ cognitioni & definitioni Curiæ ſupremæ & Gubernatoris, ejuſve locum tenentis, aut tribunalium inferiorum relinquentur, ſive civilia ſunt, ſive criminalia; cujus juriſdictionis curſum morari, aut turbare, aut quoquomodo ei ſe interponere collegio fas non ſit; imo hoc agant collegæ, ut curſum iſtum promoveant, quo judicata executioni mandentur; deinde toti in eo ſint, ut collapſa diſciplina militaris ſtatim emendetur, & reſtituatur in integrum ex formula à Principe Aurantio & Ordinibus generalibus non ita nuper promulgata, ut inidonei ordinum milita-

militarium præfecti loco moveantur,
idonei ſurrogentur; contumaces, & injuſ-
ſu ſuo ad ordines promotos ſtipendiis
excludant; curam gerant, ut ſtipendiis au-
torati re ipſa militent pro Rep. ac in ar-
mis ſint quocunque loco ac tempore id
facere à Principis legato & collegio jube-
buntur; denique cætera agant, curent,
quæ cum his ſint connexa. Collegæ mor-
tuo faciant, ut in ejus locum alius eo
modo, quo ante eſt dictum, ſurrogere-
tur. Siqua res ſe offerat, quæ gravior ſit,
quam ut audeant ſine conſilio & conſen-
ſu plurium in ea agere, ex ſingulis terri-
toriis aut civitatibus delectos cum pote-
ſtate ſingulos aut binos evocent, nec an-
te evocatos demittant, quam de cauſa illa
eadem certi aliquid erit conſtitutum. De
cooptatione Principis aut Domini alicu-
jus, aut de augendis tributis, poſcente re
ſi forte agendum, nihil agant niſi indictis
& coactis plenis comitiis; & ſi nihil tale
acciderit, tamé teneantur quotannis ver-
gente menſe Februar. aut ſurgente Martio
comitia hujuſmodi indicere: quod ſi fa-
cere neglexerint, pro irrito habeatur,
quicquid ab eo tempore egerint, niſi con-
trarium vis & periculum ab hoſte forſan
ſuaſerit. Poteſtatem habeant decernendi,
mandatis & pecunia inſtruendi; mitten-
di, quocunque res tulerit, legatos Ordi-

num nomine, qui non ſint ex ipſorum numero: Ne quid majoris momenti occipiant aut agant, niſi præſentibus ſaltem collegis ſex: nec pecuniam cuiquam adſignent majorem aureis communibus L, niſi totidem collegis conſentientibus & ſubſcribentibus; curentque in his rebus eadem, quæ rationum magiſtri prius curare ſolent: rationum indices & commentarios conficiant, & expeditos habeant per ſcribas ſuos exhibendos iis, qui rationibus auſcultandis & examinandis delegentur: ſtipendium ex ærario in capita capiant aureos D quotannis, (hoc ſtipendium poſtea eſt auctum,) nec quicquam à quoquam exigant amplius: collegæ in munere manebunt, quoàd alii erunt ſurrogati: concuſſis injuria militari, & querentibus, auxilium ferant: res omnes ærarii reip. ac reliquas rerum monaſticarum procurent & adminiſtrent cum fide: per procuratorem generalem in ærarium redigant bona omnia ac reditus hoſtium patriæ, & eorum qui iis adhærent, nec hic cum quoquam conniveant: commendatam ſibi habeant curam aggerum, clauſtrorum, coercendis aquis, aquæductuum, rivorum, canalium, & quæ ejus generis ſunt: inprimis teneantur religionem reformatam ſecundum formam præſentem ſar-
tam

tam tectam conſervare, tutari, continuare ſine ulla mutatione; inſpectionem habere ordinis politici per totum agrum, & eorum omnium qui remp. gerunt aut ejus miniſtri ſunt; operam dare, ut in poſterum præfecti territoriorum Grietmanni rite & ex more à ſuis nominati deſignentur, & per tabulas in poſſeſſionem muneris mittantur: neminem in momentaneam adminiſtrationem numeris Grietmannici vacantis admittant, aut immittant, ſed proximi territorii præfecto locum vacantem ad tempus curandum commendent, quoad præfectus novus rite fuerit conſtitutus; cui conſtituendo tempus legitimum circumſcriptum diebus XLII: idemque obſervent de eo, qui præfecto eſt à ſecretis. Huic vero rei toti collegę oppidani ſe non miſceant, ſed eam ſolis agrariis cum legato gubernatoris relinquant. Inprimis vero etiam collegium oculos conjectos habeat in vitia Grietmannorum & reliquorum officiariorum, eaque pœnis corripiat, atque etiam delinquentes, ſi res poſcat, exautoret, excluſo omni gratiæ reſpectu, aliosq; in exautoratorum locum ſecundũ morem & leges ſufficiat: cogat Grietmannos territoriorum præfectos, ſcribas, adſeſſores, rationes exigere bonorum ſacerdotalium, & aliorũ piis uſibus deſtina-

deſtinatorum, ſine operæ pretio aut mercede: vetet graviter, ne quiſquam omnino res raptas aut furtivas in provinciæ finibus emat, vendat, in uſum ſuum vertat, exportet, aut, ſi quis contra faciat, det operam, ut is graves pænas luat: collegæ ipſi aſſidui ſint præſentia ſua in collegio; ut graviſſimas abſentiæ cauſas afferant; hoc modo abſens alium, collegio probatum, ſibi ſubſtituat: rationes expenſarum pecuniarum Ordinibus aut eorum delectis accuratas reddant. In lege poſterioribus temporibus quædam addita aut mutata pro temporum ratione. Caput vero de religione conſervanda multo prolixius & diligentius ſancitum. Iuſſi enim Deputati collegæ avertere omnem in religione mutationem, & curam ſalutis eccleſiæ habere, ut conſtent ſibi ſynodi claſſes, ordo miniſtorum docentium in eccleſia, ſeniorum, diaconorum, qui pauperibus præſunt, & cæterorum his ſimilium.

Habet collegium à Secretis virum gravem & eruditum, & authoritate non parum valentem, ob munus, quod gerit, perpetuum. Collegio additi ſunt Quæſtores duo, duobus ærariis præfecti: quorum unus tractat omnem pecuniam provinciæ ex vectigalibus, tributis, cenſibus provenientem: alter ærario cenſuum ec-

cleſiaſticorum præeſt. Eſt & camera rationum. præſunt IV-viri in annos ſingulos ſuffragiis Ordinum delecti. quorum munus eſt, aſſignationes, quas quiſque à collegio Deputatorum impetravit, examinare, & vel probare vel reprobare; & auſcultandis rationibus Quæſtorum & aliorum, qui publicam pecuniam tractant, præeſſe. His & Scriba à Secretis eſt, qui acta conficit.

Summa rerum totius provinciæ (inquit *Emmius*) hodie eſt penes delectos trium Ordinum in comitiis congregatos, in quibus populum univerſum ii repræſentant, ejuſque poteſtatem gerunt. Tres Ordines dico, nobilitatem, plebejos in agro prædiorum ruſticorum ſuorum dominos, oppidanos. Functio delectorum & poteſtas annua tantum eſt, niſi quibus eadem ſuffragiis ſuorum prorogatur. Deſignantur quotannis hic IX-viri Deputati, qui collegium conficiunt. Qui ad natalem Chriſti ſeneſcente menſe Decembri, velut ſoluto ad tempus collegio, in diverſa fere diſcedunt. Quod priuſquam faciant, per literas denunciant omnibus præfecturis per totum agrum, & omnibus civitatibus, ut in tempore delectos deſignent, qui comitia obeant, & poteſtatem iſtam gerant in annum proximum. Præfecti in agro

gro literis acceptis mox à nonis Ianuarii, vicatim hujus rei cauſa conventus indicunt: conveniuntque ſeparatim ſingulæ præfecturarum parœciæ, conventuumque illorum participes ſunt nobiles, ignobiles, fundos ſuos poſſidentes, & colentes aut exercentes, colenteſq; alienos pecunia conductos, eccleſiarum quoque miniſtri: tantum plebs infima & mercenaria, & opificum turba excluditur. Ita in ſingulis parœciis parœcorum ſuffragiis ex ipſorummet numero eliguntur duo, & fere ii, quos vult præfectus, cujus gratia potens eſt. Atque hi electi poſtridie, aut tempore præfixo, omnes ex omnibus parœciis in vicum totius præfecturæ præcipuum, in quo præfectus ex more priſco jus litigantibus dicit, coeunt, & præſidi præfecto ex omni numero eorum, qui in ea præfectura prędiorum domini ſunt, per ſuffragia duos deſignant ad comitia ituros, quos *Volmachtos* voce patria, id eſt, πληρεξούσιους appellant: appellant vero ſic, quia ſingulæ præfecturæ, & ſingulæ civitates (nam civitatum hîc par eſt ratio) plenam poteſtatem faciunt iis, & jus in eos conferunt agendi ſtatuendique in comitiis, quæ communiter illic agi ac ſtatui ſolent. Hos duumviros delectos voco. Et raro accidit, ut non ex his alter ſit ipſe præfectus Grietmannus,

nus, ſuffragiorum moderator, atque arbiter, alter etiam gratiæ obnoxius, ac à nutu ejus pene pendens, niſi, qui regnum in rep. tota tenet, ambitus ambitum retundat, ac jugulet. Atqui lex jubet, ne quiſquam Volmachtus eligatur, niſi qui reformatæ religionis in eccleſiis hîc publice receptæ ſocium, ac ſimul Hiſpanicæ factionis hoſtem ſe profiteatur, quique in munere non ſit, ob quod ſtipendium capiat à Rep. univerſa. Eademque lex apud opidanos quoque valet: apud quos compendioſior eſt electionis hujus ratio. Nam Senatus in quolibet oppido eodem illo tempore ex ſe edit unum, & collegium juratum tribunitia poteſtate præditum adjicit alterum, in quos eadem iſta poteſtas cum eodem nomine à tota civitate confertur. Et ſic quidem regulariter ac ut plurimum. Qua ratione viri LXXX, LVIII nimirũ ex agrariis, XXII ex oppidanis, comitia conficiunt, totiuſque Reip. jus in manibus ſuis habent. Verum fit nonnunquam, ut civitas aut præfectura una pluresve delectos deſignent tres aut quatuor, aut etiam unum tantum. Interdum quoque civitas aliqua ex minorum numero, ut ſumptibus parcat, delectis alterius civitatis majoris, aut cujus omnino vult, mandata poteſtatemque agendi dat pro ſeſe: atque ita nume-

numerus ille augetur, minuiturve. Quod cum ſit, hoc tamen tenetur perpetuo & ſine variatione, ut ſuffragiorum rationi propterea ne hilum quidem accedat decedatve. Nam ut unius civitatis in Ordine ſuo, ita unius præfecturę in claſſe ſua unũ eſt ſuffragium, ſive à duobus feratur delectis, ſive à pluribus, ſive ab uno. Sed ut facilor ratio ſit, confuſioque vitetur, hoc tenetur ut plurimum, quod ante dixi. Comitia etſi lege certam ſedem non habeant, tamen ob loci commoditatem raro alibi quam Leovardiæ etiam nunc, uti olim ſub Principibus & ante Principes, aguntur. Aguntur autem quoties res aliqua poſtulat: ſed anniverſaria ac ſtata quotannis ſemel menſe Februario aut Martio, & ea plerunque ob negotiorum multitudinem diuturniora. Nam in iis Ordinum Deputati IX-viri, quos collegium proprie vocant, quotannis eliguntur: item IIII-viri rationum cenſores, & qui in collegio Ordinum generalium ſedent Hagæ, quique in Ordinum eorundem ſenatu, & in rationum camera, quæ Hagæ eſt omnibus provinciis ſociis communis, & in collegiis rerum maritimarum. In his ut plurimum, ſi quis locus vacet in ſumma Curia, aut Senatu provinciali, ſi quis, qui collegio IX-virum, aut Senatui eidem provinciali,

aut

aut IIII-viris rationum cenſoribus, aut præfectis rerum maritimarum à ſecretis fuit, deceſſerit, ſi quæſtore novo fuerit opus, ſurrogantur qui in munus locumque ſuccedunt. In iiſdem de tributis, vectigalibus, portoriis ſi quid novandum, augendum, minuendum, mutandum, plerumque diſceptatur ac decernitur: libelli ſupplices eorum, qui aliquid à provincia petunt, cujuſmodi ſunt pene infinita, examinantur, preceſque vel admittuntur, vel rejiciuntur. Et hæc pleraq; aguntur ſummâ contentione, maxime ea, quæ ad honores & fructuoſa munera mandanda pertinent, in quibus ambitus, ſupra quam credi poteſt, dominatur, & varios ludos facit. Comitia coeunt vocante Gubernatore, & collegio IX-virum. Gubernator ſi adſit, aut ſolo collegio, ſi idem ille abſit: penes hos enim id jus eſt, nec penes ullos alios: quæ ſi extraordinaria ſunt, ut hodie uſus habet, vocantes in literis, per quas comitia indicunt, præcipua rerum agendarum capita edunt, ut Volmachti eo rectius poteſtate & mandatis inſtrui neceſſariis poſſint. ubi coière, & ſimul ex omni populo admiſſis viris honeſtis cujuſvis ordinis, quibus audiendi ſtudium eſt, præmiſſiſque ad DEUM precib⁹, præeunte verbis eccleſiaſte, tunc nomine gubernatoris collegii-

que, quæ agenda ſunt, proponuntur; additurque ut plurimum oratio brevis, qua graviter fere monentur omnes, ad quos id pertinet, ut poſtpoſitis affectibus comparent animos ſuos ad bene conſulendum Reip. *Tum mandati & poteſtatis literæ expenduntur.* His expeditis, ea quæ viva voce paulo ante in conventu omnium propoſita fuere, ut certius agi poſſit, quaternis exemplis deſcripta delectis traduntur. Simul ipſi quadripartito diviſi in quatuor conclavia ſecedunt deliberandi cauſa; Ooſtergoi, Weſtergoi, Sylveſtres, oppidani: (Sed ante omnia edunt minorem numerum; nimirum è ſingulis conclavibus binos, qui in unum coeunt, & audiunt eos quibus aliquid ordinibus proponendum eſt, eorum poſtulata expendunt, & perferunt ad ſua quique conclavia, eorumque ſententias exquirunt) deſignantque hi ex ordine ſuo tres, cæteri binos, in collegio IX-virum per annum ſeſſuros. Eodemque modo agunt in edendis iis, qui tum in collegio IIII-virum examinandis rationibus, tum in altero virorum totidem regundis rebus maritimis, quod Doccumi eſt, ſunt futuri; eduntque hic ſingula conclavia ſingulos. Quod ſi mutandum nihil videatur utroque aut alterutro in collegio, prorogant iis, qui

tem-

tempus explerunt, munus idem, aut mutatis quibuſdam alios in munere relinquunt. At in cæteris deſignandis, qui in numero IX virorum & IIII virorum non ſunt, alia tenetur ratio. Nam plurium competitorum nominibus propoſitis, in ſingulis primum conclavibus certatur ſuffragiis: deinde conclavibus ſingulis ad conſenſionem qualemcunque redactis, ſi diverſa conclavia varient inter ſe, tantiſper contenditur, conclavibus junctis, donec conſenſus ineatur. Nec aliter fit, cum de tributis, de legibus, de aliis Reip. partibus, de pace, de bello, de belli rationibus agitur. Habeturque his id ratum non quod plurium delectorum ſuffragiis, ſi delectos numero cenſeas, ſed quod conſenſu plurium conclavium probatur. Cujuſlibet vero conclavis hæc ſententia eſſe cenſetur, in quam *plures* in eo delecti pluresve præfecturæ aut civitates deſcendunt. Nam ut in univerſorum delectorum conventu & actione, cum conclavia juncta ſunt, tot tantum ſuffragia numerantur, quot ſunt conclavia, eaque jure & poteſtate inter ſe paria, ita in conclavibus ſeparatis ex numero civitatum aut præfecturarum ſuffragiorum numerus æſtimatur.

VIII.

De ſummo provinciæ judicio.

E priore Republica quæ ſub Principibus fuit, reliquus in populari libertate manſit ſummus Senatus, & juri dicundo præfectus, cum poteſtate ampliſſima & maxima. Primi Senatores ab Alberto Saxone dati fuerunt numero XI. Friſii omnes; & his additus præſes Phlugius, cancellarius peregrinus. Dein, offenſa enata inter principem & populum ob arma commota, indigenę & peregrini pari fere numero fuerunt, nonnunquam vero & hi majore quam illi, uti Principi placebat. Tandem à Carolo V. hac de re lex ſcripta, ne pauciores utique quam quatuor indigenę hoc Senatu eſſent, quanquam pluribus eſſe liceret, quemadmodum & plures ut plurimum fuerunt. Munus eorum fere perpetuum, niſi ſecus videretur Principi; à cujus voluntate totum hoc pendebat. Et primis temporibus ſub Saxone Principe ex lege quater tantum quotannis forum agebant per dies continuos XIV, foroque locus erat conſtitutus Franekera, ubi Princeps ſedem aulæ collocaverat; deinde Leowardiæ, extructa illic curia inprimis magnifica; & cum temporis lapſu fori actio, exceptis feriis, facta perpetua. Reſumta libertate,

quum

quum ii, qui beneficio Regis Hiſpaniar. eum honorem adepti erant, ad regem reſpectarent, ejuſque partes clam palamve foverent, quod periculoſiſſimum præſenti ſtatui videbatur, omnes ſimul abdicati fuerunt, tam indigenæ, quam exteri, quorum princeps erat Igramus Achlumæus, Senatus præſes. Quod factum anno CIↃ IↃ LXXVIII, menſe Martio. His alii ſuffragiis Ordinum in comitiis ſurrogati anno proximo, quibus præſes datus Heſſelus Ayſma, ex indigenis magni nominis jurisconſultus. Sed & horum tres, Sucquetus, Axonius, Grammajus, factionum ſtudio anno CIↃ IↃ LXXX loco cedentes, aliis eum vacuum reliquere. Paulo poſt ſenatui huic contentio nata eſt cum Deputatorum collegio de muneris & poteſtatis finibus. Senatus enim cenſebat, ſuum eſſe cum gubernatore Reip. conſulere, & de omnibus quæ iſtuc pertinerent, cum eodem ſtatuere, reſpiciens ſcilicet ad tempora ſuperiora ſub Principibus acta: collegii curam fuiſſe, exorbitationes à jure publico, ſive à majoribus accepto, ſive fœderibus & pactis acquiſito, notare, earum emendationem poſcere: in hoc operam ſuam conſumpſiſſe; cætera ſenatui cum gubernatore eſſe relicta. Contra Deputati; aliam tum rerum faciem, alium ſtatum fuiſſe: nunc

juſmodi libertati gravis videatur, ſive quod convenire Ordines ſuffragiis in unum non poſſint. Præſidis vero vicem gerit is, qui ex omni numero Senatorum, (ſunt autem XII, ſuffragiis Ordinum in comitiis lecti) in dignitate Senatoria tempore primus eſt, ſive reſpectu generis aut honoris cujuſquam, juriſve alterius. Eſtq; hoc in Senatu legitimum, ut quo quis prius aut poſterius Senatui ſit adſcriptus, eo priorem poſterioremve locum in itu, conſeſſu, dicenda ſententia teneat. Tanta quippe Senatoria hæc dignitas cenſetur, ut reliquos honorum gradus ſplendore ſuo quaſi obliteret. Id vero in more etiam poſitum eſt, profectum ab inſtituto temporum Burgundicorum, ut qui Quæſtor in comitiis creatur colligendis & in uſum Reip. erogandis cenſibus iis, qui Principis quondam fuere, per quem ſtipendia ſolvuntur Senatoribus his, & Senatus miniſtris, cunctiſque adeo qui cum Senatu cohærent; is, inquam, *Quæſtor*, ſive in Senatorum numero *jam* ante ſit, ſive non ſit, jus habeat ingrediundi in Senatum quando vult, aut cum *ne*gotia Quæſturæ id permittunt, poſcuntve, ac omnino inter *Sena*tores cenſeatur: quanquam idem nunc raro, cum ferendæ ſententiæ ſint, præſens in Senatu adſit. ſenten-

tiam

tiam autem ipſe dicit nunquam, non in civilibus cauſis, non in criminalibus. Habet Senatus, ut habere ſolet, ſummum ſcribam cancellarii inſtar, actorum chartarumque publicarum cuſtodem, doctrinæ titulo inſignem: & alterum prioris vices plerumque gerentem, quem Secretarium vulgus vocat: utrumque ab ordinibus populi in comitiis deſignatum. Et hi opera ſcribarum aliorum, quorum certus numerus eſt, & quaſi collegium conſtituunt, utuntur. Et quia Reip. quam maxime intereſt in ſontes criminum reos animadverti, eſt in Provincia hac Procurator generalis, jam olim ſub Principibus inſtitutus, cujus perampla quoque eſt dignitas, & magna cum Senatu provinciali conjunctio. Nam ſæpe in rebus gravibus à Senatu vocatur in curiam, & in conſilium adhibetur, nec unquam niſi è prudentiſſimis ac doctrina præſtantiſſimis eligitur in populi comitiis. Ejus partes præcipue ſunt, criminum reos accuſare quam acerrime apud Senatum; dare operam, ne quis impune in leges peccet, aut jus publicum violet; majeſtatemve populi lædat; denique ea omnia curare; quæ alibi advocati Fiſci curæ ſunt commiſſa. Ne vero reis defendendi ſui copia deſit, inſtitutum eſt, ut ex advocatorum omnium turba, qui plurimi iſtic

cauſa-

cauſarum omnis generis patroni, & procuratores doctrinæ titulo inſigniti, VIII, ut quique in albo curiæ huic ordini ante alios adſcripti ſunt, ſtipendia à Rep. capiant ſinguli daleros XXV: liceatque cuilibet criminis reo ex his eligere unum, cui patrocinium ſuum cum fide ſuſtinendum commendet: nec fas ſit, electum id ipſum ei denegare etiam facinoroſiſſimo & egentiſſimo. Et ſi reus locuples, aut fortunæ lautioris ſit, permittitur ei ut binos aut ternos ex eorundem numero edat, à quibus defendi velit, ſed operæ pretio promiſſo. Sed habet quoque & carceris publici poteſtatem idem Procurator generalis, & paratum ad obſequia commentarienſem: qui, pro ut iſte jubet, ita captivos arctius laxiuſve in vinculis habet, iiſque aut compedes injicit aut demit. Ejuſdemque mandatis paret accenſus manui lictorum præfectus, qui exequendis Senatus decretis in criminum graviorum reos ſemper velut in procinctu eſt; quem accenſum vulgo ſubſtitutum vocant. Is aut à Senatu, aut à ſolo Procuratore juſſus ex quovis univerſæ regionis loco per lictores iſtos criminum majorum reos abripit in carcerem, qui Leovardiæ eſt, commentarienſique tradit. Nec omnino licet Grietmannis aut oppidanis Magiſtratibus refragari,

 ſive

ſive reos ipſi in vinculis jam habeant, ſive non habeant: coguntur que ex lege, ſi forte rei fuga evaſerint, eorum nomina cum deſignatione patrati criminis & teſtimoniis iſtuc pertinentibus ad Procuratorem generalem mittere. Quæ ille accepta in album ſontium refert, monumentum durantis reatus.

TRANSISALANIA.

I.

Situs & limites provinciæ.

TRANSISALANIA (vulgo *Over-Yſſel*) à ſitu trans Iſalam nomen accepit, licet pars illius aliqua fluminis eluvione jam ripam mutaverit. Limites illius claudunt ad ſeptentriones partim Friſia, partim dominiũ Groningenſe; ad meridiem Ducatus Gelriç atque Zutphanienſis Comitatus; ad orientem Weſtphalia, ad occidentem fretum auſtrale, ſive ſinus ille ampliſſimus quem vulgo de *Zuyder-zee* vocant, in quem Iſala illabitur paulũ infra Campos, atq; Vidrus infra Geelmudam.

II.

Cœli ſolique ratio.

SOlum hujus regionis maxima parte planum & humile, ager feraciſſimus

cum

cum aliarum frugum, tum frumenti inprimis & optimi tritici: nec minus paſcuis fœcundus. Nonnulla tamē illius pars & uligine profunda ſquallet, & ericetis infertilibus obſita eſt, prę ſertim in Twentana regione. Drentiæ autem ager omnis (inquit Emmius) arenoſus aut paluſtris, frumento, niſi qua uligines aut ericeta tenent, felix, ideoque horrei vicem vicinis, præſertim Groninganis, præbens, paſcuis non æque commodus.

III.

Diviſio Provinciæ.

Dividitur hæc provincia hodie in tres partes. quarum illa quæ Iſalæ fluvio vicina eſt, vulgo Iſeland, Latine Salandia appellatur; quę vero trans Vidrum (vulgo *Vecht,*) Drenta, vulgo *Drent,* vocatur: quę autem Weſtfaliæ proxima eſt, Twent ſive Twentia. Drentia (inquit Emmius) Friſiam occiduam ab oriente hyberno excipit, Groninganos à meridie; regio occiduæ Friſiæ quantitate pene par, ſed opibus & cultu multo inferior. Ab auſtro Salandiæ partem & reliquæ Tranſiſalaniæ cum Twentia habet. Ab ortu brumali Benthemenſi provincia, ab æquinoctiali diœceſi Monaſterienſi clauditur. Ad auſtralem limitem haud procul Vidro flumine oppidulum habet

Covor.

Covordiam cum munitiſſima arce, caput provinciæ; unde breviſſimum iter in Benthemenſem agrum: nec longe diſtat Heideberga oppidum ad eundem Vidrum: unde per paludes univerſam pene regionem in circuitu obſidentes, niſi qua Groninga aditur, anguſtæ viæ ſunt traducendis exercitibus incommodæ. Reliqua vici occupant, quorum quidam nec parvi ſunt, nec inelegantes. Qualis eſt Meppela in eodem auſtrino limite in occaſum vergẽte, oppido quam vico ſimilior; & Runa in ditione Nobilium Munſterorum, dignitatis titulo ſupra communis nobilitatis gradum illuſtris. Eelda etiam Groningæ vicina, aliquot olim nobilium ſedes: & ante Eeldam, Rolda, Deverã, Andloa. Cœnobia monaſtica duo, Aſſena & Diclinga. Paren multis ſeculis Epiſcopo Vltrajectino, Imperatoris donationum aut vi armorum nixo, à quo præfectum ſolet accipere. Nec vero à republica tantum Friſiorum communi, parendo Epiſcopis, ſed & à lingua, habitu, moribus ac pleriſque inſtitutis jam dudum tota receſſit, nomenque gentis pene cum rebus amiſit. Quanquam veſtigia adhuc ſuperſint haud obſcura originis ac cognationis priſtinæ: ceu ſunt libertas major plebis ruſticæ in hac, quam in regionibus aliis, onerumque

que ſumma immunitas; judiciorum quoque ratio Friſicum morem redolens; venationum & aucupiorum jus integrum & liberum cuilibet, qui modo res ſoli illic poſſidet; aliaque ſimilia. Commemoratione dignum videtur, quod in regione hac ingentis molis ſaxa complura, quæ nulla vectatione, nulla vi hominum illuc deportari potuiſſe ob magnitudinem credas, congeſta inveniantur: quorum ea diſpoſitio eſt, ut aras referre videantur. Nam jacentibus nonnullis alia iis impoſita ſunt plana, relictumque foramen anguſtum, per quod reptare homo poſſit. Fabula fert, paganos quondam humanis hoſtiis litare ſolitos, ea per foramima mactandos homines tranſire coegiſſe, & ſtercore aliiſque immundiciis conjectu vulgi fædatos in tranſitu, conſtitutoſque ad aras, immolaſſe; eum ritum ad Bonifacii Epiſcopi Vltrajectini tempora duraſſe. Quam ob cauſam etiam nunc turpe nomen illis foraminibus apud incolas reſtare putatur.

Provincia hæc ſeparatim à Tranſiſulania confert in communia onera provinciarum, licet hactenus nullos deputatos ad Senatum ordinum Generalium mittat, quod tamen multis argumentis ſibi deberi contendunt.

IV.

Oppidorum, quæ in hac provincia habentur peculiaris deſcriptio.

IN hac provincia octo ſunt oppida mœnibus cincta; Daventria, Campi, Zwolla, Vollenhovia, Steenwicum, Haſſeletum, Otmarſia, Oldenſalia.

Daventria, primaria & maxima hujus provinciæ civitas, ſita eſt ad dexteram Iſalæ fluminis ripam, quod hic ſublicio ponte tranſitur, cujus maxima pars navigiis ſuſtentatur, ad fluvii impetum evitandum. Vrbs ambitu amplo, ædificiis publicis privatisque culta, civibus frequens, commerciiſque opulenta. Templum cathedrale ſtructura eſt eleganti & magnifica. Forùm habet ampliſſimum, cui imminet domus in qua cives in vexilla diſtributi noctu atque interdiu armati excubant. Templo cathedrali aſſidet prætorium urbanum ſpatioſum, ſed vetuſtum. Hæc civitas quum ante ſatis munita eſſet; quippe duplici muro, & lata profundaque foſſa incincta; adhæc ad portum, quæ vulgo de *brinckpoort* dicitur, ingenti & rotunda mole terrea obfirmata; propugnaculo quoque permagno & ab ipſis fundamentis lapidibus veſtito ad angulum juxta pontem (quo & obices aquarum in foſſis conſtituti ſer-

vantur)

vantur) addito; denique turri Norimbergica (ut vocant) admodum magna & alta, (unde in vicina omnia proſpectus eſt,) inter propugnaculum & portam jam dictam educta: quum, inquam, ante tam natura loci, quam hiſce operibus ſatis munita videretur: tamen ſuperioribus annis, tot tantiſque operibus permunita eſt conſilio Principis Mauritii immortalis memoriæ, ut nihil eorum quæ induſtria militatis hodie invenit hic deſideretur. Diſtat à Zwolla milliar. quatuor, à Campis quinque. Monetam habet, & jus cudendorum aureorum atque argenteorum numiſmatum. Eadem admodum nuper authoritate Ordinum Transiſalaniæ ſcholam illuſtrem aperuit. de cujus inſtitutis non eſt hic dicendi locus. Id ſaltem addam, in ea publicis lectionibus explicari Philoſophiam, S S. Theologiam & Hebræam linguam, itemque Ius civile. Porro Daventria eſt una liberarum Romani imperii atque adeo Hanſeaticarum civitatum; ſita in agro peramœno, partim paſcuo partim omnis generis frumentorum feraci. Præter fora rerum venalium, quæ ſingulis ſeptimanis habentur, fora habet publica anniverſaria quina, quæ media quadrageſima, feſto S. Ioannis, feſto

S. Ia-

S. Iacobi, S. Lævini, & S. Martini, magno concurſu celebrantur. Templum cathedrale S. Lebuino ſacrum eſt: cujus occiduo lateri alterum ſed minus templum adædificatum, Virgini matri dedicatum. Tertium item habet templum, editiſſimo urbis loco ſuperſtructũ, ideoque vulgo de *Berghkerck* dicitur, aliter S. Nicolao ſacrum. Cœnobia quinque cum ſuis templis; & cætera ædificia publica; xenodochia quinque; & orphanotrophium. Eſt popina publica, vulgo *vvijnhuys*, in qua tributa & vectigalia publica redimuntur quotannis; itemque ædes & prædia veneunt; denique in qua oppidani flore Liberi curas omnes abluunt, & lites componunt inter ſe, aut interdum augent. Portas habet ſex. quasdam eleganti opere, uti quam *de Brinckpoort* vocant; in cujus frontiſpicio emblema inciſum cernitur, nimirum aquila Imperii ex donatione Ottonis III. Imper. civitatis inſigni, cum ſubſcriptione;

Dat nobis aquilam Romana inſignia Cæſar,
Iuraq; noſtra ſub his inviolata manent.

Vtrimque ſunt columnæ, quarum dextræ Fortuna ſuperſtat, cum hac ſubſcriptione;

Me duce Cattorum gens ſeditione coorta,

Hac,

Hæc, patriam fugiens, arva inarata ſubit,
Atq; meo Davonturiũ de nomine dictũ,
Plus mille ante annos mœnia parva locat.
Siniſtræ Bellona, cum hac ſubſcriptione:
Addidi ego hoc urbi vallũ furialis Enyo,
Quod ſecura ſuis hoſtibus objiceret.
Tu belli eſſe memor debes in tempore pacis,
Ne qua tuum feriat vis inopina caput.
Supra effigies Car. V. ad vivum exciſa; & in medio: *D. Carolo Cæſ.* V, *Imperatori max. S.A.P.L. vindici P.P.S.P.Q.Davonturienſis monumentum hoc defenſionis ergo poſuit anno* M D XLIIII. *poſteri diligenter conſervanto.* Inter opera autem publica excellit turris Norembergica, ejuſdem nominis portæ addita, ſive firmitatem muri ſpectes octodecim pedes craſſi, ſive elegantiam operis; quippe à fundamentis ad faſtigium veluti circino videtur tornata, infra vivo lapide, in medio lateribus coctis, circa faſtigium rurſus ſaxo conformata. Forma urbis ovalis, præterquam juxta Brincanam portam, ubi quodam cubito inflectitur, & veluti ſinum admittit. Hæc urbs quum proditione nefaria Wilhelmi Stanlei in manus Hiſpanorum fuiſſet tradita, anno cIc Iↄ LXXXVII menſe ja-

nuario, rurſus in libertatem communem fuit vindicata ab illuſtr. principe Mauritio & D. Ordinibus Generalibus, anno cIↃ IↃ xci, menſe majo.

Campi civitas, opportuniſſimo loco ſita eſt, ad lævam Iſalæ ripam, (haud procul ab illius exitu in ſinum auſtralem) cui oblongo ductu adjacet; cæterum anguſtior, licet ambitu ampla & ſpatioſa; dives, & publicis privatiſq; ædificiis ſplendida atque ſuperba. Templa habet eleganti ſtructura & ampla: Prętorium haud procul à ponte elegans, ſed haud ita amplum; Telonium ad Iſalæ ripam, quod principibus & magnatibus hoſpitium præbere ſolet imprimis magnificum; cujus ſplendorem exteri, ſtructuræ elegantiam etiam architecturæ periti admirantur. Pontem habet qui utramque Iſalæ ripam jungit, validiſſimis trabibus in profundum adactis ſubnixum; tanto intervallo, ut trabes & ligna illis impoſita pendere videantur in aere. In adverſa ripa, validiſſimum munimentum, cum ſuis propugnaculis, ponti cuſtodiendo è terra aggeſtum. Cæterum civitas ipſa, alto & craſſo muro cincta, cum crebris per intervalla turribus validi & antiqui operis, prout hodie belli rationes ſe habent, magis à natura quam ab arte munita. Habet & hæc monetam ſuam:

privi-

privilegiaque eximia. Commerciis olim quam hodie florentior fuit, oſtio fluminis ſenſim oblimato, nec onerariarum jam capace; cives tamen etiamnum habet opulentos, induſtrios, & humanos erga advenas.

Zvvolla urbs, ſita eſt in agro peramœno, itinere circiter dimidiæ horæ ab Iſalę flu. ripa; ea amplitudine ut vix horæ ſpatio ambiri poſſit: præterlabitur amniculus qui in Vidrum dilapſus una cum illo in ſinum auſtralem ſe exonerat. Permeāt illam duo canales. quorum unus forum attingit, ampliſſimum & pulcherrimum; cui templum S. Michaelis imminet: nec longe abeſt alterum templum D. Mariæ ſacrum. Munitum jam olim fuit oppidum: quippe duplici muro, & foſſa item duplici, incinctum: hodie autē longe munitiſſimum: addita quippe ſunt validiſſima munimenta undecim, aliaque opera, ſecundum normam belli, prout hodie geritur. Præterea vallum duplex ab oppido ad Iſalam uſque perductum ſuperioribus annis; eique tria valida caſtra impoſita, oppidulorum pene æmula; & unum minus; variaque cornua & ſemilunæ: Idque in eum finem, ut è Geldria commeatus & auxilia ſemper in oppidum admitti poſſint, ſi forte contingeret oppidum ab hoſtibus obſi-

 dione

dione cingi. Diſtat oppidum à Campis prægrandi duntaxat leucâ. Floret hodie variis commerciis, civeſq; habet locupletes & lautos; ſed plateæ illius non ſunt ita nitidæ uti Campis, ob numerum armentorum, & præſertim ſuum, qui in oppido aluntur, & præſertim ob curruum copiam qui à variis partibus huc quotidie adveniunt. Ius monetæ cudendæ habet haud ſecus quam Daventria & Campi; & inter liberas imperii atque Hanſeaticas urbes annumeratur.

Vollenhovia, ad ſinum auſtralem ſita, duabus à Steenwico leucis; oppidum lautum & ſitu admodum opportuno, ob annonæ inprimis copiam, quæ ſumma abundantia terra marique ſubvehi poteſt. Arcem habuit perpulchram & amplam, Epiſcopi Vltrajectini, dum res illius florebant, quoties hanc principatus ſui partem inviſeret, ſeceſſui deſtinatam; ideoque magni quondam nominis & dignationis. verum bellis hiſce civilibus, arce deſtructa, cujus tantum muri ſuperſunt, tantum umbra eſt illius quod quondam fuit, & utriſque, tam noſtris, quam hoſtibus, juxta patens. Imperium tantum Ordinum in civilibus & politicis agnoſcit; plurimi tamen nobiles tam in oppido quam vicinia ſuos habent penates.

Steenvvicum adſidet torrenti Aæ, qui haud procul inde è campeſtribus oriens, juxta Bloczilam in fretum ſive ſinum auſtralem evolvitur. oppidum eſt exiguum, & haud ſupra cIɔ Iɔc paſſus in ambitu patens; olim quidem invalidum, ſed bellis hiſce civilibus, & præſertim poſtquam anno cIɔ Iɔ xcII ab invictiſſimo Principe Mauritio ab hoſte receptum fuit, adeo valide communitum, ut facile hoſtiles inſultus contemnat. Tria habet templa, quorum præcipuum cum præalta quadrata turri S. Clementi dicatum eſt.

Haſſeletum opidulum, ad Vidri (quem vulgo Vechtam vocant) ripam, munitum, & non inamœnum, populoque etiam hodie ſatis frequens; ſed olim commerciis magis floruit, ob fluvii opportunitatem. diſtat à Vollenhovia milliaria duo.

Otmarſia, antiquum oppidulum, ad eandem Vidri ripam, ſed invalidum, neque magni momenti. diſtat ab Almeloa tria mill. Veterum Marſiorum nomen ſervare putatur; uti *Oldenſalia* Saliorum; quæ eſt oppidum diſtans ab Otmarſia unum milliare; ſatis amplum, ſed invalidum, ideoque ſuperioribus annis primo à noſtris, dein rurſus ab Hiſpanis captum; qui illud amplius muniverunt, & retinuerunt ad annum cIɔ Iɔc xxvI:

quo anno, menſe auguſto, oppidum hoc à Principe Auraico, auſpiciis Illuſtr. D. D. Ordinum Generalium, recuperatum fuit; & quia permuniri difficilime poterat, mœnibus nudatum.

Sunt præterea in hac provincia municipia plura, ampliſſimis privilegiis dotata; licet quædam mœnibus cincta non ſint. Inter quæ facile primum locum occupat *Meppela*, ad tenuem rivum ſita, IV milliar. à Covordia, & inter Steenwicum & Haſſeletum æquali pene ab utroque intervallo.

Geelmuda, ad oſtium Vidri ſita, inter Vollenhoviam & Haſſeletum, diſtans ab utraque urbe milliar. I, & tantundem à Campis. habuit quondam arcem munitiſſimam, ſuperioribus annis à noſtris dirutam.

Covordia, municipium opportuniſſimo ſitu; diſtat à Groninga milliar. VII, Steenwico VI, Zwolla V, Daventria IX, Oldenſalia V, & à Lingen totidem. Arx illius validiſſima &, hodie munitiſſima maximi eſt momenti; quum aditum in Friſiam utramque veluti occludat: habet enim ad aquilonem paludoſos & alta uligine impervios campos Weddam uſque; ad occaſum ſtagnum quod ultra Haſſeletum pertingit: ad ſeptentriones pagum Daelhem & eri-

cetum

cetum Groningam petens; ad ortū Lingenſem Comitatum; ad meridiem Benthemienſem; ad auſtrum deniq; Hardenbergam: quare & commerciis admittendis valde opportuna eſt, & bello arcendo ab interioribus provinciis peridonea.

Hardenberga, ſita eſt ad Vidrum, qui è Benthemienſi agro exiens, dimidiæ horæ itinere ſupra hoc municipium, juxta Gramſbergam, Aam à Covordia venientem accipit, & Regga quoque infra Ommam admiſſo, præter Haſſeletum & Geelmudam in ſinum auſtralem illabitur: municipium quondam haud inelegans. habuit arcem quantivis pretii, quæ jam exciſa eſt, & ipſum ad inopiam & paucitatem incolarum redactum. Diſtat à Covordia mill. I, à Zwolla IV, medio pene intervallo inter Covordiam & Ommam.

Omma, municipium etiam olim tenue, nunc multo tenuius; ad Vidri ripam, paulo ſupra Reggæ confluentem.

Almeloa, ad exiguum torrentem ſita, qui ab Oldenſalia deſcendens, II, milliar. ſub hac in Reggam illabitur. Floruit ſuperiori ſeculo hoc oppidulum; nunc civilis belli rabiem mœrens, tantum tenue municipium.

Gora, ad alium torrentem, (qui infra Ryſenam in Reggam deſcendit.) olim

municipium non ignobile, ſed jam te-nue.abeſt à Diepenheymio milliare 1.

Diepenheymium, ad eundem torrentem, ſive, ut alii volunt, Reggam. municipium tantum ignobile, licet jure oppidorum gaudeat, variiſque privilegiis ſit dotatum. Diſtat. 11 milliaria ab Enſcheda, à Delden totidem, à Ryſena 1, aut paulo plus.

Delda, exiguum quondam oppidum, ſed mercimoniis haud infrequens; nunc belli cladibus attenuatum, tantum umbram illius oſtentat, quod quondam fuit. Diſtat ab Encheda milliare cum dimidio.

Encheda, modicum oppidum, diſtans ab Oldenſalia leuc. 1, ab Otmarſia 11. Hanc Princeps Mauritius anno CIƆ IƆ XCVII cum aliis pluribus ejuſdem provinciæ oppidulis confœderatis provinciis reſtituit.

Ryſſena ad Reggam jacet, tam tenue hodie municipium ut vix inter oppidula annumerari mereatur.

Wilſen quoque, & *Graſhorſt*, quorum illud inter Campos & Zwollam interjacet, hoc inter Campos & Geelmudam ad ipſum pene Iſalæ oſtium, oppidorum hodieque jura ſervant, licet hodie pertenues ſint vici.

V. *Sin-*

V.

Singularum civitatum regimen politicum & civile.

CIvitatum Tranſiſalaniæ regimen non admodum diverſum eſt. itaque illud in tribus è majoribus urbibus explicabimus.

Davéttria civitas regitur à viginti quatuor viris, itemque à nonaginta ſex viris, qui à præcipuis urbis vicis nomen ſortiuntur. XXIV-viri ſunt Conſules, Scabini & Senatores; qui quotidie convenientes rempúblicám curant, juſque ex æquo & bono adminiſtrant: Eorum munus tantum eſt annuum. XCVI-viri illi totũ corpus urbanum repræſentant; & quater aut quinquies conveniunt quotannis, aut quoties magiſtratibus neceſſe videtur; ii tum deliberant de rebus majoris momenti, uti de pace & bello, de contributionibus & tributis, de legibus & inſtitutis publicis, &c. Iidem quotannis eligunt magiſtratus feſto S. Petri ad cathedram, poſtquam una cum magiſtratu concioni & precibus publicis interfuerint, & in loco ad id deſtinato juramentum præſtiterint, ſe ſapientiſſimum quemque, utiliſſimum & maxime neceſſarium reip. electuros. Electio celebratur in hunc modum; In ampliſſimo

atrio curiæ publicæ annexo ſunt octo ſedilia, pro XII-viris, qui ex octo præcipuis vicis urbaniis adſunt; octo autem hæc collegia ſingula è pileo ſortiuntur, in quo ſunt novem ſabæ albæ, & tres nigræ. Quibus nigræ obvenerint, ii eo tempore electorum munere excidunt, ita tamen ut in magiſtratus eligi poſſint. Reliqui primum eligũt duos *Weydegreven*, (ut vocant) id eſt, præfectos compaſcuorum, quæ urbs habet cis & ultra Iſalam bina; in quę omnibus, qui pleno jure civium gaudent, licet gratis mittere taurum unum & tres vaccas, itemque unum equum. Deinde eligunt Scabinos & Senatores, in ſingulos vicos ternos, id eſt, in univerſum XXIV. Quod ſi octo hæc collegia, quæ ſingula tantum unum ſuffragium habent, æqualibus ſuffragiis, id eſt, utrimque quater diſſideant, tum magiſtratus ſuperioris anni, qui in altero conclavi convenit, ſuffragia dirimit, & nonum votum conſtituit. Magiſtratibus in hunc modum electis, rurſus Eccleſiam ingrediuntur, ut ſupplicetur Deo opt. max., ut propitius magiſtratui in gerendo munere prolixe velit benedicere. Deniq; à magiſtratibus corá omnibus civibus, qui adeſſe voluerint, in curia ſolemne præſtatur juramẽtum. Poſt octiduũ cætera munera publica partiuntur. Quatuor

tuor ad hæc Secretarii urbi inſerviunt, quorum munus ad vitæ finem prorogatur, ſi nullo crimine ſeſe inidoneos reddiderint. Atque hæc quidem forma eligendi magiſtratus jam olim obtinuit; ſuperioribus autem annis quædam ſunt mutata. Nam primo numerus XCVI ad LXIV, & poſtea ad XLVIII eſt reductus: Magiſtratus quoque poſt civitatem ab Illuſtr. Ordinib. confœderati Belgii recuperatam ad XVI; & ſecundo è numero electorum tantum unus ſorte fabarum è ſingulis collegiis abdicatur.

Civitatis Campenſis regimen politicũ & ciuile hodie eſt penes decem Scabinos, (quorum bini ſingulis decem hebdomadibus præſident inſtar conſulum, & vocatur Burgimagiſtri in tempore illo,) quatuor Senatores ſive Conſiliarios, & viginti octo-viros communitatis. Olim quidem major Senatorum atque è plebe aſcitorum numerus fuit. nam ante annos complures, XXIV, dein XVIII Conſiliarii fuere, & XLVIII Communes, (vulgo *Gemeynts-luyden.*) qui numerus anno 1581 Senatorum quidem ad XIV, juratorum vero Communium ad XXXVI fuit reductus. Senatorum hic numerus hactenus obtinet: verum Communium (præſertim poſt factionum ſemina nuper in herba extincta) ad

xx, & jam tandem ad XXVIII numerum pervenit, atque intra iſtum videtur porro conſtitutus. Communes hi jurati (nam & ita vocantur, *de geſvvoren gemeynte*) dividuntur in quatuor veluti tribus; ipſi peculiari vocabulo vocant *eſpelen*: & tum demum in conſilium advocantur, quum de rebus magni momenti, puta de oneribus imponendis, tributis conferendis, bello gerendo, fœderibus icendis, aut ſimilibus, deliberandum eſt. Duo autem hic ſunt tribunalia coram quibus cauſæ aguntur atque judicantur; unum inferius, alterum ſuperius. Inferius vocatur in quo coram duobus illis civium magiſtris in tempore, cauſæ minoris momenti ventilantur & terminantur; dubiæ autem & majoris momenti ad ſuperius referuntur. Superius conſtat toto Senatu, nimirum duobus illis Conſulibus in tempore, reliquis Scabinis & quatuor Conſiliariis; à quorum judicio nulla provocatio eſt ad aliud quodcunque tribunal.

Zwollæ civitatis regimen eſt penes duo membra. quorum prius cōſtat è magiſtratu annuo, qui politicas res adminiſtrat, & jus dicit in cauſis civilibus & criminalibus. alterum conſtat XLVIII-viris, qui jurati Communes, vulgo *geſvvoren ghemeynte* appellantur: ſine quibus

Magiſtratus, quum de regalibus, privilegiis, tributis, & oneribus publicis, deliberandum eſt, nihil deliberare, nihil ſtatuere poteſt. Magiſtratus porro annuus conſtat XVI-viris. quorum octo ſunt Scabini; coram quibus omnes cauſæ controverſæ diſceptantur. Suntque diviſi in quatuor claſſes, ſecundum quatuor oppidi vicos, ut vocant, & bini ſingulis claſſibus attributi. horum octo Scabinorum bini ſingulis menſibus præſident, & civium Magiſtri ſive Conſules in tempore vocantur. reliqui octo ſunt Conſiliarii ſive Senatores, qui Scabinis in regimine adſiſtunt, & in omnibus judiciis & conventibus à Magiſtratu in Senatum advocantur, pari cum cæteris in ſententiis dicendis authoritate & poteſtate. Magiſtratus autem quotannis mutatur menſe januario, feſto converſionis S. Pauli; obtinetque conſuetudo, ut, qui Magiſtratu decedunt, in Senatorum collegium aſſciſcantur, & vice verſa. Electio Magiſtratuum eſt penes duodecim è collegio XLVIII-virorum, qui ſorte ſive per fabas numerum hunc XII-virorum inter ſe ſortiuntur; & liberrime Magiſtratum eligunt, & deſtituunt, quando opus eſt.

VI. *De*

VI.

De regimine totius provinciæ veteri & hodierno.

TRanſiſalana provincia multis *ſeculis* Epiſcopis Vltrajectinis *ſubdita fuit.* Idque libero quodam modo. nam provincia hæc ſemper adminiſtrata fuit à ſuis Ordinibus, Nobilitate nimirum & tribus urbibus primariis, Davĕtria, Campis, Zwolla: quibus Ordinibus Eſpiſcopus tantum præſedit, & poſt comitia abſoluta ſecundum eorum decretum executor extitit eorum de quibus convenerat: neque quicquam præterea juris ſibi vindicavit in haſce tres urbes, ne quidem in clericos in eis commorantes. Verum quum ſub Epiſcopis provincia hæc diu miſerum in modum fuiſſet jactata, partim infeſtiſſimis diſſidiis, partim potentiſſimorum vicinorum ambitioſis conatibus, quibus propulſandis præſules fere impares fuerant; tandem, ut ſe ex hiſce miſeriis excitarent, ad potentiorem atque opulentiorem principem reſpicere cœpit. quumque ſeſe ultro offerret Carolus V, reliquarum pene provinciarum hæres & Rom. Imperator, qui vicinos omnes longe opibus & potentia ſuperabat; Tranſiſulaniæ Ordines, non invito Henrico Bavaro, prçſule Trajectino

anno

anno cIↃ IↃ XXVIII, atque adeo illius hortatu, cum eodem Imperatore convenerunt; ſeſeque ipſi & ſucceſſoribus illius Brabantiæ ducibus & Hollandiæ comitibus ſubmiſerunt hiſce fere conditionibus. Tranſiſalaniæ Ordinibus privilegia & immunitates univerſæ & ſingulæ ſartæ tectæ manento. Iudiciis conſuetis utuntor, nec illius rei cauſa inviti extra provinciam evocantor. Bellum Tranſiſulanis à quocunque illatum, Cæſar ejuſque ſucceſſores ſuis ſumtibus propulſanto. Ditionis fines antiquos vindicanto. Pecuniarias exactiones novas, bello urgente, habita civitatum ratione, modicas ſuo jure exigunto. Tranſiſulanos extra provinciam ſuam, in aliis Cæſari ſubditis ditionibus ob æs alienum, quod principes, aut provincia, homove privatus publico nomine debet, in jus vocari, trahi aut retineri ne permittunto: ob privata vero ſingulorum debita, fas licitumque eſto. Cæſar Duci Geltriæ ſuo ære bellum inferto, donec provinciæ ablata reſtituerit. Ordinibus Tranſiſulaniæ, authoritate Cæſaris, pecuniarias exactiones provincialibus imperare liceat, ut æs alienum belli tempore contractum abſolvant. Multam pecuniariam, quam Antiſtes ac Zwollani Gelriæ duci datis tabulis promiſerunt, Cæſar vi aut gratia

reddi

reddi curato. Si quæ forte diſſidia inter Tranſiſalanos orta fuerint, aut poſt illa oriantur, Cæſar ejuſque hæredes & ſucceſſores, ut bonos principes decet, non augeri, ſed quantocius tolli procuranto, illoſque ut cæteros ſuos ſubditos ab omni violentia atque injuria defendunto. Bituminoſos ceſpites, certa tantum quãtitate & modo, extra provinciam evehi permittunto: atque intra triennium provinciæ ſtatum in commodiorem ordinem reſtituunto. Annuam penſionem pecuniarum quã antiſtibus ſolvere conſueverunt, poſt hac Cæſari, donec aliter de ea re conſtituatur, perſolvunto: de publica moneta cum Cæſarianis monetariis tranſigunto. Contributiones annuas Antiſtitis, ad bellum ſuſtinendum dari ſuetas, tribuunto.

Quibus transactis, Georgius Schenckius Baro à Tautenbergh, Friſiæ Gubernator, provinciæ præfecturam adiit, & in omnibus locis nomine Cæſaris fuit inauguratus. Sub Carolo ergo ejuſque filio Philippo eadem pene hujus provinciæ quæ cæterarum fortuna fuit, donec cum cæteris ſe in libertatem vindicaret: ab eo tempore uti & cæteræ à ſuis Ordinibus regi cœpit, penes quos ſumma hodie eſt authoritas.

Porrò Ordines hujus provinciæ hodie con-

conſtant duobus membris: Nobilibus, ſive equeſtri ordine, atque communitatibus oppidorum. Nobilitatis ordinem repræſentant quinque præfecti agrarii, quos vulgo *Droſten* vocant. quorum tres majoris ſunt dignationis; Salandicus, Twentanus & Vollenhovianus; duo minoris; Haexbergenſis, & Iſſelmudanus; qui licet ſinguli ſuas habent juriſdictiones ſeparatas, tamen prior non incommode ſub Twentano, poſterior ſub Salandico comprehendi poſſunt. Hiſci adduntur reliqui equeſtris ordinis viri, qui ex antiqua aut nupera conſuetudine ſuffragandi in comitiis obtinent authoritatem. Oppidorum nomine tantum tres civitates cenſentur; Daventria, Campi & Zwolla; quarum magiſtratus ad comitia communitatum nomine vocantur. Atque in hiſce ſolis comitia annua Ordinum totius provinciæ habentur ſucceſſive. Atque horum Ordinum eadem eſt poteſtas quæ in cæteris provinciis, nimirum in ſua ſumma; atque eadem omnia deliberant, decernuntque, nulli alteri provinciæ obnoxii.

Ad cæterarum quoque provinciarum normam, Ordines hi ſuos habent Deputatos, qui in illa civitate, quæ anno Comitiorum publicorum habendorum jus habet, ſedem atque domicilium ha-

bent. Deputati hi ſex ſunt numero, è tribus majoribus præfecturis & tribus illis civitatibus ſinguli; quibus munus plerumque in triennium prorogatur.

VII.

De publico judicio.

IN tribus majoribus civitatibus, uti ſupra diximus, cauſæ omnes & civiles & criminales judicantur per arreſtum, ut vocant; neque fas eſt cuiquam ab hoc judicio provocare aut appellare. à cæteris tribunalibus, quæ in minoribus oppidis & vicis hujus provinciæ conſtituta ſunt, appellatur ad publicum quoddam totius provinciæ tribunal, ſive conventum juridicum, quem peculiari voce provinciales vocant *Claronge*; qui non ſingulis annis, ſed ſingulis octenniis, aut etiam decenniis, vel prout Ordinibus in publicis comitiis viſum fuerit, celebratur. Locus antiqua, uti videtur, conſuetudine eſt Daventria: Iudices, Præfectus provinciæ ſive Quæſtor Sallandicus, ſpecialiter ad id à Præfecto (ſi ipſe intereſſe nequeat) deputatus, Præſidis nomine; tum equeſtris ordinis viri; atque ex Daventrienſi civitate Scabini quatuor; ex Campenſi bini; & ex Zwollenſi totidem. Ad hos cauſæ omnes per appellationem ex agro & minoribus oppidis refe-

referuntur, & ab his finali judicio terminantur.

GRONINGA ET VMLANDIA.

I.

Regionis ſitus & limites.

POſt Lavicæ æſtuarium (inquit *Emmius*) & Gerricomis cœnobium ad alveum ejus pene emortuum ſitum, qui limes eſt agri Friſii Translavicani, ſequitur ager Groninganus, longoque littoris tractu, non minus quinis milliaribus, ſecundum latus boreale ac vadoſa æſtuaria (vulgo *de Watten*) recta in ortum porrigitur. inde in meridiem ſe referens, Amaſi flu. oſtio ac ſinu illo, quem *Dullartum* à fluctuum rabie vocant, ortivo latere, clauditur, ſinuoſis admodum littoribus. Nam primum à ſeptentrionibus per aliquot paſſuum millia deſcendit, ad portum fere Delfſilanum; inde rurſus in ortum convertitur, Amaſo flu. oram radente: mox ad Dullarti initium, in terras ſeſe inſinuantis, veluti linguam aut cuneum efformãs, (in cujus extremitate Reida vicus ſitus eſt,) inter meridiem

& occaſum aliquo uſque, deinde quaſi incitantibus ſe in terram fluctibus, ulterius etiam in occidentem longo ſpatio littus retrahit, iterumque brevi flexu in ortum redit, & eodem pene, quo in occidentem ierat, ſpatio rurſum procurrit: poſtremo aliis etiam minoribus ſinibus receptis ad terminum auſtrinum contendit; & ab eo termino per paluſtria & arenoſa loca ad Ooſtergoæ limitem recurrit; quod latus ejus eſt omnium maximum, & haud brevius XXVI mill. paſſuum. Limites itaque hujus provinciæ ſunt ad occidentem Friſia; ad ſeptentriones vadoſa æſtuaria & mare; ad orientem Amaſus, & ex oppoſito Friſia orientalis; itemque Dullartus ſinus; ad meridiem Tranſiſalania. Hanc regionem (inquit idem) minoris Friſiæ interdum nomine avorum memoria reperio; jam uſus obtinuit Groninganam appellari ab urbe; ſed ex decreto in actis publicis non niſi Omlandiam. Regio univerſa ab exitu Lavicæ, qua æſtuarium ſe curvat, qua Huneſus egreditur, (qui jam hoc nomine ignotus ſupra urbem Schutendiep, infra autem Reitdiep appellatur;) qua vadum à ſeptentrionibus obtegit, qua Amaſus qua Dullartus ſe ſinuat, in ora aggeribus perpetuis, opere difficilimo, ſepitur, & contra aquarum illuviem defendi-

ſenditur: idem ſecundum Huneſi lapſum fit,non ab urbe ſolum, ſed & ſupra illam.

II.

Soli qualitates.

AGer hic dimidio minor eſt quam Friſiæ occidentalis: argilloſo ut plurimum & ubere ad paſcua juxta ac frumẽta ſolo. Paluſtris tamen & nemoroſus, qua Dullarto adjacet atque Ooſtergois ad meridiem cohæret: Sabuloſus qua Drentiæ conjungitur. Sed de ſoli qualitatibus ſequenti capite particularius dicetur.

III.

Diviſio hujus provinciæ.

DIviſa fuit hæc provincia jam olim in plures minores provinciolas & populos legibus & regimine inter ſe diſtinctos, quos tamen commune fœdus & reſpubl. quædam major in unum corpus veluti recolligebat. cujus rei veſtigia ne nunc quidem interierunt. Eos porro populos, Huneſi fluentum veluti in duas claſſes diſtinguit, ſed impares. Ad occidentem & meridiem illius colunt *Langovvoldii* Ooſtergois finitimi, vicos fanis inſignes complexi XIII; *Fredovvoldii* in eadem plaga, Sylveſtribus & Drentiæ propinqui, X vicis comprehenſi;

tenui in ſolo utrique: *Hummertzii* in látere æſtuarii Lavicani, eluvionibus ad tres tantum vicos redacti, in agro felici; ubi rivus ex Drentia deſcendens & transhuneſanam omnem regionem pererrans, canali novo ad caſtellum militare compreſſus in Lavicanum æſtuarium exit, & alluvio nunc reſtituit quod diluvia quondam abſtulerunt: *Medachii*, ad ejuſdem flu. ripam magis introrſum pertinentes, in ſolo perubere & læto, in IX vicos ſparſi: qui olim octopagici vocati, & Huneſgoniis attributi. Ad orientem & ſeptentrionem ejuſdem flu. *Huneſgonii* reliqui, ſecundum boreum provinciæ hujus littus longo tractu extenſi, atque hinc verſus interiora Hummetziis & Medachiis pariter adverſa in ripa ſecundum amnis lapſum oppoſiti; donec in proxima urbis Groninganæ, & in rivum Dammonenſem meridiano latere incurrant: latis ſimul & omni ex parte, tum natura tum hominum opere bene cultis finibus; quippe quibus non minus XV vici cum ſingulis fanis contineantur: diſtincti in quinque minores præfecturas; Marnenſem, ad oſtium Lavicæ ſitam: Vbbinganam, Groninganæ ad corum vicinam: Mediam: quartam ab aggere interiore cognominatam, quæ in aquilonem ab urbe vergit, rivoque Dammonenſi

monenſi ad cæciam ab urbe defluenti contigua eſt: poſtremam denique prioribus majorem, per quina paſſuum millia juxta exterius littus porrectam, parique fere ſpatio intus pateſcentem. *Fivelgonii*, Huneſgonios ad ortum ſequentes, ad Amaſi oram, in duas partes diviſi: quarum prior XXXI inſignes vicos complexa, nulli ſuperiorum felicitate cedit, tum ob terræ bonitatem, tum ob commoditatem vicini fluminis: altera, quæ IX tantum vicos numerat, illam ad auſtrum ſequitur, & Dwerſwoldia proprie dicitur; humili, paluſtri & uliginoſo ſolo. Atque hi ſunt populi quos nunc Omlandos vocant. Omnes hi populi in tres partes dividuntur. quarum prima, quæ trans Huneſum eſt uſque ad Lavicam & Ooſtergoos, occidentalis vulgo nuncupatur: altera Huneſgonios cis Huneſum: tertia Fivelgonios complectitur. A Fivelgoniis ſequitur Præfectura vetus, (vulgo *Oldambt*;) ab Amaſo flu. initium ſumens, & ad Dullartum ſinum pertingens, à quo quondam maximam jacturam fuit paſſa, agris & vicis fluctu obrutis; ut è magno eorum numero hodie vix XVII ac plerique ſemilaceri & mutili ſuperſint. hujus pars borea, Amaſo vicina, pinguis & argilloſi ſoli eſt; reliqua minus læti, partim palu-

ſtris arenoſaque, partim nemoroſa. Tota vero hæc ab Amaſo ad auſtrinum limitem ab annis cc & ſupra civitati Groningæ bonis conditionibus paret. Ejus auſtrino limiti ad Dullarti finem *Weſterwoldii* conneƈtuntur, vicis quinque, ſolo haud felice & fere paludoſo. Poſtremo territorium ſuburbanum eſt, *(dat Gho vnd Woldrecht,)* totius regionis fines ad auſtrum longo traƈtu cõtra Drentiam tuens, vicos ambitu ſuo continens XII, cum fanis VI. Hanc quoque partem, ambigui inter provinciam hanc & Drentiam juris, & quæ plures dominos quondam habuit, Burgundi principes Senatui populoque Groningano attribuerunt, nihil imminuto veteri vicanorum jure ac libertate.

IV.

Mores & ingenia incolarum.

MOres incolarum à cæterorum Friſiorum moribus parum differunt: oppidanus populus moribus comis, blandus, ſolers, induſtrius, litterarum amans, iiſque bene excultus, in amiƈtu & viƈtu ſplendidus; uterque autem, tam agrarius, quam oppidanus, pertinaciſſimus in tuendo jure ſuo & publica libertate, & cunƈta potius patitur quam ſervitutem.

tem. quibus ipſorum moribus factum, ut ſuperioribus ſeculis extrema quæque pro patriæ libertate tuenda pertulerint; hodieque nulla confœderatarum provinciarum tributa & onera patientius ferat, largius conferat, & animoſius in commune conſulat; adeoque omnium confeſſione præſtantiores viros ad publica collegia mittat.

V.

Oppida hujus provinciæ, & vici celebriores.

GRoninga, urbs ampla hodie & ſpatioſa, ac publicis privatiſque ædificiis magnifica. Situs illius ita ſe habet: Decurrunt ex Drentia per præfecturam ſuburbanam ſuperiorem duo amnes, Huneſus & Aha, pariter ab euronoto in circium euntes, non longo inter ſe ſpatio disjuncti, VIII, VI, nonnullibi & IV tantum ſtadiis, per humiles & uliginoſos campos; à quibus dorſum utrimque paulatim ſe erigit, declive leniter utrimque, à ſublimibus & ſpatioſis Drentiæ campis veniens, & ſenſim ſe linguæ inſtar ſub finem coarctans. In illius dorſi parte pene ultima, qua Aha illud propius accedit, poſita eſt Groninga, arctior olim & in ipſiſſimo dorſo tantum ædificata, de-

inde ampliata paulatim, & devexa, ac humiliora utrimque largius complexa; loco perquam felice, curribuſq; ac navigiis ad importandum pariter commodo, ſegetibus ac paſcuis inprimis fortunato. Dorſum autem illud modice ad bina circiter ſtadia ultra urbem verſus boream procurrit, ibique in æquam planiciem deſinit, media ferme inter urbem & cœnobium Selwerdicum via. Aha autem, in angulo urbis, qui inter meridiem & occidentem prominet, mœnibus ſe inſinuat per amplos fornices ſub vallo ſtructos, intraque mœnia occiduo in latere urbem ſtringens longo tractu, & ponte lateritio junctus, tandem in angulo altero occaſum æſtivum ſpectante per ſimiles fornices exit, alveo profundo & multarum navium capace, inque ipſo egreſſu, Huneſo ad urbem derivato, & à duobus lateribus, ortivo & boreo, mœnia foris complexo, miſcetur. Huneſus enim urbi allapſus, in ipſo orientis angulo, atque ibi muro tranſverſo rejectus, ortivo latere vallum radens, & ſuburbium inſigne ab urbe ſecludens, à ſeptentrione ſenſim in occidentem ſe flectit, & dicto loco Ahæ confunditur. Ambitus mœnium jam anno cIↄ Iↄc v in exteriore foſſæ labro bis M & DC XVIII paſſ. patebat. Poſtea forma mœnium in la-

tere

tere meridiano multum mutata, & amplior meliorque facta, cui ſimilem vix alibi reperias, ſive foſſam ſpectes raræ latitudinis & profunditatis, ſive vallum duplex, exterius minuſque ſurgens, ex ipſo foſſæ labro, & interius, quod longe majus & ſublimius, utraque pedum XXVIII interſtitio disjuncta. Et anno 1615 eadem forma in oppoſito urbs latere mœnia ampliata, novæque urbis area, veteri urbi magnitudine pene par, adjecta: foſſa hac parte mœnia ambiente profunda, &, qua aquæ ſuperficies eſt, non minus quam CCLXX pedes lata. Addita propugnacula è terra magnæ molis; quorum tria intra foſſam vallum ambientem vallo ipſi connexa, duo ad boream portas tegentia, tertium in auſtrina parte: quartum item, ſed extra foſſam, nec vallo contiguum, portæ orientali objectum. adhæc alia duo ejuſdem generis vallo conjuncta, ſed minora, & præter ea ex lateribus ſtructa VII, quædam turriculis faſtigiata, quædam ſine faſtigiis; omnia muniendæ urbi contra vim hoſtilem inſtituta. Quid multa? univerſam urbem, tam veterem quam novam, hodie ambiunt propagnacula XVII, ita ut ab opere & induſtria urbs hodie longe munitiſſima ſit. Hiſpani hic quondam arcem moliti fuerant, quæ poſt tranſa-
ctionem

ctionem Gandavenſem à civibus fuit e-
verſa.

Fana ſunt in ea in univerſum XII; ex quibus tria ſunt parochialia, quinq; monaſtica, quatuor xenodocheis conjuncta. Parochialium ampliſſimum & antiquiſſimum Martinianum, cum editiſſima & peregregii operis turri, quanquam faſtigio jam mutila. Walburgicum in eadem cum præcedenti area, formæ pene rotundæ; cui etiam cohæret ſublimis faſtigii turris. Vtrumque hoc ſitum eſt in parte urbis inter ortum & boream, proxime ad vetera mœnia; Martinianum etiam ad angulum fori majoris. Tertium in parte urbis occidentali, Mariæ virgini ſacrum, foro alteri imminens, cum turri item alte faſtigiata; in qua notæ complures horis ſingulis præcinunt, eaſdemque in ſemiſſes dividunt. Secundum hæc tria templa, urbs diviſa fuit quondam in tres parochias; nunc in duas, Walburgica Martinianæ addita. E monaſticis ampliſſimum Franciſcanum, cum cœnobio ſpacioſo, in urbis fere medio; quod cœnobium jam publicæ literariæ ſcholæ ſedes eſt. alterum, Iacobæum, cum cœnobio Dominicanorum, in boreo urbis latere, ad ipſa pene mœnia. Tertium modicum, monachorum quondam quos fratres vocant,

cant, cum cœnobio, ad angulum areæ Walburgicæ boreum: id cœnobium ſuperiori ſeculo in aulam Epiſcopi verſum; nunc Gubernatoris provinciæ domicilium eſt factum. Quartum, monialium S. Claræ. Quintum, virginum nobilium non initiatarum. Fora in urbe duo inſignia & ſpatioſa. unum, à latitudine (*dat brede market*) dictum, raræ magnitudinis, incipiens ab area Martiniana, & CLXXIX paſſuum ſpacio inde in occidentem hybernum procurrens; latitudine paulo minore: intra cujus ambitum curia modica, cum œnopolio. curia haud paulo majore cum turricula, in vertice, contiguis parietibus. à quo trames perbrevis in alterum, ſuperiore etiam longius, *Piſcarium* nuncupatum; in cujus fine area ac templum virgini Mariæ ſacrum: id patet in longitudinem, ſi aream templi addas, paſſ. CCXLI, ſine area CXLIII. Ad hæc duo fora, capita non minus XVII platearum, fere ampliſſimarum, pertinent: è quibus ſex à totidem urbis portis recta linea veniunt. Plateæ majores dudum fuerunt XXVI; quibus ſuperioribus annis acceſſit nova, ædificiis elegans, à fori angulo per medium hortum cœnobii Franciſcani ducta. Minores item aliquot portæ in vallo octo; ad quarum unam, quam Dominicam vocant,

vocant, Hiſpani ſub initiis belli hujus Belgici validam & amplam excitaverant arcem quinquangularem; quæ antequam perfecta eſſet, pacificatione Gandavenſi publicata, à civibus fuit everſa. *Suburbium magnum* & ædificiis frequens (*vulgo Schutendiep*) jam quoque urbi connexum; quum ante vallo terreo & foſſâ profunda fuiſſet incinctum.

Poſt Groningam nobiliſſima & maxima *Dammona* eſt, oppidi inſtar, ſi ambitum, ædificiorum numerum, viarum habitum, magnitudinem & incolarum frequētiam ſpectes, ſed honore mœnium & jure civilis imperii, magiſtratuumque carens, amœna; in circulum ſere ſe colligens, foſſaque ut plurimum cincta. Templum habet cum turre late ſpectabili. Sita eſt ad Fivelam binis infra Groningam milliarib. verſus cœciam; eodemque amne navigabili diviſa, & v pontibus juncta: unde ad exitum amnis, ubi Delfſileus portus & caſtellū, milliare eſt dimidium. Prætorium, imperium & juriſdictionem pene omnem ſoli Ripperdæi & Houverdæi, aut qui his ſucceſſere, dudum nunc tenent, &, quem volunt, Conſulem, id eſt, Redgerum, oppidanis dant. Iudices illorum vix umbram rei, cujus nomen gerunt, tenent. Quondam & vallo munita fuit, & jure magi-

ſtratuum donata; ſed ſuperiori ſeculo utrumque amiſit, & vix ab excidio ſub Burgundo fuit ſervata.

Reliqua per omnem agrum vici tenent; & in his fanis inſignes CLX; quorum non pauci ea magnitudine & cultu, ut oppidula videri queant: Cujusmodi ſunt *Viſuleta* ad Lavicam, & *Northorma* in Longowoldiis: *Winſumum* ad Huneſi flexum, uno infra urbem milliari: *Bedumum*, *Uthuſa*, *Middelſthemum*, *Warſumum* in Hunesgoniis; *Loppershemum*, *Berumum*, *Farmſumum* & *Delfſila* illi proxima, amplis nunc munitionibus veluti urbs cincta & portu celebris, in Fivelgoniis: Winſcota; & quondam florens, nunc fere Dullarti fluctibus detrita, *Midvvolda* cum fano quatuor turribus longe conſpicuo, in præfectura veteri.

Egregia adhæc ædificiis & opulentia monachorum & virginum cœnobia in agro fere XXV: ante cætera verò *Adoardia* in Medachils, quinque vicis imperans, opibus inclyta, ſuperbo inprimis fano viſenda; ædificiis frequens, munitionibus & oppidis inſtar oppidi clauſa.

Caſtella militaria in agri ora; Soltcampæum ad Huneſi oſtium; Delfſilæum jam dictum; Reidanum ad Amaſi & Dullarti angulum communem; Bellingwol-

lingwoldium ad intimum Dullarti receſſum; Buertangæum in Paluſtribus inter Weſterwoldios & Monaſterienſes mediis: integra hæc omnia & præſidiis inſeſſa, ad ſervandos aditus contra hoſtes.

VI.

Oppidi regimen politicum & civile, & privilegia.

FOrma reipublicæ in urbe ariſtocratica eſt, modice in democratiam declinans. Conſules IV ſummum dignitatis locum in ea tenent. His additi etiam nunc XII Senatores, qui omnes Senatum conficiunt, totius reip. caput. Penes hunc eſt jurisdictio urbana, poteſtaſque in rebus urbanis edicendi, vocandi, prehendendi, in cuſtodiam dandi, ſupplicia extrema irrogandi, gratiæ faciendæ, pecuniam publicam tractandi, pleroſque alios magiſtratus creandi, inprimis Hovermannos; præfectos territoriorum extra urbem deſignandi, legationes mittendi; denique hujus eſt toti reip. conſulere. Conſulare & Senatorium munus bienne eſt ita comparatum, ut quotannis dimidia ſenatus pars, cui duo anni in munere expleti ſunt, collegio decedat, aliique pari numero in locum ſuccedant. Conſules dignitate in Senatu præcedunt, licet ceteri parem ſuffra-

ſuffragii habeant poteſtatem. Per vices ternis menſibus, eo ordine, quem ſors dat Senatui, præſident. Præſes ſigillum publicum cuſtodit, apparitoribus atque accenſis ſtipatur; vocationem, prehenſionem habet; pleraque refert ad Senatum, rogat ſuffragia, & quod majori parti placet pro totius Senatus ſententia pronunciat. Idem cum tribus Senatoribus, quos vel ſors vel comparatio cum collegis ei junxit, certo tempore in prætorio jus civibus inter ſe litigantibus dicit, aut iis quibus contra cives actio eſt; idque fere ob minores res, & non niſi à meridie, dimiſſo jam Senatu: in quo tribunali jurisdictio ejuſmodi eſt, ut celerrime litigantes abſolvantur. Ab eo ad Senatum provocatur; à quo nulla provocatio eſt. Eſt & collegium aliud XXIV-virorum ex honeſtiſſimo civium ordine; quod *concilium juratum* vocant, propterea quod quotannis, non minus quam Senatus, ſe ſolenni jurejurando reip. obſtringit. & in collegio illo Triumviri veluti collegii præſides & rectores; qui ex eo, quod reliquorum nomine verba faciunt in Senatu aut ubi res poſcit, *Talemanni* dicuntur. Horum qui in hoc collegio ſunt munus item bienne, XII quotannis decedentibns. Iurant autem apud conſulem in Senatu quotannis, vocatos in curiam ſe ventu-

ros, reip. cum Senatu conſulturos, Senatuique auxilio futuros, coitiones ſeorſim non facturos, nec factiones inſtituturos. Vſus autem recepit, ut rerum graviorum, quæ ad totam remp. pertinent, nihil agat Senatus, aut de iis conſtituat, niſi ex aſſenſu concilii hujus: cujuſmodi ſunt; bella ſuſcipere & finire, fœdera inire, leges ferre aut abrogare, munitiones novas aut alia opera publica magni momenti inſtituere, in re monetaria aliquid mutare, alieno ære civitatem gravare. De quibus quum agitur, ſolet Senatus eos, una cum iis qui Senatu proxime deceſſerunt, quos Senatum veterem vocant, in curiam accerſere, & rebus diligenter deliberatis & excuſſis ex eorum aſſenſu aut diſſenſu conſtituere. Hoc ad robur decretorum & retinendam civitatis concordiam non parum prodeſſe majoribus viſum. quare interdum etiam alios ex honeſtiorum civium ordine Senatus convocat, ut hujuſmodi deliberationibus interſint, & maxime ædiles duos tribuniciæ poteſtatis, qui ſocietatum, in quas opificum plebs eſt diviſa, magiſtri & patroni ſunt, eaſque in omnem partem poſſunt movere. Ad munus porro concilii hujus jurati pertinet, Conſules & Senatores quotannis legere. Deſignatio fit hoc modo: Concilium ad ſextum

idus februarii ex voluntate Senatus coactum in curia, coram Senatu per ſortem deſignabat olim ex ſuo numero viros novem; proximo autem ſeculo non niſi quinque; quos nunc Gubernator adhuc ex pacto deſignat. Hi præſente Senatu, Conſule verbis præeunte, jusjurandum præſtant, nihil gratiæ, odio, invidiæ cupidini ſe daturos, ſoliuſque reipublicæ rationem habituros. Mox digreſſo Senatu reliquiſque è concilio, in conclavi conclusi non ante inde diſcedunt, quam in viros VIII liberis ſuffragiis lectos conſenſerint. Legunt autem, non tam quod certa lex jubeat, quam quod more ita ſit receptum, plerumque duos; qui ex collegio Hovetmannorum eodem forte tempore diſcedunt: deinde eos, qui in Senatu prius fuerunt, niſi quid obſtet: denique optimum quemque ex honeſtiſſimo civium ordine, maximeque ex concilio aut collegio ſuo, velut è ſeminario Senatus. Eo facto, electos ſine mora Senatui in curia congregato edunt, domumque diſcedunt. Senatus editos per viatorem confeſtim in curiam vocat. Qui ſi electioni aſſentiantur, quod fere accidit, eodem momento ad prætorium deducti, ibi aperto ſub cœlo circumfuſi corona populi, qui excitus ſigno nolæ majoris, & moris hujus

gnarus, frequens concurrit, ſolenni juramento, præeunte verbis præſide, conſule è feneſtra prætorii proſpectante, ſtantes Reipublicæ ſe obligant, una cum cæteris in Senatu manſuris in annum proximum. poſtridieque cum eiſdem collegis congregati, cumque iis in occulta ſuffragia miſſi, conſules è ſuo collegarumque numero deſignant aut duos, ſi totidem loca vacant, id quod accidit ut plurimum, duobus fere quotannis conſulatu abeuntibus; aut tres; aut etiam nonnumquam quatuor; nonnumquam quoque unum tantum. Deſignant autem ante alios plerumque eos, ſi eorum copia ſit, qui conſulatu ante ſunt functi, judiceſque inter agrarios fuerunt. Sic demum die ab eo XIIII qui Apoſtolo Petro ſacer eſt, decedentibus veteribus totidem, munus ſuum capeſſunt. Quod ſi contingat ut ex electis his unus pluresve delatum honorem recuſent, eos reipublicæ multam dare aureos ſcutatos vicenos olim oportuit; nunc autem lata non multos ante annos lege aut capeſſere munus aut civitate diſcedere oportet. Idque quum accidit, (accidit autem raro) itemque ſi quæ alioqui Senatorum conſulumve loca ſeu morte ſeu alia quacunque ratione vacent, non jam v-virorum aut concilii jurati eſt, verum ipſius Senatus, alios ſufficere & col-

& collegas cooptare. Octiduo dein poſtquam hæc Senatus electio facta eſt, coacto rurſus collegio jurato, ſimili ratione quinque ex illis alii eodem in loco ſorte ducuntur. Per hos XII deſignantur ex honeſtiſſimo civium ordine, qui totidem è collegio decedentibus ſuccedant, & cum reliquis collegis reipublicæ conſulant. Tum totum collegium tres è ſui medio capit, qui collegium regant, quos *Talemannos* vocari dixi.

Eſt præterea aliud in civitate collegium, partem reipublicæ curans, negotiantium ſcilicet diſciplinæ ac juri nautico tuendo & dirimendis inde natis controverſiis olim præfectum; cujus tribunal *dat Gildricht* dicitur. Octoviris hodie conſtat; quorum etiam, ut Senatorum, & eorum qui ſunt in concilio jurato, munus bienne eſt; quaternis ſimiliter quotannis collegio decedentibus ac totidem ſuccedentibus. Id fit hoc modo: Senatus ea pars, quæ magiſtratu abit, quatuor viros eligit, ſingulos è ſingulis civitatis regionibus, (hæ quatuor omnino ſunt,) honeſtiſſimos & graviſſimos quoſque ex omnino populo, nulla alia tum poteſtate præditos. Hi quatuor electi totidem aliis, quibus expletum biennium eſt, ſuffecti, cæteris, qui annum tantum in munere fuerunt, adduntur. Cuncti hi

ſtatim ad VIII calend. mart. ex ſui medio ſeniorem deſignant, quem vocant *Oldermannum*; & duos fiſci magiſtros, *Busheeren* dictos; omnes in his officiis annuos: præter quos reliqui quinque, ſocietatis judices, *die Gildrichters*, nuncupantur. Senior, in collegio actor præcipuus, velut advocatus reipublicæ in tuendo ſtapulæ jure, de quo dicetur poſt, ejuſque cuſtos ac vindex, ſi quem contra id delinquere deprehendit, eum multam poſcit: tergiverſantem apud duum-viros fiſcales poſtulat, aut ad totum collegium rem defert: ſententiam pronunciatam exſequitur, niſi reus ad ſuperius tribunal Senatus aut Hovetmannorum provocet. Duum-viri fiſcales fiſci curam habent cum Oldermanno, atque albi mercatorum: oportetque eos, qui mercatui operam dare volunt, apud hos prius nomina ſua profiteri; ſine quo nemini id facere licet. Et ſunt iidem rationibus quotannis apud Conſulem reddendis obnoxii. Quibus expeditis, ſucceſſoribus fiſcellum tradunt, pecuniæ reliquum ærario reip. inferunt. Sed eſt collegii hujus curæ antiquitus commiſſa præcipue cuſtodia tota juris nautici, in codice reip. diligenter deſcripti, juriſdictioque univerſa ad res navales & maritimas pertinens.

Præter hos alii quoque ſunt VIII-viri,

regio-

regionum urbis magiſtri, bini ex ſingulis regionibus delecti, honore & authoritate haud poſtremi. bis quotannis cenſum agunt omnium civium: & quid quiſque eorum gerat, quæ negotia tractet, quibus ſe ſuoſque tueatur, inquirunt, deſides aut noxios reipub. cedere cogunt: ne quis ædificans publice privatimque noceat, aut bono officiat, ne quid vitii canalibus ad deducendas aquas ac ſordes per urbem accidat, quæque alia ad mundiciem urbis pertinent, provident.

Quinetiam ſclopetariorum præfecti quatuor diu in civitate fuere, à Senatu quoque deſignati, perpetui. Hi curam armorum habebant, juventutemque maxime exercebant in tractandis ſclopetis. foro venalis annonæ, quæ ad urbem defertur quotidie, præerant. à piſtoribus & iis qui cereviſiam coquunt, ne quid fraudis committeretur, ut juſta eſſet ponderum & menſurarum ratio in officinis, cœnum ut publicis locis amoveretur, procurabant. Quæ omnia nunc ad centuriones octo oppidanos, qui iis ſucceſſerunt, ſunt tranſlata.

Denique *Ædiles* duo in repub. ſunt, tribuniciç poteſtatis, quam non lege datã, ſed paulatim nitendo longius, turbulentis actionibus quæſitam proximis ſeculis,

uſurparunt, non magno ſane reipub. bono. Hi quoniam cum plebe opificum & inſtitorum connexi ſunt & ab iis dependent, de plebis ordine & diſtinctione pauca dicenda. Dividitur plebs ipſa ſecundum artificiorum aut rerum quas tractant diverſa genera in XVIII ſocietates: Exceptis iis qui cereviſiam coquunt, aut majora negotia in emendo vendendoque exercent. Hæ ſocietates ſingulæ binos ſibi præfectos ſuffragiis deſignatos creant quotannis mox à paſchatos: & in his primum quemque Seniorem vel Oldermannum, velut totius ſocietatis præſidem, reliquos binos capita ſocietatis dicunt: omnes in univerſum LIV. Et hi viciſſim circiter idem tempus mox ab electione ſui in cœnobio Iacobæo congregati, ædiles, quos dixi, edunt, non aliunde quam ex his ſocietatibus. Ædiles patronos ſe plebis profeſſi, haud diſſimiles veteribus in repub. Romana Tribunis, ab humili initio eo tandem progreſſi ſunt, dum & curam patrociniumque egenæ & circumventæ plebis prætexunt, multitudine freti, ut in morem abierit, nulla recipere de majore re decreta quibus aſſenſum hi Ædiles non adhibuiſſent. Quod ſæpe turbis locum fecit. A Senatu tamen, ut cæteri omnes, qui aliquid publici muneris aut poteſta-

tis

tis habent, ſic hi quoque ædiles ſuum jus & olim acceperunt, & hodie accipiunt, quum ſacramentum apud illum dicant quotannis: Suntque ea quæ exorbitarunt in hac parte, ſalubriter jam correcta & ad metam revocata. Non enim licet ſocietatibus inconſulto Senatu aut refragante ſtatuta ulla condere: & quæ condiderunt, coguntur jurati exhibere. & ſimilia. Habent tamen ſocietatum Præfecti in ſua quique ſocietate poteſtatem cognoſcendi controverſias quaſdam, eaſque definiendi, ac multas exigendi. Ab his tamen ad ædiles, & ab ædilibus ad Senatum provocatur. Poſtremo præfecti hi rationes accepti & expenſi ædilibus reddunt; ædiles pecuniam impendunt ædificiis & ſtructuris publicis, & rationem reddunt vel præfectis his, vel conſulibus, ſi id requirant.

Eſt & perhoneſta in civitate procuratio Ædituorum; qui delecti fere ex patritia nobilitate bini aut terni in ſingulis parochiis, ſacras ædes & quæ iſtuc pertinent tuentur, bonaque in eum uſum à majoribus collata adminiſtrant. His pares ſunt Proviſores ptochodochiorum. quorum poſſeſſiones ac reditus perampli. quæ cura quoque ut plurimum Senatorii ordinis viris mandatur.

Habet & quæſtorem reſpub. qui pe-

cuniæ ac omnium redituum ejus conquiſitor & cuſtos, accepti ac expenſi indices ſervat, & inde rationem Senatui reddit.

Denique Iuriſconſultum, quem Syndicum vocant, liberali reipublicæ ſtipendio ornatum, ſummaque dignitate.

De Hovetmannorum collegio poſtea dicam.

Imperium quoque in agro civitas habet, quod duas præfecturas majores complectitur, veterem & ſuburbanam: Quarum illa vicos egregios XVII; hæc XII minores; & in his cœnobia quinque. Vtrique à Senatu præfectus datur, mutaturque pro arbitrio: priori quidem fere conſularis vir & genere nobili natus, poſteriori ſenatorius. Atque ille quidem cum Iudice ex indigenis plerumque addito, jus dicit, cæteraque imperii peragit Senatus nomine. ſed ſecundum leges & morem patrium. Ex hoc more præfectura diſtinguitur in quinque territoria, Muntenſe, Midwoldicum, Finſerwoldicum, Brocæum, Wynſchotanum. Quorum quodlibet ſuum habet tribunal. In quo præfectus viciſſim certis temporibus jus dicit de criminibus, rebus ſoli, ædificiis ac ſimilibus momenti majoris. Nec licet, quum de his agitur, quenquam extra territo-

rium ſuum evocare; in cæteris, ut crediti debitique negotiis, licet. Nec fas eſt, niſi in territorio ſuo, in quo vel ſedem habet, vel in maleficio prehenſus eſt, ſupplicio afficere aut cuſtodiæ mandare. Et uſus recepit, ut præfecto jus dicenti aſſideant aliquot, qui in plebe territorii eminent, honoris cauſa: utque *Wedmannus* (judicii miniſter) in unoquoque territorio ſit, iſque & minora quædam, quæ judicum ſolent eſſe, pro judice agat, cuſtodiæ præſit, præhendendique habeat poteſtatem. Præfectura autem ſuburbana habet VIII-viros, optimos quoſque è plebe; quorum IV ſingulis bienniis munere decedunt, & totidem alii ab iis qui manent aſciſcuntur. quadriennium in munere continuant, jurantque ſecundum morem & patrias leges, incorrupte ſe judicaturos. Adhæc ſorte è ſuo numero octo viri ducunt duos, qui minoribus cauſis expediundis, omnibus diebus veneris & ſaturni Groningæ (hæc tribunalis ejus ſedes) præfecto aſſideant in trimeſtre, & cum eo jus dicant, idque viciſſim donec circumactus ſit totus annus. reliqui cum aſſeſſoribus his & cum præfecto, ter ſtato tempore ſingulis annis, aut quoties res poſcit, graviores cauſas cognoſcunt & judicant; ſimulque ſi qua de re minori ad ipſos

provo-

provocatum ſit à præfecti & duumvirorum ſententia. Ab his provocatio eſt ad Senatum urbanum.

Vrbem autem hanc emporium fuiſſe antiquitus, & negotiationes in vicinas juxta ac remotas regiones exercuiſſe, extra controverſiam eſt: itemque, jus mercatus ſolemnis & nundinationum in toto agro vicino, Lavica & Amaſo concluſo, ſolam hanc ſi non lege aut pacto (quod tamen verum reor) attamen more & tacito conſenſu jamdiu habuiſſe: Itemque ſtapulam rerum quæ in agro naſcuntur; & cereviſiæ ſolius Groninganæ uſum ibidem obtinuiſſe. Refragati quidem ſunt agrarii, & longam & moleſtam litem oppido moverunt; ſed quæ tandem ab arbitris ab Illuſtr. General. Ordinibus datis ita fuit definita: I, anno cIↃ IↃ XCV: Civitas in poſſeſſione juris ſtapulæ pariter in rebus in agro natis & peregrinis maneto: propolæ & propolia in agro non ſunto: de cereviſiæ uſu res maneto in eo ſtatu in quo ſolet ex fœdere eſſe: &c. II, anno cIↃIↃXCVII: Omnes merces aut res importatæ in agrum, etiamſi in agro jam ſint, non ſint obnoxiæ ſtapulæ juri, eaſque emere, vendere, permutare inter ſe agrariis liceat: exceptis hinnulis, bubus, vaccis, trimeſtre longiuſve ſpatium in agro paſtis, qui in agro natis accenſeri &

foti

ſori oppidani juri ſubjecti eſſe debent. In agro nata & ſtapulæ ſubjecta non alia cenſeri debent niſi hæc: butyrum, caſeus, equi, pulli, boves, vaccæ, triticum, ſecale, hordeum, avena, far: atque hæc omnino, ni ante promercalia Groningæ fuerint, diſtrahere in agro licitũ non ſit.

Civitas hæc jam ante aliquot ætates *Anſeatico fœderi* aſcripta eſt. Eadẽ ornata & privilegio à majoribus accepto, & Cæſarum diplomate confirmato, & ſine vitio ad hæc tempora continuato, ne cuiquam omnino vel regi vel principi vel ordini liceat quenquam, qui civis aut incola civitatis ſit, aut quoquo modo civitati ſubjectus, judicii cauſa è civitate evocare, aut ad ullum tribunal exterum citare. Denique hoc etiam civitati egregium, quod argenteæ æreæque pecuniæ ſignandæ ab annis non minus CCCC, aureæ vero ab anno Chriſti CIↃ CCCCLXXXIV jus habuerit, habeatque.

Academia in hac urbe ab Ordinibus provinciæ inſtituta anno CIↃ IↃCXIV, & ſolenni ritu die XXIII aug. introducta; qui dies inaugurando Rectori dicatus manet. Collata in hunc finem ingens ſumma, ſumenda quotannis è cenſibus monaſticis. Locus datus juxta ſanum Franciſcanum in latere ejus boreo, regione commoda & à vulgi ſtrepitu ſemota. Sublevan-

levandis ſtudioſorum ſumtibus menſa communis inſtructa in capita XL; qua qui utuntur, in annum œconomo pendunt aureos tantum Carolinos XLV; reliquum reſp. ſolvit, egregio tenuiorum levamine.

VII.

Iudicia in agris politica civilia.

IVriſdictio per omnem agrum (excepta præfectura veteri & ſuburbana, de qua diximus) cum prædiis antiquitus liberis ac immunibus connexa eſt, ut, qui prædia illa ut ſua tenet, juriſdictionem cum imperio quoque teneat. Iuris dicundi autem cauſa agri totius partes, quas ante expoſuimus, in territoria quædam minora ſunt ſubdiviſæ: & horum alia vicos ſingulos, alia binos, ternos, quaternoſve complectuntur: quædam & vicos ſingulos disjungunt. Eſtque in ſingulis territoriis certus tribunalis locus. Ac quoniam in territoriis ſingulis prædia hujuſmodi complura ſunt, accidit ſere ut per vices & ſucceſſiones annuas prædiorum domini juriſdictionem cum imperio habeant, idque ſecundum modum aut numerum prædiorum quæ poſſident. Porro prædiorum domini aut ipſi jus dicunt aut aliis hominibus idoneis id delegant, prout cuique commodum

dum aut gratum eſt. Ius dicens, ſive jure ſuo, ſive delegato, patria lingua *Redger*, nonnúſquam etiam in locis ad occidentem more trãſlavicano dicitur *Grietmannus:* quæ voces judicem denotant. Is unum aliquem, uti nunc lege cautum eſt, è territorio virum honeſtum dari ſibi ab iis, qui territorio comprehenduntur, curat, cui *Wedmanno* nomen eſt; qui non ſolum aſſidet jus dicènti, ſed judicii quoque miniſter eſt, & quædam minoris momenti per ſe expedit. Qui in juris dicundi munere eſt, merum & mixtum imperium habet, mandandi, prehendendi, mulctandi, coercendi, capite puniendi poteſtate prædiтus: mulctas aut cætera judicii commoda percipit ipſe aut cum VVedmanno pro rato communicat. Ab his tribunalibus omnibus appellatio eſt ad conventus juridicos, aut Cameram Hovetmannorum Groningenſium: de quibus poſtea.

Eſt & aliud in agro tribunal, ad crimina graviora, controverſiaſque de juriſdictionibus cognoſcendas & judicandas pertinens: vocant communiter *dat Over-recht:* quod vicos complures ejuſdem viciniæ colligit; è quibus ii, qui eo jure prædiri ſunt, (id ſimiliter prædiis quibuſdam cohæret,) vertente anno coeunt certo

loco,

loco, ubi antiquitus hoc tribunal locatum fuit; & in leges ac incorruptam juſtitiæ adminiſtrationem ſeſe juramento obſtringunt ii ad quos vices annuæ redierunt; iidemque, quoties res poſcit, vocati conveniunt eodem, cauſaſque cognoſcunt, & ſententias ferunt. Et ſunt tribunalia ejuſmodi cis Huneſum per Huneſgonios & Fivelgonios complura: qui alibi quoque *die Langh-rechte* vocantur.

Præter hæc curationes quoque ſunt in hac regione binæ, honeſtiſſimæ conditionis; quarum una ad aquarum clauſtra & quæ cum his cohærent, (vulgo *Syl-recht*,) altera ad aggeres pertinet: utraque cum quadam imperii ſpecie; præſertim prior. In ea qui ſunt, non ſolum clauſtris ipſis, quorum maximus uſus, maxima impendia, præſunt, ſed aquarum ductus, ac derivationes, & pontes amnibus & rivis impoſitos curāt: diviſi in claſſes aut collegia plura; & claſſes ſingulæ in gradus diſtinctæ. In his inferiores *die Seyl-rechters*; ſuperiores *die Scheppers*; ſummi *die upperſte Scheppers* appellantur. Et inferiores quidem in ſingulis claſſibus, quas *Sylveſten* vocant, complures ſunt pro numero pagorum, qui qualibet claſſe comprehenduntur. Quilibet enim vicus ex ſui medio edit unū duoſve viros idoneos, qui jurati in lege ad hoc perti-

pertinentes ex ſe edunt duos aut plures ſuperiores, eoſque nunc fere ê nobilitate. Poteſtas omnibus mandandi, vocandi, cognoſcendi, mulctandi ſecundum leges. Conveniunt quotannis ter in claſſibus ſuis ſtato tempore & loco. Aggerum præfecti & ipſi ſecundum regiones & loca inter ſe diſtinguuntur, poteſtatemque amplam habent, parem pene cum prioribus; ſed decreta omnium, præter præfecturam veterem, Hovetmannis ſubjecta ſunt. Operam dant ut aggeres, fluctuum violentiæ objecti, ſarti tecti ſerventur.

VIII.

Judicium ſummum oppidi & provinciæ.

IN oppido ſuprema litium dirimendarum poteſtas penes Senatum eſt; à cujus ſententia aut decreto, nulla alterius judicis tanquam ſuperioris appellatio eſt, nec in civilibus nec in criminalibus cauſis; quô nihil ſublimius alicui civitati poſſet obtingere; nec aliquid tale in ulla civitate præterquam in Helvetia reperitur. Nec hoc poſtremum; quod legum & ſtatutorum ſuorum ipſa domina eſt; ipſa ferendi abrogandique liberrimam habet poteſtatem; nec neceſſe habet ad cujuſquam voluntatem aut conſen-

ſum reſpicere, atque ita ſciſcit & antiquat prout uſus & temporum ratio poſtulat.

Præter Senatum eſt in urbe aliud collegium, juris dicundi cauſa olim inſtitutum; perampla præditum poteſtate: *Hovetmannorum Cameram* vulgo indigitant. Id non in cives, ſed in eos, qui vicinum agrum, fœdere civitati quondam junctum, incolunt, juriſdictionem directam habet; licet in urbe ſemper ſedem habuit, & ibidem jus dicit, & præter cives opibus & dignitate præcipuos, & fere conſulares, collegas non admittit: nec ulli præter Senatum edendorum collegarum poteſtatem habent. Initia hujus collegii obſcura: & prima eorum mentio in publicis monumentis poſt ann. 1400. Videntur autem, quum concors cum Ordinibus agri vicini civitas ageret, ac fædera in certos annos percuſſa identidem prorogaret, prope ut una utrorumque reſp. videretur, ex conſenſu ſociorum profluxiſſe, rectius atque æquabilius expediundi juris & ſervandæ publicæ concordiæ cauſa. Tum autem electi, ex optimis quibuſque in civitate, etiam ex nobilitate quæ in urbem commigrarat & jus civitatis acquiſiverat, quini & quini fuerunt, per annos amplius LX, & diverſa ratione

aut

aut abdicati aut prorogati. In fœdere, anno M CCCC LXXIII inter civitatem & Fivelgonios, Huneſgonios, Medachios, Langowoldios, Fredewoldios, Humerzioſque inito, præſcriptum: Conventus juridici ſuperiores Groningæ agerentur quater quotannis aut ſæpius, quibus Hovetmanni oppidani præſiderent, ad quos provocatio eſſet ab omnibus tribunalibus in agro. Conventus hos Hovetmanni cum aliis judicibus indicerent. Poſtilla ſæpius aliquid in hiſce mutatum pro varia urbis fortuna ſub variis principibus. Demum reſtituta libertate anno M D XCVII per arbitros inter civitatem & agrarios ab Ordinibus generalibus datos ſcitum fuit: Camera juſtitiæ, (ut vocant,) id eſt, Hovetmannorum tribunal, & ejus præſes, (Legatum dicunt) & officiarii cæteri iſtuc pertinentes, exceptis ipſis Hovetmannis, quos ſola civitas edet, conſtituuntor, committuntor, juramento obligantor conjunctim ab Ordinibus provinciæ, ut nomine Reipub. aut poteſtatis ſuperioris jus dicant ex legibus provincialibus & conſuetudine antiquitus recepta, in cauſis ab anno 1521 ad annum 1560 in hoc tribunali cognoſci ſolitis. Ab hujus cameræ judicio nulla appellatio eſt, neque plebeio neque Nobili. Sed anno demum

1615 reviſio, ut vocant, fuit conceſſa; verum quum magni impendii ſit, rari videntur eam uſurpaturi.

IX.

Leges quædam & ſtatuta tam oppidi quam agri.

POpulus agrarius in legibus ſuis iſta habet memoratu digna: Pacta dotalia rite inita, ut mos aut jus regionis poſcit, rata ſunto. Teſtamenta niſi de bonis acquiſitis non ſunto. Res ſoli ex hæreditatibus profectæ, ædificia, & quicquid in bonis immobilibus, à defuncto relicta, ad proximos ſanguine devolvuntor; niſi aliter pactis dotalibus ſit cautum. Mobilia omnia, quæ conjuges matrimoniorum ineuntes poſſident, & in uſum matrimonii conferunt, quæve ſtante matrimonio ex hæreditatibus accreſcunt, omnia item induſtria conjugum acquiſita, etiam ſine pactis dotalibus, conjugum ſunto pari jure: alteroque defuncto ſemiſſis hæredum ejus eſto; reliquum ſuperſtiti maneto, &c. Cædes quas prius pecunia luebant, nunc ex lege capitis pœnam habent.

In oppido hęc obſervanda: Olim ſi qui ſolvendo non erant, mos fuit, ut nomina eorum certo tempore, exeunte

nimi-

nimirum anni quadrante, ſi poſcerent creditores, ex ſublimi curiæ feneſtra, concurrente frequenti civium turba, recitarentur: eoque facto illi non ſolum infames fierent, ſed & legum patrocinio exuerentur; non contra contumeliam, non contra vim aut ferrum tuti eſſent. Nunc cætera manent; poſtremum tantum eſt ſublatum.

Leges de ſucceſſionibus hodie ita ſe habent: Liberi parentum ſuorum hæredes ſunto ſine diſcrimine ſexus, in mobilibus pariter & immobilibus: verum filius duplum ſemper capito; ſoror ſimplum: Fratres & ſorores præferuntor parentibus in bonis defuncti fratris aut ſororis, ſervata eadem proportione. Si moriens liberos relinquat ſuperſtites, & ſimul præmortuorum liberorum liberos; hi locum parentum in adeunda hæreditate tenento; & ſuccedunto in ſtirpes, non in capita. At ſi moriens relinquat in vivis avum, aviam, fratres, ſorores ex altero tantummodo parente; germanorum, fratrum, & ſororum liberos; patruum quoque, avunculum, amitam, materteram: omnes pariter ad ſucceſſionem vocantur.

Marito poteſtas non eſt vendendi, permutandi, ære alieno gravandi quicquam rerum conjugis ſuæ, quæ immo-

biles ſunt, ſine expreſſo & liberrimo ejus aſſenſu: idem & in uxore valet.

Sacro lavacro non initiati ritu Eccleſiæ recepto, capaces hæreditatum non ſunt.

Hæreditatum ad exteros, qui ultra Lavicam & Amaſum ultraque Covordiam habitant, devolutarum, pars quarta ærario urbis debetur.

X.

Regimen provinciæ totius, prout nunc ſe habet.

CONventus provincialis, quem comitia dicunt, ſummam in provincia poteſtatem obtinet, omnibuſque dat leges; mutat in iis & ſtatuit pro arbitrio, ſi conſentiat, modo ne quid contra leges fœderis communes & conditiones, quæ in deditione urbis & conjunctione cum reliquis fœderatis conſcriptæ ſunt. Conventus hujus ſedes antiquiſſimo more Groninga eſt: convocaturque quoties res poſtulat. Conſtat duobus membris, uti tota provincia; quam civitas, agrique ordines, conſtituunt. Civitatis locum in conventu ſolus Senatus tenet. Agri ordines quondam antiſtitibus cœnobiorum, nobilitate agraria, & plebe ruſtica cenſebantur: antiſtiteſque & præcipua

cipua nobilitas nominatim vocabantur; plebs reliqua vicatim plerumque ſuos cum poteſtate & mandatis ad conventum mittebat. Nunc antiſtites diſpuncti ſunt, reſque ad ſolam nobilitatem & delectos plebis mandatis ſuorum inſtructos rediit. Conventui in urbe ædificium peramplum & ſpatioſum deſtinatum eſt, in uſum Scholæ quondam exſtructum, diſtinctumque diverſis conclavibus. In eorum maximo conveniunt omnes. Et, ſi præſens Gubernator eſt, in capite conclavis loco ſummo conſidet ad menſam, juxtaque eum qui in collegio ſunt provinciali. Deinde ad dexteram Gubernatoris atque in latere conclavis dextro conſules & reliquus Senatus ſedem tenent: alterum latus cum ſedilibus reliquis agri Ordines occupant. Proponit in conſeſſu Gubernator quæ agenda, aut collegii præſes. Eo facto interdum manet collegium loco ſuo; interdum, ſi cauſa requirit, diſcedit. Re deliberata Senatus priore loco ſententiam dicit per Syndicum ſuum ſi adeſt, aut per Conſulem; ſequuntur agrarii. Quibus ſi inter ſe convenire nequit, ſecedentes deliberant, & ſuffragiis inter ſe certant; nonnumquam & tripartito dividunt ſeſe: atque ita, ſi duæ partes in unam ſententiam eant, tertiam quoque tra-

hunt. Tum, quod ſentiunt, per ſuum Syndicum Senatui exponunt. Vbi conſenſere Senatus agrariique, decretum conficitur, & in publicum librum refertur. Id totam obligat provinciam, ac pro lege habetur. Si conſenſum inire haud poſſint, rejicitur res in comitia proxima, aut omittitur. Convocatio horum comitiorum penes Gubernatorem & collegium VI-virum Deputatorum eſt, qui ſcripto eam expediunt, & conveniendi cauſas præcipuas eodem ſcripto ſtrictim comprehendunt. Stata vero & ordinaria comitia habentur menſe februario: in quibus ii, qui in collegiis omnibus ſeſſuri ſunt, eliguntur, oppidani à Senatu, agrarii à ſuis. Quæſtores provinciales, collegiorum duorum ſcribæ à ſecretis, quum loca vacant, deſignantur ſuffragiis utriuſque partis communibus. idque fit non ſolum his ſtatis comitiis, ſed & aliis, ſi res poſcat. Comitia in leges ac inſtituta ac jura civitatis poteſtatem nullam habent, nec in ea quæ propria ſunt agri. Tantum ſubjecta ſibi habent illa quæ toti provinciæ ſunt communia. Deſignantur ergo ab his, qui mittuntur ad collegium Ordinum Generalium, & ad concilium Status, quorum collegiorum ſedes eſt Hagæ; denique ad collegia rebus maritimis præfecta, de quibus alias dicetur.

Præter

Prçter conventum provincialem hunc ſive comitia, habet provincia præcipuum collegium quod vocant Deputatorum; de quo inter civitatem & agrarios Ordines controverſia fuit, ſumma animorum contentione agitata, non modo quum cum cæteris provinciis in fœdere urbs perſtaret, ſed etiam poſtquam Hiſpanus eam obtineret. Eademque, quum civitas anno cIↃ IↃ XCIV libertati priſtinæ eſſet reſtituta, recruduit; ita ut judicium de controverſia D. Ordinibus Generalibus permitteretur. Ab his primum tres interceſſores ſive arbitratores dati, omnes in Senatu & conciliis Ordinum Generalium diu verſati, qui, ſi poſſent, una cum Illuſtr. Gubernatore D. Guilielmo Ludovico Naſſavio Com. amice controverſiam inter partes componerẽt: ſi non poſſent, ſtatuerent pro tempore quod quieti & regimini expedire videretur, tantiſper, donec pleniore judicio cognita cauſa omnia definirentur. Sed quum fruſtra in componendo laboraſſent, & decretum interpoſuiſſent, quo agrarii minime contenti erant: novi Iudices numero IX ab Ordinibus eiſdẽ dati: qui tandem ſententiam ediderunt definitivam, quoad hoc caput, in hunc modũ: Civitas & ager una provincia, una ditio ſunto, & conjunctim ab Ordinibus ſuis

T 5 regun-

reguntor. Omnia jura & reditus, qui quondam Principis fuerunt, omnes item ex tributis recentibus omnis generis provenientes pecuniæ, exercentor & impenduntor quo debent, *ex conſenſu communi partis utriuſque*: monaſteria & bona monaſtica, & quæ ejus generis in urbe & agro, item in præfectura vetere & ſuburbana, conjunctis ſententiis conferuntor ad pios uſus: ad adminiſtrationem pecuniæ publicæ & cenſuum, ac ad ea, quæ ab Ordinibus decernentur, exequenda & efficienda, deliguntor viri idonei pari numero ab utraque parte, iiſque mandata & muneris limites præſcribuntor, cujuſmodi è re eſſe Ordines provinciæ putabunt: interea collegium ante biennium inſtitutum (id erat VIII-virorum ex urbe & agro pari numero) ea forma maneto qua inſtitutum eſt: &c. Anno vero M D C, quum jam controverſiæ compoſitæ viderentur, in comitiis provinciæ, leges latæ ſunt ab Ordinibus, quibus munus & poteſtas collegii Deputatorum fuerunt definita, hoc modo: Deputati in collegio ſunt VI, pari numero utrimque lecti, patriæ amantes ac fidi, viri integri bonique nominis, religioni reformatæ addicti; qui cum Gubernatore collegium conficiant. Hi jurent, provinciæ fideles in omnibus ſe futuros,

ros, operamque daturos, ut tranſactio cum civitate inita ab Ordinibus Generalibus ann. 1594, quum civitas ſocietati fœderis communis redderetur, item ſententiæ inter diſſidentes partes an. 1597 & 99 latæ, ſine vitio ſerventur: jurent quoque, ſine partium harum aut illarum ſtudiis, affectibuſque in ſuos abdicatis, animis puris atque integris, communes provinciæ res ſe diligenter ac fideliter curaturos, adminiſtraturoſque, uti maxime ex uſu & utilitate totius provinciæ eſſe exiſtimabunt: munera & miniſteria alia, ſi quæ teneant, interea ſepoſituros; decreta comitiorum præterita & futura quam exactiſſime executuros: nullius jura in hac provincia, in exercenda juriſdictione, in conferendis beneficiis, in convocandis rite eccleſiarum miniſtris, & ſimilibus rebus, impediant: ſimul videant, ne quiſquam bona hujuſmodi piis aut publicis uſibus dicata in uſus proprios vertat, neu, qui jus vocandi & conferendi habet, eam rem ultra tempus receptum VI hebdomad. differat: per collegas duos & quæſtorem generalem tributa & vectigalia jam uſitata ſingulis ſemeſtribus tempeſtive locent, quanti omnino queant, & à conductoribus publicanis ſponſiones idoneas dari curent; nec permittant, ut Quæſtor aut quiſquam alius,

alius, munus à provincia acceptum gerens, aut pecuniam provinciæ tractans, vectigalia tributaque hujuſmodi conducat, aut in ſocietate cum quoquam conductorum ſit, aut ſponſorem ſe præſtet: denique, ut in eo ſint, ne quid in fraudem provinciæ tota hac in re à quoquam committatur: ne publicanis fraus ulla fiat, nec provinciales prȩter legem affligantur; ut lites inde ortæ breviſſime expediantur; ut poteſtatem habeant cum Gubernatore præfecturas militares ſuperiores & inferiores vacantes conferendi, modo ii quibus conferuntur non diſpliceant Ordinibus provinciæ, quod cognoſcendum proxime futuris comitiis: à reliquis vero curationibus aut muneribus quæſtorum, ſecretariorum, armamentarii magiſtrorum ſimiliumque tribuendis abſtineant, eamque curam comitiis relinquant: quum militares præfecturas conferent, intraneos, modo idonei ſint, extraneis præferant: tributa ab omnibus provincialibus exigant ſevere & nuſquam conniventes: eaque in nullum alium finem, quam in quem deſtinata ſunt, impendant; tributorum onerumve aliorum ſine conſenſu & mandato populum nihil poſcant. hoc vero agant ſedulo, ut, qui reipubl. tributi aliquid reſidui debent, ii quam maturrime ad id ſolven-

dum

dum compellantur. Porro quum quid cuiquam ſolvendum decernent, conſignent hoc manibus ſuis, ſi non omnes, ſaltem bini ex oppidanis, & totidem ex agrariis; & ſubſignet ſcriba à ſecretis; iſq; decretum hoc ſtatim in volumen actorum referat: ſecus ſi quid hujus generis fiat, id in reddendis rationibus locum non habeat, &c.

Oppidanos Senatus edit, & fere ex his qui inConſulatu aut Senatu fuere: eoſque pro arbitrio ſuo aut mutat anno exacto, aut in munere manere patitur. Nec alius agrariorum mos, qui reliqûos deſignant. Collegæ in urbem & per vices præſident, alternatimque oppidanus & agrarius; vices ſeptimana finiuntur. Quæſtor collegii, cui ampliſſima pecunia tractanda committitur, item Scriba à Secretis,conjunctim ab Ordinibus in comitiis eliguntur;munuſque habent perpetuum, ſi cum fide in eo verſentur. Minora miniſteria in collegii ſunt poteſtate, dein IV-viri ſunt in comitiis electi pari utrimque numero; quos rationum magiſtros appellant: & his Scriba adjunctus, chartarum cuſtos. Horum officium eſt, indices cenſuum ac redituum omnium provinciæ in promtu habere, & ad unguem noſſe: largitiones, quæ ex publico fiunt à ſex-viris, aliaſque item pecuniæ aſſignatio-

gnationes, cenſuræ ſuæ ſubjicere; eaſque vel ratas habere, vel ſuſpendere, & VI-viros de ea re monere, & ad conventum Ordinum referre; rationes quoque, quoties libet, quæſtores poſcere: denique curare ne pecuniaria res provinciç detrimentum patiatur. Acceſſit proximis annis totidem virorum collegium, cui cura demandata eſt bonorum monaſticorum totius provinciæ. ſedent in eo duo à Senatu oppidano dati è civium numero, & totidem ex agrariis. Deſignantur in comitiis; curatio annua, niſi prorogetur; ut ſæpe fit. Duo ex his, alter ex oppidanis, alter ex agrariis, actorum & rationum indices aut libros tenentur conficere: capiuntque ſtipendium è publico Carolinos aureos CCC; cæteri CC tantum.

BRABANTIÆ PARS.

HActenus integras aut pene integras provincias recenſuimus, è quibus confœderati Belgii provinciarum reſpublica conſtat; nunc & partes commemorandæ ſunt aliarum, quæ aut in fœdere perſtiterunt, aut armis à confœderatis recuperatæ ſunt. Et quidem primo

ptimo de Brabantia, quæ inter provincias primum dignationis locum obtinet. Ex illa Bergæ ad Zomam, oppidum & nobiliſſimus Marchionatus, in fœdere permãſerunt, hodieque permanent; Breda ante paucos annos amiſſa. Cæteræ partes ſuperioribus annis recuperatæ, atque adeo nuper integra tetrarchia Sylva-Ducis.

I.

Bergæ ad Zomam.

B*Ergæ ad Zomam* (ſic dictæ ad differentiam Bergarum in Hannonia, & S. Winoci in Flandria) caput nobiliſſimi Marchionatus, quem Carol. V. Imp. ut tradit Heuterus, primum contulit in Antonium, cujus linea maſculina defecit in Ioanne illius filio Marchione Bergenſi, qui una cum Barone Montinio anno cIↃ IↃ LXVII ad Regem Hiſpaniæ ab Ordinibus Belgii miſſus ut provinciarum ſtatum & Hiſpanorum crudelia in provinciales facinora coram Regi exponeret, in Hiſpania veneno fuit extinctus, ſicuti Montinius capite truncatus, & utriuſque bona fiſco addicta. Verum illius è ſorore neptis poſt pacificationem Gandavenſem hæreditatem illius cernens, Marchionatu rurſus fuit potita, nupſitque Domino Berſelæ, Gaeſbecani

Domini

Domini filio; è quo conjugio duæ filiæ natæ, quarum primogenita & Marchionatus hæres, nupſit Hermanno Comiti Sherenbergenſi. Berghenſes hi Marchiones, præſertim poſtremus ille, quem in Hiſpania inſigni parricidio necatũ diximus, ut plurimum agebant in arce Woudana, quæ milliare unum aut circiter abeſt ab oppido. Hanc Ordines provinciarum generales multis & validis operibus communiverunt; ſed prodita fuit à præſidiariorum Legato anno cIↃIↃLXXXVII Parmenſi Duci; & multis annis latibulum præbuit latronibus & piratis, qui ultro citroque inter Hollandiam & Zelandiam navigantibus ingentia damna ſuperioribus annis intulerunt; donec à Principe Mauritio anno cIↃ IↃCVI arx reciperetur; qui munitiones illius omnes disjecit, & arcem cognato ſuo Hermanno reſtituit, ea conditione ut neutrarum eſſet partium, pariter cum arce Hoogſtratana.

Porro oppidum Bergenſe ſitum eſt in agro Brabantino, è regione inſulę Tolenę; floruitq; olim longe lateq; commerciis & navigationibus in longinquas regiones, poſtquam Brugarum in Flandria fortuna vacillare cœperat; unde & publicis privatiſque ędificiis ſupra modum fuit decorata; quorum hodie exigua tantum veſtigia ſuper-

ſuperſunt, adeo belli rabies & rerum vices oppidorum quoque faciem mutat. Oppidum eſt ſitum ad fluentum Zomam; quod haud procul hinc in orientale Scaldis brachium deſcendit: diſtans ab Antwerpia virgas Rhijnlandicas octo cIↃ & CLXXVI; à Breda IX cIↃↃCCCLXXIX; ab urbe Tola cIↃIↃCLXXXV. Forma oppidi quondam pene orbicularis fuit, ut videtur, aut pentagona; ſed longa nec admodum lata appendice aucta fuit verſus portum & Scaldim; ut forma jam anomala ſit, non tamen ideo minus ſitu valida, quia prominentem hanc partem utrimque adjacent paludoſa & alto cœno impervia loca. Portus illius aditum tegunt utrimque munitiones; quarum ſeptentrionalis & portum adeuntibus læva exigua eſt, & aditu difficilis; auſtralis juſtæ magnitudinis quinque propugnaculis munita, dein foſſa, rurſus lorica, & propugnaculis binis, & lata denique foſſa prætexta. Ab hiſce munitionibus duplex canalis (portum veterem & novum vocant) ad oppidum ducit; quod tot tamque validis propugnaculis intra & extra foſſam, tot aliis operibus, quæ recenſere longum eſſet, jam ante & poſt poſtremam obſidionem, omnibus modis adeo permunitum eſt, ut nihil jam addi poſſe videatur. Accedit,

cedit, quod poſt ultimam obſidionem, quam fortiſſime aliquot menſes adverſus maximas Hiſpani copias ſuſtinuit, & feliciſſime eluſit, varii colles & altiora loca, è quibus in oppidum & munitiones illius diſpici poterat, ſunt complanata; & poſt opera illa inter Steenbergā & oppidum hoc perfecta, etiam aditus ad oppidū hoc præcluſus eſt ea parte, quæ maxime violentiæ hoſtili videbatur opportuna, eique aditum ad portum occludendum facere. Poſtremo Scaldis rámulus, qui inter Brabantiam & Tolam Zelandiæ labitur & Voſſemaer appellatur aliquot minoribus caſtellis ad oram communitis, ſecuram noſtris ad oppidum ultro citroque commeandi opportunitatem ſubminiſtrat. Præſidio ut plurimum valido tenetur, atque aliquot cohortes equitum hic perpetuo agunt, qui magnam Brabantiæ partem hoſtibus intutam reddunt, atque adeo uſque in Lutzenburgenſem agrum prædabundi ſolent excurrere; & non raro opima ſpolia ab hoſtibus referre.

II.

Steenberga.

STeenberga oppidulum Brabantici ſoli, & Baroniæ Bredanæ pars, diſtat à Bergis ad Zomam virgas Rhijnlandicas bis mille

mille ſeptingentas recto itinere ; ab urbe Tola in Zelandia bis mille quingentis quadraginta quatuor; à Breda octo millibus quadringentis una & viginti. Oppidum exiguum diu invalidum, quodque ita ſitum eſſe crediderant ut permuniri non poſſet. Itaque varias vices ſuperioribus bellis fuit expertum, ſemel atque iterum ab hoſte captum, & eadem facilitate à noſtris recuperatum. Nam quum Illuſt. D. D. Ordines confœderati Belgii deſperarent ita muniri poſſe ut obſidionem aliquandiu toleraret, nulla opera adjicienda putabant; idque tantum caverant, ne, ſi hoſtis illo potiretur, excurſionibus piraticis inter Zelandicas inſulas omnia infeſta faceret, valido munimento ad oram freti Zelandici ſtructo; quod quinq; habet propugnacula, & foſſam duplicem, aliaque opera militaria, & quo tutior ad illud eſſet à noſtris partibus acceſſus, ex adverſo ad appoſitã elicis, ab oppido venientis, ripam, minus caſtellum, cum duobus propugnaculis agrum verſus, & foſſa. Verum anno demum cIↄ Iↄc XXVII ratio fuit inventa oppidum hoc muniendi, & agrum omnẽ qui inter hoc & Bergas ad Zomam interjacet ab hoſtili incurſu defendẽdi: in quem finem tres paludes, quæ utrumque oppidum interjacent, foſſã cõjunctæ, & terna

 caſtel-

caſtella, qua maxime ſuſpecti aditus, poſita; ſeptumque immunitum; quod ſub mœnia Steenbergæ ſitum, in exteriora agri ex Flita (id nomen ad Steenbergam alveo eſt) immiſſis aquis in ſtagni ſpeciem verſum; oppidoque ea opera adjecta quæ hodierni belli uſus invenit, ut jam inter munitiſſima oppida cenſeri queat. Ager illius fertilis, multæque in vicino alluviones ſuperiorib. annis aggeribus clauſæ, magnam omnis generis frumenti & aliarum frugum copiam ferentes: quarum quæ oppido proximæ, comitis Henrici alluviones vocantur, vulgo *G. Hendrix polder*; maximæ autem Principis nomen referunt, vulgo *Princen land*: quæ ut à ſubitis hoſtium excurſionibus tutiores eſſent, in vicino & in aggerum nexu reductus aliquot & minora caſtella ſunt excitata.

III.

Lilloa arx.

Lilloum locum III ab urbe Antwerpia milliaribus, Antwerpiani jam ante annum CIↃ IↃ LXXXIV muniverant, ut navigationem per Scaldim tutam præſtarent, eique munitioni delectos ex urbe cives impoſuerant. E regione item illius in altera fluminis ripa in Flandria alterum munimentum, cui Liefkenhoekæ

hoeckæ nomen, excitaverant. Quod quum nondum ad eam altitudinem perductum eſſet ut defendi poſſet, Parmenſis Antwerpiæ obſidionem moliturus eo mature Riſborgium marchionem cum VI CIↃ peditum mittit. Præſidiarii locum dedere juſſi cum ad defenſionem ſe pararent, diſploſis ſtatim CCC tormentorum ictibus una & altera oppugnatio tentata. Primo repulſi regii, dein aſtu uſi Itali, qui Gaſparino Lucenſi Duce vim faciebant, currus fœno onuſtos ad id paratos incendunt, & fumo præſidiarios ſtrangulante eos loco pellunt; atque ita Parmenſi qui forte ſupervenerat, animos militi faciente, munitione potiuntur. Deprehenſi in ea omnes trucidantur. Ioannes Pettinus Atrebas, qui præerat, fide & rei militaris peritia clarus, poſt certamen ab ipſo Riſborgio interficitur, multum ſuccenſente Parmenſi. Multi in flumen præcipites ſe dederũt; pars aquis hauſti, pars natando evaſerunt. Id in eundem quo Arauſionenſis cædes, diem incidit. Caſus is Antwerpianorum ſtudium acuit; qui Lilloæ metuentes, quæ tantum CXXX præſidio tenebatur, cohortem ex urbana juventute eo mittunt, ac LXXX delectos ex ſagittariorum collegio. Lilloam deinde miſſus cum Gallorum cohorte Odetus Lanovius Telinius, Lanovii captivi

digniſſimus filius; qui jam in illa ætate magnum virtutis paternæ ſpecimen ea obſidione edidit, & experti ducis jam tum in illa ætate vel Hiſpanorum & Italorum judicio meruit. Adeo ut hoſtis, ſupra bis mille ſuorum in illa obſidione deſideratis, eam deſerere coactus fuerit. Poſtilla arx in fidé confœderatorum Ordinum permanſit, & poſt deditam Antwerpiam multis operibus communita fuit; & altera quoque è regione munitio Liefhoeckena denuo excitata; quæ utræque noſtris Scaldis navigationem tutam, hoſtibus infeſtam faciunt. Crevit ex illo Lilloa, & juſti oppiduli formam induit. Magnum autem diſcrimen adiit anno cIↃ IↃc XXVII; parumque abfuit quin ab omni ſubſidio è noſtris provinciis abſcinderetur. Rem geſtam hoc modo deſcribit Grotius in obſidione Grollæ cum annexis illius anni. *Transfugæ (inquit) ſpem fecerant, invadi poſſe Bevelandiam auſtralem, & aperto ad Irſicam aquarum ſepto, & perfoſſis quæ obſtabant, oppidum Goeſam atque ei proxima mergi, partem vero inſulæ Hontę adſitam etiam retineri, defenſam quippe ſuis aggeribus, qui olim in pace ſtructi ad coercendam eluviem nunc pro belli munimento erant valituri. Anni effluxerant dum expectatur tempus idoneũ quo ex-*

hauſta

hauſta præſidio Goeſa nudam inſulam præberet: quod evenit, dum principem & exercitum muniendæ Grollæ cura retinet, & audita pridem per exploratores hoſtium conſilia ſui vetuſtate in oblivionem venerunt. Ergo Antwerpiæ contracta vis ſcapharum, & quæ alia navigia plano alveo facile vadis inſidunt. pars adacta per æſtuarium quod retro Lilloum multis uliginoſi ſoli fruticibus obumbratur, pars curribus eodem perfecta: quinquaginta omnes; bis mille inſtructæ militibus. Per merſa terrarum inter Scaldim Hontamque Bevelandiæ auſtrali accedunt, captato tempore quo maxime vacuus ager, ad ſolemnem Goeſæ mercatum profectis inhabitantium pleriſque. Sed mare ſperato citius recedens inter eos qui advenerant & Bevelandiæ auſtralis aggerem medium fecerat ſpatium, quod gravi cœno tenax, nec ſchaphis nec pedibus tranſiri facile: Attamen egreſſi ſcaphis pedem inferebant, quum militum pauci emiſſi oppido, humenti extra aggerem ſolo ſemet oſtentantes, & in ipſo aggere vexilla, quibus ad publicas voluptates indigenæ uti ſolét, pro ſignis militaribus collocata, falſa imagine verũ metũ fecere. Interim conciti plures feſtinabant, nullo religionis diſcrimine, quum Romanenſibus plena

ſit regio, communi cunctis ſua defendere. Queis illi viſis, cum ſe ſcaphis reddidiſſent, apud Rillandiam unam ex minoribus inſulis expectant æſtus, qui hærentes levaret, reditum; & proprio Scaldis alveo ſubvecti inſulam advenere modicam, & tantum pecori nec multo paſcendo utilem, proxime ſub eum locum in quo Scaldis Hontæque divortium eſt. Hogewervæ huic inſulæ nomen eſt, cujus parte dextera quod fluit Scaldis, Aggeram, altera, Cromflitam vocant. Hic quarto auguſti die caſtellum excitavere, mox & propius Aggeram receptum, quo trajectus muniretur, initia premendi undique Lilloi. ſimul Sanctflitæ caſtellum magna mole ac ſpecie, (propugnacula ei ſeptem deſtinabantur,) aggeri veteri, qui firma terrarum ab alluvionibus dividit, adſitum; aliaque in itinere Antwerpiam, partim in quæ diximus conſilia, partim cotinendis militum excurſibus è Bergis ad Zomam, & parandis quæ utilia, ſi quando ejus oppidi obſidium placeret: quo fine & foſſa duci cœpit à caſtello Crucis, quod non longe Antwerpia eſt, Stabroucum ac porro Sanctflitam verſus, qua commeatus tuto ac levi impenſa tranſirent. Sed hos conatus & fortuita & hoſtium molitiones haud parum turbavere. Nam primum

octo-

octobris ſecundo die in Santflitiana munitione improviſus ignis tuguria & quicquid flammam alere natum inerat abſumſit. Infra Lilloum æſtuaria complura ex Scaldi introrſum fuſa alluviones varie interrumpunt. Proximum ex his Blaugarium dicitur, unde agger novus ad Lilloum pertingit. In eo aggere & inter æſtuaria Batavi cuncta munimentis implent, quo & hoſtem arcerent & amni latius incumberent. Quod imitatus hoſtis & ipſe in ultima ora, quæ Santflitæ objacet, ubi æſtuarium Stoſa nomine, caſtellum locat; ſed & huic & cæteris Hiſpanorum operibus, ipſi etiam aggeri veteri qua Stabroucum fert, multum nocuere fluctus, præcipiti jam anno violentiores. Ac Princeps cuncta quæ ibi gerebantur edoctus, inſulam, quæ maxima inter Stoſam ac Blaugarium æſtuariis circumfuſa amni imminet, juſto caſtello, cui propugnacula quatuor & intra foſſam munitiones duæ, occupari, & propius recepto flumine contrahi ejus ſpatium, ac militari aggere ambiri jubet. Imperio ſucceſſus adſuit; quanquam qui Santflitam magnis cum copiis tenebant, & tormentorum jactu & præliis operi intentos incurſabant. Atque ita hic arx, quæ Frederici Henrici nomine inſignitur, perfecta; diſtans ab hoſtili arce ad Stoſæ æſtua-

æſtuarium, intermedio veteri aggere variis locis perrupto, virgas quingentas quinquaginta: uti jam denuo Lilloi ſecuritati abunde proſpectum videatur.

IV.

Wilhelmi oppidum.

OPpidum hoc admodum novum eſt, quippe à Principe Auraico Wilhelmo immortalis memoriæ heroe primo condi juſſum, anno cIↃ IↃ LXXXIII; à quo & nomen ſuum obtinet. Eſt autem conditum opportuniſſimo admodum ſitu, ad navigationem inter Hollandiam & Zelandiam tutam præſtandam; in promontorio inſulæ, quæ ab aliis Ruygenhil, (& proprie, uti exiſtimo) ab aliis Roggenhil; (ſed perperam,) appellatur: ea primum è fluctibus, qui illam multis annis operuerant, aggere jacto educi cœpit anno cIↃ IↃ LXIV. Eſt autem hæc inſula ſoli Brabantici, &, ut quidam opinantur, quondam Marchionatus Bergenſis pars, una cum Fynartio eodem tempore è fluctibus erepto. Solent enim incolæ cauſas ſuas per appellationem deferre ad tribunal Bergæ ad Zomam & ita mediatè ad Senatum Brabantiæ, hodie recta deferunt ad Senatum. Dominium autem inſulæ & oppidi accepit dictus Princeps ab Ordinib. Brabantiæ

bantiæ anno milleſimo quingenteſimo octuageſimo quarto. Oppidum hoc ambitu haud admodum ſpatioſum, ſed ſatis eleganter ſtructum, cum templo & curia. Habet forum pro conditione ſua, & privatas ædes haud inelegãtes. Ad hæc bene munitum vallo & variis propugnaculis, & lata foſſa circumdatum. Habet præſidium militare, cum ſuo Gubernatore, & aliis officialibus militaribus.

V.

Gravia.

GRavia, oppidum & caput provinciolæ Cuykanæ, (quæ fertilitate & amœnitate eximia, hinc Moſæ flumine, inde Pelandia, continetur inter Keſſelam & Raveſteynium) ſitum eſt ad ſiniſtram Moſæ ripam, II milliar. à Raveſteynio, IV à Sylva-Ducis: ambitu quidem exiguum intra vallum; quippe quod quarta horæ parte circumiri poſſit, ſed opere & induſtria munitiſſimum. Oppidum hoc anno cIↃ IↃ LXXXVI in Hiſpanorum manus deditione pervenit, ignavia (uti tunc fuit judicatum) præfecti, qui culpam capite luit. Manſitque in hoſtili poteſtate ad annum cIↃ IↃc II, quo, virtute invictiſſimi Principis Mauritii ab illuſtr. D.D. Ordinib. fuit recuperatum, poſt duorum mẽſium obſidionem.

Licet

Licet autem vel tum munitiſſimum eſſet oppidum, quippe terreo vallo & firmiſſimis & magnæ molis propugnaculis cinctum; tamen poſtquam in manus noſtras rediit, omnibus modis permunitum eſt. Nam undique valido vallo cingitur, cujus lorica ad octodecim pedes lata eſt; cui annexa ſeptem ingentia propugnacula ſibi invicem reſpondentia: una cum vallo ad pedem; & ſuper foſſæ labrum vepreto ſepta, quinque quidem pedes lato, ſupra decem autem alto: deinde latiſſima profundiſſimaque foſſa; & extra illam varia opera corniculata, quæque alia hodierni belli uſus invenit, ſingula ſuis rurſus foſſis præcincta, & univerſa denuo generali foſſa ſuperiore anno concluſa; ut nihil humana induſtria jam addi poſſe videatur. Quibus accedit quod & natura ſit munita. Nam maxima parte à Moſa lambitur; qua autem Brabantiam aſpicit, humiles undiquaque agri, partim ab amniculo, qui è Peela palude exiens (*den Raem* vulgo vocant) hoc oppidum allabitur & perlabitur, & uliginoſi & rigui redduntur; hybernis vero menſibus Moſa flu. alveum ſuum egreſſus, magnam ſuburbani agri partem ita inundat, ut modica navigia tranſire poſſint, & hac tempeſtate oppidum obſideri ab hoſte nequeat. Ager illius humilis & fere paſcuus,

paſcuus, atque optimi fæni ferax, magno equitum, qui hic fere æſtiva atque hiberna habent, commodo. Circiter horæ itinere verſus eurum aliquot ſylvæ cæduæ jacent, & perampla palus bituminoſa, ita ut oppidanis & lignatio peropportuna ſit, & ceſpitum bituminoſorum copia. Cæterum antiquum eſt oppidum, habetque in arce ſua cameram feudalem, ad quam pertinent ſupra trecenta quinquaginta feuda, præter aliquot nobiliora feuda; quæ à Ducibus Geldriæ, præſertim ab Arnoldo, (qui hic tam ante quam poſt captivitatem ſuam agere conſueverat, & hic diem obiit ann. cIↃ CCCC LXXXIV, & una cum fratre ſuo Wilhelmo Egmondæ Comite & Domino Iſelſteynii jacet ſepultus) ſupra modum ſunt aucta.

Habet oppidum ſuum Amptmannum atque Sculterum: itemque Conſules ſive Burgimagiſtros duos, Scabinos ſeptem. quorum munus annuum eſt; quotannis enim kalendis januariis à Principe Arauſionenſi eliguntur. Præter hos Magiſtratus ſunt & jurati octo, qui non vocantur in Senatum niſi quum de nova oppidanis imponendo tributa, aut alioquin re maximi momenti, agendum eſt. Denique oppidani Gravienſes magnis immunitatibus perfruuntur: ſunt enim

liberi

liberi pene ab omnibus portoriis in Brabantia, Hollandia, Geldria, Zelandia, Friſia, atque aliis locis quamplurimis.

Porro provincia Cuyckana ſuperioribus ſeculis Comitatus fuit (*Miræus vocat veterem Brabantiæ Baroniam*) licet peranguſtis limitibus contenta. nam haud ſupra IV milliaria in longitudinem patet, nuſquam pene ſupra milliare & dimidium lata. Complectiturque præter urbem ſedecim aut ſeptemdecim pagos: in duas partes diviſa, ſuperiorem & inferiorem. Illius Dominus Comitis titulum amiſiſſe dicitur tempore Lotharii Imperatoris. exinde multis annis ſub Geldria fuit. & tandem cum illa ad Burgundos devenit, qui illam Brabantiç univerunt; cujus ſecunda Baronia cenſetur. Maximilianus deniq; Egmondanus Buræ Comes, à Duce Brabantiæ, Ordinibus illius haud invitis, oppidum cum territorio, pignori accepit, quum magnam pecuniæ vim Duci mutuam dediſſet. Cujus filiam unicam & hæredem quum Illuſtriſs. Arauſionenſium Princeps Wilhelmus in uxorem duxiſſet, hujus dominii hæreditatē adiit; in cujus familia hodieque manens, jam dominum ſuum agnoſcit Fredericum Henricum Arauſionenſium Principem. Extat inter diplomata Belgica à Miræo edita, diplo-

ma Othonis Domini de Cuyck & Hetverlo, quo ille acceptis quinq; millibus librarum groſſorum nigrorum Turonenſium (groſſo Turonenſi pro ſedecim denariis computato) Graviã oppidum Ioanni III. Brabantiæ Duci tradit; & rurſus in feudũ ab eodem duce accipit anno 1323.

VI.

Sylva-Ducis.

ANno demum CIↃ IↃC XXIX acceſſit noſtris provinciis Sylva-Ducis, ab illuſtriſſimo Principe Henrico Frederico poſt aliquot menſium obſidionem per deditionem accepta; uti plenius in hiſtoria illius anni dicetur.

Eſt autem Sylva-Ducis una è tetrarchiis Brabantiæ ducatus, & quidẽ quarta. Vrbs hæc originem ſuã repetit ab ann. CIↃ CLXXXIV; quo à Godefrido Lotharingiæ duce ejus nominis tertio (ut volunt) circa aggerem Ortidunium vallum duci cœptum; quod anno CIↃ C XCVI. ab Henrico Godefridi fil. una cum foſſis perfectum: unde quidam hunc Henricum urbis authorem faciunt, & natales urbis ad hunc annum referunt. Hic autem impetravit ab Henrico V. imperatore civibus novæ urbis immunitatem à Teloniis Imperatoris ad Rhenum, quã poſtea Carolus IV. imp. ann. 1349 confirmavit.

Forma urbis primum rotunda fuit, tribuſque portis à tribus præcipuis Brabantiæ urbibus, Lovanio, Bruxella, Antwerpia, ornata; quæ poſt pomerium productum aliis uſibus ſunt dicatæ, manente hodieque nominum licet levi memoria: murorum quoque reliquiæ viſuntur juxta forum piſcarium, inter pontem telonii, forum, & retro antiquam curiam. Pomerium urbis primum productum anno cIↄ ccc xvIII à porta S. Crucis, quæ quondam Bruxellenſis audiebat, ad finem plateę Vuchtiæ, adusque Ortdunum, indeque ad portam Pineam; concluſæque hoc ambitu via Hinthamica & Vuchtia: licet etiam ante ſuburbia vallo variis locis ſepta fuerint; & multis annis poſt muri adjecti. Ad extremum producti fines anno cIↄ cccc LIII, & variæ partes adjectę: licet ann. demum cIↄ Iↄ xIv Hinthamenſis, & biennio poſt Vuchtenſis finis legantur muro latericio circundati, hinc verſus Antwerpiam inter meridiem & occidentem, illinc verſus Graviam inter aquilonem & orientem; ita ut nunc longe aliam formã à primitiva induerit, utpote triquetra, tribus in longum ſpatiis excurrens, tanto gyro, ut vix ſeſquihoræ ſpatio ab expedito pedite ambiri poſſit. Muros habet firmiſſimos, cum ſeptẽ vaſtis propugnacu-

gnaculis; foſſas altitudine & latitudine eximias, *Dommelæ* & *Aadæ* amnium allapſu. Portas habuit ſeptem: quarum duæ ſuperioribus annis occluſæ; quinque hodieque patent; Eæ ſunt: *Vuchtenſis*, ante *Picardorum* dicta, quæ verſus Antwerpiam ducit; operis elegantis, foſſa & duobus pontibus ſubliciis à vallo murorum diſcreta: *Ortenſis*, è qua Bommeliam tenditur: *Hinthamenſis*, è qua Graviam; duobus item pontibus à muro ſejuncta: *Vaccina*, aut S. Ioannis, è qua Heuſdinum: denique S. Anthonii, vulgo *de Dyck-poort*, Helmonda Endoviaque venientibus opportuna. Plures canales urbem permeant; quidam etiam navium feraces: ſuper quos ſtrati pontes lapidei publici LI, lignei XXXVIII, privati pene totidem. Forum habet pulcherrimo ædificiorum ordine circumdatum; in quod decem plateæ totius urbis latiſſimæ deſinunt. Ad duo millia pulcherrimarum ædium hic numerantur, præter caſas & ſecundi ordinis habitacula. Diſtat duo milliar. à flumine Moſa, quatuor à Ravenſteynio, tria ab Heuſdena, duodecim ab Antwerpia. Munitiſſima eſt à natura & opere: nam tota humilibus agris paſcuis incincta eſt, qui maximam anni partem rigui, hyeme autem alto cœno & vaſta uligine pene impervii ſunt,

præterquam ad Vuchtenſem plagam, quę africum adſpicit, ubi ager paulo editior eſt. Ideoque hic duo caſtella ſuperioribus annis ab Hiſpano adjecta. Quorum illud, quod urbi propius, S. Antonii dicitur, ad Dommelæ ripam ſitum, circiter CLXXX perticis Rhenolandicis ab extimo oppidi propugnaculo juxta portam Vuchtenſem; quatuor prominentibus propugnaculis & latiſſima foſſa, aliiſque vallis & operibus permunitum. Alterum, quod Iſabellæ nomen præfert, ad cornu ericeti Vuchtenſis, quinque validiſſimis propugnaculis, duplici foſſa, aliiſque vallis & operibus, quæ hodierni belli neceſſitas invenit, ita munitum, ut oppidi invicti inſtar haberi poſſit; diſtans à minori caſtello tantum perticas Rhenolandicas LXX. Ad ortum autem ab oppido circiter perticas CCXXXV, ſitum eſt & tertium caſtellum, quod *Petler-ſchans* dicitur, quinquangulare, & totidem validis propugnaculis, lata foſſa & extra illam alto vallo & foſſa incinctum. Atque hæc quidem oppidi ſecuritati extra pomerium adjecta. Ipſum oppidum lata foſſa & profunda cingitur. cujus aquæ duobus locis ingenti mole objecta concluduntur: duo valida propugnacula adjecta vallo ubi Dieſa ex oppido elabitur; totidemq; ad Vuchtenſem portam; plura

autem

autem juxta & ad Hinthemenſem, & ubi Aa fluviolus urbem ſubintrat. Denique nihil pene factum reliquum, quod ad urbem permuniendam nuperus belli uſus adinvenit. Aut ſi quid ab hoſte aut ignorantia aut negligentia peccatum, id nunc à noſtris abundè corrigitur.

Forma oppidi, prout nunc ſe habet ferè triangularis eſt, & ob varios munitionum mæandros ab expedito pedite vix unius horę ſpatio ambiri poteſt: complectitur enim ambitus illius, cum ſeptem propugnaculis majoribus, ſeptem millia paſſuum IↃC LX.

Pagi illius ſuburbani ſunt *Vuchta*, de qua poſtea; & Hinthem; nupera obſidione, ut & præcedentibus, ſatis noti.

De urbis Regimine politico & civili.

REgimen hujus urbis eſt primo penes duos prætores, eoſque fere claris natalibus ortos; quorum unus de civilibus, alter de criminalibus cauſis cognoſcit; licet interdum utriuſque munus uni mandetur. De utriſque cauſis jus dicunt Scabini, primæ in hac urbe dignationis. qui primum quidem ſeptem tantum fuerunt, & ad annum 1336, anno exacto, feſto S. Remigii, novos ſibi ſubſtituerunt. poſtilla, ipſis haud invitis & ultro cedentibus, Princeps provinçiæ

 quot-

quotannis Scabinos creavit. Carolus V Imper. binos adjecit anno 1525. His indulto principis permiſſum anno 1335, accedente prætoris aſſenſu, multas pecuniarias, quæ delinquentibus infliguntur, augere, minuere, mutare; vectigal potorium & annonarium pro re nata uſque ad 46 ſolid. vel augere vel minuere. Carolus V anno 1531 vetuit nulla immobilia bona in diſtrictu Silvaducenſi gravari aut alienari, niſi coram Scabinis, aut Tribunali, & in loco ubi bona cenſusque ſiti ſunt. Cognoſcunt autem ad requiſitionem partium de perſonis & bonis civium atque incolarum. Ad ſententiam quoque eorum recurritur non tantum à tribunalibus ſubalternis totius territorii, ſed & à Landen vetuſtiſſimo Brabantiæ oppido, itemque à Dormaten limitaneo Brabantiæ vico & vicecomitatu, &c. Habet præterea urbs Conſules ſuos, & juratos, uti fere in aliis urbibus. Ad Senatoriam autem dignitatem non aſſumuntur niſi indigenæ, & toto anno in urbe habitantes, nec niſi elapſo biennio fere ad eandem reſumuntur. Porro Scabini hi Conſulesque conſtituunt primum magni Senatus membrum; Senatorii autem & Conſulares ſecundum; tertium Tribuni & Iurati opificum. Hi quum diu incerto numero fuiſſent, à Carolo nuper

anno 1525 definiti fuerunt, ſtatutumque, ut eſſent ferrariorum, ærariorum, & cultrariorum decani III, jurati XII; molitorum & oleariorum dec. III, jurati VIII; piſtorum dec. IV, jurati VIII; aciculariorum dec. III, jurati X; frumentariorum dec. IV, jurati XVI; laniorum dec. III, jurati VI; piſcariorum & cerariorum dec. III, jurati VI; ſutorum & coriariorum decani IV, jurati XII; inſtitorum decani III, jurati XXVIII; laniſicum decani II, jurati VIII; ſartorum & mercatorum laneorum dec. IV, jurati XXVIII; pellionum dec. II, jurati VI; chirothecariorum & ligulariorum dec. III, jurati XII; capſariorum, ſcriniariorum, carpentariorum, & vietorum dec. III, jurati X; tinctorum dec. II, & totidem jurati.

Eſt autem metropolis quartæ tetrarchiæ Brabantiæ; ſub qua comprehenduntur Kempenia, Peellandia, Moſælandia & Ooſterwikum. in quibus numerantur minora oppida Helmontium, Eyndhovia, Megha & Gravia; & pagi LXXII. ita ut complectatur parochiales Eccleſias centum & unam.

Eyndhoviam Princeps Auraicus, dum in obſidione Silvæducis hæreret, per eq. Mag. Staekenbroekium interceptã præſidio firmavit, initio ſeptembris. Sed pro-

vinciolas haſce quæ ſub tetrarchia Silvæducis continentur, breviter deſcribamus.

Kempenia ſive *Campinia.*

KEmpenia ſub ſe complectitur municipia & pagos.

Inter quæ eminet *Oirſcot* municipium ſive vicus. qui licet bello hoc civili graſſante ſæpius fuerit afflictus, tamen ad poſtrema uſque tempora, referente Gramayo, in precariis principum contributionibus, ut vocant, quintam totius Campiniæ partem exſolvit. nec mirum, quum tam amplo ſit territorio, ut Hilvarisbeca venienti & Rodam petituro opus ſit in tranſgreſſu municipii hujus tres horas impendere. Perlabitur Alpha fluv.

Dein *Oyrla*, vulgo *Oets*, municipium totius Campiniæ primarium. quod curialem habet Eccleſiam S. Ioanni dicatam. cingit ager, magis arvis quam paſcuis lætus. Ipſum magnis privilegiis à Ducibus Brabantiæ dotatum: præſertim foro hebdomadali diebus lunæ conceſſo à Philippo II, anno 1551. Ab hujus tribunali pendebant ad annum 1560 VIII pagi circumjacentes, tunc ſeparatas nacti curias: Merefeldia; Zelſtadium, vulgo *Zelſt*; Lamberthemum, vulgo *Blaerthem*; Geſtela; Velthovia; &

Sender-

Sendervviick; *Knexelvvinterle*; *Veſſen*.

Tertio *Eerſol*, amplum olim municipium; ſed nunc tenue; utpote quum è 300 ædibus, quas habuit, hodie vix triens ſuperſit: habuitque olim IX ſub ſe pagos: hodie tantum *Steenſel* & *Duyſſel*. Sunt autem ab eo per novos dominos avulſi *Hoogeloon*; Lapatæ, Barbatæ, & Hapardum, Pancratii, Antonii, Brigittæ caſtrum, virgini matri inſcriptæ curiales; Dommelen; *Bergeick*, quod olim oppidum fuit, licet nunc mœnibus deſtitutum. Ab eo dependent villæ duæ *Weſterhoven* & *Rythoven*.

Quarto *Lomel*; quod oppidum fuiſſe, & etiamnum oppidi privilegiis gaudere, arguit Gramayus; licet ſæpius incendiis fuerit fœdatum.

Superſunt *Stript*, *Strithem* & *W'oenſel*, late patens ad utramque Dommelæ ripam parœcia.

Pelandia.

PElandia dicitur à *Peel*, palude, quæ II milliar. ambitu magnam illius partem tenet. Hanc quondam Comitem ſuum habuiſſe volunt, Trajectini antiſtitis clientem; qui antiſtes prælio Woringano à Duce Brabantiæ captus, Duci, quicquid in Campinia juris habebat, ceſſit. Ex eo tempore Pelandia ſub metro-

poli Sylvaducenſi ſuum habere cœpit prætorem.

Inter loca nobiliora eſt primo Roda, vulgo *ſint Oden roy*; ubi tribunal; à quo XIV & amplius pagi jus petebant; nec à judicato niſi Bruxellam appellatur. Oppidi privilegia variaſque immunitates, nundinas, Senatumque à Ducibus Brabantiæ jam olim obtinuit; ſed variis cladibus ſuperioribus annis miſere fuit deformatum & diminutum. Pagi, qui ab eo jus petunt, ſunt; *Rixtel*, gentilium de Oudaert vetus poſſeſſio: qui tribus pagis dominantur, *Aerle*, *Beeck*, *Stiphout*. Dein *Erp*, *Vechel*, *Zchyndel*, *Zonne*, *Bræghel*, *Nuenen* & *Wetten*, *Hoydonck*, *Lemde*, *Bakel*, *Doornen*, *Lyſel*, præterea *Tongerle* & *Lyrop*.

Deinde *Mirloo*, Grevenbrocanorum peculium. *Aſten*, quod quum ad Backiorum familiam deveniſſet anno 1521, Renerus Brederodius illuſtri apud Batavos ſtirpe, per matris obitum ejus cœpit potiri.

Zoemeren, vel potius Zevenmoeren, olim frequentiſſimus ædibus & incolis locus, nunc bellis civilibus miſerum in modum acciſus: *Geldorp*; *Gemert*; *Heeſe*, & *Leende*, vetera gentis Hornanæ peculia, cum Gaesbecano Baronatu ad Egmondanos devoluta. Denique *Cranendonck*,

donck, arx non tam ſitu quam ſtructura munitiſſima, Aurangiæ Principis poſſeſſio. Dependent hinc *Maerheeſe*, *Suerendonck*, *Budel.*

Maeſlandia.

HÆc à Moſa nomen accepit, qui illam non modo alluit, ſed fere quotannis perluit. Caput illius eſt *Oſs*, oppidi privilegiis clarum, & magni olim momenti, nunc crebris cladibus attenuatum. Cui ſuccedunt tres Dynaſtiæ Illuſtr. Comitis Friſ. Orientalis, *Berlicum*, *Heeſvvijck* & *Dijnter*. Deinceps *Empla*, quam Arenbergici beneficio Comitis Megani tenent: *Alem*; *Geffen*; *Nieuland*, & *Rooſmalen*; *Niſtelroy*, *Litoien*, *Maren*, *Berchen*, & *Lith.*

Ooſtervvicum.

OOſterwicum municipium nobiliſſimum, & caput XXVI vicorum, ad meridiem campos frumenti feraces, ad ſeptemtrionem paſcuos habens allapſu Aderæ (vulgo *de kleyne Aa*) riguos; multis & inſignibus privilegiis jam olim à Ducibus Brabantiæ dotatum. Ædibus tam privatis quam publicis conſpicuum fuit, quæ jam tot belli cladibus, quæ ſuperioribus annis perpeſſum eſt municipium, minime comparent.

Sub eo ſunt; *Tilborg*, municipium elegans, caſtro inſtructum: Dominium nuptiis ab Immerſeliis devenit ad Hubertum Malſenium, qui & *Goerle* & *Veenloon* imperat eodem jure.

Hilvarenbeeck municipium legibus & privilegiis ornatum à Brabant. Ducibus, olimque admodum frequens, ſed ſuperioribus annis miſere deformatum. Toparchia eſt Gentis Merodiæ, & nunc Illuſtr. Duffelæ, una cum *Ryl*, *Dieſſen*, & *Weſterberze*.

In tractu quem vocant *de Langeſtraet*, pagi ſunt *Druenen* & *Ganſoyen*, Haeſtrechtii dominium: *Waelvvijck*, municipium gentilium de Leefdael, antea Brederodiorum, cum arce, Toparchia; cingitur hinc aquis, inde paſcuis, & gaudet opportunitate veteris Moſæ, in cujus altera ripa Gânſoyam uſque protenditur.

Boxtel, antiqui Baronatus titulo clara; quæ jam ab Illuſtr. Comite Baſſenaiço poſſidetur, cum arce munita, nemore & venatione amœniſſima, & amplis juribus. eidem domino paret & *Eſſche*.

Vucht municipium in ſuburbano Sylvæ-Ducis; ſub quo pagus *Cromvoirt* cenſetur.

Hoghe & *Leghe Mierde*, municipium bipartitum; quod tribunal habet ab Ooſterwi-

ſterwico diverſum, ſed eundem prætorem. Cujus appendix eſt *Hunſſel*, vulgo *Hulſel*.

VII.

Trajectum ad Moſam.

ANno cIↄ Iↄ cxxxII Illuſtriſſimi Principis Auraſionenſis domita fuit, & fœderatis provinciis adjecta Vrbs Trajectum ad Moſam, ſive ſuperius, ad differentiam inferioris ſic dictum, commodiſſimo loco Moſæ ripæ appoſitum, & lapideo ponte cum Wycka connexum: diſtans à Leodio quatuor milliaribus: urbs antiqua, & longe munitiſſima, publicis atque privatis ædibus imprimis elegantibus inſtructa: duo habet templa principalia; primum S. Servatio ſacrum, quod epiſcopum habuit jam ab anno cccxcv, cujus ſedes traducta fuit ad Leodium anno cIↄ xII. Dux Brabantiæ hujus Canonicus cenſetur. Alterum S. Mariæ ſacrum. Habet & conventum, quem vocant *de Biſſen*, equitum Teuthonicorum, imprimis amplum & magnificum.

Vrbs hæc, neque Leodii neque Brabantiæ proprie pars eſt, licet utriuſque provinciæ limitibus concludatur; dominos agnoſcit, Principem Leodienſem, & illuſtr. ac præpotentes dominos Ordines generales confœderati Belgii indiviſim:

Vtrique enim conſtituunt unum dominum, paremque obtinent in urbe poteſtatem, ſuoſque habent ſinguli miniſtros & judices; unde natum proverbium apud belgas, *Een Heer gheen Heer, tvvee Heeren een Heer*, id eſt, unus dominus, nullus dominus, duo domini, unus. Vtraque autem collegia conſtant è Prætore, ſeptem Scabinis, & uno Secretario, qui â ſuo collegio conſtituuntur ſinguli ad vitam. Horum collegiorum unum vocatur Leodienſe, alterum Brabanticum; quæ ſimul conficiunt ſupremum Tribunal, à quo omnia crimina judicantur, & cauſæ reales & univerſales terminantur, puta de hæreditatibus, rei vindicatione & ſimiles.

Eadem collegia quum ſeparatim cognoſcunt cauſas perſonales, puta de contractibus, fidejuſſionibus, &c. appellantur inferiora tribunalia: cognoſcunt autem ſeparatim ſingula, de ſingulis perſonis; Leodienſe nimirum de Leodienſibus, Brabanticum de Brabantinis. civium enim hoc diſcrimen eſt: & ne quæ controverſia exiſtat inter judices, conſuetudo hæc obtinuit, ut partus ſequatur ventrem, & Leodienſis ſive Brabantus cenſeatur qui è tali matre natus eſt. Niſi quod omnes advenæ, præter Leodienſes, cujuſcunque denique provincię indigenæ

ſunt

ſint proBrabantinis habeantur,& Tribunal Brabanticum ſequantur.

Eſt & tertiūm hîc Collegium conſtans è duobus conſulibus,octo juratis & duobus Secretariis ; quorum media pars è Leodienſibus aſciſcitur, reliqua è Brabantinis;coram quo collegio etiam cauſæ contractuum, injuriarum actiones,& ſimiles dijudicantur.

Tria hæc collegia conficiunt Corpus Magiſtratus politicum , coram quo ventilantur controverſiæ omnes quæ enaſcuntur inter collegiorū mechanicorum membra,& aliæ quæ mere politicæ ſunt.

Præter hæc eſt & aliud collegium , quod vulgo dicitur *de Vroon Hoft*, antiquus comitatus partim intra urbem partem extra eandem ſitus ; quod collegium ſive Tribunal itidem habet ſuum prætorem , ſeptem Scabinos & unum Secretarium , omnes perpetuos , qui cognoſcunt & judicant de hærediis & fundis intra dictum comitatum ſitis , & judicant de cauſis perſonalibus omnium eorum qui habitant extra urbem in dicto Comitatu.

Quoniam autem ab omnibus hiſce tribunalibus, in cauſis quæ valorem XVI Florenorum Rhenenſium non excedunt, datur provocatio ad Commiſſarios (ut vocant) deciſores , qui ſingulis annis mittun-

mittuntur bini à principe Leodienſi & itidem bini jam ab illuſtr. ordinibus confœderati Belgii, ut primo Auguſti conjunctim mutent Magiſtratum, & dijudicent controverſias quæ per appellationem ad Principem ſunt delatæ, conſtituti ſunt in urbe quatuor Commiſſarii, duo Leodienſes, & totidem Brabanti, qui à dictis deciſoribus eliguntur, & quidem perpetui: Horum munus eſt proceſſus ejuſmodi recenſere & digerere, ita tamen ut nihil admiſceant, quod ullo modo adferat aut ſapiat præjudicium; & obſervent diſcrimen inter Leodienſes & Brabantos, Veruntamen in cauſis quæ dominium principis concernunt, ad Cancellariam Brabantiæ appellatur, prçterquam in cauſis quæ non excedunt ſummam cc florerenorum jam dictorum. Iidem deciſores quotannis audiunt rationes expenſi, atque accepti, tã urbani magiſtratus, quam ædilium qui præſunt noſcomio, & domui leproſorum: ſtipendium horum deciſorum annuum eſt, cc floren. & hama vini Rhenani. Appellantes quoque tenentur viginti thaleros philippicos erogare in uſum eorundem deciſorum; niſi cauſæ ſint majoris momenti, quarum æſtimatio deciſorum arbitrio relicta eſt.

VIII.

VIII.

De ſupremo judicio in hiſce partibus Brabantiæ.

Licet hæ Brabantiæ provinciæ partes nullum habeant regimen politicum ſeparatim, uti cæteræ provinciæ, ſed ab Ordinibus Generalibus conjunctim regantur; tamen jam ab anno cIↃ IↃ XCI ex decreto Illuſt. D. Ordinum Generalium ſuum habent tribunal & Senatum provincialem, qui ad normam Cancellariæ Brabantiæ jus dicit per arreſtum, ut vocant, & à quo nulla datur appellatio ad aliud quodcunque tribunal. Is Senatus conſtat ſeptem Senatoribus, Graphiario, Advocato fiſci, Procuratore generali, ſingulis. Senatorum munere hodie funguntur Prudentiſſimi & I.V. Conſultiſſimi viri, D. Iacobus ab Aerſſen Præſes, Balthaſar Boudanius, Petrus à Born, Matthias Heſſelt à Dinter, Fabianus Vlietius, David Ruyterus, Auguſtinus Baccardus. Iuriſdictionem obtinet hic Senatus in civitatem Sylvam Ducis & ejuſdem diſtrictum quem vulgo vocant *de Meyerye*, Megham, Raveſteynium, Helmontium, & Eyndhoviam; oppidum Bergarum ad Zomam & pagos illi ſubjectos; oppidum Graviam, cum territorio Cuyckano & Boxmerano; Steenbergam

gam & Wilhelmi oppidum, & pagos illi ſubjectos; denique in pagos Baroniæ Bredanæ, & quocunque per Brabantiam confœderatorum D.D. Ordinum arma pertingere poſſunt, & ſententiæ illius per apparitores executioni mandari. Porro Sylvæ-Ducis, Graviæ & territorii Cuyckani incolæ per reformationem ad Senatum hunc provocant, cæteri per appellationem.

Apud eundem Senatum, ex eorumdem D.D. Ordinum Generalium decreto, feuda omnia Brabantica relevantur, cauſæque omnes feudales diſcutiuntur & determinantur.

IX.

Arces aliquot & munimenta ad Scaldim.

SVperiori quoq; anno aliquot arces ſive monumenta ab Ordinibus Generalibus Confœderati Belgii hoſti erepta fuerunt, ductu Wilhelmi comitis Naſſavii; & quidem primo munimentum S. Crucis ad aggerem Couwenſteynenſem ſitum inter Lilloam atque Antwerpiam, ubi novem ænea & duo ferrea tormenta à noſtris capta. Deinde munimentum S. Iacobi, ad eundem aggerem ſitum. Tertio minus munimentum quod vulgo dicitur *Peckgat*. Quarto munimentum

S. Am-

S. Ambroſii, vulgo *Stoofgat*. Denique munimentum S. Martini ſive *Hogervverve*, longe muniſſimum, ex ingenti ſumtu ſuperioribus annis Scaldi impoſitum ad Inſulam Zuydbeverlandiam è proximo infeſtandam. Atque ita D. D. Ordines generales rurſus Scaldis infra Antverpiam potentes ſunt facti.

LIMBURGUM DVCATVS.

ANNO quoque cIɔ Iɔc xxxII acceſſit cõfœderatis provinciis ducatus Limburgenſis, qui nomen mutuatur ab urbe ejuſdem principali *Limburgo*. Ducatus hic limites habet ab occaſu Leodium & Trajectum ad Moſam: ad Septentriones ducatum Iuliacenſem; ad ortum urbem imperialem Aquiſgranum & monaſterium S. Cornelii; ad meridiem Comitatum Francimontium & aquas Spadanas.

Ager hujus provinciæ, ut æſtate ob locorum varietatem & aſpectu amœniſſimus atque jucundiſſimus, ita hyeme viciſſim admodum aſper eſt atque ingratus. Horret enim hibernis menſibus gelu, & nix in multis partibus ob Soli altitudi-

nem perdurat in adultam jam æſtatem.
Omnium tamen rerum quas vitæ humanæ uſus poſtulat, præterquam vini & ſimilium rerum quæ cœli inclementiam haud ferunt, feraciſſimus eſt: præſertim tritici & farris, ex quo candidiſſimum panem conficiunt. Paſcua habet optima; unde hic optimi caſei fiunt, qui maximi in vicinis provinciis æſtimantur. Sulfuris fœcundiſſimum eſt ſolum; quare per illius ſubterranea fontes Aquiſgranenſes calidos labi, veriſimile putant. Eruitur quoque in hac provincia Ferrum non exigua copia; & nonnihil plumbi laudatiſſimi: cujus venæ ut & Stanni ibidem repertæ, haud levem ſpem faciunt etiam auri atque argenti forte aliquando deprehendendi. Medio præterea milliari ab oppido principali inter Wolhornum & Montium, effoditur lapis, ille cinereus, (quem Plinius Cadmiam vocat & lapidem æroſum) non ita multum à pyrite diſtans: vulgo vocant Climiam & lapidem Calaminarem: cujus adminiculo ex ære fit orichalcum. tantam enim cum ære cognationem habet, ut magna vi ignis ante præparatus, dum æs conflatur cum eo coaleſcat velut in unum corpus, adeoque quantitatem & pondus illius tertia circiter parte adaugeat. Sed de hoc Auctores qui de foſſilibus ſcribunt viderint.

Meuro-

Metropolis totius ducatus eſt *Limburgum*, quod quidam Rhrigiam alteram Ptolemæi opinantur, alii haud tantæ antiquitatis judicant, neque facile nomen illius ante annum ∞ I) in Annalibus reperiri. Sita eſt in alta rupe, undique prærupta & profunda valle munita: magis loci natura, quam humana induſtria ab omni parte inacceſſa, niſi qua meridiem ſpectat, ubi terra altius aſſurgens, inde à civitate in planiciem paulatim deſcendit. Arcem habet quæ Boream ſpectat in parte decliviori, munitam & pulchram, ex puliſſimo marmore, (è genere communis Iaſpidis) cujus ſolum prope vicum Hevermont & alibi copioſe ferax eſt, conditam: medio ſpacio inter urbem & ſuburbia, quæ nunc diruta olim duplo majora fuerunt ipſa urbe: ne cuiquam mirum videatur decliviori loco arcem jacere; & urbem è ſuperiori loco illi impendere. Caſton autem Spinola Comes Bruaenſis cum præfectum hujus ducatus atque tractus Tranſmoſani ageret, duas urbis portas inſigni opere fecit novas, & adverſus hoſtiles inſidias egregie præmunivit. Præterluit urbem fluvius Weſa, vulgo *Weſt*, qui ex Arduenna ſilva deſcendens in Moſam confluit ex adverſo Leodii. Hic licet tenuis ſit & æſtivis menſibus nonnumquam pene

exareſcat, tamen præſtantiſſimas Trutas nutrit, & cãcros imprimis laudatos. Vrbs & parva eſt, & ædificiorum copia aut elegantia minime ſpectabilis. Templum habet unicum D. Georgio dicatum. Oppidani plerique lanificio dant operam, & pannos magna copia ad vicinas provincias deducunt. Adjacet urbi permagna ſilva, quam vocant *le bois de Faigne*, brevibus arbuſtis, ſed venationi peropportuna.

Pagi in hac provincia frequentes, ſupra centum & viginti olim nnmeratos invenio, in Tabulis noſtris Geographicis: Municipia duo maxima *Upen* & *Herma*.

Accenſeri ſolent huic ducatui tres aliæ civitates, quarum ſingulæ comitatus prærogativam habent: *Falcoburgum*, *Dalhemum* & *Rolducum*. quæ eodem anno provinciis fœderatis acceſſerunt.

Falcoburgum vulgo *Valkenburgh*, eſt oppidum mediocriter lautum & ſic ſatis munitum; territorium habet amplum, & juriſdictionem in aliquot pagos. Diſtat quidem ab Aquisgrano tribus majoribus, à Trajecto vero ad Moſam duobus minoribus milliaribus. Ager illius & frugum eſt fertilis, & pecori alendo idoneus. Perluitur à fluviolo Geuda, qui in Moſam confluit.

Haud

Haud longe ab urbe abeſt Monaſterium *S.Gerlaci*, tam ſtructura quam antiquitate conſpicuum.

Dalemium perexiguum oppidum, arcem tamen habet munitiſſimam; diſtat ab Aquisgrano tribus milliarib. majoribus; à Leodio tantum binis. Comitatus itidem eſt, obtinetque juriſdictionem in pagos aliquot Tranſmoſanos. Ad Dalemium pertinet inſignis *Abbatia vallis Dei*, cujus Abbas primas obtinet inter proceres illius comitatus: itemque *Abbatia S.Crucis*. Alluit oppidum fluviolus *Bervinus*.

Rolducum, aliis *Rhodia Ducis*, Belgis *Hertogen Rode* oppidulum quidem exiguum, ſed vetus & concinnum; & veteri quoque arce conſpicuum. Diſtat à Falcoburgo, circiter unum milliare; eſtque è Tranſmoſanis Brabantiæ Ditiunculis quarta: prẹterlabitur oppidum fluviolus *Worma*.

Omnes autem hæ provinciæ, Limburgum, Falcoburgum, Dalhemum & Rolducum, ſupremam ſingulæ habent juriſdictionem, à qua nonniſi in certis caſibus ad Cancellariam Brabantiæ provocatur: itemque ſuos Ordines, qui tribus membris conſtant, Antiſtitibus, Nobilibus, & Senatoribus ſupremorum Tribunalium.

Ducatus denique Limburgenſis per ſe, complectitur quinque diſtrictus, Bancas vocant, *Herivum*, *Spremontium*, *Balenium*, *Walhornum* & *Montium*: quorum prioribus duobus *Majores*, reliquis *Droſſarti* præſunt.

Atque hæc quidem, pro inſtituti noſtri ratione, à *Petro Montano* accepta, huc compendio retulimus.

Series Comitum & Ducum Limburgenſium; ex Miræi notis ad diplomata Belgica.

1. N. Comes Limburgenſis (qui à nonnullis vocatur *VValeramus*, ſed ſine idoneo teſte) ex, *Muta* ſive ut Andreas Quercetanus legit *Iuta*, id eſt, Iudita, Frederici Lotharingiæ inferioris ducis filia, genuit *Henricum*.

2. *Henricus* God. Bullonio ann. 1100 ſine liberis defuncto, in ducatu inferioris Lotharingiæ ann. 1101 ab Henr. IV Imp. eſt ſuffectus, eodemque poſtea ann. 1106 privatus. Vxorem habuit filiam VValerami Com. de Arlon.

3. *VValeramus* paganus, Henrici Exducis filius, an. 1126 Ducatum à Lothario Imp. impetravit; quem Conradus Lotharii ſucceſſor anno 1138 eidem rurſus abſtulit. Filios reliquit, Henricum, &

& Waleramum Com. de Arlon ſine liberis mortuum.

4. *Henricus* II Walerami fil. cum fratre ſuo Waleramo Com. de Arlon an. 1146 diplomati Cameracenſi ſubſcripſit. liberos reliquit, Henricum & margaritam Godefrido III. Brabantiæ Duci ann. 1155 nuptam; ut conſtat ex Auctario Affligemienſi.

5. *Henricus* III, quatuor habuit filios, Waleramum, Henricum Com. de Vaſſenberg, alias Valkenberg, Gerardum de Hornes & Simonem ann. 1193 Electum Leodienſem, qui Cardinalis Romæ obiit ann. 1195. in Baſilica Lateranenſi conditus.

6. *VValeramus* Henr. III fil. duas habuit conjuges. Ex priore N. nati ſunt Henricus & Waleramus. Ex poſteriore conjuge Ermenſida, Henrici Com. Lutzeburgenſis filia & hærede, natus eſt Henricus II cognomento Blondus, Com. Luxeburgenſis pater Henrici Com. Luxeburg. anno 1288 in prœlio Woringano cæſi.

7. *Henricus* IV ex N. Montéſis in diœceſi Colonienſi Comitis filia & hærede, ſuſtulit Waleramum & Adolſum Com. Montenſem, patrem Adolfi: qui jus omne ſuum Limburgenſe ceſſit Ioanni I. Brabantiæ Duci anno 1282.

8. Waleramus Henr. IV. fil. Dux Limburgenſis ex illa ſtirpe poſtremus, anno 1282 moriens, filiam reliquit Ermengarden, Rainoldo Gelriæ Comiti nuptam, quæ ante patrem obiit. Atque hinc natum eſt crudele bellum, variis principibus Ducatum Limburgenſem ad ſe trahere conantibus: ſed prævaluit Dux Brabantiæ.

Vnde Ducatus hic in hunc diem Brabantiæ Ducatui manſit annexus: Promittuntque Duces Brabantiæ in ſua inauguratione articulo XII. Provinciæ noſtræ Limburgenſis & Tranſmoſana, in perpetuum conjunctæ manebunt cum provincia noſtra Brabantia, neque umquam ab ea divelli poterunt.

FLANDRIÆ PARS.

IN Flandria hodie poſſident Illuſtr. Confœderati Belgii Ordines oppida quædam & validas aliquot munitiones; de quibus pauca nobis dicenda reſtant.

Sluſa.

SLuſa, ſive Sluſæ, vulgo *Sluys*, (Clauſulæ Sigeberto, ut putat Lipſius) Meyerus olim *Lammins Vliete* dictam è pu-

blicis monumentis adſtruit. Vrbs maritima eſt, quinto milliari à Middelburgo Zelandorum, à Brugis Flandriæ tertio; copioſa olim & opulenta, magnique nominis dum commercia hic florerent: ſed illam tum offenſiones in mercatores Ooſterlingos, quorum quadraginta anno cIↃ cccc xxxvi oppidanorum furiis ibidem oppreſſi perierunt, tum maxime diſſidia cum Brugenſibus peſſundederunt; in primis ſimultates illæ ob Ioannem Namurcenſem loci dynaſtam contra eoſdem Brugenſes ſuſceptæ, à quibus maximam cladem perpeſſa eſt, victa, direpta, flammiſque miſerum in modum fœdata, uti plenius videre eſt apud Meyerum in annalibus Flandriæ lib. xii. Ex quo factum ut tandem à Principe ſuo fuerit vendita. Ex illo rurſus celebrari cœpit, ob capaciſſimi portus, quem vulgo *Zuinum* vocant, opportunitatem, quem ab omnibus pene Europæ partibus crebris navigiorum appulſibus & mercatorum frequentia ſuperioribus ſeculis ita uſurpatum referunt illorum temporum ſcriptores, ut anno cIↃ cccc lxviii paulo ante Natalem Domini, cl onerarias ex diverſis Europæ partibus hic appuliſſe memorent: quum ante in eodem portu, & in vicinis ſtationibus, Carolus VI Galliarum rex, (qui aulam ſuam hic aliquot

menſibus habuit,) mille & quadringentarum navium claſſem inſtruxiſſet, Angliæ invadendæ, ſed irrito conatu. Arx ad oppidi latus pulcherrima ædificata, olim per continua ædificia ipſi oppido conjuncta, quæ Brugenſes poſt conſulto diruerunt; Ipſa adhuc ſupereſt: habuit & minorem (ut refert Marchantius) ſub Ioanne, Philippi Audacis f., ſumptu publico extructam; ne major à Gallis tunc inſeſſa, portus emporiique Brugenſis libertatem offenderet, quæ Caroli V. juſſu rurſus everſa. Variam fortuKam hoc civili bello urbs fuit experta. nam quum conſtans in fœdere perſtaret, à Duce Parmenſi anno cIↃ IↃ LXXXVII arctiſſime fuit obſeſſa, acerrime oppugnata, & per cuniculos ſuffoſſa, adeoque aliquot mille ictibus tormentorum conquaſſata; quæ præſidiarii fortiſſime ſuſtinuerunt, donec commeatu penitus exhauſto, aliiſque ad defenſionem neceſſariis deficientibus, hoſti ſe certis conditionibus dedere cogerentur, quas non indecoras virtute ſua obtinuerunt. Ab eo tempore urbs ſub hoſtis imperio manſit ad annum cIↃ IↃ CIV, quo Princeps Arauſionenſium Mauritius eam obſedit, & tertio poſtquam eam cinxerat menſe ad deditionem inedia compulit. Sita eſt urbs ad oram portus quem diximus, ſemilunari

milunari pene forma, & ſitu loci, (quippe agro riguo & paludoſo pene undique cincta) & multis validis operibus quæ hodierni belli conſuetudo invenit, permunita. ſatis ampla eſt; quippe quæ pene milliare ambitu complectatur. ſed multis locis ædibus vacua, ita ut ſupra centum vaccæ intra mœnia paſcantur. Regimen politicum & civile eſt penes ſupremum Ballivum, duos Conſules, (quorum alter Scabinorum, qui ſeptem ſunt numero, Conſul dicitur,) & Graphiarium. Magiſtratus autem hi quotannis mutantur menſe ſeptembri ab Illuſtr. D. D. Ordinum General. deputatis: Sub quorum auſpiciis & Gubernatorem accepit, cui ſuprema cura oppidi commiſſa. In eodem oppido & Collegium habetur, quod Franconatui jus dicit, (vulgo *Het Vrye*; quia Brugenſium jugo ſe ſubduxit) conſtans Ballivo, Conſule, & ſeptem Scabinis, Penſionario, & Graphiario.

Ad latus oppidi, quod ſeptentriones adſpicit, poſita eſt inſula *Cadſant* vulgo dicta: olim quidem major & celebrior quam hodie, quum & urbem haberet & complures pagos peramœnos & frequentes: nunc dimidia parte minor: ſed magni momenti noſtris ad Sluſam contra hoſtes defendendam; unde & validis operibus

peribus qua hoſtiles terras reſpicit tecta eſt, & aliquot munitiones inter æſtuaria excitatæ.

Axella.

AXella, in ea provincia quæ vulgo *'tland van Waes* dicitur, unius quatuor Ambactorum, ut vocant, caput, diſtans uno & dimidio milliari ab Hulſta, quatuor aut paulo longius à Gandavo; oppidum eſt mediocre; quod ſuperioribus ſeculis magnas vices ſuſtinuit, ob Gandavenſium vicinitatem; qui quum locum hunc ante nullis mœnibus clauſum muniviſſent, urbs anno cIↃ CCCC LII à Philippi boni militibus, qui tum Gandavenſes oppugnabant, capta, direpta & flammis deformata fuit, quia Gandavo clam commeatus & ſuppetias miſiſſe accuſabatur: ſed poſtea incolarum & accolarum impenſis fuit reſtituta, & utcunq; mœnibus ſepta, ita ut magis adverſus ſubitos incurſus quam obſidionem hoſtilem tuta eſſet. Hanc Illuſtriſſimus Arauſionenſium Princeps Mauritius, cū Philippo Sidneio, adhuc pene adoleſcens, & necdum ſummæ præfecturæ in hiſce provinciis abdicato Leiceſtrio admotus, (ſed paullo poſt Hollandiæ Zelandiæque præfectus factus) anno cIↃ IↃ LXXXVI aſtu intercepit, XVI Iulii, milite

per

per molem lapideam, quæ in foſſa aquas ſuſtinet & dirimit, in oppidum tranſcendente. hoſtis in ea quatuor omnino vexilla in præſidio collocaverat. major terror, quam cædes fuit; munimenta quoque, quæ in vicino locata erant, eodem impetu capta: &, ut oppidi ſecuritati conſuleretur, vicini aggeres perfoſſi, & fluctus marini in campos longe lateque immiſſi. poſt illa urbs, noſtris tam opportuna, etiam vallis & propugnaculis permuniri cœpit; ut jam cuivis obſidioni tolerandæ par eſſe videatur. Superioribus annis aliquot arva, quę noſtri conſulto merſerant, rurſus fluctibus ducto aggere erepta, annitente inprimis Peronio illius præfecto; qui aſtus, quum urbs caperetur, inventor & actor fuerat.

Terneuſium.

TErneuſium, haud vulgare municipium Flandriæ, quod jam olim Balivum ſuum, Scabinos & alios juſtitiæ miniſtros habuit, ab Illuſtr. D. D. Ordinibus confœderati Belgii primum muniri cœpit, & præſidio adverſus Hiſpanum inſtrui. natura ipſa & ſitu munitiſſimum eſt, quippe pene in medio terrarum ſitum, quas fluctus ſinguli duodecim horis opplent; unde acceſſus ad id difficilimus eſt.

Birfle-

Birſletum.

BIrſletum, vulgo *Biervliet*, è regione Yſendicæ in inſula ejuſdem nominis poſitum, quæ à circumfluis fluctibus nomen inveniſſe videtur. oceano enim tota ambitur, quum ante continenti eſſet connexa, & per illam pedeſtri itinere Brugis Antwerpiam ultro citroque commearetur. Oppidum quondam non ignobile ob portum opportunum; nunc tantum munimentum quadratum, quatuor in orbem propugnaculis ſeptum; extra quæ nuper tot opera ſunt addita, ut hodie pene totam inſulam munitionibus ſuis complectatur. Hic ortus atque hic incoluiſſe dicitur *Guilielmus Beukelen.*, quem primum alecem muria & ſale condiviſſe & ad extera loca conduxiſſe volunt; feliciſſimo invento, & Belgis inprimis utili, ob ingens commercium quod ex illo ſenſim crevit.

Ardenburgum.

OPpidum antiquum, & quondam Flandriæ littoralis, quum Brugæ nondum conditæ eſſent, metropolis, (Rodenburgum olim dictum fuiſſe volunt,) ita ut limites ſuos ad Galliam uſque continuaret. Hodie exiguum eſt oppidum & miſere deformatum. Templum

plum habet Deiparæ Virgini ſacrum, quo nullum pulchrius neq; ſumtuoſius Flandria olim videbat; hodie tantum parietes, & marmoreæ columnæ, duæque turres ſuperſunt. In fœderatorum Ordinum poteſtatem venit anno cIↃ IↃcIↃv, menſe majo; ab quibus egregie fuit munitum. Diſtat Sluſa milliare unum.

Middelburgum.

ARdenburgo vicinum, & tantum II milliar. cum dimidio diſtans à Brugis; quod eodem tempore à Principe Mauritio captum, cum arce ſua, ſed invalida. oppidum hoc tantum mœnibus & foſſa cinctum eſt, neque magni momenti.

Yſendyckium.

AMmplum & validum munimentum, in angulo duorum concurrentium aggerum ſitum, & tantum freto à Birfleto diviſum, è regione Zelandiæ; quod Princeps Mauritius anno cIↃ IↃcIv, licet ſexcentorum militum præſidio teneretur, & omni bellico apparatu, præſertim majoribus machinis, eſſet inſtructum, octidui ſpatio ita compeſcuit, ut deditione illud acciperet. Poſtilla à fœderatis Ordinibus ampliatum fuit, ut jam inſtar oppidi ſit, & tot tantiſque operibus permunitum, ut hoſtem minime

nime metuat. Portum habet commodum, altum, & multarum navium capacem, ita ut commerciis ſit aptiſſimum, & in emporium forte aliquando evadere poſſit.

De cæteris munitionibus.

SVnt præterea in hoc tractu quam plurimæ munitiones, partim hoſtibus ereptæ, partim à noſtris à fundamentis eductæ. De Lieſkenhoeckena è regione Lilloæ jam ante diximus, quam noſtri recuperatam fortius muniverunt.

Philippina, è regione Axellæ, ad aggeris cubitum, qui continentem prætexit, ſita, & operibus valida.

Patientia, inter Philippinam & Iſendicum, è transverſo Birfletum reſpiciens, oræ continentis incumbens.

S. Philippi & Catharinæ munitiones, aggeri qui inter Sluſas & Iſendicum jacet impoſitæ; quas princeps Mauritius anno cIↃ IↃc IV quum Sluſæ obſidium moliretur, nullo pene negocio cepit, hoſte ultro ob nocturnum terrorem dilapſo.

FINIS.

INDEX RERVM MAXIME MEMORABILIVM.

A.

ALcmariæ oppidum. 79
Almeloa Tranſiſalan. 247
Amelandia inſula Friſ. 195
Amſtelodami urbis deſcriptio. 67. regimen politicum & magiſtratus urbani. 93
Amersfordia oppid. 160. regimen politicum. 167
S. Andreæ munitio. 48
Ardenburgum opp. Fland. 350
Arenaci oppid. deſcript. 9. regimen politicum. 20
Arnemuda oppid. Zéland. 135
Aſpera oppid. 77
Axella oppidum Flandriæ. 348

B.

BErgæ ad Zomam oppidum. 303
Bevervvicum municipium. 84
Birfletum Flandriæ. 350
Bolcumum pagus Friſ. 194
Bolsvvardia oppid. 186. regimen politicum. 207
Bomene oppidum. 140

Bommelium oppidum. 7
Briela oppid. Holland. 73
Bronchorſtum oppid. Geld. 9
Brouvvershavia oppid. Zeland. 140
Bura oppid. 77
Burggravius Noviomagenſis. 16

C.

CAdſand inſula. 347
Campi urbs Tranſiſalan. 242. *regimen politicum.* 251
Campiniæ regio. 326
Clundera municipium. 85
Collumum pag. Friſiæ. 194
Covordia Tranſiſalan. 246
Culenburgii Comitatus. 44

D.

DAlemium oppid. Limburg. 341
Dammona in Groning. prov. 270
Daventriæ urbis deſcriptio. 238. *regimen politicum.* 249
Delda Tranſiſalan. 248
Delfum urbs Holland. 65
Diepenheymium Tranſiſal. 248
Doccumum oppid. Friſ. 190. *regimen politicum.* 208
Doesburgus oppid. Geld. 8
Drentia. 238

Dur-

Durdrechti oppid. deſcript. 61. *Senatus urbanus.* 89

Duroſtatum, VVÿck te Duerſtede. 159

E.

EDamum oppid. Holland. 81

Elburgus oppid. Geld. 10

Enchuſa oppid. Holland. 80. *Senatus urbanus.* 94

Ens inſula Holland. 87

Enſcheda Tranſiſalan. 248

F.

FAlcoburgum opp. Limburg. 340

Flandria munitiones. 352

Flielandia inſula Holland. 86

Fliſsinga urbs Zeland. 129

Franeckera urbs Friſ. 184. *regimen politicum.* 205

G.

GEelmuda Tranſiſalan. 246

Gertrudis mons oppid. Holland. 74

Goeſa oppid. Zeland. 136

Gora Tranſiſal. 247

Gouda oppid. Holland. 70

Gorichemum oppid. Holl. 72

Graveſanda municip. 84

Gravia oppidum. 315
Grietmanni munus. 209
Grollæ oppidi deſcriptio. 9
Groningæ urbis deſcriptio. 265. *regimen politicum.* 272

H.

HAga-Comitis municip. 83
Hardenberga Tranſiſal. 247
Hardervvicum oppid. Geld. 10
Harlemum urbs Holl. 63
Harlinga urbs Friſ. 185. *regimen politicum.* 206
Haſſeletum urbs Tranſiſal. 245
Hattemum oppid. Geld. 10
Hindelopa urbs Friſ. 192. *regimen politicum.* 208
Hogevverva caſtellum. 312
Hollandia diviſio vera. 58
Horna oppid. Holland. 79
Hovetmannorum camera. 291
Heuſdenum urbs Holland. 75
Hueclomum oppidulum. 77

I.

ILſta oppidum Friſiæ. 193
Iſelæ differentia ab Iſala. 70
Iſelſteynium oppidum. 77

L.

LEerdamum oppid: Holl. 77
Leovvardia oppid. Friſ. 182. regimen politicum. 196
Lilloa arx. 308
Limburgum Ducatus & Metropolis. 338. & 339.
Lugdunum Batavor. oppid. 65. Senatus urbanus. 91

M.

MAccumum pag. Friſiæ. 194
Medenblicum oppid. Holland. 82
Middelburgum oppidum Zeland. 128. regimen politicum. 144
Middelburgum Flandr. 351
Monachodamum oppid. Holl. 82
Montfortium oppidum Trajectenſ. diæceſ. 162
Muda oppid. Holland. 79

N.

NArdenum oppidum Holland. 78
Neomagi oppid. Geld. 6. regimen politicum. 10. juriſdictio. 14
Neoportum Holland. municip. 84
Nordbevelandia inſula. 136

O.

OMma Tranſiſalan. municip. 247
Ooſtergoa Friſia pars. 178
Oreſandia inſula Zeland. 142
Otmarſia urbs Tranſiſal. 245
Oudevvatria oppid. Holland. 76

P.

PVrmerenda oppid Holland. 82

R.

REdger in agro Groningano. 287
Rhena oppidum Traject. 160
Rillandia inſula. 312
Rolducum opp. Limburg. 341
Romersvvalia urbs Zeland. 135
Roterodamum urbs Holland. 71. Senatus urbanus. 94

S.

SAntvlita caſtellum. 312
Scaga municip. Holl. 85
Scaldia inſula Schouvven. 138
Schenckiana munitio. 48
Schiedamum oppid. Holl. 73
Schellinga inſula. 87

Schoonhovia oppid. Holland. 73
Sevenberga municipium. 85
Slota urbs Friſ. 193
Sluſa oppidum Flandriæ. 344. *regimen civile.* 347
Sneca, urbs Friſ. 187. *regimen politicum.* 207
Stavera urbs Friſ. 191. *regimen politicum.* 208
Steenberga oppidum. 306
Steenvvicum urbs Tranſiſal. 245
Svvolla urbs Tranſiſal. 243. *regimen politicum.* 252
Sylva-Ducis civitas 319. *regimen politicum & civile.* 323

T.

TErneuſium municip. 349
Texela inſula. 86
Thiela oppid. Geldr. 7
Tola urbs Zeland. 141
Trajectum Utrecht oppid. 157. *regimen politicum.* 163
Trajectum ad Moſam. 331
Tvventiæ deſcriptio. 235

V.

VEria urbs Zeland. 130
Viana oppidum. 76
Vlaerdinga quondam urbs. 84
Vollenhovia urbs Tranſiſal. 244
Vrck inſula. 87

W.

WAgeninga oppid. Geld. 10
Wedmannus quis. 287
Weſopum opp. Holl. 78
Weſtcapella Zeland. 134
Weſtergoa Friſ. pars. 178
Wieringa inſula Holland. 87
Wilhelmi oppidum. 314
Woerdemum oppid. Holland. 76
Wolfersdÿck inſula. 137
Worcomium oppid. Holland. 75
Worcumum urbs Friſ. 189. *regimen politicum.* 207

Y.

YSendÿckium oppidum. 351

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Z. Zi-

Z.

Zirizaa urbs Zeland. 138. regimen politicum. 147
Zutphania urbis deſcr. 8. regimen politicum. 18
Zuydbevelandia inſula. 135

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE